

Ajan adverbiaalinen lauseasemasta – suomea, venäjää ja
käännöskieltä vertaileva tutkimus

Juho Härme

Tampereen yliopisto

Käännöstiede (venäjä)

Kieli-, käännös-, ja

kirjallisuustieteiden yksikkö

elokuu 2012

Tampereen yliopisto

Käännöstiede (venäjä)

Kieli-, käännös-, ja kirjallisuustieteiden yksikkö

HÄRME, JUHO: Ajan adverbiaalinen lauseasemasta – suomea, venäjää ja käännöskieltä vertaileva tutkimus

Pro gradu -tutkielma, 129 sivua, 10 liites., venäjänkielinen lyhennelmä 16 s.

Elokuu 2012

Tiivistelmä

Suomea ja venäjää on tavallisesti pidetty niin sanottuina vapaan sanajärjestyksen kielinä. Tutkimuksessa tarkasteltiin, miten nämä kaksi kieltä vertautuvat toisiinsa, niin että erityisen huomion kohteena olivat ajan ilmaisut ja niiden sijainti lauseessa. Tarkastelulla oli päämääränä toisaalta luoda vertailutietoa ajan ilmaisun sijoittumisesta suomessa ja venäjässä, toisaalta tarkastella käännösuniversaalina pidetyn interferenssin ilmenemistä sanajärjestyksen kaltaisen syntaktisen elementin kautta.

Kielten vertailua varten yhdisteltiin kahta vapaan sanajärjestyksen pragmaattisia funktioita käsittelevää sanajärjestystutkimusta, Olga T. Yokoyaman kuvausta venäjistä ja Maria Vilkanan kuvausta suomesta. Näiden avulla luotiin malli, jota sovellettiin ajan ilmauksen sijainnin tarkkailuun lähde- ja kohdekielisissä teksteissä. Suomen ja venäjän välisessä vertailussa todettiin toisaalta, että (kuten jo nopealla tarkastelulla on mahdollista selvittää) venäjässä ajan ilmaus sijoittuu useammin juuri ennen verbiä – toisaalta määrällisen tarkastelun kautta havaittiin myös hienojakoisempia, lauseen informaatorakenteeseen liittyviä eroja, kuten se, että suomi ja venäjä käyttävät ajan ilmauksen lauseenalkuista ja -loppuista sijaintia paikoin eri tarkoituksiin.

Käännettyjä tekstejä tarkastelemalla havaittiin, että niin suomesta venäjään kuin venäjistä suomeen käännettyissä kaunokirjallisissa teksteissä esiintyy jonkin verran lähdekielen sanajärjestykseen aiheuttamaa interferenssiä, mikä ilmenee siinä, että ajan ilmauksen eri sijoittumisvaihtoehdot jakautuvat kohdekielisissä aineistoissa paikoin enemmän lähdekielen jakauman kuin vastaavan alkuperäiskielisen jakauman mukaisesti. Edelleen havaittiin, että venäjistä suomeen käännettyissä teksteissä interferenssitapauksia oli hieman toista käännösuuntaa enemmän. Toisaalta todettiin, ettei aina ole selvää, tulisiko interferenssin sijaan puhua käännetyn kielen yksinkertaistumisesta, sillä selvää lähdekielen stimulusta ei epätavallisille kohdekielen ajan ilmausten jakautumisille aina ollut löydettävissä.

Tutkimuksen aineistoina käytettiin kahta paralleelikorpusta, Tampereen yliopistolla jo aiemmin koottua ParRusia, joka koostuu venäjänkielisistä kaunokirjallisista teksteistä ja niiden käännöksistä sekä tämän tutkimuksen ohessa koottua ParFiniä, joka puolestaan koostuu suomenkielisistä kaunokirjallisista teksteistä ja niiden käännöksistä.

Avainsanat: sanajärjestys, käännösuniversaalit, interferenssi, korpustutkimus, adverbiaalit, ajan ilmaisut

Sisällys

1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja rakenne.....	1
1.2 Tutkimuksen käännytieteellinen tausta.....	2
2 Lauseopillisten käsitteiden määrittely.....	5
2.1 Tutkittavien lauseiden rajauksesta.....	7
2.2 Lausetyypit suomessa ja venäjässä.....	8
2.3 Adverbiaali.....	10
2.3.1 Adverbiaali, adverbi ja AdvP.....	10
2.3.2 Adverbiaali kieliopillisena funktiona.....	11
2.3.3 Adverbiaalien syntaktiset pääluokat.....	12
2.3.4 Adverbiaalien semanttiset pääluokat	13
2.3.4.1 Tavan ja paikan adverbiaalit.....	13
2.3.4.2 Ajan adverbiaalit ja AA.....	14
3 Analyysikehys AA:n sijainnin vertailevaa tarkastelua varten.....	16
3.1 Sanajärjestys viestintätilanteeseen kuuluvien tietojoukkojen valossa.....	18
3.2 Diskurssifunktioiden ohjaama sanajärjestys.....	22
3.3 Sanajärjestyksen tutkimusmallien soveltaminen vertailevaan tarkasteluun.....	24
3.4 Ajan adverbiaalin sijainti positioina.....	26
4 Tutkimushypoteesit.....	28
5 Tutkimuksen aineisto.....	28
6 Tutkimuksen metodi.....	31
6.1 Ensimmäinen vaihe: etsittävien sanojen valinta.....	31
6.2 Toinen vaihe: lauseiden konkordanssihaku alkuperäiskielisistä korpuksista.....	33
6.2.1 Kriteerit ajan adverbiaalin sisältäville konkordansseille.....	33
6.2.2 Yleisimmät hakuyksiköt alkuperäisteksteissä.....	35
6.3 Kolmas vaihe: lauseiden analysointi.....	37
7 Lähdekielisten lauseiden tarkastelua.....	38
7.1 Nyt lähdekielisenä.....	38
7.1.1 SL/nyt/-e/sv/P1.....	39
7.1.2 SL/nyt/-e/sv/P3.....	40
7.1.3 SL/nyt/-e/sv/P2.....	42
7.1.4 SL/nyt/-e/-s ja SL/nyt/-e/passiivi.....	43
7.1.5 SL/nyt/VS.....	45
7.1.6 Erikoislausetyypit.....	47
7.1.7 Yhteenvedo SL/nyt-aineistosta.....	49
7.2 Nyt-sanana vertailu ajankohtaa ilmaiseviin ajanlaskusanoihin.....	49
7.2.1 -e/sv-aineistossa.....	50
7.2.2 -s, vs- ja +e-aineistoissa.....	52
7.3 Teper lähdekielisenä.....	56
7.3.1 VL/teper/-e/sv/P1.....	57

7.3.2 VL/teper/-e/sv/P2.....	58
7.3.3 VL/teper/-e/sv/P3.....	59
7.3.4 VL/teper/-e/-s.....	60
7.3.5 VL/teper/-e/VS.....	61
7.3.6 Erikoislausetyypit.....	62
7.3.7 Yhteenvedo VL/teper-aineistosta.....	63
7.4 Teper-sanan vertailu ajankohtaa ilmaiseviin ajanlaskusanoihin.....	63
7.4.1 -e/sv -aineistossa.....	63
7.4.2 -s,vs- ja +e-aineistoissa.....	69
8 Yhteenvedo ajan adverbiaalisen sijoittumisen eroista ja yhtäläisyyksistä.....	71
8.1 Yhtäläisyydet suomen ja venäjän välillä.....	71
8.2 Erot suomen ja venäjän välillä.....	73
8.3 V-kentän rakentuminen suomessa ja venäjässä.....	74
8.4 Erot ja yhtäläisyydet subjektittomien lauseiden osa-aineistossa.....	76
9 Kohdekielisten lauseiden tarkastelua.....	78
9.1 Nyt SK-aineistossa.....	78
9.1.1 SK/nyt/p1.....	79
9.1.2 V-kenttään sijoittuvat ajan ilmaukset.....	83
9.1.3 Vs-lauseet.....	85
9.1.4 Käännöksissä tehdyt muutokset kootusti.....	86
9.2 Ajanlaskusanat SK-aineistossa.....	86
9.2.1 SK/ajanlasku/p1.....	88
9.2.2 V-kenttään sijoittuvat ajan ilmaukset.....	94
9.2.3 Vs-lauseet.....	96
9.2.4 Käännöksissä tehdyt muutokset kootusti.....	99
9.3 Teper VK-aineistossa.....	100
9.3.1 VK/teper/p1.....	101
9.3.2 V-kenttään sijoittuvat ajan ilmaukset.....	103
9.3.3 Käännöksissä tehdyt muutokset kootusti.....	105
9.4 Ajanlaskusanat VK-aineistossa.....	106
9.4.1 Vk/ajanlasku/p3.....	107
9.4.2 Tarkempia huomioita V-kentästä.....	113
9.4.3 Käännöksissä tehdyt muutokset kootusti.....	115
10 Päätelmiä.....	117
Lähteet.....	126

Реферат на русском языке

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja rakenne

Tämän tutkimuksen lähtökohtana oli alun perin huomio, jonka tein kääntäessäni asiatekstiä suomesta venäjään päin. Havaittiin, että ei-syntyperäisenä venäjän puhujana minun oli vaikea päättää, mihin kohtaan lausetta sijoittaisin ajan adverbiaalini – kielitajuni ei yksinkertaisesti suoraan sanonut, mikä paikka minun tulisi valita, jotta lause kuulostaisi mahdollisimman luontevalta. Toisaalta olen myös kiinnittänyt huomiota siihen, ettei tiettyjen määreiden sijoittaminen lauseeseen ole ongelmattonta edes silloin, kun kirjoitan suomeksi, äidinkielelläni. Asiaa tarkemmin tutkittuani oivalsin, että syy epävarmuuteen löytyy molempien kielten ”vapaasta” sanajärjestyksestä.

Aihe osoittautui mielenkiintoiseksi kahdesta syystä. Ensinnäkin suomen ja venäjän sanajärjestyksestä vertailevia tutkimuksia on olemassa melko vähän (aihetta sivuaa esimerkiksi Leinonen 1985, samoin aihetta käsitteleviä pro gradu -tutkielmia on joitakin, kuten Lamminen 1994). Toiseksi myöskään käännöskielen tutkimuksessa sanajärjestys ei ole saanut osakseen erityisen suurta huomiota (joskin esimerkiksi Mauranen (1999) on tarkastellut englannista suomennettujen ja suomesta englantiin käännettyjen lauseiden sanajärjestyksestä). Kuitenkin varsinkin sellaisten kielten kohdalla, joiden sanajärjestys on vapaampi, sanajärjestyksissä vallitsevat erot tarjoavat kiinnostavan tarkastelukohteen. Pienimuotoisesti kahta vapaan sanajärjestyksen kieltä onkin tarkastellut esimerkiksi Huomo (1993), jonka tekemän vertailun kohteena olivat suomi ja viro mutta jonka lähtökohdat eivät olleet käännöstieteelliset. Tällä tutkimuksella on mainittuihin kahteen näkökulmaan perustuen kaksi tavoitetta: toisaalta tuottaa vertailutietoa suomen ja venäjän sanajärjestyksen ja erityisesti ajan ilmauksen lauseaseman eroista ja yhtäläisyyksistä, toisaalta tarkastella, miten sanajärjestys ajan ilmausten osalta mahdollisesti muuttuu käännettäessä ja miten käännetyn kielen sanajärjestys tässä suhteessa ehkä eroaa alkuperäiskielen sanajärjestyksestä.

Tutkielmani aluksi tarkastelen, mitä käännöstieteellinen tutkimus tämän tutkielman kohdalla tarkoittaa. Tämän jälkeen määrittelen ne lingvistiset työkalut, joita käytän

sanajärjestysten vertailussa. Lopuksi siirrytään tarkastelemaan tutkimuksen aineistoa, menetelmää ja tuloksia.

1.2 Tutkimuksen käänntieteellinen tausta

Tutkimuksen aluksi luon katsauksen siihen, miten nyt käsillä oleva työ sijoittuu käänntieteellisen tutkimuksen kentällä. Itse käänntiede on suhteellisen nuori tieteenala, jonka määrittely on pitkään ollut hajanaista – termi *translation studies* esimerkiksi vakiintui käyttöön vasta 1980-luvulla (Munday 2001:5). 1990-luvulta lähtien yhdeksi keskeiseksi tutkimusparadigmaksi on nostettu deskriptiivinen käänntutkimus: käänntieteilijät pyrkivät luomaan kuvauksen siitä, millaisia käänntoiminnan tulokset ja itse käänntoprosessi ovat, ennemmin kuin normatiivisesti määrittämään, miten kääntämistä pitäisi tehdä. Tämä johtaa siihen, että käännetyt tekstit nähdään itsenäisinä teksteinä eikä ainoastaan lähdetekstin representaatioina (Tommola 2005:107).

Yksi keskeisimpiä kysymyksiä deskriptiivisen käänntutkimuksen alalla on ollut, onko käänntyssä kielessä jotakin sellaista, mikä erottaisi sen alkuperäiskielestä. Käänntettyä kieltä on tutkittu paitsi suhteessa konkreettiseen lähdetekstiin, myös lähdeteksteistä irrallaan. Jälkimmäisen kaltainen tutkimus on vaatinut laajoja tekstikokoelmia, mikä onkin tuonut korpuslingvistiset metodit osaksi käänntieteellistä tutkimusta (Baker 1995:228). Suurikokoisten tietokantojen avulla on pystytty etsimään käänntyistä teksteistä toistuvia säännönmukaisuuksia, joita alkuperäiskielisissä teksteissä ei samassa määrin esiinny (Tirkkonen-Condit 2007 :353). On pyritty paitsi tarkastelemaan jonkin konkreettisen kielen tai kieliparin yhteydessä esiintyviä lainalaisuuksia, myös ilmiöitä, jotka olisivat tyypillisiä käänntylle tekstille riippumatta kielestä, jolla se on kirjoitettu. Tämä on johtanut niin kutsuttujen käänntsuniversaalihypoteesien esittämiseen ja testaamiseen (Baker 1993:243).

Käänntsuniversaalit voi määritellä hypoteeseiksi sellaisista kielen piirteistä ja ominaisuuksista, jotka toistuvat käänntyissä teksteissä riippumatta siitä, mitkä konkreettiset kieliparit ovat kyseessä. Tunnettuja universaalihypoteeseja ovat ainakin yksinkertaistumishypoteesi, eksplisiittistymishypoteesi, interferenssihypoteesi ja hypoteesi uniikkiainesten aliedustumisesta. (Rabadan ym. 2009: 304).

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan käännettyä kieltä juuri interferenssihypoteesin valossa. Interferenssin käsitteen kielitieteellisen merkityksen voi tiivistää muotoilemalla, että interferenssi on tietyn kielen normien, repertuaarin ja sääntöjen heijastumista toisella kielellä tuotettuun ilmaisuun (Kayyal 2008:33). Interferenssin tutkimista käännösprosessiin liittyvänä lainalaisuutena on esittänyt ennen muuta Toury, joka lanseerasi varsinaisen käännösuniversaalihypoteesin interferenssistä teoksessaan *Descriptive translation studies and beyond* (1995). Yleisimmällä tasolla interferenssihypoteesi kuuluu, että ilmiöillä, jotka ovat kuuluneet lähtötekstin laadintaan, on taipumus siirtyä myös kohdetekstiin (Toury 1995:275).

Tässä tutkimuksessa interferenssihypoteesia tarkastellaan tutkimalla ajan adverbiaalinen lähtökielisen sijainnin mahdollista vaikutusta sijaintiin kohdekielessä. Tarkennettuna tämä tarkoittaa sitä, että jos laadittaessa venäjänkielistä tekstiä adverbiaali on tyypillistä sijoittaa asemaan X, sama asema saattaa olla korostetun käytetty myös tekstistä laaditussa suomenkielisessä käännöksessä, vaikka suomenkielisissä alkuperäisteksteissä asema Y olisikin tyypillisempi. Tarkoituksena on tarkastella, minkä verran kuvatus kaltaista interferenssiä esiintyy toisaalta venäjältä suomeen ja toisaalta suomesta venäjään käännettyissä teksteissä. Tässä suhteessa kiinnostaviksi nousevat seuraavat kysymykset: Esiintyykö interferenssiä jommassakummassa käännössuunnassa enemmän kuin toisessa? Mitkä kielelliset ja kielenulkoiset tekijät mahdollisesti vaikuttavat siihen, että toinen käännössuunta on alttiimpi interferenssille? Voiko niin sanottujen vapaan sanajärjestysten kielten välillä tapahtuvassa käännöstoiminnassa pitää kaikille käännösteksteille universaalina piirteenä, että lähdekielen sanajärjestys stimuloi kohdekieleen alkuperäiskielen prototyypisistä sanajärjestysratkaisuista poikkeavia malleja? Viimeinen kysymys luonnollisesti vaatisi useita tämänkaltaisia tutkimuksia useilla kielipareilla, mutta yhtä kaikki joitakin suuntaviivoja mahdollisille tuleville tutkimuksille voitaneen vetää.

Interferenssiä tutkittaessa on otettava huomioon, ettei hypoteesin lukeutuminen käännösuniversaaleihin ole yksiselitteistä. Mauranen (2004:66) esimerkiksi huomauttaa, että juuri alkusysäyksen käännösuniversaalien tutkimukselle antanut Baker esitti aikoinaan, että interferenssi nimenomaan pitäisi jättää universaalien tutkimuksen

ulkopuolelle sillä perusteella, että se on pikemminkin todiste kahden kielen välisestä tilanteesta kuin yleistettävissä oleva käännöskielen piirre. Toury esittää kuitenkin interferenssihypooteesiinsa myös täydennyksiä, joiden kautta interferenssiä koskevien havaintojen yleistettävyys kasvaa. Yksi täydennyksistä koskee kieliyhteisöjen välisiä valtasuhteita: interferenssi on hyväksyttävämpää, kun kyseessä on käännös ”suuresta” tai ”vahvasta” kielestä ”pienempään” tai ”heikompaan” kieleen päin (1995:278). Tämä ja muut mahdolliset kielenulkoiset elementit ovatkin oleellisessa asemassa kun siirrytään pohtimaan edellä esitettyjä kysymyksiä ja sitä, mistä mahdolliset käännöskielen säännönmukaisuudet ja toisaalta eri kohdekielten välillä mahdollisesti vallitsevat erot johtuvat – juuri näiden syiden selvittämisen voi nähdä erottavan käännöstieteellisen tutkimuksen puhtaan kielitieteellisestä tutkimuksesta (Probirskaja-Turunen 2005: 72).

Myös Mauranen (2004:72) ottaa kantaa Touryn esittämään periaatteeseen vahvoista ja heikommista kielistä. Hänen mukaansa olisi oletettavaa, että englannista suomeen käännettyissä teksteissä interferenssiä olisi enemmän kuin venäjistä suomeen käännettyissä teksteissä. Tätä Mauranen perustelee sillä, että angloamerikkalainen kulttuuri ja kielialue ovat pitkään olleet hallitsevassa ja ennen kaikkea venäläistä kulttuuria merkittävämmässä asemassa suomalaisen kieliyhteisön kannalta. Ero tuntuu kuitenkin pienemmältä kuin vastaava ero verrattaessa venäjää suomeksi käännettyjen tekstien lähdekielenä ja suomea venäjäksi käännettyjen tekstien lähdekielenä. Venäjä on Suomen mittakaavassa melko iso kieli- ja kulttuurialue, vaikkakin – kuten Kantola (2007:324) huomauttaa – vaikutus ainakin venäjistä suomennettujen käännösten määrässä mitattuna onkin viime vuosikymmeninä ollut huomattavasti pienempää kuin sitä edellisinä¹. Sen sijaan päinvastaiselta suunnalta katsottuna voitaneen olettaa, että suomi muodostaa venäjän kannalta melko lailla marginaalisen kielen ja kielialueen – onhan esimerkiksi suomen kieltä puhuvien määrä verrattuna venäjää puhuviin häviävän pieni: 5 milj. / 277 milj. (Austin 2008:22,54). Jos taas katsotaan vuosina 2001-2009 käännettyjä teoksia (tieto- ja kaunokirjallisuus molemmat mukaan lukien), voidaan todeta, että venäjistä suomeen käännettiin 223 teosta, suomesta venäjään 113 teosta, mikä sekin osoittaa, että kielten välillä on tietty kokoero (Tilastokeskus 2012:53-54).

¹ Toisaalta lyhyemmällä perspektiivillä katsottuna voidaan myös todeta, että aivan hiljattain venäjistä käännettävien tekstien määrä on jälleen alkanut kasvaa (Huttunen 2012)

Sanajärjestystä, kuten syntaktisia ilmiöitä yleensäkin, on korpuspohjaisessa deskriptiivisessä käänöstutkimuksessa tutkittu huomattavasti vähemmän kuin leksikaalisen tason ongelmia (Eskola 2005:225). Tämä on helposti ymmärrettävissä, sillä korpusaineistot eivät sinällään sovellu erityisen hyvin syntaktisten elementtien tutkimiseen: vaaditaan tavallista enemmän käsin tehtävää analyysityötä tai korpusten tarkkaa merkitsemistä, mikä tekee tutkimuksesta työlästä ja periaatteessa pakottaa käyttämään pienempikokoisia korpusaineistoja. Sanajärjestyksen tutkimus antaa kuitenkin kiinnostavalla tavalla ambivalentin lähtökohdan interferenssin tarkasteluun, minkä uskon tekevän tutkimuksesta sen työläydestä huolimatta vaivan arvoista: kääntäjien keskuudessa on nimittäin oltu toisaalta sitä mieltä, että syntaksin tason interferenssiä esiintyy kohdeteksteissä enemmän, vaikka toisaalta juuri sanajärjestyksen on havaittu olevan elementin, jonka kohdalla lähtökielen ratkaisuihin herkemmin poiketaan (Mauranen 2004:67; 1999:73).

2 Lauseopillisten käsitteiden määrittely

Seuraavassa kartoitetaan, mitkä lingvistiikan peruskäsitteet ovat tutkielman kannalta oleellisia ja miten käsitteitä tässä yhteydessä käytetään. Tutkittavana oleva ilmiö, sanajärjestys, voidaan lukea osaksi syntaksin tutkimusta. Syntaksi eli lauseoppi on mahdollista määrittellä usealla eri tavalla. Van valin (2001:3) tiivistää asian kuvaamalla, että syntaksin avulla yksinkertaisista merkitysyksiköistä kuten sanoista muodostetaan monimutkaisia merkitysyksikköjä – lauseita. Kielillä on omat järjestelmänsä, ja kun puhuja yhdistelee kielen eri komponentteja järjestelmän sääntöjen mukaisesti, hän pystyy muodostamaan rajattoman määrän erilaisia informaatiota välittäviä kokonaisuuksia.

Eri kielissä syntaksi toimii eri tavalla – se, mikä on suomen lauseopillisten sääntöjen mukaista, ei välttämättä päde venäjässä. Esimerkiksi suomen lause

(Esim. 1) a. Hän on minun isäni

vaatii verbimuotoisen kopulan ilmaisemaan yhteyttä komponenttien *hän* ja *minun isäni* välillä. Sen sijaan venäjän

b. On moj otets²

² Tutkimuksessa esitetyistä venäjänkielisistä käyttöesimerkeistä on annettu sanasanaiset käännökset liitteessä 4.

on nollakopulainen nominaalilause (Nikunlassi 2002: 233; Karlsson 1998:122; Rozental ym. 2006:306), joka suomessa (**Hän minun isä*) olisi ei-kieliopillinen, tosin sanoen ei suomen syntaksin mukainen.

Kuten jo nimi *lauseoppi* antaa ymmärtää, syntaksin tutkimuksen perusyksikkö on lause. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan lauseita, jotka on mahdollista määritellä ilmaukseksi, joka sisältää persoonamuotoisen verbin (Schott-Saikku 1995:258) tai niissä venäjän tapauksissa, joissa tällainen puuttuu, nominaalipredikaatin (Zolotova ym. 2004:106-108, tarkemmin luvussa 2.1). Syntaksia tutkittaessa on perinteisesti tarkasteltu toisaalta sitä, miten lause jakautuu eri rakenneyksiköihin eli konstituentteihin, toisaalta sitä, mitä kieliopillisia tehtäviä lauseen eri osilla on (Van Valin 2001: 4-5). Konstituenttijaottelussa lauseen osat erotellaan lausekkeiksi kuten substantiivilausekkeiksi (NP) ja verbilausekkeiksi (VP³) (Vilkuna 1996:29). Kieliopillisia tehtäviä ovat klassisen jaottelun mukaiset lauseenjäsenet eli konstituenttien saamat kieliopilliset funktiot kuten subjekti, objekti ja predikaatti (Karlsson 1998:47). Esimerkki 2 tiivistää tavan, jolla syntaksintutkimuksen peruskäsitteitä käytetään tässä tutkielmassa.

(Esim. 2) a. Minun isäni harrastaa lenkkeilyä

2a voidaan jakaa karkeasti NP:ksi ja VP:ksi:

b. [_{NP} Minun isäni] [_{VP} harrastaa lenkkeilyä].

Kieliopillisten funktioiden näkökulmasta voidaan todeta, että esimerkin 2b NP:lla on subjektin rooli. Samassa lauseessa verbillä *harrastaa* on predikaatin rooli ja substantiivin *lenkkeilyä* kieliopillinen funktio on objekti. Tämän tutkimuksen kannalta lause muuttuu merkitykselliseksi, kun mukaan lisätään sana, jonka kieliopilliseksi funktioksi voidaan määritellä *adverbiaali*.

c [_{NP} Minun isäni] [_{VP} harrastaa lenkkeilyä perjantaisin]

Lauseen 2c VP:ssa on nyt verbin ja sitä määrittävän substantiivin lisäksi vielä yksi komponentti, adverbi *perjantaisin*, jonka kieliopillinen funktio siis on adverbiaali.

Lause voidaan nähdä paitsi erilaisista yksiköistä koostuvana ylemmän tason käsitteenä, myös osana laajempaa yksikköä. Kun tarkastelussa otetaan huomioon myös pragmaattisia

³ NP, engl. *Noun phrase*. VP, engl. *Verb phrase*.

tekijöitä, on usein mielekkäämpää puhua *lausumasta* kuin lauseesta (ven. *vyskazyvanije*, engl. *utterance*).

2.1 Tutkittavien lauseiden rajauksesta

Pyrin tässä tutkimuksessa kiinnittämään huomiota ennen kaikkea yksinkertaisiin lauseisiin, joista on helposti määriteltävissä persoonamuotoinen verbi ja subjekti. Laajemman kuvan saamiseksi käsittelen kuitenkin myös sitä, millä tavalla ajan ilmauksen sijainti eroaa eri lausetyyppien välillä. Lausetyypillä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa laajasti sellaista lauseiden ryhmää, jonka edustajat rakentuvat samojen syntaktisten periaatteiden mukaisesti. Jaan lauseet Ison suomen kieliopin käyttämää termistöä mukaillen perus- ja erikoislausetyyppeihin (VISK § 891).

Edellä määriteltiin, että lauseella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa finiittiverbin tai venäjässä finiittiverbin puuttuessa muun predikaattina toimivan konstituentin sisältävää ilmausta. Zolotova ym. (2004:105) erottavat muulla kuin verbillä muodostettavista lauseista varsinaiset nominaalipredikaattiset lauseet (*sestre skutšno* 'siskolla on tylsää'; tai pelkästään: *skutšno*, 'on tylsää'.⁴), adjektiivilauseet (*sestra krasivaja*, 'sisko on kaunis'), kvantitatiivilauseet (*sestjor tri*, 'siskoja on kolme') ja substantiivilauseet (*sestra – vratsš*, 'sisko on lääkäri'). Nämä lauseet jäävät pääosin tutkimuksen ulkopuolelle lukuun ottamatta roolia, joka niillä on ajan ilmausten eri yksikköjen yleisyyden laskemisen kannalta (ks. luku 6.2.1).⁵ Lisäksi erotan varsinaisista nominaalipredikaattisista lauseista nesessiivirakenteet, jotka muodostetaan sanoilla *dolžno*, *nado* ja *nužno* ja jotka eivät yksinään tavallisesti muodosta lausetta (vrt. helposti lauseeksi ymmärrettävä *sestre skutšno*, ja ainoastaan erityistapauksessa mahdollisen lauseen muodostava *sestre nado*), vaan esiintyvät liittomuodon osana (esim. *sestre nado pomyt posudu*, 'siskon täytyy pestä astiat'). Koska mainitut rakenteet toimivat pitkälti samalla tavoin kuin vastaavat yksi- tai vajaapersoonaisesti käytettävät verbit (vrt. venäjän *prihoditsa*, suomen *täytyy*.), otetaan ne tutkimuksessa tarkasteluun täydessä mittakaavassa (tarkemmin nesessiivilauseiksi lukemisesta seuraavassa alaluvussa).

⁴ vrt. myös Nikunlassin (2002:232) mainitsema pelkästään substantiivin sisältävä ja ympäristön tilaa ilmaiseva *Moroz*. ('on pakkaneen').

⁵ Jos luetellut lausetyypit kuitenkin esiintyvät preteritissä tai futuurissa, jolloin ne sisältävät verbillä ilmaistavan predikaatin (kuten *sestre [bylov] skutšno* ('siskolla oli tylsää'), otetaan ne täysimittaisesti huomioon.

2.2 Lausetyypit suomessa ja venäjässä

Päivi Schot-Saikku esittää lausetyyppien määrittämistä semanttisten kriteerien sijasta syntaktisin keinoin. Tuloksena on luokittelu, joka soveltuu myös kielten väliseen vertailuun. Luokittelun lähtökohta on lauseen määrittely ilmaukseksi, jossa on finiittiverbi ja joka rakentuu kaavan NP+V+X mukaan siten, että verbinetiset ja -jälkeiset elementit voivat jäädä pois. Lausetyypit voidaan edelleen määrittää sen perusteella, missä muodossa NP esiintyy – NP:n sija määrää suomessa verbin muodon ja yhdessä NP ja V määräävät verbinjälkeisen konstituentin käytön. Lausetyypit voidaan jakaa kahtia sen mukaan, onko kaavan NP nominatiivissa (nominatiivikehys) vai jossain muussa sijassa (obliikvikehys). (Schot-Saikku 1995:258.)

Määrittelen tässä tutkimuksessa nominatiivikehyksen sisältävät lauseet peruslausetyypeiksi ja obliikvikehyksen sisältävät erikoislausetyypeiksi. Kumpaankin lauseryhmään kuuluu myös lauseita, joissa NP on jätetty pois, mutta peruslausetyyppien osalta NP on näissä tapauksissa joko ilmaistu verbissä tai sijaitsee edellisessä lauseessa ja on jätetty toistamatta. Tällaisenaan jakoa voi soveltaa niin suomen kuin venäjänkin osalta.

Sen, millaisia lausetyyppejä erikoislauseiden ryhmään kuuluu, voisi luonnollisesti ajatella vaihtelevan eri kielten välillä merkittävästikin. Muun muassa Maria Leinonen on kuitenkin tutkimuksessaan suomen ja venäjän persoonattomista lauserakenteista havainnut, että hämmästyttävän moni sama lausetyyppi esiintyy sekä suomessa että venäjässä. Pääpiirteissään erot suomen ja venäjän persoonattomien välillä ovat siinä, että suomessa lauseet vaikuttaisivat jäsenyvän tiukemman kieliopillisen järjestelmän mukaan, niin että suomessa venäjää useammin esimerkiksi tarvitaan edes jonkinlainen tekijän tai kokijan ilmaiseva konstituentti. (Leinonen 1985:17,107.)

Leinonen jakaa kummankin tarkasteltavan kielen persoonattomat lauseet päätyypeiltään kolmeen: kokijalauseisiin, ympäristöstä kertoviin lauseisiin ja tilaa ilmaiseviin lauseisiin (1985:69,106). Tilaa ilmaisevista merkittävin ryhmä ovat eksistentiaalilauseet, joiden määrittely on suomen syntaksin tutkimuksessa ollut paikoin kiivaankin keskustelun kohteena aina 1950-luvulta asti (ks. Helasvuo 1996). Merkittävä kysymys tässä suhteessa on ollut etenkin eksistentiaalilauseen verbinjälkeisen nominijäsenen rooli joko subjektina

tai objektina. Karlsson tarjoaa asian käsittelyyn kompromissiratkaisun siten, että subjektista tai objektista puhumisen sijaan käytetään termiä *jekti* (1982:109).

Leinosen esittämä jaottelu tarjoaa hyvän pohjan erikoislausetyyppien jaottelulle tätä tutkimusta varten. Koska yksityiskohtainen jaottelu ei ole tarpeen, olen esimerkiksi monet eri kokijalauseiden alatyypit yhdistänyt pelkästään kokijalauseiksi, niin että omaksi luokakseen on eri kokijalauseityypeistä erotettu ainoastaan nesessiivilauseet, jotka tutkimusaineistosta tekemieni havaintojen perusteella ovat molemmissa kielissä yleinen lausetyyppi. Nesessiivilauseisiin kuuluvat venäjässä myös edellisessä luvussa mainitut *dolžno, nado* ja *nužno* (Leinonen 1985:106). Olen lukenut venäjän ei-nominatiivisen, suomen jektiä vastaavan NP:n sisältävät kieltolauseet tässä tutkimuksessa eksistentiaalilauseiksi. On myös huomattava, että preesensissä olevat kieltolauseet, joissa kopulan paikalla on kieltopartikkeli *net*, otettiin tutkimukseen mukaan, vaikkei niissä ole edellä kriteeriksi määriteltyä finiittiverbiä. Seuraavassa taulukossa on annettu esimerkit kummankin kielen yleisimmistä erikoislausetyypeistä. Esimerkit ovat tämän tutkimuksen lähdekielisistä aineistoista.

Taulukko 1: Erikoislausetyypit suomessa ja venäjässä

	Esimerkki/suomi	Esimerkki/venäjä
kokijalauseet	Ja nyt minua kylmää toden teolla (Sin) ⁶	možet utrom jemu polegtše stanet (Mar1) ⁷
nesessiivilauseet	Pitää soittaa myöhemmin illalla (Leh)	a v polovine desjatogo nado vyiti iz doma (Tri2)
tapahtuma- ja tuloslauseet	muistin, mitä edellisenä yönä oli tapahtunut (Leh)	Jesli tšerez pjatnadtsat minut nitšego ne proizoidet (Mar1)
ympäristön tila -lauseet	yöllä voisi tulla kylmä (Paa)	notšju bylo teplo (Sem)
eksistentiaalilauseet	Tänä talvena on riuttoja aivan kamalasti (Paa)	Lifterov v podjezdah teper ne bylo (Tri1)
omistuslauseet	ettei sillä nyt ollut mahdollisuutta rehvastelumielessä ja muutenkaan tarjota tytöille mitään juotavaa (Rim)	Posle provedennoi na nogah notši posle gibeli Kati i raspravy s Dusikom u nego uže ni na tšto ne bylo sil (Mar2)

⁶ Tutkimuksen aineistolähteistä käytetyt lyhenteet on selitetty liitteissä 1 ja 2.

⁷ Esimerkkilauseiden käännökset: 'jospa hänen olisi aamulla parempi.' / 'puoli kymmeneltä olisi lähdettävä kotoa' / 'jos mitään ei ole tapahtunut viidentoista minuutin kuluessa' / 'yöllä oli lämmintä' / Vietettyään yön jalkeilla, nähtyään Katjan kuolevan ja hakattuaan Dusikin hänellä ei ollut enää lainkaan voimia / ' (käännökset ovat omiani, jotka olen muotoillut niin, että vertailukohta suomen vastaaviin lausetyyppeihin käy ilmi)

Vaikka jotkin ilmiöt esiintyvät kutakuinkin samanlaisina molemmissa tarkasteltavissa kielissä, on ne kummankin kielen tutkimustraditiossa saatettu tulkita eri kategorioihin kuuluviksi. Yksi tällainen kategoria ovat verbin infinitiivimuodon tai sivulauseen muodostamat subjektit, joita venäjän tutkimusperinteessä ei ole pidetty subjekteina (Leinonen 1985:13). Seuraan tässä tutkimuksessa kuitenkin suomalaista perinnettä ja katson kummankin kielen osalta analyysissäni subjektin roolissa toimivat infinitiivi- ja sivulauserakenteet subjekteiksi.

2.3 Adverbiaali

2.3.1 Adverbiaali, adverbi ja AdvP

Edellä määriteltiin yleisesti, että adverbiaali on yksi kieliopillisten funktioiden kategoria. Adverbiaali käsitteenä on kuitenkin hyvin monitahoinen ja monella tavoin myös harhaanjohtava (Hakulinen & Karlsson 1979:200). Tarkastelen aluksi sitä, miten lähekkäiset käsitteet adverbiaali, *adverbi* ja *adverbilauseke* (AdvP) eroavat toisistaan.

Niin suomen kuin venäjän kieliopeissa adverbit voidaan erotella omaksi sanaluokakseen, joskin suomessa, jossa *partikkeleihin* on perinteisesti luettu kaikki sanat, jotka eivät ole verbejä tai nomineja, adverbit on voitu tarkemmassa typologiassa erottaa partikkelien alaluokaksi (VISK § 793). Venäjässä adverbit luokitellaan *itsenäisiin sanaluokkiin* (*samostojatelnaja tšast retši*) kuuluviksi yhdessä verbien ja nominien kanssa, kun taas partikkelit lajitellaan *apusanaluokaksi* (*služebnaja tšast retši*) (Nikunlassi 2002:122; Rozental 2006:178). Adverbien sanaluokan rajat ovat kuitenkin hämärät, ja tavat luokan määrittelemiseen vaihtelevat.

Vaikka adverbi ei sinänsä ole syntaksin vaan morfologian piiriin kuuluva käsite, määrittävät Ojutkangas ym. adverbit syntaktisesti: ne ovat sanoja, jotka prototyypisesti määrittävät verbin ilmaiseman teon tapaa (2009:117). Samaten Orpana (1988:57) tukee adverbien määrittämistä nimenomaan lauseopillisen tehtävän mukaan. Vilkuna (1996:42) puolestaan lähestyy sanaryhmää morfologiselta kannalta määritellen adverbit suurimmaksi ryhmäksi niistä sanoista, joilla on vajaa taivutusparadigma tai jotka eivät taivu lainkaan. Molemmat määritelmät ovat epätarkkoja, eikä tarkkaan määrittelyyn tässä yhteydessä ole tarvettakaan. Oleellista on se, miten adverbit suhtautuvat adverbiaaleihin.

Siinä missä adverbiaali on kieliopillisen funktion nimitys, adverbit ovat yksittäisiä sanoja, jotka voivat – ja useimmiten näin myös tapahtuu – lauseessa toimia adverbiaalina, toisin sanoen olla adverbiaalin roolissa (Sulkala 1981:48). On tärkeää kuitenkin huomata, että adverbiaaleina voivat adverbien lisäksi toimia myös esimerkiksi substantiivit ja adpositiolausekkeet (Ojutkangas ym. 2009:168). Adverbiaalin roolin voi lauseessa täyttää myös adverbilauseke (AdvP), joka on edussana-adverbista ja tämän yhdestä tai useammasta *dependentistä* koostuva yksikkö (Vilkuna 1996:29). Esimerkki 3 tiivistää käsitteiden välisen työnjaon:

(Esim. 3) Isä harrastaa lenkkeilyä hyvin intohimoisesti

Esimerkissä adverbiaalin kieliopillisen funktion täyttää AdvP [*hyvin intohimoisesti*], joka koostuu adverbista *intohimoisesti* (edussana) ja tämän *dependentistä* *hyvin*.

2.3.2 Adverbiaali kieliopillisena funktiona

Vaikka työnjako käsitteiden adverbi, adverbiaali ja AdvP on suhteellisen selvä, on luokkien sisäinen määrittely haasteellista. Adverbiaalin funktion määrittelyn vaikeudesta kertoo Vilkunan (1996:166) huomautus siitä, että adverbiaalin luokka on eräänlainen syntaksin roskakori, johon heitetään kaikki konstituentit, jotka eivät sovi muihin luokkiin. Myös Huumo mainitsee, että perinteinen tapa adverbiaalien määrittelyyn on ollut nimenomaan negaation kautta: adverbiaaleja ovat ne konstituentit, jotka eivät ole objekteja, subjekteja jne. (1997:25). Tämän tutkimuksen kannalta oman ongelmansa muodostaa lisäksi se, miten määrittellä adverbiaalit niin, että kuvaus on riittävä ajatellen molempia tutkittavia kieliä.

Menemättä tarkemmin adverbiaalin syntaktisen funktion yleisiin määrittelyvaikeuksiin siirryn seuraavaksi tarkastelemaan adverbiaalien sisäistä jakautumista alaluokkiin. Adverbiaalit voidaan karkeasti katsoen määrittää joko syntaktisesti tai semanttisesti (Huumo 1997:31) – harva määritelmä tosin edustaa puhtaasti vain jompaakumpaa tapaa.

2.3.3 Adverbiaalien syntaktiset pääluokat

Vilkuna esittää teoksessaan Suomen lauseopin perusteet kiintoisan syntaktisen uusjaon: koska adverbiaalien luokka on ollut perinteisissä lauseopin kuvauksissa turhan laaja ja

hajanainen, kannattaa luokkaa pienentää, mikä tapahtuu siten, että adverbiaaleista lohkaistaan omaksi ryhmäkseen *obliikvien* luokka (1996:86).

Vilkunan ajatus on verbilähtöinen: hänen mukaansa subjekti, objekti ja mainittu obliikvi ovat verbin *täydennyksiä*, jotka erotetaan verbin *määritteistä* siten, että edelliset ovat verbin valenssiin kuuluvia eli käsitteellisesti pakollisia lauseen yksiköitä, kun taas jälkimmäiset valinnaisia lauseen lisäosia (1996:27). Näin ollen perinteinen adverbiaalinen luokka jakautuu obliikveiksi eli *täydennysadverbiaaleiksi*⁸ ja varsinaisiksi adverbiaaleiksi (määritteet eli määriteadverbiaalit). Jakoa havainnollistaa esimerkki 4.

(Esim. 4) a Tuomas syötti äsken Matiakselle

b Äiti pitää kovasti virkkaamisesta,

4a:ssa verbillä *syöttää* on kaksi täydennystä (subjekti Tuomas ja täydennysadverbiaali *Matiakselle*) sekä yksi määrite (määriteadverbiaali *äsken*); 4b:ssä verbillä *pitää* on samoin kaksi täydennystä (subjekti *äiti* ja täydennysadverbiaali *virkaamisesta*) sekä yksi määrite (määriteadverbiaali *kovasti*).

Otan tässä tutkielmassa adverbiaalisen syntaktista jaottelua varten käyttöön Vilkunan esittämän ryhmittelyn täydennyksiin ja määritteisiin. Sovellan jakoa niin suomen- kuin venäjänkielisiin lauseisiin, vaikka se ei sellaisenaan olekaan täysin venäjän kielioppitradition mukainen. Venäjässä nimittäin käsitettä *dopolnenije* (suoraan käännettynä juuri 'täydennys') käytetään itse asiassa objekteista, joskin suomen perinteistä objekti-käsitettä laajemmin, niin että erikseen jaotellaan käsitteet *prjamoje dopolnenije* ('suora objekti', joka vastaa käytännössä suomen objektia) ja *kosvennoje dopolnenije* ('epäsuora objekti', jolla taas viitataan suurimmaksi osaksi tässä täydennysadverbiaaleiksi määrittelemiini konstituentteihin) (Nikunlassi 2002:269; Rozental ym. 2006:316-317). Tässä määriteadverbiaaleiksi jaottelemani konstituentit puolestaan luokitellaan venäjässä käsitteen *obstojatelstvo* alle, kun taas termi *opredelenije* (suoraan käännettynä juuri 'määrite') viittaa attribuutteihin (Rozental ym. 2006:313, 317).

⁸ Vilkuna esittää kahta nimitystä: obliikvi ja adverbiaalitäydennys. Koska tämän tutkielman fokus ovat juuri adverbiaalit, katson mielekkääksi muokata Vilkunan käsitteen muotoon *täydennysadverbiaali*. Tällöin saadaan helposti rinnastettavat termit täydennysadverbiaali ja *määriteadverbiaali*

Esitetty syntaktinen luokittelu sinänsä vaatii vielä tähdennystä, sillä adverbiaalit voivat määrittää tai täydentää paitsi verbiä, myös koko lausetta (Vilkuna 1996:163)⁹. Kysymys siitä, onko jokin adverbiaali koko lauseen vai ainoastaan verbin määrite, on monimutkainen, eikä siihen ole mahdollista antaa kattavaa vastausta (Huomo 1997:26). Yksi selkeä – ja tämän tutkielman kannalta oleellinen – tapaus, jossa adverbiaalia voi pitää koko lauseen määritteenä, ovat niin kutsutut kehysadverbiaalit, jotka Hakulisen ja Karlssonin mukaan määrittävät lauseen aikapaikkaisen kiinnekohdan (1979:220). Esimerkin 5 adverbiaali *viime viikolla* on kehysadverbiaali:

(Esim. 5) [Viime viikolla]_{Adv} Somerolla järjestettiin Esakallio-hölkä.

2.3.4 Adverbiaalien semanttiset pääluokat

Hakulinen ja Karlsson luettelevat Nykysuomen lauseopissa perinteisiä adverbiaalien semanttisia alaryhmiä, joita ovat esimerkiksi, aika, paikka, tapa, syy, keino, välikappale, suhde ja mitta (1979: 207). Erilaisia luokkajakoja on monia, ja usein luokat (kuten Huomon (1997:19) esittelemät tila-adverbiaalit) ovat hyvin kielikohtaisia. Kuitenkin esimerkiksi ajan adverbiaalien ryhmä on luonteeltaan universaali ja sopii kieltenvälisen vertailun kohteeksi – eihän ole olemassa kieltä, jossa aikaa ei ilmaistaisi (Klein 1999:1). Samoin ainakin tapa ja paikka ovat tyypillisiä useimmissa kielissä esiintyviä adverbiaalien semanttisia alaluokkia. Ajan, tavan ja paikan adverbiaaleja käsitellään seuraavassa tarkemmin. Suurin huomio kiinnitetään tutkimuksen varsinainen kohteeseen, ajan adverbiaaleihin.

2.3.4.1 Tavan ja paikan adverbiaalit

Yksinkertaisin keino tavan adverbiaalien yleisen tason määrittelyyn lienevät kysymykset *Miten?* ja *Millä tavalla?*, joihin tavan adverbiaaleja on perinteisesti pidetty vastauksina. Näin jaoteltuna tavan adverbiaalien ryhmä on hyvinkin laaja: siihen kuuluu suomen kielessä niin sti-päätteisiä adverbejä (intohimoisesti, iloisesti), nominaalimuotoisia verbejä (laulaen, heittämällä) kuin paikallissijoissa taipuneita substantiivejakin (kauhalla, kirveellä). (Manninen 2003:3-4).

⁹ Lisäksi on luonnollisesti adverbejä ja adjektiiveja määrittäviä adverbiaaleja, kuten toista adverbiä määrittävä adverbi *hyvin* esimerkissä 4 (Vilkuna 1996:163).

Vaikka monissa yleisemmin adverbiaaleja käsittelevissä tutkimuksissa olisi mielekästä tehdä tarkempia rajauksia tavan adverbiaalien luokkaan, riittää tässä yhteydessä kuvatus kaltainen laaja määritelmä, joka laajuudestaan johtuen sopii hyvin sekä suomen että venäjän kielen kuvaamiseen ¹⁰.

Paikan adverbiaalit erotetaan Nykysuomen lauseopissa suunnan adverbiaaleista, niin että nämä yhdessä muodostavat lokatiiviadverbiaalien luokan (Hakulinen & Karlsson 1979:207). Rozental ym. käyttävät vastaavasta venäjän lauseopillisesta luokasta suoraan nimeä paikan adverbiaali (*obstojatelstvo mesta*), ja määrittävät luokan tarkoittavan toiminnan suorittamisen paikkaa (*zanimatsa [v auditorii]*, 'opiskella salissa') liikkeen suuntaa (*pojehat [na jug]*, 'mennä etelään') ja liikkeen reittiä (*plyt [po reke]*, 'mennä jokea pitkin') (2006:318). ¹¹ Tässä tutkimuksessa noudatetaan viimeksi mainittua mallia, eikä nimitystä lokatiiviadverbiaali tai erottelua suuntaan ja paikkaan käytetä.

2.3.4.2 Ajan adverbiaalit ja AA

Tutkimuksen varsinainen kohde, ajan adverbiaalit, ovat varsin heterogeeninen luokka (Vilkuna 1996:166), minkä takia niiden määrittely on käytännössä luontevinta tehdä suoraan alakategorioiden avulla. Erilaisia ajan adverbiaalien taksonomioita onkin olemassa useita. Sulkala (1981:35) esittää jaottelua ajankohdan, keston ja taajuuden adverbiaaleihin. Hakulinen & Karlsson ovat puolestaan Anderssonin (1977) pohjalta luoneet suomen kieltä ajatellen yhdeksänosaisen jaottelun seuraaviin ajan adverbiaalin luokkiin (1979:210): *ajankohta, duratiivinen kesto, futuurinen duratiivi, punktuaalinen kesto, kieltoduratiivi, takaraja, alkuraja, kardinaalinen toisto ja ordinaalinen toisto*. Päädyin tässä tutkielmassa Sulkalan käyttämään suurpiirteisempään jakoon, jonka muodostumista ja suhdetta Hakulisen & Karlssonin esittämään taksonomiaan esittelen seuraavaksi tarkemmin.

Kuten Nykysuomen lauseopissa (1979:210) mainitaan, ajankohdan adverbiaalien luokka on ajan adverbiaalien luokista tavallisin. Ajankohdan adverbiaalit käsitetään myös tässä

¹⁰ Venäjän tavan adverbiaalista (*obstojatelstvo obraza deistvija*) ks. Rozental ym. 2006:318.

¹¹ Paikan adverbiaalit merkitty hakasulkeisiin. Kiintoisa, joskaan ei tämän tutkielman fokukseseen kuuluva, on huomio siitä, että suomen kielen erityispiirteenä muutossijaiset adverbiaalit tarkoittavat usein myös paikkaa eivätkä suuntaa (Hakulinen & Karlsson 1979:208). Semanttisessa jaottelussa siis Rozentalin ym. antama esimerkki *ostatsa zdes*, 'jäädä tänne', (2006:318) tulee myös suomessa sijoitetuksi paikan, ei suunnan adverbiaaliksi, vaikka se morfologiansa perusteella vastaa kysymykseen *minne?*.

tutkimuksessa omana luokkana. Luokan määrittelyssä käytän apuna kysymyksiä: Sulkalan mukaan ajankohdan adverbiaalit vastaavat kysymyksiin *milloin?*, *minä aikana?* ja *mihin aikaan?*(1981:56). Tyypillisiä ajankohdan adverbiaaleja ovat esimerkiksi deiktiset adverbiaalit *eilen*, *tänään* ja *huomenna* sekä muun muassa päivämäärät, vuosiluvut ja viikonpäivät.

Kestoa ilmaisevaan ajan adverbiaalien luokkaan yhdistän tässä tutkielmassa Hakulisen & Karlssonin luettelemat duratiivisen (*kaksi päivää*, *vuoden*) ja punktuaalisen (*kahdessa päivässä*, *vuodessa*) keston luokat sekä futuurisen duratiivin (*kahdeksi päiväksi*, *vuodeksi*) luokan (1979:210). Sulkalan (1981:56) käyttämät määrittelevät kysymykset ovat keston adverbiaalien osalta *kuinka kauan?* *kuinka pitkän aikaa?* *kuinka pitkäksi ajaksi?* *miksi ajaksi?* ja *kuinka nopeasti?*, jotka sopivat tehtyjen yhdistelyjen jälkeen määrittämään tässä tutkielmassa käsiteltävää keston adverbiaalien luokkaa. Hakulinen ja Karlsson erittelevät omiksi luokikseen takarajan (*ensi viikkoon mennessä*, *aamuun asti*) ja alkurajan (*ensi viikosta lähtien*, *vuodesta 2000*) adverbiaalit (1979:210). Tarkoitukseni oli tässä tutkielmassa ensin yhdistää nämä omaksi *raja-adverbiaalien* luokakseen, jonka jäsenet olisivat vastanneet kysymyksiin *mihin mennessä/asti?* ja *mistä lähtien/asti?* Aineistoa tutkiessani kävi kuitenkin ilmi, että luokka olisi ollut niin paljon muita luokkia pienempi, ettei sen pitäminen omana ryhmänä olisi ollut tilastollisesti mielekästä. Näin ollen päädyin samankaltaiseen ratkaisuun kuin Sulkala, ja yhdistin myös raja-adverbiaalien luokan kestoja ilmaiseviin adverbiaaleihin. Mielestäni tämä on perusteltua, sillä esimerkiksi adverbiaali *viime vuodesta asti* ilmaisee paitsi ajankohdan rajaa, myös jatkuvuutta eli kestoja.

Kolmantena luokkana otan käyttöön taajuuden adverbiaalit, jotka ilmaisevat toistumista. Sulkalan määritelmä taajuuden adverbiaaleista on, että ne ilmaisevat tilan tai tapahtuman useutta ja vastaavat kysymyksiin *kuinka usein?*, *kuinka monetta kertaa?* ja *monen kerran?* (1981:63). Hakulinen ja Karlsson ovat erotelleet toisistaan kardinaalisen toiston (*usein*, *kahdeksan kertaa*) ja ordinaalisen toiston (*kahdeksannen kerran*), jotka siis tässä tutkielmassa luetaan samaan luokkaan. Taulukko 2 tiivistää tutkielmassa käytetyn ajan adverbiaalien jaon. Jaon sovellutuksiin käydään tarkemmin luvussa 6 tarkasteltaessa tutkimuksen metodologiaa. Tärkein funktio jaottelulla tämän työn kannalta on, että se toimii menetelmänä, jonka avulla saadaan rajattua tutkimuksen piiriin sen laajuuden kannalta

mielekäs joukko ajan ilmauksia. Kestoa ja taajuutta ilmaisevilla adverbiaaleilla on tutkimukseni kannalta pienempi merkitys ja niiden osalta tehtävät havainnot toimivatkin lähinnä pohjana aiheen mahdollisille laajemmille tarkasteluille myöhemmissä tutkimuksissa. Tässä tutkimuksessa päähuomio kiinnitetään nimenomaan ajankohtaa ilmaiseviin adverbiaaleihin.

Taulukko 2: tutkimuksessa käytetyt ajan adverbiaalien semanttiset luokat

	Ajankohta	Kesto	Taajuus
Kysymys	milloin?	kuinka kauan? mistä/mihin asti?	kuinka usein? monennenko kerran?
Esim./suomi	eilen, huomenna	koko päivän, kolmeksi vuodeksi, siitä asti, vuoteen 2011 asti	usein, joka maanantai, ensimmäisen kerran
Esim./venäjä	vtšera, zavtra	Ves den, god, na tri goda, s teh por, do 2011 goda	Tšasto, každij ponedel'nik, vpervye

Koska ajan adverbiaali on tässä tutkimuksessa keskeisin käsite, viitataan siihen jatkossa lyhenteellä AA. Tämä on siinä mielessä tarkoituksenmukaista, että adverbiaalin määrittelyn hämäryydestä johtuen on eduksi, jos tutkimuksessa tarkasteltavia ajan ilmauksia kutsutaan ennemmin AA:ksi kuin tarkemmin kategorisoivalla termillä ajan adverbiaali¹². Näin ollen AA:lla viitataan kulloinkin tarkasteltavaan ajan ilmaukseen, jonka niissä puitteissa, jotka edellä on määritelty, voi katsoa edustavan kieliopilliselta funktioltaan adverbiaalia. Käytän myös yleiskäsitettä ajan ilmaus, kun ei erikseen ole tarvetta eritellä tarkasteltavan konstituentin kieliopillista funktiota.

3 Analyysikehys AA:n sijainnin vertailevaa tarkastelua varten

Tarkoitukseni on seuraavassa tarkastella olemassa olevia kehyksiä ja malleja, joita nykyaikaisessa kielitieteessä on käytetty sanajärjestyksen tutkimiseen. Huomion kohteena ovat luonnollisesti juuri suomen ja venäjän sanajärjestyksestä käsittelevät tutkimukset, jotka laajempaan tutkimuskenttään suhteutettuna sijoittuvat niin sanotun vapaan sanajärjestyksen tutkimiseen. Avainasemassa ovat kaksi 1980-luvulla tehtyä tutkimusta,

¹² Kirjoitan lyhenteen jatkoksi tulevat päätteet ja liitteet niin, että taivutettavaksi sanaksi katsotaan juuri lyhenne eikä sen lähteenä olevia sanoja (AA:n, AA:ta, AA:ksi jne.) Taivutuksen helpottamiseksi käytän kuitenkin monikkomuodoissa taivutuksen pohjana varsinaista lähdeilmausta, niin että monikkomuodot taipuvat AA:ien, AA:eja, AA:eiksi.

Maria Vilkunan *Free Word order in Finnish* (1989) ja Olga Yokyaman *Discourse and Word order* (1986).

Kuten esimerkiksi Hakulinen ja Karlsson (1979: 301) huomauttavat, itse *sanajärjestys* terminä on harhaanjohtava, sillä todellisuudessa sanajärjestystä tutkittaessa ei kiinnostuksen kohteena ole yksittäisten sanojen, vaan konstituenttien järjestys. Sanajärjestyksen vapaudella tarkoitetaan perinteisesti lähinnä sitä, että lauseen konstituenteilla on huomattava määrä erilaisia variaatioita, jotka eivät vaikuta lauseen kieliopillisuuteen (Puskás 2000:41). Toisaalta vapaan sanajärjestyksen kielissä järjestyksen muuttaminen saattaa tuoda lauseelle kokonaan tai osittain uuden tehtävän, erilaisen sävyn tai toisenlaisen painotuksen (Kovtunova 2002:9). Jälkimmäiseen huomioon nojaten Vilkuna esittääkin, että esimerkiksi suomen sanajärjestystä voi pitää vapaan sijaan *diskurssikonfiguraationaalisena* eli konstituenttien pragmaattisten funktioiden säätelemänä (1989:18).

Perinteisesti sanajärjestystä on tarkasteltu karkeasti ottaen kahdesta eri näkökulmasta: syntaksin ja pragmatiikan (lauseen *informaatorakenteen*) kannalta. Erityisesti venäläiset tutkijat ovat käyttäneet kahtiajakoa syntaktiseen ja kommunikatiiviseen (”aktuaaliseen”) lauseen sanajärjestyksen tutkimukseen (*sintaksitšeskoje/aktualnoje tšlenenije predloženiija*) (Rozental ym. 2006: 327, Kovtunova 2002:12, Nikunlassi 2002:236). Termillä *aktualnoje tšlenenije predloženiija* on viitattu käytännössä niin sanotun Prahan koulukunnan kehittämään teema-reema-jaotteluun (Krylova & Havronina 1986:9).¹³

Pragmaattisten ja syntaktisten tekijöiden erottelu ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista etenkin tutkittaessa suomessa ja venäjässä havaittavaa vapaata sanajärjestystä. Pikeimminkin nämä kaksi tasoa ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja kielten voi oikeastaan ajatella sijoittuvan akselille, jonka ääripäinä ovat syntaktisten elementtien määräävyys ja pragmaattisten elementtien määräävyys (Vilkuna 1989:19)¹⁴. Näin ollen yhtä hyvin esimerkiksi lauseen välittämän tiedon uutuuden aste kuin subjektin elollisuus

¹³ Prahan koulukunnan mallia soveltavia tutkimuksia onkin venäjän osalta olemassa huomattava määrä, ensimmäisenä ja eräänlaisena pohjatyönä itsekin Tšekissä työskennelleen Přemysl Adamecin *Porjadok slov v ruskom jazyke* (1966; tarkemmin venäjän sanajärjestyksen tutkimuksen historiasta ks. Yokoyama 1986:175); Suomessa ensimmäisen teema-reema-jaottelua laajemmin hyödyntäneen tutkimuksen teki Auli Hakulinen vuonna 1976 (tarkemmin suomen sanajärjestyksen tutkimuksen historiasta ks. Vilku 1989:12; Huomo 1993:99).

tai jonkin konstituentin pääsanan suku saattavat vaikuttaa siihen järjestykseen, jossa lauseen elementit esiintyvät, niin että pragmaattiset ja syntaktiset säännöt toimivat lopulta limittäin ja toisiaan täydentäen (Yokoyama 1986:331).

Eri kielten sanajärjestystä vertailtaessa kielet on tavallisesti määritelty subjektin, verbin ja verbin määritteiden prototyyppisen sijainnin mukaan esimerkiksi SVX- tai SXV-kieliksi (Karlsson 1998:170). Sekä suomea että venäjää voi pitää SV-kielenä (prototyyppisessä tapauksessa subjekti edeltää verbiä) ja jonkin verran vähemmän todennäköisesti SVX-kielenä (kummassakin kielessä myös SXV on yleinen) (Leinonen 1985:5).

3.1 Sanajärjestys viestintätilanteeseen kuuluvien tietojoukkojen valossa

Yokoyaman esittämä tutkimusmalli eroaa perustavanlaatuisesti niistä tavoista, joilla sanajärjestykseen vaikuttavat pragmaattiset elementit yleensä (esimerkiksi Prahankoulukunnan malleissa) otetaan huomioon. Yokoyaman lähtökohtana on tarkastella kaikkia lauseita sidoksissa siihen kommunikaatiotilanteeseen, jossa ne esiintyvät, niin että huomioiduksi tulevat seuraavat elementit:

- (Väite 1) Kaikille lausumille on kuviteltavissa esittäjä (puhujaja) ja vastaanottaja. Se, mikä on osapuolten välinen suhde, vaikuttaa lausuman rakenteeseen. Jotkin viestintätilanteet ovat dialogisuuden sijaan monologisista: esimerkiksi tilanne, jossa viestin esittäjä on jokin kirjallinen teksti (tai sen kirjoittaja) ja vastaanottajana tekstin lukija on yhtä lailla viestintätilanne kuin tilanne, jossa kaksi tai useampi ihminen keskustele suoraan keskenään. Kummankinlaisia viestintätilanteita koskevat tietynlaiset lainalaisuudet (Yokoyama 1986:68).
- (Väite 2) Kaikkien lausumien voi katsoa välittävän tietoa, yleensä vieläpä monenlaista tietoa samanaikaisesti. Yokoyama (1989:9,11) erittelee useita eri tyyppisiä, joiden mukaisesti tiedon voidaan katsoa jäsentyvän ihmisen mielessä: esimerkiksi referentiaalinen tieto sisältää tiedon ominaisuuksista, jotka puhujaja/vastaanottaja liittävät johonkin kielen yksikköön (esimerkiksi nimeen *Tuomas Virtanen* saattaa puhujalla A liittyä sellaista referentiaalista tietoa kuin *on yläastetta käyvä koulupoika, asuu omakotitalossa, harrastaa jalkapalloa* jne.), propositionaalinen tieto sisältää vaillinaisen tiedon siitä, että *jossain on tapahtunut jotakin* (esimerkiksi A:n tieto siitä, että [[Tuomas on lähtenyt jonnekin]]) ja spesifikoitu tieto tarkennetun tiedon siitä, mitä on tapahtunut ([[Tuomas on lähtenyt harjoituksiin]])¹⁵. Tärkeää on

¹⁴ Oletettavaa on, että sekä suomi että venäjä sijoittuvat akselilla lähemmäs pragmaattisen määräävyyden ääripäätä. Olisikin kiinnostavaa määrittää suomen ja venäjän sijoittuminen tällä akselilla suhteessa toisiinsa. Jonkinlaista käsitystä voitaneen saada esimerkiksi suomen ja venäjän persoonattomia lauserakenteita vertaillen Maria Leinosen havainnosta: persoonattomien rakenteiden osalta suomi tuntuisi olevan enemmän kieliopillisten säännönmukaisuuksien sitoma kuin venäjä (1985:108).

¹⁵ Jatkossa ei tämän tutkimuksen kannalta ole tarpeen erotella propositionaalista ja spesifikoitua tietoa, vaan yhdistän nämä tietotyypit niin, että tarkoitan **propositionaalisella tiedolla** ylipäätään tietoa jostakin tapahtumasta. Yokoyaman tapaan merkitsen tällaisia tapahtumia kaksilla hakasulkeilla (1986:11). Propositionaalisen tiedon rooliin palataan luvussa 9.2.1.

lisäksi huomata, että jokainen lausuma välittää myös metatietoa viestintätilanteesta, kuten viestijöiden käsityksistä siitä, mitä tietoa kukin tilanteen osapuoli pitää hallussaan ja mikä tieto on kunkin osapuolen huomion kohteena juuri kyseisessä tilanteessa sekä viestijöiden asenteita ja modaalisuutta.

- (Väite 3) Jokaiselle lausumalle voidaan määrittää sen funktio ja paikka viestintätilanteen historiassa. Sanajärjestyksen kannalta on olennaista, onko kyseessä viestintätilanteen avaava lausuma vai lausuma, jolla osallistutaan jo alkaneeseen tilanteeseen. Samaten on merkityksellistä, onko kyseessä kysymys, vastaus, käsky vai kommentti tai vapaaehtoinen lisäys keskustelutilanteeseen.

Esitettyjen tekijöiden pohjalta Yokoyama muodostaa mallin siitä, millä tavalla lausumat siirtävät tietoa puhujalta A vastaanottajalle B. Edellä luetellut käsitteet *osapuolten hallussaan pitämästä tiedosta* ja *osapuolten kulloisenkin huomion kohteena olevasta tiedosta* tarvitsevat kuitenkin tarkemman määrittelyn. Tätä varten Yokoyama lainaa käsitteistöä matematiikan joukko-opista ja jakaa viestintätilanteen kannalta oleelliset erilaisten tietojen ryhmät joukoiksi. Näin voidaan määrittää, että viestintätilanteen D osapuolten A ja B hallussaan pitämä tieto koostuu seuraavista joukoista ja osajoukoista (Yokoyama 1986:5):

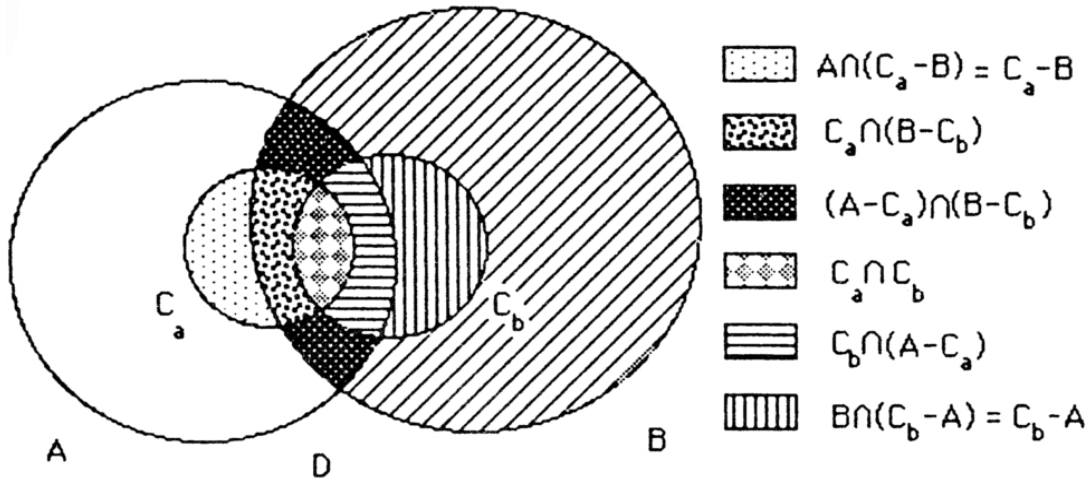
1. Kaikki A:n hallussaan pitämä tieto (A)
2. Kaikki B:n hallussaan pitämä tieto (B)
3. A:n tämänhetkisen huomion kohteena oleva tieto (C_a , joka on A:n osajoukko)
4. B:n tämänhetkisen huomion kohteena oleva tieto (C_b , joka on B:n osajoukko)

Viestintätilanteissa nämä eri joukot leikkaavat. Ensinnäkin on varmasti olemassa jotakin sellaista tietoa, jota sekä A että B pitävät hallussaan (henkilöistä riippuen tämän tiedon määrä luonnollisesti vaihtelee, mutta täysin tuntemattomillakin keskustelukumppaneilla on yleensä melko suuri määrä sellaista tietoa, josta kumpikin on perillä). Leikkausta voidaan merkitä joukko-opin termein $A \cap B$. Luonnollisesti on mahdottomuus, että A:n ja B:n hallussaan pitämät tietomäärät olisivat yhtenevät. Tietoa, joka on vain A:n hallussa, merkitään $A-B$ ja vastaavasti ainoastaan B:n omistamaa tietoa $B-A$ (A saattaa esimerkiksi pitää hallussaan referentiaalista tietoa siitä, kuka Tuomas Virtanen on, kun taas B ei ole ehkä koskaan kuullut koko henkilöstä).

Toiseksi, myös A:n ja B:n osajoukot leikkaavat. Kun viestintätilanne on käynnistetty tai käynnistymässä, on olemassa jokin asia tai asioita, jotka ovat sekä A:n että B:n

senhetkisen huomion kohteena. Esimerkiksi juuri kyseessä olevaan tilanteeseen liittyvät deiktiset elementit (*minä, sinä, tässä, nyt*) kuuluvat luonnostaan tämänhetkisen huomion kohteena olevien tietojoukkojen leikkaukseen $C_a \cap C_b$ (Yokoyama 1986:32). Asioita, jotka vain A tietää ja jotka ovat myös A:n tämänhetkisen huomion kohteena (ja siten mahdollisesti juuri tietoa, jonka A haluaa jakaa B:lle), merkitään $C_a - B$. Asioita, jotka molemmat tietävät, mutta jotka ovat vain A:n huomion kohteena, merkitään $C_a \cap (B - C_b)$. Kaaviossa 1 esitetty Venn-diagrammi havainnollistaa tietojoukkoja ja niiden leikkauskohtia.

Kaavio 1: Tietojoukot Yokoyaman mallissa (1986:5)

Tietojoukkojen leikkaukset tarjoavat työkalun, jonka perusteella voidaan tarkastella, miten lausuman sisältämät elementit sijoittuvat suhteessa toisiinsa (toisin sanoen, tulevatko lauseessa tavallisesti esimerkiksi leikkaukseen $C_a \cap C_b$ kuuluvat elementit ennen $C_a - B$:hen kuuluvia elementtejä eli onko tavallista, että molempien huomion kohteena oleva tieto (vrt. teema-reema-jaottelun *vanha informaatio*) sijoitetaan sen tiedon edelle, jonka puhuja arvio olevan vain hänen hallussaan. Yokoyama esittää, että tämänkaltaiset elementtien sijoittumisen säännönmukaisuudet ovat erilaisia riippuen siitä, mikä on lausuman funktio viestintätilanteen historiassa (väite 3) ja minkä tyyppistä tietoa lauseella ensisijaisesti välitetään (väite 2). Yleisimmällä tasolla nämä lausumien sanajärjestykseen vaikuttavat säännöt voidaan tiivistää seuraavasti (Yokoyama 1986:234):

(Väite 4) $B-A \rightarrow C_a \cap C_b \rightarrow V \rightarrow C_a \cap (B-C_b) \rightarrow C_a-B$ ¹⁶

Esitettyyn järjestykseen voidaan kuitenkin vaikuttaa muutamalla eri keinolla. Merkittävä väline, jota erityisesti venäjän kielessä käytetään tätä tarkoitusta varten, on intonaatio: elementti voidaan siirtää lauseen lopusta lähemmäs alkua, jos se nostetaan esiin (sille asetetaan lausepaino) intonaation avulla (Yokoyama 1986:191). Puhuja saattaa myös tahallisesti tai tahattomasti tehdä virhearvion (*imposition*) siitä, missä tietojoukossa jokin elementti sijaitsee. Lisäksi puhujan tiettyjä referenttejä kohtaan ilmaiseman *sympatian* käsitteen avulla voidaan selittää tapauksia, joissa jokin lauseen elementti siirretään pois sen prototyypiseltä paikalta (Yokoyama 1986:257).

Kuhunkin tietojoukkoon voi luonnollisesti kuulua useitakin elementtejä. Kun mietitään kunkin tietojoukon elementtien keskinäistä järjestystä, mukaan tulevat myös pintatason syntaktiset tekijät, kuten kieliopilliset funktiot tai jonkin elementin elollisuus/elottomuus. Lisäksi Yokoyama esittää, että venäjän sanajärjestys toimii myös eräänlaisena lokina siitä, mitä muutoksia tietojen sijainnissa on tapahtunut, niin että jonkin tietyn konstituentin sijaintiin saattaa vaikuttaa myös se, mihin joukkoon se on *äskettäin* kuulunut tai missä vaiheessa se on juuri nykyiseen joukkoonsa siirtynyt (1986:246).

Käytännön esimerkki väite 4:ssä esitetyn kaavan soveltamisesta on esimerkki 6, jonka voisi ajatella toimivan viestintätilanteen avaavana lausumana (Yokoyama 1986:217):

(Esim. 6) Bez tebja prihodila Anna Petrovna s odnim molodym inženerom
'Sinun poissa ollessasi täällä kävi A.P. erään nuoren insinöörin kanssa'

Lausuman sisältämä referentiaalinen tieto voidaan jakaa seuraavasti:

¹⁶ Järjestys koskee luonnollisesti vain elementtejä, jotka voidaan sijoittaa johonkin tietojoukkoon kuuluviksi, ja kun mukaan tulee osia, joita ei voi järjestää sen perusteella, mihin tietojoukkoon ne kuuluvat (kuten indefiniittinen pronomini joku), niiden sijainti on selitettävä muilla tekijöillä, kuten "kieliopillisilla suhteilla", joilla Yokoyama tarkoittaa muun muassa elementtien kieliopillisiä funktioita tai elollisuutta/elottomuutta (1986:253). Lisäksi on huomattava, että lauseessa on luonnollisesti harvoin elementtejä kaikista tietojoukkojen leikkauksista. Kaavassa on esitetty mahdollisten eri tyyppien elementtien sijainti laajimmassa mahdollisessa tapauksessa – jos jokin leikkaus ei käsiteltävässä lausumassa ole edustettuna, tämä osa säännöstä jätetään huomioimatta. Esimerkiksi alun B-A-leikkaus tarkoittaa käytännössä kysymyksen sijaintia (kysymyksenä edustaa tietoa, joka on vastaanottajan, muttei puhujan hallussa) (Yokoyama 1986:233). Merkintätavasta on lisäksi huomautettava, että nuolet tarkoittavat tässä tutkimuksessa puhtaasti elementtien välistä fyysistä järjestystä.

$C_a \cap C_b$	V	$C_a \cap (B - C_b)$	$C_a - B$
Bez tebja	prihodila	Anna Petrovna	s odnim molodym inženerom

Bez tebja sijaitsee deiktisenä elementtinä tämänhetkisen huomion kohteena olevien tietojen leikkauksessa (voidaanhan olettaa, että molemmat keskustelun osapuolet tiedostavat toistensa läsnäolon). Tätä seuraa finiittiverbi *prihodila* ja verbiä puolestaan *Anna Petrovna*, joka oletettavasti on molempien tuntema henkilö, mutta jota lauseen lausumishetkellä ajattelee viestintätilanteen osapuolista ainoastaan A. Sen sijaan *odin molodoi inžener* ei ylipäättään ole B:n hallussaan pitämän tiedon piirissä, joten se sijoitetaan lauseessa viimeiselle paikalle.

Malli on tässä esitetty yksinkertaisimmassa muodossaan, ilman että siihen olisi sovellettu ”ylimääräisiä” lauseen elementtien asemaan vaikuttavia tekijöitä (6 oletetaan lausuttavan ilman intonaation avulla tapahtuvaa korostamista ja sen katsotaan viestintähistoriallisesti sijoittuvan keskustelun avaavaksi lauseeksi). Tällaisenaan se antaa kuitenkin hyvän vertailupohjan, kun tarkastellaan Vilkinson määrittelemää suomen sanajärjestyksen diskurssikonfiguraationaalista kuvaustapaa.

3.2 Diskurssifunktioiden ohjaama sanajärjestys

Vilkuna käsittelee eräiden aikaisempien tutkimusten viitoittamana (erityisesti Karttunen & Kay 1985) suomen sanajärjestyksestä diskurssifunktioiden sarjana, niin että lauseen komponenttien oletetaan täyttävän tietyt kentät, joista jokaisella on lauseen välittämän tiedon kannalta oma tehtävänsä (Vilkuna 1989:38). Lauseista voidaan esimerkiksi erottaa sen lähtökohta, ydin tai aihe, ja tämän funktion saava lauseen konstituentti sijoitetaan yleensä omalle määrätylle, säännönmukaiselle paikalleen (Vilkuna 1989:40,79). Tätä funktiota Vilkuna nimittää kirjaimella T. Suomesta voidaan T-funktion lisäksi määrittää kaksi muuta funktiota tai kenttää (käytän nimityksiä funktio ja kenttä synonyymisesti): K-kenttä ja V-kenttä.

Kirjaimet, joilla eri diskurssifunktion täyttäviä kenttiä merkitään, on tarkoituksella otettu käyttöön vain suunta antavina niminä. T:llä on yhteisiä piirteitä perinteisiin teeman tai topiikin käsitteisiin, mutta se eroaa niistä etenkin siinä, että T-kenttään voi sijoittua

elementtejä, joita ei olisi mahdollista mieltää lauseen teemaksi tai ”vanhaksi informaatioksi”. Näin ollen T:n määrittely on osittain syntaktinen, toisin sanoen T:ssä olevan elementin semanttinen status ei aina selitä sen asemaa (Vilkuna 1989:38, 82). T:tä voi pitää eräänlaisena lauseen lähtökohtana, jonka perusteella muut funktiot on mahdollista määrittää, joskin esimerkiksi ympäristön tila -lauseet (kuten *on satanut*) voivat esiintyä myös ilman T:tä (Vilkuna 1989:40). Lauseen 7a T on *Tuomas*, lauseen 7b puolestaan *pöydällä* jne. T:n paikka lauseessa on niin oleellinen, että se saatetaan etenkin puhekielessä täyttää myös *tyhjällä T:llä*, kuten lauseen 7d *se* (Vilkuna 1989:41).

- (Esim. 7) a. [Tuomas]_T teki maalin
b. [Kentällä]_T on kuraa
c. [Maalin]_T teki Tuomas
d. Oli [se]_T kiva että Tuomas onnistui maalinteossa

Vilkuna erottelee myös elementit, jotka voivat toimia oletus-T:nä (Default T, DT). Käytännössä, jos lauseeseen kuuluu kieliopillinen subjekti (kuten 7a:ssa), toimii se lauseen DT:nä, mutta esimerkiksi eksistentiaalilauseissa (kuten 7b) eksistenssin rajaavaa paikanilmausta voi pitää DT:nä. Oletus-T:n käsite on käyttökelpoinen sen hahmottamisessa, että (kuten 7c:ssa) kun T:n paikan ottaa jokin muu elementti kuin se, jolle se tyypillisesti lauseessa kuuluu (siitä huolimatta että tyypillinen DT-kandidaattikin lauseessa on), saa epätyypillisen T:n sisältävä lause erityisen painotuksen (Vilkuna 1989:42).

T on tavallisesti lauseen ensimmäinen elementti. Jos T:n edelle sijoittuu jokin konstituentti, tämä täyttää K:n funktion. K viittaa suunta antavasti *kontrastiin*, sillä K-kentän elementit ilmaisevat yleensä lauseen tai jonkin sen konstituentin vastakkaisuutta (esim. 8). K-kenttään voivat kuitenkin sijoittua myös relatiivipronomini, kysymyssana tai kehysadverbiaali, jotka puolestaan eivät (välttämättä) ilmaise kontrastia. (Vilkuna 1989:51,59.)

- (Esim. 8) [Paitsio]_K [se]_T oli eikä maali

T:n jälkeen seuraavaa ainesta Vilkuna nimittää V-kentäksi (1989:38). V viittaa luonnollisesti verbiin, mutta itse kenttä saattaa käsittää laajankin joukon materiaalia, sillä kaikki se aines, joka seuraa T:tä, on osa V-kenttää. V-kentän järjestys voidaan suomessa

jakaa kahteen pääluokkaan, niin että järjestys voi olla joko VX (tavallisimmin) tai XV (X:llä tarkoitetaan objektia tai muuta verbin täydennystä) (Vilkuna 1989:63).

Diskurssifunktiolla kuvattuna suomen sanajärjestys voidaan siis tiivistää:

$$\text{(Väite 5) } K \rightarrow T \rightarrow V$$

3.3 Sanajärjestyksen tutkimusmallien soveltaminen vertailevaan tarkasteluun

Vaikka Yokoyaman ja Vilkunan käyttämät vapaan sanajärjestyksen kuvausmallit eroavat lähtökohdiltaan toisistaan, on niissä havaittavissa monia yhteneväisyyksiä, jotka tekevät niiden rinnakkaisen soveltamisen mahdolliseksi ja myös mielekkääksi. Oikeastaan mallien voi monilta osin katsoa täydentävän toisiaan, kuten väitteet 4 ja 5 yhdistävä väite 6 osoittaa:

(Väite 6)

$$\begin{array}{l} B-A \rightarrow C_a \cap C_b \rightarrow V \rightarrow C_a \cap (B-C_b) \rightarrow C_a-B \\ K \rightarrow T \rightarrow V \end{array}$$

Niin kuin voidaan havaita, Vilkunan käyttämän T-funktion täyttää Yokoyaman mallin mukaan (ainakin venäjässä) yleensä $C_a \cap C_b$:ssä sijaitseva informaatio. Samaten, jos verrataan Yokoyaman malliin lausetta 7a, voidaan todeta, että lauseen T *Tuomas* kuuluu lauseen esittäjän arvion mukaan lauseen vastaanottajan senhetkisen huomion kohteena olevan tiedon kenttään (keskustelijat voivat esimerkiksi olla seuraamassa jalkapallo-ottelua, jossa molempien tuntema Tuomas pelaa). Samaten malleja vertaillen voidaan huomata, että Yokoyama pyrkii antamaan tarkemman kuvauksen siitä, miten lauseen loppuosa, Vilkunan V-kenttä, järjestyy, kun taas Vilkuna ei anna siitä yksittäistä kokoavaa kaavaa. Yksinkertaisten lauseiden osalta siis vaikuttaisi, että esitetyt kaksi mallia todella ovat verrattavissa ja osittain toistensa kaltaisia.

Malleissa näkyy kuitenkin myös eroja ja yhteensopimattomuuksia, jotka johtuvat ainakin osittain myös eroista niiden kuvaamien kielten välillä. Esimerkiksi T-funktio on Suomessa usein käytännössä välttämätön, mutta venäjän lauseista sitä ei aina ole löydettävissä. Jos tarkastellaan lähemmin esimerkkiä 6 ja sen käännöstä, joka alkaa kehyksellä *sinun poissa ollessasi*, huomataan, että ollakseen luonteva suomenkielinen

lause 6 tarvitsee lisäksi vielä ”jonkin, mistä lause oikeastaan kertoo” (Vilkuna 1989:79). Tämän vuoksi tuntuu välttämättömältä lisätä lauseeseen *täällä*, jolloin rinnastettaessa lähdekieliseen lauseeseen saadaan:

(Esim. 9)			
K		T	V
Sinun poissa ollessasi		täällä	kävi A.P. erään nuoren insinöörin kanssa
Bez tebja		-	prihodila Anna Petrovna s odnim molodym inženerom

Eroavaisuutta on havaittavissa myös mallien ensimmäisissä elementeissä, joskin vain osittain. Vilkunan mallissa tapaukset, joissa jokin elementti on *kontrastin vuoksi* lauseen K:na, selittyvät Yokoyaman mallissa intonaation avulla tehtävällä mihin tahansa tietojoukkoon kuuluvan informaation siirtämisellä korostettuun asemaan lähemmäs kaavan vasenta reunaa eli lauseen alkua (tavallisesti tällainen elementti sijaitsee pikemminkin $C_a \cap (B - C_b)$:ssä kuin B-A:ssa, toisin sanoen kyse on informaatiosta, joka on molempien tiedossa, mutta vain puhujan huomion kohteena). Sen sijaan kysymyssanojen osalta mallit vastaavat toisiaan: niin Vilkunan K-kenttä kuin Yokoyaman B-A-tietojoukko (tieto, joka on vastaajan hallussa, mutta puuttuu kysyjältä) kuvaavat myös paikkaa, joka osuu kysymyslauseissa kysymyssanalle. Lisäksi, kuten myös esimerkki 9 osoittaa, K:hon sijoittuvat kehysadverbiaalit. Yokoyama pitää kehyksisyyttä yhtenä niistä kieliopillisten suhteiden ominaisuuksista, jotka lausuman järjestystä määritettäessä menevät elementtien informaatiostatuksen (sijainnin tietojoukoissa) edelle, niin että kehyksenä esiintyvä elementti voi siirtyä lauseen alkuun (K:hon), vaikka se tietojoukkonsa puolesta kuuluisi väitteen 4 mukaisesti myöhemmäksi (1986:282).

Eroja tarkastelluissa malleissa on toki myös siinä, miten ne käsittelevät prototyyppisen lauseen tai lausuman jäsentymisen muutoksia ja jonkin lauseen konstituentin/konstituenttien nostamista korostetusti esiin. Vaikuttaa toisaalta luonnolliselta, että juuri tällaisissa tehtävissä vertailtavat kaksi kieltä eroavat toisistaan ja siksi vaativatkin kuvaukseensa erilaisia malleja.

Mielenkiintoinen yhteneväisyys Vilkunan ja Yokoyaman mallien välillä löytyy vielä siitä, että sekä Vilkuna että Yokoyama esittävät myös näkemyksen, jonka mukaan vapaan sanajärjestyksen kielissä lauseeseen tallennetaan sanajärjestyksen avulla eräänlainen

lauseen välisten elementtien informaatiohistoria. Tämän ”lokin” avulla lauseesta ei voida erottaa vain sitä, mikä on uutta ja vanhaa, vaan myös se, *kuinka uutta* ja *kuinka vanhaa* mikin informaatio on: toisin sanoen, millaisia muutoksia jonkin lauseen elementin status on kokenut viestintätilanteen kuluessa. Kuten jo kävi ilmi, Yokoyama puhuu tässä yhteydessä elementtien nostamisesta tämänhetkisen huomion kohteeksi, siis $C_a \cap C_b$:hen, ja toisaalta statuksen laskemisesta, tiputtamisesta pois $C_a \cap C_b$:stä sekä siitä, miten tämänkaltaisten muutosten historia näkyy sanajärjestyksessä (1986:246). Vilkuna sen sijaan erottaa lauseesta informaatiolle eri uutuuden ja vanhuuden tasoja kuten ”tärkein uusi tieto”, ”vanha uusi tieto” ja ”uusi vanha tieto” ja soveltaa *fokusoinnin* ja *topikaalistamisen* käsitteitä (1989:90). Näihin käsitteisiin palataan tarkemmin aineiston analyysin yhteydessä.

Kootusti voidaan todeta, että soveltamalla ja vertailemalla Yokoyaman ja Vilkunan esittämiä vapaan sanajärjestyksen analyysimalleja saadaan käyttökelpoinen pohja suomen ja venäjän sanajärjestyksen rinnakkaiselle tarkastelulle. Molemmissa malleissa lauseen finiittinen verbi nousee esille eräänlaisena rajana, ja lauseen konstituenttien sijoittuminen ennen tai jälkeen tätä rajaa kertoo paljon niiden asemasta lauseessa. On tosin muistettava, että suomen V-kenttä voi alkaa myös jollakin muulla konstituentilla kuin varsinaisella verbillä tai jäädä täysin tyhjäksi (Vilkuna 1989:38).

3.4 Ajan adverbiaalinen sijainti positioina

Sakari Louhivaara (1998) on artikkelissaan tarkastellut pienimuotoisesti *adverbin* sijoittumisen eroja suomessa ja englannissa ja vertaillut näiden kielten välillä tehtyjä käännöksiä alkuperäiskielisiin teksteihin. Tutkimuksessaan Louhivaara on käyttänyt Quirkin ym. (1985:491,498) esittelemää lauseen jakoa *alku-*, *keski-*, ja *loppupositioihin*. Myös tämä jako perustuu käytännössä adverbiaalisen sijainnille suhteessa persoonamuotoiseen verbiin ja tarjoaa vielä yhden työkalun, joka on käyttökelpoinen tarkasteltaessa AA:n sijaintia suomen- ja venäjänkielisissä lauseissa.

Quirk ym. ottavat alku-, keski-, ja loppupositio määrittelyssä mukaan paitsi finiittisen verbin myös subjektin (1985:491). Alkupositiolla (tässä tutkimuksessa P1) tarkoitetaan sijaintia ennen sekä subjektia että verbiä – keskipositio (P2) käsittää sijainnin subjektin ja verbin välissä ja loppupositio (P3) sijainnin sekä subjektin että verbin jäljessä. Verbillä

tässä yhteydessä tarkoitetaan nimenomaan finiittiverbiä (mukaan lukien suomen kieltoverbi).

Jaottelu on sellaisenaan rajallinen, sillä niin suomessa kuin venäjässäkin subjekti jää usein ilmaisematta ja toisaalta on monesti ylipäättään vaikeasti määriteltävissä. Otan kuitenkin myös Louhivaaran hyödyntämän positiojaottelun käyttöön jäsentämään tutkittavaa aineistoa ja antamaan helposti vertailtavia suuntaviivoja.

Käytännössä kummassakin nyt tarkasteltavista kielistä ovat mahdollisia kaikki ajan adverbiaalinen kolme positiota. Esimerkiksi Manninen (2003:226) kuitenkin huomauttaa, että suomen kielen perussanajärjestyksenä voidaan pitää järjestystä subjekti-verbi-objekti-adverbiaalinen, jonka mukaan adverbiaalinen prototyyppinen paikka neutraaleissa lauseissa siis olisi positiossa P3. Sijainti P1:ssä, etenkin kehysadverbiaalinen, on kuitenkin myös tavallinen neutraali vaihtoehto, samoin kuin erikoislausetyypeissä sekä joissakin erityistapauksissa P2 (Hakulinen & Karlsson 1979:220; Louhivaara 1998:148; ks. myös tämän tutkimuksen luvut 7.1.1 - 7.1.3).

Venäjässä havaittavat ajan adverbiaalinen suosikkipositiot eivät ole täysin yhdenmukaisia edellä määriteltujen suomen suosikkiasemien kanssa. Krylovan ja Havroninan (1989:6) mukaan ajan adverbiaalinen voi esiintyä sekä lauseen alussa, keskellä että lopussa. Ero suomeen on kuitenkin lähtökohtaisesti siinä, että vaikka suomen tapaan P1 ja P3 ovat tavallisia, myös P2 on levinneisyydeltään laaja ja monissa tapauksissa oletussijainti adverbiaalilille, mukaan lukien AA:lle. (Nikunlassi 2002:323; Borrás & Christian 1971:414; Kovtunova 2002:91; ks. myös tämän tutkimuksen luvut 7.3.1-7.3.3)¹⁷

¹⁷ Vaikka suomessa ovat harvinaisia tapaukset, joissa adverbiaalinen olisi subjektin jäljessä mutta ennen finiitti- tai kieltoverbiä, esittää Sorjanen (2004:49) mielenkiintoisen huomion kielen nykykehityksestä (lihavointi minun):

Mainoskielestä lienee siirtynyt kielenkäyttöömme tapa asettaa lyhyessäkin virkkeessä määrite subjektin ja predikaatin väliin: *Yhtiömme ylpeänä esittelee uuden malliston // He usein vierailevat luonamme.*

Lisäksi Louhivaara (1998:149) huomauttaa, että jos lauseen K-kenttä on täytetty, sallii suomikin P2:n ainakin tavan adverbiaalilille: *Sitten hän [hitaasti ja kankeasti] kohosi seisaalleen* (vrt. **hän hitaasti ja kankeasti kohosi seisaalleen*). Tietynyyppinen ajan ilmaus tuntuu myös sopivalta: *Sitten hän [viidessä minuutissa] siivosi huoneensa.*

4 Tutkimushypoteesit

Tutkimuksen johdannon yhteydessä määriteltiin, että tutkimuksen tavoitteena on selvittää vastaukset muun muassa siihen, esiintyykö lähdekielen stimuloimaa interferenssiä jommassakummassa tutkittavassa käännösuunnassa enemmän kuin toisessa sekä siihen, voiko niin sanottujen vapaan sanajärjestyksen kielten välillä tapahtuvassa käännöstoiminnassa pitää kaikille käännösteksteille universaalina piirteenä, että lähdekielen sanajärjestys näkyy kohdekielisessä tekstissä alkuperäiskielen prototyypisistä sanajärjestysratkaisuista poikkeavina malleina.

Aikaisempien sanajärjestyksestä ja kääntämisestä (Louhivaara 1998; Huomo 1993) sekä interferenssiä (esim. Mauranen 2004) käsitteiden tutkimusten perusteella on ensinnäkin syytä olettaa, että **kummassakin käännösuunnassa esiintyy interferenssiä**. Toiseksi, nojaten Touryn (1995:278) oletukseen ”suurempien” kielten stimuloivammasta vaikutuksesta, voidaan pitää todennäköisenä, että **venäjistä suomeen käännettyissä teksteissä on enemmän sanajärjestyksessä näkyvää interferenssiä kuin suomesta venäjään käännettyissä teksteissä**.

5 Tutkimuksen aineisto

Koska tutkimuksen tavoitteena oli verrata keskenään kahta eri käännösuuntaa, tarvittiin tutkielman aineistoksi kaksi tekstikorpusta: venäjistä suomeen ja suomesta venäjään käännettyjen teosten korpuksia. Tavoitteena oli, että käytössä olisi kaksi rinnastettavissa olevaa tekstikokoelmaa, jotka olisivat tarpeeksi laajoja, jotta niiden perusteella tehtäviä vertailuja voisi pitää luotettavina. Rinnastettavuus on monimutkainen kysymys, johon aineistojen koon lisäksi vaikuttaa ennen muuta se, voiko aineiston osia pitää samaan tekstimaailmaan kuuluvina (Mauranen 2004:69; 1999:79), toisin sanoen, koostuvatko aineistot genreltään riittävän samantyyppisistä ja ajallisesti (julkaisuhetkeltään) tarpeeksi lähellä toisiaan olevista teksteistä. Venäjä-suomi-aineistona oli mahdollista käyttää Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteen laitoksella koostettua ParRus-korpusta, mutta Suomi-venäjä-aineiston kasaamiseksi oli erikseen koostettava oma korpuksensa (ParFin).

ParFin-korpusaineiston tekstejä valittaessa noudatettiin seuraavia periaatteita (vrt. Mauranen 2004:74):

1. Tekstien tuli olla mahdollisimman uusia kaunokirjallisia teoksia. Vain proosateokset otettiin mukaan. Lisäksi käytännön syistä (saatavilla olevien suomi-venäjä-käännösten rajallinen määrä, digitointityön nopeuttaminen) yhtään novellia ei sisällytetty korpukseen, vaan kaikki teokset olivat pidempiä proosatekstejä. Suurin osa teoksista oli aikuisten kaunokirjallisuutta, myös kaksi lasten- tai nuortenkirjallisuutta edustavaa teosta otettiin mukaan.
2. Tekstien piti olla yleisesti tunnettuja sekä arvostetussa tai ainakin suosituksessa asemassa. Niiden tuli olla ammattikäntäjien kääntämiä, kaupallisessa levityksessä olevia teoksia. Kriteeri 2 tuli täytetyksi melko automaattisesti, sillä käännettäväksi luonnollisesti valikoituvat lähinnä menestyvät tai muuten merkittävänä pidetyt teokset. Yleensä suomen kaltaisesta pienestä kielestä käännetään nimenomaan palkittuja kirjailijoita ja teoksia: ParFin-korpuksen yhdeksästä kirjailijasta kuusi on Finlandia-palkinnon voittaneita; varsinaisia Finlandia-palkittuja teoksia on kolme¹⁸ (Pihlajaniemi & Riihivaara 2008:150).

Korpusta koostettaessa oli lisäksi otettava huomioon, että vaikka suomesta venäjään tehtyjen käännösten määrä on viime aikoina ollut kasvussa – esimerkiksi vuonna 2008 venäjä oli toiseksi suurin suomalaisen käännöskirjallisuuden kohdekielistä (Tilastokeskus. Kulttuuritilasto 2011. 2012:54) – oli saatavilla olevien teosten määrä silti rajallinen, mikä vaikutti siihen, mitkä tekstit korpukseen oli käytännössä mahdollista valita.

Kun suomi-venäjä-käännöskorpuksessa käytettävät tekstit oli valittu, muunnettiin tekstit digitaaliseen muotoon, tarkastettiin ja rinnastettiin, niin että alkuperäiset tekstikappaleet ja niitä vastaavat käännökset saatiin kootuksi yhteen, jolloin tulokseksi saatiin rinnasteinen eli paralleelikorpus (Baker 1995:230). Lopuksi tekstit syötettiin Tampereen yliopiston suljettuun tietokantaan hakujen tekemistä varten. ParFin-korpuksen koostumus käy ilmi liitteestä 1.

¹⁸ Palkitut kirjailijat: Leena Krohn, Hannu Mäkelä, Kari Hotakainen, Sofi Oksanen, Johanna Sinisalo, Mikko Rimminen. Palkitut teokset: Ennen päivänlaskua ei voi (Sinisalo), Juoksuhaudantie (Hotakainen), Puhdistus (Oksanen).

ParRus-korpus, joka myös on rinnasteinen, on koottu Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteen laitoksella (nyk. Kieli-, käännös-, ja kirjallisuustieteiden yksikkö) pääosin vuosina 1999-2003 ja sisältää kirjallisuutta hyvin pitkältä aikaväliltä (Mihajlov 2003:39). Koska tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvata mahdollisimman uutta kieltä, jaoteltiin ParRusista käytettäväksi venäläisen nykykirjallisuuden osakorpus. Venäjän nykykirjallisuus -osakorpuksen koostumus samoin kuin eri teoksista käytetyt lyhenteet on esitetty liitteessä 2.

Vaikka ParRus-korpuksesta eroteltiinkin käytettäväksi uusimmat teokset, on sen aineisto silti kokonaisuudessaan jonkin verran ParFin-aineistoa vanhempaa. ParFin-teokset ovat vuosilta 1982-2008 ja ParRusin nykykirjallisuuden osakorpuksen (tästä eteenpäin yksinkertaisesti ParRus) teokset vuosilta 1962-1995, niin että teosten ilmestymisvuosien mediaanit ovat ParFinin osalta 2000 ja ParRusin osalta 1972. Korpusten välistä ajallista poikkeamaa voitaneen kuitenkin pitää riittävän pienenä tämän tutkimuksen tarkoitusta varten.

On lisäksi mainittava, että korpukset ovat melko erikokoisia. ParRus-osakorpus koostuu lähde- ja kohdekielen aineisto yhteenlaskettuna 1418928 sanasta, ParFin puolestaan 791330 sanasta, eli erotus on huomattava, 627598 sanaa. Ero ei kuitenkaan ole sellainen, että se estäisi vertailevan tutkimuksen ja toisaalta molempien korpusten kokoa voi pitää riittävänä nyt käsillä olevan tutkimuksen laajuuden kannalta.

ParFin- ja ParRus-korpukset eroavat vielä siinä, että ParRusiin kuuluu suuri joukko novelleja, toisin kuin yksinomaan pitemmistä teksteistä koostuvaan ParFinisiin. ParFinissa on kaksi lasten- ja nuortenkirjallisuuden piiriin luettavissa olevaa teosta, ParRusissa tämä genre ei suoraan ole edustettuna. Toinen lastenkirjallisuudeksi määriteltävistä ParFin-teksteistä, Sfinksi vai robotti, voidaan kuitenkin katsoa myös scifikirjallisuudeksi, jota ParRusissa edustavat kaksi Strugatskin veljesten teosta (Cornwell ym. 1998:784). Lisäksi lastenkirjallisuuden ja juuri Hannu Mäkelän kirjoittaman teoksen mukaan ottaminen ParFinisiin oli mielestäni tärkeää siinä suhteessa, että juuri suomesta venäjään käännetty lastenkirjat, eritoten Mäkelän Herra Huu, ovat olleet venäjällä suosittuja (Niinivaara 2008).

Käytän tässä tutkimuksessa liitteissä 1 ja 2 esitettyjä lyhenteitä viitatessani aineistoista otettuihin käyttöesimerkkeihin.

6 Tutkimuksen metodi

Kuten johdannon yhteydessä mainittiin, syntaktisten elementtien tutkimus korpusten avulla ei ole yhtä yksinkertaista kuin vastaava leksikaalisten elementtien tarkastelu. Tämä asetti erityiset haasteet sanajärjestystä kuvaavan tutkimuksen metodologiselle toteutukselle. Merkittävin ongelma oli, miten valita aineistosta tarkasteltavat lauseet. Lähestymistavaksi valittiin hakukentän asteittainen supistaminen, siten että aineistoa, josta tutkittavat elementit valittiin, pienennettiin, kunnes tutkittavaksi jäänyt ala oli sopiva tarkasteltavaksi tämän kokoisen tutkimusprojektin puitteissa. Seuraavassa käydään läpi tutkittavien lauseiden määrän rajaamiseen käytetty menetelmä kolmeen vaiheeseen jaettuna. Menetelmän tavoitteena oli toisaalta mahdollisimman kattavasti kartoittaa korpuksissa esiintyvät ajan ilmaukset ja toisaalta erotella tätä tutkimusta varten tarkasteltaviksi vain joitakin kaikkein yleisimmin esiintyviä.

6.1 Ensimmäinen vaihe: etsittävien sanojen valinta

Oli selvää, että tutkimuksen laajuus ei mahdollistanut käytettävien korpusaineistojen analysoimista lause lauseelta siten, että kuhunkin lauseeseen olisi merkitty tietokonehaut mahdollistavia syntaktisia tunnuksia. Tutkimus oli toteutettava siten, että ensin suoritettiin hakuja korpusaineistosta ja tämän jälkeen tehtyjen hakujen tuloksista valittiin ennalta määritellyn kriteerin tai kriteerien perusteella tietty joukko lauseita, jotka analysoitiin ja joiden perusteella tehtiin lopulliset osakorpusten väliset vertailut.

Tutkittavien lauseiden joukkoa piti rajata kattamaan ensinnäkin vain ajan adverbiaalin sisältävät lauseet. Ongelmaksi muodostui kuitenkin, että ajan adverbiaalit ovat hajanainen ja moninainen luokka, jonka tunnistaminen lauseesta vaatii aina tulkintaa eikä ole suoritettavissa mekaanisesti. Vaikka kaikissa kielissä (Klein 1999:1) on olemassa sanoja, jotka itsessään ilmaisevat aikaa ja ovat näin helposti tunnistettavissa, kuuluu tutkittavien adverbiaalien luokkaan myös suuri joukko ilmaisuja, jotka erottuvat ajan ilmaisuiksi esimerkiksi sijamuotonsa tai ilmaisuun kuuluvan adposition kautta. Näin ollen, vaikka korpusaineistosta on mahdollista hakea kaikki *huomenna*- tai *zavtra*-sanon esiintymät,

sellaiset ajan ilmaukset kuin *sotien välissä, v gody utšeby* ('opiskeluvuosina') tai *nuoruutensa päivinä* eivät ole suoraan tietyillä hakusanoilla valittavissa. Ratkaisuna tähän tarvittiin manuaalisesti tehtävää erottelutyötä, jota varten ensin haettiin tarkasteltavaksi suurempi joukko mahdollisia ajan ilmauksen sisältäviä lauseita, joista sitten lajiteltiin erikseen tapaukset, jotka todella sisälsivät AA:n.

Mahdollisten AA:n sisältävien ilmausten valitseminen tapahtui taajuuslistojen avulla. Tutkittavaksi otettiin alkuperäiskieliset aineistot, niin että tarkasteltiin ParFin-korpuksen suomenkielisiä tekstejä ja ParRus-korpuksen venäjänkielisiä tekstejä. Kummastakin kielikohtaisesta osakorpuksesta haettiin ensin yleisimpien sanojen tilastot kaikista sanamuodoista, jotka esiintyivät aineistossa vähintään 5 kertaa. Taajuuslistoja luotaessa sanoja ei etsitty lemmoittain, vaan nimenomaan yksittäisin taivutusmuodoin, niin että esimerkiksi *maanantaina* oli oma hakuyksikkönsä ja *maanantaista* omansa. Lemmatisoimattomalla haulla oli se hyöty, että joitain sanamuotoja saattoi karsia pois edelleen tarkasteltavien ilmausten joukosta. Toisaalta lemmatisoimattomuus myös varmisti, ettei haun ulkopuolelle jäänyt esimerkiksi puhekielisiä ilmaisuja, joita korpustietokanta ei välttämättä osaisi laskea jonkin sanan taivutusparadigmaan kuuluviksi.

Taajuuslistat syötettiin Open office calc -taulukkolaskentaohjelmaan ja tilastoitiin siten, että oman kielitajuni perusteella merkitsin erikseen jokaisen sanan, joka mielestäni saattoi joko itsessään olla AA:na lauseessa tai muodostaa osan ajan ilmausta. Kun ajan ilmaukset ja mahdollisina ajan ilmausten osina esiintyvät ilmaukset oli rajattu, tehtiin vielä tarkempi rajaus siten, että ilmauksista poistettiin kaikki sellaiset sanat, jotka kyllä saattavat esiintyä AA:n osana, mutta eivät koskaan itsenäisesti. Tällä perusteella esimerkiksi suomen kielen taipumaton adjektiivi *viime* jätettiin pois seuraavaan analyysivaiheeseen siirrettävien ilmausten joukosta.

Oman poikkeuksensa tarkasteltavien sanojen joukossa muodostivat ilmaukset, joista tässä tutkielmassa käytetään nimitystä *ajanlaskusanat*. Ajanlaskusanoiksi laskettiin kalendaariset ajanyksiköt (Sulkala 1981:7) ja sanat, jotka toimivat ajanlaskun välineinä, toisin sanoen viikonpäivät, kuukaudet, vuorokaudenajat ja vuodenajat (tarkempi erittely liitteessä 3). Nämä sanat laskettiin omaksi hakuyksiköksi siten, että jokaisen ryhmään

kuuluneen sanan jokaista taivutusmuotoa haettiin aineistosta erikseen ja lopputuloksena saadut tutkimukseen hyväksytyt lauseet laskettiin ajanlaskusanojen hakuyksikön kokonaismäärään. Jos hakuyksiköt menivät ristiin, niin että jokin ajanlaskusanaksi määritelty ilmaus esiintyi osana jotakin toista hakuyksikköä, laskettiin kyseinen ilmaus selkeyden vuoksi ajanlaskusanaksi (niin että esimerkiksi lause *Me tapaamme huomenna kello neljatoista* lukeutuu ajanlaskusanojen kokonaismäärään eikä huomenna-sanan kokonaismäärään).

6.2 Toinen vaihe: lauseiden konkordanssihaku alkuperäiskielisistä korpuksista

Seuraavaksi alkuperäiskielisistä osakorpuksista suoritettiin jokaisen hakuyksikön osalta yksikielinen konkordanssihaku. Tuloksena saadut konkordanssit syötettiin edelleen taulukkolaskentaohjelmaan ja analysoitiin siten, että joukosta poistettiin kaikki tapaukset, jotka eivät täyttäneet tutkittaville lauseille määriteltyjä kriteerejä. Mikäli hakuyksikkö sisältyi lauseeseen, joka hyväksyttiin tutkittavaksi, määriteltiin samalla, mihin semanttiseen pääryhmään hakuyksikkö kussakin lauseessa kuului. Tässäkin vaiheessa tarkasteltiin ainoastaan ParFin-korpuksen suomenkielisiä tekstejä ja ParRus-korpuksen venäjänkielisiä tekstejä. Tavoitteena oli, että tämän vaiheen jälkeen olisi mahdollista valita kustakin semanttisesta pääluokasta noin viisi yleisintä ajan hakuyksikköä, joiden avulla voitaisiin valita lauseet varsinaista sanajärjestyksen analyysiä varten. Tutkimuksen edetessä kävi kuitenkin ilmi, että tällä tavalla koottuna tuloksena olisi ollut aivan liian suuri aineisto nyt käsillä olevan tutkimuksen kokoista työtä varten. Lopulta meneteltiin niin, että mahdollista tulevaa käyttöä varten jokaisesta semanttisesta luokasta kyllä eriteltiin ja analysoitiin viisi yleisintä hakuyksikköä, mutta tätä tutkimusta varten päädyttiin tekemään hyvinkin tiukka rajaus, joka käy ilmi seuraavasta kappaleesta.

6.2.1 Kriteerit ajan adverbiaalain sisältäville konkordansseille

Kriteerit, joiden perusteella konkordanssit joko laskettiin mukaan tai pudotettiin pois tutkimuksesta, olivat seuraavat:

1. Etsityn sana oli oltava määriteltävissä AA:ksi luvussa 2 esitettyjen AA:n tunnusmerkkien mukaan.

Tässä tapauksessa tutkittavien konkordanssien joukosta luonnollisesti pudotettiin muun muassa lauseet, joissa hakuyksikkö oli lauseessa subjektin funktiossa. Näin ollen esimerkiksi lausetta

(Esim. 10) Kului [viikko]

ei laskettu ajanlaskusanojen hakuyksikön kokonaismäärään. Toisaalta esimerkiksi suomen sana *nyt* esiintyi usein ei-ajallisessa merkityksessä, kuten lauseessa

(Esim. 11) Se nyt vaan on sellainen hölmö.

jolloin ilmaus jätettiin huomioimatta.

2. Etsityn sanan tuli esiintyä lauseessa, johon kuului persoonamuotoinen verbi.

Persoonamuotoisen verbin esiintyminen otettiin kriteeriksi, jotta tutkittavien lauseiden joukko olisi paremmin vertailukelpoinen. Tämän kriteerin perusteella jätettiin laskematta hakuyksiköiden esiintymien kokonaismäärään

a) esiintymät, jotka sisälsivät pelkästään etsityn hakusanan, kuten *Huomenna*.

b) esiintymät, joissa etsitty hakusana oli osana lauseenvastikerakennetta, kuten *Tiesin hänen tulevan maanantaina*].

Venäjänkielisessä aineistossa kriteerin suhteen tehtiin seuraavat jo luvussa 2.2 mainitut poikkeukset:

a) mukaan otettiin sanoilla *dolžno, nado* ja *nužno muodostetut* nesessiivirakenteet

b) mukaan otettiin preesenslauseet, joissa kopulan paikalla on kieltopartikkeli *net*. Niin kieltopartikkeli kuin edellä kuvatut *dolžno, nado* ja *nužno* laskettiin AA:n sijaintia määriteltäessä finiittiverbeihin verrattavissa oleviksi muodoiksi.

c) mukaan hakuyksiköiden esiintymien kokonaismäärään otettiin venäjistä myös muut finiittiverbittömät rakenteet, vaikka näitä ei finiittiverbiin vertautuvan elementin puuttumisen vuoksi juurikaan käytetty itse tutkimusosiossa.

Lisäksi, jos hakuyksikkö ei esiintynyt koko lauseen tai verbin määritteenä vaan osana substantiivilauseketta, sitä ei luonnollisesti otettu mukaan tutkimukseen. Näin esimerkiksi seuraavan lauseen kohdalla:

(Esim. 12) -Prover naši [NP zakazy za poslednije dva goda]

'Tarkista kaikki meidän tilauksemme kahden viime vuoden ajalta' (Mar2)

3. Useita hakuyksiköitä sisältävät AA:t luokiteltiin lausekkeen pääsanan mukaan.

Näin esimerkiksi AdvP [*vielä silloinkin*] luokiteltiin *silloin*-hakuyksikköön, eikä *vielä*-hakuyksikköön. Sen sijaan jos lauseessa oli useita itsenäisiä adverbiaalilausekkeita, laskettiin niistä kukin omaksi esiintymäkseen, kuten esimerkiksi

a [potom]_{AA} koška [po utram]_{AA} provožala jego v školu do naberežnoi
'ja siitä pitäen kissa oli (aamuisin) saattanut häntä kouluun rantakadulle asti' (Tri1)¹⁹

joka siis siirtyi hakuyksiköksi sekä *potom*-sanalle että *po utram* -ilmauksen tähden myös ajanlaskusanoille.

6.2.2 Yleisimmät hakuyksiköt alkuperäisteksteissä

Toisen tutkimusvaiheen perusteella määriteltiin yleisimpien korpusaineistoissa ajan adverbiaaleina esiintyvien ilmausten listat. Esiintymiin on kirjattu ainoastaan tapaukset, joissa etsitty hakuyksikkö on edellä lueteltujen kriteerien perusteella tulkittavissa tämän tutkimuksen piiriin kuuluvaksi ajan ilmaukseksi. Seuraavassa taulukossa on esitetty yleisimmät aineistoista löytyneet ajan ilmaukset semanttisiin pääluokkiin jaettuna, niin että kustakin luokasta on listattu viisi yleisintä hakuyksikköä.

¹⁹ Käännökset ovat aineistona olevien teosten varsinaisista käännöksistä, selvennyksen vuoksi tehty lisäys (*aamuisin*) omani.

Taulukko 3: suomen ja venäjän yleisimmät ajan ilmaukset semanttisiin pääluokkiin jaettuna

	Ajankohta	Kesto	Taajuus	
s u o m i	<i>nyt</i>	855	<i>ajanlasku</i> 466	<i>aina</i> 361
	<i>ajanlasku</i>	648	<i>aika</i> 313	<i>kerta</i> 207
	<i>jo</i>	544	<i>hetki</i> 190	<i>välillä</i> 88
	<i>jälkeen</i>	219	<i>äkkiä</i> 138	<i>ajanlasku</i> 51
	<i>koskaan</i>	204	<i>kauan</i> 56	<i>yleensä</i> 49
	Yhteensä	2470	Yhteensä 1163	Yhteensä 756
	suht.osuus	56%	26%	17%
v e n ä j ä	<i>ajanlasku</i>	1984	<i>ajanlasku</i> 1118	<i>raz</i> 498
	<i>uže</i>	872	<i>dolgo</i> 266	<i>vsegda</i> 330
	<i>teper</i>	778	<i>do</i> 132	<i>inogda</i> 103
	<i>potom</i>	768	<i>poka</i> 128	<i>ajanlasku</i> 89
	<i>seitšas</i>	633	<i>davno</i> 117	<i>tšasto</i> 77
	Yhteensä	5035	Yhteensä 1761	Yhteensä 1097
	suht.osuus	64%	22%	14%

Taulukosta 3 voidaan karkeasti nähdä myös eri semanttisten luokkien suhteelliset osuudet, jotka on laskettu suhteessa kaikkien luokkien viiden yleisimmän hakuyksikön yhteismäärään. Odotuksenmukaisesti ajankohtaa ilmaisevat hakuyksiköt ovat selkeästi suurin luokka, taajuutta ilmaisevat taas selvästi pienin. Kielten välisiä eroja ei voi pelkästään näiden lukujen valossa pystyä luotettavasti vertailemaan, joskin voidaan todeta jakaumien vaikuttavan koko lailla samansuuntaisilta.

Tutkimukseen otettavien hakuyksiköiden osalta tehtiin, kuten mainittu, lopulta hyvinkin tiukka rajaus, jotta tällaisenaankin laajaksi kasvava työ säilyttäisi mielekkään mittakaavan. Käytännössä tämä tarkoitti, että ainoastaan yleisimmän semanttisen pääluokan, ajankohtaa ilmaisevien sanojen, kaksi yleisintä hakuyksikköä otettiin varsinaiseen tämän tutkimuksen puitteissa tapahtuvaan tarkasteluun. Suomessa yleisimmät hakuyksiköt olivat nyt-sana ja ajanlaskusanat, venäjässä ajanlaskusanat ja uže-sana. Tutkimukseen valittiin kuitenkin uže-sanan sijaan lähes yhtä yleisesti esiintynyt *teper*, koska tämä on niin merkitykseltään kuin käytöltäänkin lähellä suomen nyt-sanaa, mikä teki aineistoista paremmin vertailtavia. Näin ollen seuraavissa luvuissa esitettävä

analyysi koskee suomen osalta nyt-sanaa ja (ajankohtaa ilmaisevia) ajanlaskusanoja, venäjän osalta ajanlaskusanoja ja teper-sanaa.

6.3 Kolmas vaihe: lauseiden analysointi

Varsinainen analyysityö oli mahdollista tehdä vasta, kun alkuperäiskielisistä aineistoista oli eritelty tutkittavaksi rajautuvat ilmaukset. Käännöskielen osakorpuksista suoritettiin tämän jälkeen näin määriteltyjen hakuyksiköiden konkordanssihaut. Toisin kuin alkuperäistekstien kohdalla, käännösteksteistä etsittiin hakuyksikköjä rinnakkaiskonkordanssihakuina yksikielisen konkordanssin sijasta. Konkordanssit analysoitiin muuten samalla tavoin kuin alkuperäiskielinen aineisto: niistä eroteltiin asetettujen kriteerien perusteella AA:ksi laskettavat ilmaukset ja määriteltiin näiden semanttinen pääluokka. Näin saatiin eriteltyksi tutkimuksen piiriin kuuluvat lauseet kummastakin aineistoryhmästä.

Tämän jälkeen siirryttiin analysoimaan tutkittavaksi rajattuja lauseita. Ensin analysoitiin alkuperäiskieliset lauseet, sitten kohdekieliset lauseet. Jotta vertailussa olisi pystytty huomioimaan mahdollisimman kattavasti sanajärjestykseen vaikuttavat tekijät, merkittiin jokaiseen analysoitavaan lauseeseen seuraavat lausetta ja AA:n sijaintia kuvaavat parametrit:

1. AA:n sisältävästä lauseesta eroteltiin (mikäli mahdollista) subjekti, persoonamuotoiset ja nominaaliset verbimuodot, objekti, täydennysadverbiaalit, paikan ja tavan adverbiaalit sekä ne ajan adverbiaalit, jotka eivät olleet tarkastelun kohteena kyseisessä lauseessa. Lisäksi eroteltiin predikatiivit sekä adverbiaalit, joita ei ollut mahdollista luokitella yllä mainittujen kategorioiden mukaan.
2. AA:n sijainti Quirkin mallin mukaisten positioiden (P1/P2/P3) perusteella.
3. Oliko kyseessä sivulause
4. Oliko kyseessä kieltolause
5. Edustiko lause jotakin erikoislausetyyppiä
6. Teos, josta lause oli peräisin

7. Kohdekielisissä lauseissa lisäksi kaikki samat seikat lähdekielisen lauseen osalta.

Seuraava esimerkki havainnollistaa, miten informaatio AA:n sisältävistä lauseista jäsenettiin:

(Esim. 13)

Lause/kohdekieli: Olga (s) / siirtyi (v) / syksyllä (a) / kolmannelle vuosikurssille (p)

Lause/lähdekieli: osenju (a) / ona (s) / pošla (v) / na treti kurs (p)

Konstituenttirakenne/kohdekieli: [s][v][a][p]

Konstituenttirakenne/lähdekieli: [a][s][v][p]

Positio/kohdekieli: P3

Positio/lähdekieli: P1

Sivulause: -

Kysymyslause:-

Kieltolause:-

Erikoislause:-

Teos:(Mar2)

7 Lähdekielisten lauseiden tarkastelua

Seuraavassa tutkimukseen valikoitunut aineisto käydään läpi kieli ja hakuyksikkö kerrallaan. Tarkastelen aluksi yksityiskohtaisesti yksittäissanojen aineistoja (suomessa *nyt*-sana, venäjässä *teper*-sana), joiden perusteella saatuja tuloksia verrataan kummankin kielen ajanlaskusanojen aineistoon. Tätä kautta pyritään muodostamaan kokonaiskuva siitä, miten eri tyyppisillä AA:eilla on kummassakin tarkastelluista kielissä taipumus sijoittua nimenomaan alkuperäiskielisen aineiston osalta. Tämän jälkeen siirrytään käännöskielisten verrokkiaineistojen analysointiin.

7.1 Nyt lähdekielisenä

Ensimmäisenä tarkastelun kohteeksi otetaan nyt, joka on yleisin suomi lähdekielenä -aineiston (tästä eteenpäin sl-aineisto) ajankohta-luokkaan jaotelluista ilmauksista (ks. taulukko 3). Nyt-sanankohdalla merkittävää on sanan deiktinen luonne: sanan voi olettaa olevan $C_a \cap C_b$ -joukossa eli tämänhetkisen huomion kohteena, ja Yokoyaman havaintojen perusteella ainakin venäjän tapauksessa tämän voi todeta vaikuttavan sanajärjestykseen (1986:219). Sanalla on erityisluonteensa myös suomessa: nyt esiintyy usein muuna kuin ajan ilmaisuna ja ajan ilmaisuna ollessaankin sen semanttinen arvo on usein lähellä tyhjää (Sulkala 1981:48).

Kaiken kaikkiaan nyt-sanankohdan ajan ilmauksen merkityksessä sisältäviä lauseita on sl-aineistossa 853 kpl. Erotan ensin näistä tarkasteltavaksi lauseet, jotka ajan ilmauksen

lisäksi sisältävät sekä finiittisen verbin että kieliopillisen subjektin eivätkä kuulu mihinkään erikoislausetyypeistä. Viitaan tällä tavoin muodostettuun aineistoon lyhennetyksi käyttämällä merkintätapaa *sl/nyt/-e*. Käsiteltäessä vain yhtä sanaa osakorpuksen (*sl*) ja hakusanan (*nyt*) merkinnät on useimmiten mielekästä jättää pois, jolloin merkintä lyhenee muotoon *-e*. Analyysin edetessä laajennan merkintää oikealle, niin että merkinnöihin lisätään tarvittaessa *sv* tai *vs* viittaamaan subjektin ja verbin keskinäiseen järjestykseen ja *p1*, *p2* tai *p3* viittaamaan AA:lle mahdollisesti luokiteltavissa olevaan positioon. Lisäksi merkintään voidaan liittää lauseiden edustama erikoislausetyyppi, esimerkiksi *sl/nyt/eksistentiaali*.

Sl/nyt/-e-aineisto koostuu 457 lauseesta. Aineisto jakautuu edelleen subjekti→verbi-järjestyksestä noudattaviin ja verbi→subjekti-järjestyksen saaviin tapauksiin niin, että 457 lauseesta 373 noudattaa *sv*-järjestyksestä ja 84 *vs*-järjestyksestä. Tarkastelen ensiksi tavallisempaa *sv*-järjestyksestä eli *sl/nyt/-e/sv*-aineistoa. AA:n positioden mukainen sijoittuminen jakautuu tässä osa-aineistossa siten, että P1- ja P3-asemiin asettuvia ajan ilmauksia on suurin piirtein yhtä paljon (P1:45%/P3:42%), P2-asemaan asettuvia selkeää vähemmistö, 13%. Tutkinkin seuraavaksi näiden lausejoukkojen erityispiirteitä.

7.1.1 *SL/nyt/-e/sv/P1*

- (Esim 14) a. [*Nyt*]_{AA} osa siitä on tallessa museossa (Kro)
b. Etkö sinä huomaa, että [*juuri nyt*]_{AA} minä lennän? (Kro)
c. En kovin usein muistanut olevani Koivua neljä vuotta vanhempi mutta [*nyt*]_{AA} se palasi taas mieleeni (Leh)

P1-asemassa oleva *nyt* on tavallisimmin K-kenttään sijoittuva kehysadverbiaali. Vilkunan analyysimallia soveltaen lauseet voi nähdä rakentuvan tyypillisellä tavalla siten, että esimerkiksi lauseessa 14a NP *osa siitä* on lauseen T, kun taas *on tallessa museossa* muodostaa V-kentän. *Nyt* toimii koko lausetta määrittävän kehysadverbiaalin tavoin ja sen voi katsoa täyttävän K-kentän. 14c:ssä AA on selkeästi kontrastinen (niin kuin lauseen aloittava *mutta*-konjunktiokin vihjaa), mutta myös 14a:ssa AA:n sijainnin tuomaa kontrastia on jonkin verran havaittavissa, sillä lauseen kuvaamaa hetkeä verrataan *nyt*-sanan kautta muihin (aikaisempiin) hetkiin. 14b:ssä ei sinänsä ole kyse kontrastista, vaan AA:lla on asema Vilkunan termein uutena vanhana informaationa, kuten lausetta edeltävä konteksti paljastaa: *Ole nyt reipas tyttö. - Minähän olen! Koko ajan minä teen*

kaikenlaista [...] - Etkö sinä huomaa, että juuri nyt minä lennän (1989:90). Vastaavien P1-rakenteiden voi hyvin ymmärtää olevan tyypillisiä kronologiselle tarinan eteenpäin kuljettamiselle niin kirjallisissa teksteissä kuin puheessakin, mikä selittänee niiden suosiota -e/sv-aineistossa (Vilkuna 1989: 92). Kaiken kaikkiaan P1-sijoittuneet *nyt*-sanat ovat melko homogeeninen joukko, eikä esimerkiksi lauseen kielteisyydellä, transitiivisuudella/intransitiivisuudella tai pää-/sivulausestatuksella tunnu olevan merkitystä lauseen välittämän viestin kannalta. P1-asemassa olevat *nyt*-sanat (tai oikeammin lausekkeet, kuten 14b) ovat myös kaikissa aineiston tapauksissa lauseen ensimmäinen varsinainen elementti, eikä niiden eteen sijoitu kuin konjunktioita.

7.1.2 SL/nyt/-e/sv/P3

(Esim. 15) a. Majuri otti [nyt]_{AA} vaskoolin (Paa)

b. Mutta toi mun harrastusehdotelma ei kaiketi [nyt]_{AA} saanu kannatusta (Rim)

c. Mä tarviin sinne [nyt]_{AA} muutaman reippaan apupojan (Rim)

d. Se oli saanut [nyt]_{AA} nahkaisen lääkäriinlaukkumaisen kantovälineensä pakattua (Rim)

e. ...eikä hän enää silloin voisi ajatella Vladikia.. Mutta hän saattoi ajatella niitä [nyt]_{AA} (Oks)

f. ja se halusi juhlia [nyt]_{AA} kunnolla (Mäk)

g. ...että kaikki paperit eivät ole [nyt]_{AA} tässä terassilla (Hot)

h. Mokoman roikaleen yhteiskunta oli [nyt]_{AA} heittänyt hänen vaivoikseen (Paa)

i. Sä et niitä [nyt]_{AA} tarvitse (Sal)

j. kyllä me mun nähdäkseni ollaan ihan riittämiin [nyt]_{AA} seisoskeltu näillä pysäkeillä (Rim)

P3-sijoittuvien -e/sv-ilmausten joukko on P1-joukkoa selkeästi moninaisempi. Näiden ajan ilmausten osalta kyse on V-kentän sisäisen järjestyksen määrittelystä. Tarkasteltaessa -e/sv/p3-aineiston V-kenttää voidaan havaita, että AA:lla on voimakas taipumus sijoittua kentän alkuun sen toiseksi elementiksi heti persoonamuotoisen verbin jälkeen, mitä tukee myös esimerkiksi Vilkunan (1989:40) havainto siitä, että sijainti verbin järjessä on yksi tavallisimmista adverbiaaleilla ylipäätään. Käyn nyt läpi AA:n sijoittumisen suhteessa verbien nominaalimuotoihin, objekteihin ja muihin adverbiaaleihin.

-e/sv/p3-aineistossa on 47 lausetta, jotka sisältävät nominaali- tai kieltoverbin. Näistä 37:ssä tapauksessa AA sijoittuu ennen kaikkia infiniittisiä verbejä. Jos katsotaan tarkemmin niitä lauseita, joissa finiittiverbin ja AA:n väliin mahtuu nominaalimuoto, voidaan tehdä seuraavat huomiot.

1. Kolmessa tämän tyypin lauseessa (esim. 15e) AA on lauseen viimeisenä elementtinä niin, että sijainti johtuu lauseiden informaatorakenteesta²⁰. Näiden lisäksi yhdessä tapauksessa AA:n muodostaa kokonainen lause, jolloin on luonnollista, että se sijoitetaan loppuun²¹.
2. Kahdessa tyypin INF→AA²² lauseessa järjestys voisi ainakin oman intuitioni mukaan hyvin olla myös AA→INF (esim. 15d, tosin ainoastaan ensimmäisen nominaaliverbin (*saanut*) osalta).
3. Lisäksi neljässä INF→AA-lauseessa AA→INF olisi yhtä lailla mahdollinen, mutta saattaisi vaikuttaa lauseen tulkintaan (esim. 15g, jossa *nyt* ja *tässä terassilla* tuntuvat muodostavan ajaltaan ja paikaltaan rajatun kokonaisuuden, jonka puhuja haluaa pitää yhdessä)

30 -e/sv/p3-lauseista sisältää objektin. Myös suhteessa objektiin AA näyttää olevan nyt-sanan kohdalla taipuvainen sijoittumaan V-kentässä lähimmäksi finiittiverbiä: 20 objektin sisältävässä lauseessa AA edeltää objektia, 9 lauseessa objekti AA:ta, mikä on vastoin suomen oletettua SVOA-järjestystä (Manninen 2003:226). Lauseista, joissa objekti edeltää AA:ta, on nähtävissä:

1. Suurin osa (kuusi lausetta yhdeksästä) O→AA-tapauksista johtuu informaatorakenteesta. Kahdessa lauseessa (kuten 15h) objekti on siirretty pois V-kentästä K-kenttään; neljässä lauseessa AA on siirretty V-kentän viimeiseksi uutuutensa tähden.

²⁰ Viittaan termillä *informaatorakenne* lauseen rakentumiseen Yokoyaman ja Vilkun malleissa kuvattujen pragmaattisten sääntöjen (tietojoukkoihin kuulumisen sekä tiedon uutuuden ja vanhuuden eri asteiden) mukaan. Tarkemmin ks. luku 3.

²¹ Tosin voisi myös olla, että lause rakentuisi toisella tavalla. Vrt. *Ehkä peikot eivät rohkene haaskalle nyt kun karhut ovat löytäneet sen* (Sin) (jollaisena lause esiintyy) ja *Ehkä peikot eivät nyt rohkene haaskalle kun karhut ovat löytäneet sen*.

²² Merkitsen verbin nominaalimuotoa lyhyesti INF.

2. Kolmessa lauseessa AA:ta edeltävä objekti on anaforinen pronomini (ks. 15i)

AA sijoittuu suurimmassa osassa lauseita lähemmäksi V-kentän alkua myös suhteessa muihin määritteisiin ja täydennyksiin. Lauseita, joiden V-kenttään kuuluu AA:n lisäksi jokin muu adverbiaali, on -e/sv/p3-aineistossa 102, ja näistä 92:ssa AA saa saman aseman kuin havaittiin suhteessa nominaalimuotoisiin verbeihin ja objekteihin eli sijoittuu lähemmäs V-kentän alkua kuin vertailukohtansa. Jälleen voidaan huomata, että syynä päinvastaiseen järjestykseen on yleensä informaatorakenne, jonka myötä AA on sijoitettu lauseen viimeiseksi elementiksi (neljä lausetta kahdeksasta). AA:n eteen mahtuu kuitenkin myös joitakin esimerkiksi modaalisuutta ilmaisevia konstituentteja, kuten 15j:ssä, jossa vastaavanlainen määrite sijoittuu oikeastaan myös koko V-kentän ensimmäiseksi, siis ennen finiittiverbiä. Lisäksi semanttisesti tyhjät täytesana-adverbit kuten *kai* ja *kaiketi* voivat sijoittua V-kentässä ennen AA:ta, kun taas esimerkiksi paikan adverbiaalit seuraavat AA:ta²³. Kuten jo objektin ja AA:n suhdetta tarkastellessa kävi ilmi, diskurssitilanteen osanottajille tuttuihin referentteihin viittaavat pronominit saattavat myös edeltää AA:ta (15c).

7.1.3 SL/nyt/-e/sv/P2

Suomen kielen lauseet, joissa AA on sijoittunut P2:een, ovat suurimmaksi osaksi jollain tavalla tavallisista lausetyypeistä poikkeavia tai muuten painottuneita suuntaan tai toiseen.

- (Esim. 16) a. Mitä minä [nyt]_{AA} teen? (Hot)²⁴
b. kevät [nyt]_{AA} olikin (Sal)
c. Sitä miestä minä täällä [nyt]_{AA} piileksin (Paa)

AA:n sijoittuminen P2:een tarkoittaa käytännössä sitä, että V-kentän järjestys on XV, eikä VX, niin kuin neutraaleissa lauseissa olisi oletettava. XV-järjestys johtuu tyypillisimmillään fokuosoinnista eli X:n korostamisesta (Vilkuna 1989:65). Esimerkiksi 16a:ssa kysymyssana-K:ta ja T:tä seuraa V-kenttä, joka koostuu konstituenteista *nyt* ja

²³ Näin siis nimenomaan V-kentästä puhuttaessa. Jos esimerkiksi paikan adverbiaali ei sijaitse V-kentässä vaan K:ssa, se toki edeltää AA:ta: *Tähän saakka hän oli nyt päässyt* (Mäk)

²⁴ Tämä yleinen lause esiintyy aineistossa useammankin kerran ja useissa teoksissa, myös Pussikaljaromaanissa (Rim) ja Pekka Pelottomassa (Mäk).

teen. Vilkunan muotoileman säännön mukaan XV-järjestyksen saavissa lauseissa, joissa V:n muodostaa finiittiverbi ja yksi tai useampi verbinetinen määrite, määritteet ovat tilanteen kannalta informaatorakenteellisesti katsoen vanhoja, mutta ne on saatettu nostaa uudestaan esille (1989:121). Juuri näin tapahtuu 16a:ssa, ja 48 *sl/nyt/-e/sv/p2*-lauseesta 19 edustaa samaa tyyppiä.

Toinen yleinen syy XV-järjestykselle on, että sen funktiona on usein korostaa lauseen ensimmäistä konstituenttia eli nostaa se K:ksi (Vilkuna 1989:131). Näin on esimerkiksi 16b:ssä ja 16c:ssä. Kaiken kaikkiaan *-e/sv/p2*-tapaukset voi karkeasti jakaa kahtia juuri lauseisiin, joissa AA on fokusoituna (16a) ja lauseisiin, joissa XV-järjestys on ennen kaikkea seurausta jonkin toisen elementin korostamisesta ja asettamisesta K:hon (16b-c). Jälkimmäisen tyyppin lauseita on 16, eli kummatkin tyytit esiintyvät suurin piirtein yhtä usein.

XV-rakenne on lisäksi tyyppillinen sivu- ja kysymyslauseissa. Sivulauseiden osalta ilmiötä on selitetty juuri sillä, että ne usein sisältävät nimenomaan vanhaa tai tuttua informaatiota (Vilkuna 1989:126-127). Ne lauseet, joita ei erityisen selkeästi voi jaotella edellä mainittujen kahden lausetyypin perusteella, ovat kaikki joko sivu- tai kysymyslauseita. Ylipäätään kysymyslauseitten suureen määrään *-e/sv/p2*-aineistossa (20kpl) vaikuttaa *mitä me nyt tehdään* -tyyppisten kysymysten yleisyys kirjallisessa kerronnassa, jossa voisi olettaa, että nimenomaan tämänkaltaista kysymystä vaativia yllättäviä tilanteita tulee vastaan melko usein.

7.1.4 *SL/nyt/-e/-s* ja *SL/nyt/-e/passiivi*

(Esim. 17) a. Mitähän hauskaa [nyt]_{AA} keksisi (Mäk)

b. ja kun ikkunankin oli [nyt]_{AA} läpikotaisin katsonut (Rim)

c. Menen [nyt]_{AA} juoksemaan (Leh)

d. ...ja katselivat [nyt]_{AA} lipasta pelkästään hämmästyneinä (Mäk)

e. ja katsoo minua [nyt]_{AA} niin että olen hänelle olemassa (Sin)

Sl/nyt/-e/-s-aineisto koostuu kolmesta eri lauseryhmästä: lauseista, joissa subjekti on ilmaistu verbissä, lauseista, joissa subjekti on ilmaistu edellisessä lauseessa ja nollapersoonaisista geneerisen merkityksen lauseista, joissa pintatason subjektia ei

ilmaista (viimeksi mainituista ks. Vilkuna 1989:48). Kaiken kaikkiaan sl/nyt/-e/-s-aineistossa on 148 lausetta.

Positioiden määrittely niiden lauseiden osalta, joissa ei ole subjektia, tapahtui yksinomaan finiittiverbin avulla, niin että jos AA sijaitsi ennen verbiä, merkittiin sen positioksi P1; vastaavasti verbinjälkeinen AA sai positiokseen P3:n. Tällä tavoin määriteltynä -s-aineisto jakautui käytännössä tasan, niin että P1-asemaan sijoittui 72 lausetta ja P3-asemaan 76. Edelleen voidaan todeta, että jakauma on käytännössä sama kuin -e/+s-aineistossa P1- ja P3-positioiden välillä. Yhtenevyyttä on lisäksi siinä, että P1-sijoittuneista ajan ilmauksista lähes kaikissa AA on koko lauseen ensimmäisenä elementtinä ja toimii yleensä lauseen kehyksenä. Poikkeuksen muodostaa kuitenkin 17a, jossa nollapersoonaisen lauseen aloittaa objekti *mitähän hauskaa*, niin että AA siirtyy V-kentän avaavaksi elementiksi. Objektin voi tässä tapauksessa katsoa muodostavan lauseen K-funktion: lauseen T on läsnä implisiittisesti (sen paikka voitaisiin myös merkitä pronomiinilla *sitä*) (Vilkuna 1989:94). Jos lauseen T todella olisi ilmaistuna konkreettisesti joko *sitä*-pronominin muodostamalla tyhjällä T:llä (*mitähän hauskaa sitä nyt keksisi*) tai varsinaisella subjektilla (*mitähän hauskaa hän nyt keksisi*) olisi tuloksena tilanne, jossa AA saisi epätyypillisen P2-aseman T- ja V-kenttien välissä. Tämän voisi tulkita tarkoittavan, että V-kentän tavanomainen VX-järjestys muuttuisi muotoon XV, jota tavallisesti käytetään korostamaan K-kentän täyttävän elementin kontrastiivisuutta (Vilkuna 1989:61). Tämän kaltaisia lauseita esiintyykin sl/nyt/-e/sv/p2-aineistossa (ks. luku 7.1.3). Vilkuina mainitsee kuitenkin, että juuri tietyille adverbiaaleille sijainti lauseen T:n ja V:n välillä on joissain tapauksissa mahdollinen ilman, että se aiheuttaisi suurta muutosta lauseen tulkinnassa (1989:59).

Myös -s/p3-lauseet noudattavat, kuten oletettua, samaa kaavaa kuin +s-aineiston lauseet: AA pyrkii sijoittumaan V-kentän toiseksi elementiksi heti finiittiverbin jälkeen (17b-d). Tendenssi ei ole kuitenkaan ehdoton, sillä 76:sta -s/p3-aineiston lauseesta 9:ssä finiittiverbin ja AA:n välille mahtuu jokin muu elementti, tavallisimmin verbin nominaalimuoto tai objekti. Kun AA:n ja finiittiverbin välille sijoittuu konstituentteja, tuntuvat samat säännönmukaisuudet vallitsevan kuin +s-aineistossakin: AA saattaa sijaita koko lauseen viimeisenä elementtinä informaatiostatuksensa vuoksi tai AA:n ja sitä

edeltävän konstituentin välinen keskinäinen sijainti vaikuttaa sellaiselta, että se voisi olla myös päinvastainen ilman, että lauseen merkitys muuttuisi (kuten 17e). Yokoyama on toisaalta omassa tutkimuksessaan huomannut venäjässä tiettyä suuntausta siihen, että lauseen semantiikan kannalta merkittävämmän kieliopillisen funktion saavat konstituentit sijoittuvat lähemmäs lauseen alkua kuin vähempiarvoisen kieliopillisen funktion saavat (kuten adverbiaalit) (1986:273). Tällä voisi olla vaikutusta myös siihen, että muita adverbiaaleja finiittiverbin ja AA:n välille ei mahdu, mutta objektin tai nominaaliverbin osalta se on paikoin mahdollista.

- (Esim. 18) a. [Nyt]_{AA} lähdetään Tallinnaan (Oks)
b. [Nyt]_{AA} otetaan kyllä taksi (Leh)
c. Sitä paitsi mikä vitun kenttäoikeus tähän [nyt]_{AA} pystytettiin? (Rim)

Passiivilauseita sl/nyt-aineistossa on 64 kappaletta. Passiivilauseiden positiomäärittely tapahtui samalla tavalla kuin -s-lauseiden, niin että mahdollisia olivat vain P1- ja P3-positiot, joiden kesken AA:n sijainti jakautui suhteessa 42kpl(P1) – 20kpl(P3). Jakauma on huomattavasti epätasaisempi kuin -e/+s- aineistossa ja -e/-s-aineistoissa, joissa P1:een ja P3:een sijoittuneiden ajan ilmausten osuudet ovat kutakuinkin samansuuruiset. Tätä selittää osittain 18 a-b -tyyppisten lauseiden suosio. Näiden kaltaisia kehoituslauseita on 42:sta lauseesta 11. Ainoastaan 5:ssä P1-lauseessa AA ei ole koko lauseen ensimmäisenä. Yksi tällainen tapaus on 18c, jossa AA:ta edeltää lauseen K-kenttään sijoitettu objekti *mikä vitun kenttäoikeus*, lauseen T:nä toimiva *tähän* ja vielä adverbi *sitä paitsi*. T-funktion täyttävä *tähän* muuttaa 18c:n erilaiseksi kuin useimmat passiivi/p1-aineiston passiivilauseista, niin että AA:n sijainti määrittyy samaan tapaan kuin 17a:ssa. T:n funktion voisi hyvin täyttää myös aktiivilauseen subjekti (*Minkä vitun kenttäoikeuden sä nyt pystytit?*), jolloin AA:n positioksi määräytyisi painottunut P2. P3-sijoittuneissa passiivilauseissa AA on edelleen useimmiten verbikentän toisena elementtinä (kaikissa tapauksissa paitsi 4:ssä).

7.1.5 SL/nyt/VS

- (Esim. 19) a. [nyt]_{AA} seuraa kokeen viimeinen osa (Mäk)
b. niin kuin sille olisi [nyt]_{AA} ensi kertaa valjennut kokonaisuudessaan se Hennisen tuska (Rim)
c. olihan valinnan hetki [nyt]_{AA} käsillä (Mäk)

- d. Onko hän [nyt]^{AA} toisessa maailmankaikkeudessa? (Kro)
- e. Olethan sä [nytkin]^{AA} töissä (Sal)
- f. Tulivatko ne [nyt]^{AA} hakemaan Naskaa (Paa)

VS-sanajärjestyksen sisältäviä lauseita on sl/nyt/-e-aineistossa 84 kappaletta. Vilkuna huomauttaa tämän tyyppin lauseista, että vaikka ne on perinteisesti usein saatettu nimetä vain yksinkertaisesti inversioiksi tai käännetyn sanajärjestyksen lauseiksi, olisi virhe pitää VS-sanajärjestystä aina samasta syystä johtuvaksi tai VS-lauseiden joukkoa erityisen homogeenisena (1989:187).

Yksi vs-lauseiden tyyppi ovat lauseet, joita Vilkuna nimittää *manifestaatiolauseiksi* (1989:166). Manifestaatiolauseet muistuttavat eksistentiaalilauseita ja kuvaavat jonkin olemassaolon alkamista, mutta eroavat siinä mielessä tyyppillisistä eksistentiaalilauseista, että niiden T-kenttä voi olla tyhjä (Vilkuna 1989:165). Tämän tyyppin lauseita on sl/nyt/vs-aineistossa 12, näistä esimerkkinä 19a. Manifestaatiolauseet ovat siitä mielenkiintoisia, että suomessa ne muodostavat varsin rajatun ryhmän lauseita, jotka voivat alkaa suoraan verbillä ilman pakollista T:tä, kun taas venäjässä T-kentättömien verbialkuisten lauseiden joukon voisi luvussa 3.3 (esimerkki 9) tehtyjen havaintojen perusteella ajatella olevan selkeästi suurempi.

nyt/vs-lauseet jakautuvat positioittain siten, että P1-asemaan sijoittuu 49 lausetta, P2-asemaan 15 lausetta ja P3-asemaan 20 lausetta. P1-aseman suosiota selittää osittain manifestaatiolauseiden tyyppi, jossa ainoa mahdollinen paikka AA:lle on lauseen K:ssa (T-kenttään ei näissä lauseissa täyty, vaan ne koostuvat joko pelkästä V-kentästä tai K-kentästä ja V-kentästä.) Yhtä lukuun ottamatta kaikissa P1-aseman lauseissa AA sijoittuu koko lauseen ensimmäiseksi (tai heti konjunktion jälkeen).

P2- ja P3- sijoittuneista vs-aineiston lauseista selkein esiin nouseva havainto on, että 15:stä P2-lauseesta 14:ssa AA seuraa heti finiittiverbin jälkeen ja 20:stä P3-lauseesta samaten 18 seuraa subjektia. P2-aineistoa koskeva havainto on johdonmukainen aikaisempien havaintojen perusteella: AA pyrkii sijoittumaan V-kentän alkuun heti finiittiverbin jälkeen (19b). Koska subjektikin sijoittuu V-kenttään (eikä muodosta lauseen T:tä, vaan T:nä toimii kokijan ilmaiseva *sille*), määräytyy AA:n positioksi P2.

P3-sijoittuvan AA:n sisältävät vs-aineiston lauseet alkavat yhtä lukuun ottamatta kaikki finiittiverbin muodostamalla K-kentällä. Periaatteessa finiittiverbi-K ilmaisee aina jonkin tapahtuman vastakohtaisuutta (*Täällä ei satanut / Satoi [K] täällä.*) (Vilkuna 1989:114) Tällaisia tapauksia nyt/vs/p3-aineistossa on kuitenkin hyvin vähän (ks. 19e). Sen sijaan toinen tapaus, jossa K-kenttään sijoittuu persoonamuotoinen verbi – kyllä/ei-kysymykset (Vilkuna 1989:58) – on aineistossa laajasti edustettuna ja kattaakin itse asiassa 13 vs/p3-lausetta 20:stä (Esimerkiksi 19f). Persoonamuotoisen verbin siirtyessä lauseen alkuun häviää se paikaltaan V-kentästä. Tällöin AA, joka tähänastisten havaintojen perusteella pyrkii sijaitsemaan mahdollisimman lähellä V-kentän vasenta reunaa niin että juuri finiittiverbi on usein ainoa elementti, joka mahtuu sen eteen, muuttuu V-kentän ensimmäiseksi elementiksi ja seuraa heti lauseen T:n jälkeen. Tätä havainnollistaa 20, jossa vertailun vuoksi konstruoi tuun väitelauseeseen nähden *nyt* on siirtynyt V-kentän avaavaksi konstituentiksi. Ainoa muutos on juuri finiittiverbin paikanvaihto: muuten V-kenttä seuraa edelleen järjestystä AA→INF→O. Väitelause voisi toki myös alkaa kehyksenä toimivalla, K-kenttään sijoittuvalla AA:lla, joskin sen merkitys voisi tällöin saada tiettyä kontrastisuutta (*nyt ne tulivat hakemaan Naskaa, [hetken päästä Naskan siskoa?]*).

(Esim. 20)

K	T	V
	Ne	tulivat nyt hakemaan Naskaa
Tulivatko	ne	nyt hakemaan Naskaa

7.1.6 Erikoislausetyypit

- (Esim. 21) a. [nyt]_{AA} sinne on tulossa uusia merkintöjä. (Sal)
 b. Tässä metsässä ei ollut [nyt]_{AA} enää mitään pelättävää. (Mäk)
 c. Heillä on [nyt]_{AA} Helenan lievästä ruhjevammasta mustaa valkoisella. (Hot)

Erikoislausetyyppejä en tämän tutkielman puitteissa tarkastele yhtä tarkasti kuin peruslausetyyppejä, vaan tyydyn joihinkin yleisiin huomioihin. Otan ensiksi käsittelyyn eksistentiaalilauseet sekä omistuslauseet. Omistuslauseiden voi suomessa tulkita muodostavan eksistentiaalilauseiden alaluokan, sillä ne rakentuvat samalla tavoin kuin eksistentiaalilauseet, niin että tyypillisessä tapauksessa lauseen aloittaa paikallissijassa

oleva NP, jota seuraavat verbi ja verbin jälkeen sijoittuva nominatiivi- tai partitiivi-NP (Vilkuna 1989:44).

Eksistentiaalilauseissa AA:n sijoittuminen positioittain eroaa -e-aineiston lauseista. Jos Quirkin mallin mukainen positio määritetään siten, että lauseen jekti tulkitaan subjektiksi, niin *sl/nyt/+e-aineiston* 81 eksistentiaalilauseesta 41:ssä AA sijaitsee P1:ssä, 31:ssä P2:ssa ja 9:ssä P3:ssa, mikä osoittaa, ettei AA useinkaan sijoitu lauseen loppupuolelle. Suurin osa P3-tapauksista on kieltolauseita.

Eksistentiaali- ja omistuslauseiden P1-lauseet ovat luonteeltaan samankaltaisia kuin -e-aineiston vastaavat tapaukset: *nyt*-sanalla on usein K-kentässä sijaitsevan kehysadverbiaalin merkitys, mikä näkyy myös siinä, että lauseen T:nä toimiva paikan ilmaus tulee tavallisesti vasta AA:n jälkeen (21a)

Vastaus siihen, minkä tähden eksistentiaalilauseet suosivat P2:ta, on niiden kiteytyneessä informaatorakenteen mallissa (Helasvuo 1996: 348). Eksistentiaalilauseen T on tavallisesti lauseen tiettyyn lokaatioon rajaava paikanilmaus, kun taas tärkein uusi informaatio ilmoitetaan jektin avulla. Juuri tämän takia – koska T:n funktion varaa subjektin sijasta paikan ilmaus ja ”subjekti” on lauseen lopussa – myös AA sijoittuu ennen ”subjektia”. AA on siis oikeastaan samalla paikalla kuin sopisi olettaa edellä tehtyjen -e-havaintojen perusteella: V-kentässä mahdollisimman lähellä kentän aloittavaa elementtiä (verbiä). Asiaa voi vielä konkretisoida vertaamalla 21b:tä, 15a:ta ja 21c:tä keskenään:

(Esim. 22)

	T	V
15a	Majuri	[otti] _V [nyt] _{AA} vaskoolin
21b	Tässä metsässä	[ei ollut] _V [nyt enää] _{AA} mitään pelättävää
21c	Heillä	[on] _V [nyt] _{AA} Helenan lievästä ruhjevammasta mustaa valkoisella

Kokijalauseiden osalta *sl/nyt*-aineisto ei ollut erityisen laaja (16 tapausta, esimerkiksi 23a), joten tarkempia päätelmiä ei ole sen perusteella mahdollista tehdä. Omana luokkana tarkasteltuja nesessiivilauseita sen sijaan kuului aineistoon 55. Näissäkin lauseissa *nyt*-sanon sijoittuminen noudattaa periaatetta, jonka mukaan AA:n asema on

joko lauseen alussa kehyksenä tai verbikentässä finiittiverbin jäljessä (ks. 23b). Kahdessa tapauksessa (23c ja d) infiniittiverbi mahtuu AA:n ja finiittiverbin väliin, vaikka myös sijainti ennen infiniittiverbiä tuntuisi täysin mahdolliselta.

- (Esim. 23) a. Jos hänen päätään alkaisi [nyt]_{AA} särkeä (Oks)
b. Mun täytyy [nyt]_{AA} lopettaa tämä (Sin)
c. että sen täytyy olla [nyt]_{AA} todella muissa maailmoissa (Mäk)
d. Minusta sinun pitäisi mennä [nyt]_{AA} nukkumaan (Oks)

7.1.7 Yhteenveto SL/nyt-aineistosta

Tehtyjen havaintojen perusteella sl/nyt-aineistosta voidaan yhteenvetona muodostaa seuraavat päätelmät:

- (Väite 7) a. P1-sijoittunut AA on tavallisimmin K-funktion täyttävä, koko lauseen ensimmäisenä elementtinä oleva kehysadverbiaali. AA saattaa sijaita K:ssa myös kontrastiivisuuden vuoksi. P1-sijainti on yleisimmin esiintyvä kaikissa osa-aineistoissa lukuun ottamatta -s-aineistoa.
- b. -e-aineistossa P3-sijoittunut AA on V-kentän alussa heti finiittisen verbimuodon jäljessä, ellei
- 1) lauseessa ole elementtejä (tavallisimmin anaforisia pronomineja), joiden asema informaatorakenteessa on lähempänä $C_a \cap C_b$:tä.
 - 2) lauseen informaatorakenne edellytä AA:n sijoittamista viimeiseksi elementiksi
- c. +e-aineistossa AA:n sijoittuminen noudattaa -e-aineistossa havaittuja periaatteita, niin että tavallisin paikka on edelleen joko lauseen alussa kehyksen roolissa tai V-kentän alussa heti finiittiverbin jälkeen.
- d. VS-aineistossa P3-sijoittunut AA on koko verbikentän ensimmäisenä elementtinä, mikä johtuu finiittiverbin siirtymisestä koko lauseen alkuun täyttämään K-funktiota.

7.2 Nyt-sanan vertailu ajankohtaa ilmaiseviin ajanlaskusanoihin

Nyt-sanan avulla tehty tarkempi analyysi määritteli sen kaavan, jonka perusteella muita sl-aineiston ajan ilmauksia voidaan tarkastella. Analyysin seuraavassa vaiheessa käydään läpi muut tarkasteluun otettavista suomi lähdekielenä -ilmauksista, eli ajankohtaa ilmaisevat ajanlaskusanat, joista saatuja tuloksia peilataan nyt-aineiston tuloksiin ja tarkastellaan, muuttavatko ne nyt-aineiston perusteella saatua kuvaa AA:n sijoittumisesta. Analyysin tavoitteena on muodostaa yleiskuva AA:n asemasta lähdekieleltään suomenkielisissä lauseissa.

7.2.1 -e/sv-aineistossa

Ajankohtaa ilmaisevia ajanlaskusanoja on sl-aineistossa yhteensä 647, niin että subjektin sisältäviä peruslausetyyppien lauseita on 374. Subjektin ja verbin järjestyksen suhteen sl/ajanlasku/-e-lauseet jakautuvat siten, että SV-lauseita on 322 ja VS-lauseita 52: VS-lauseita on siis sl/ajanlasku/-e-aineistossa pienempi osuus kuin sl/nyt/-e-aineistossa.

Sv-aineiston jakautuminen on positioiden osalta koko lailla samankaltainen kuin sl/nyt-aineistossa: P1-sijoittuvia on 40%, P2-sijoittuvia 5% ja P3-sijoittuvia 55%, mikä tarkoittaa, että P3-sijoittuvien ajan ilmausten osuus on jonkin verran suurempi kuin nyt-aineistossa.

- (Esim. 24) a. [Jonakin kauniina aamuna]_{AA} kauppateknikko Siira saattaisi ilmaantua huvilan terassille (Paa)
- b. Minä olin soittanut [samana iltana]_{AA} Penalle (Leh)
- c. Mä muuten sanoin noita [tänään päivällä]_{AA} ihmeurpoiks (Rim)
- d. Aliide oli [edellisenä päivänä]_{AA} huuhdellut hiuksensa etikalla (Oks)
- e. Henninen oli kuitenkin [jossain vaiheessa yötä]_{AA} ajautunut vähän kolkkoon jamaan (Rim)
- f. Kärpänen oli herättänyt Aliiden [aamulla]_{AA} (Oks)
- g. että ruoka on valmista [noin neljänkymmenen minuutin kuluttua]_{AA} (Hot)
- h. Sirkun kaveri näki sen uudestaan [parin tunnin kuluttua]_{AA} sillä ihanalla omakotitaloalueella kiikari rinnoilla (Hot)
- i. Meritta teki [keväällä]_{AA} sitä kaivossarjaa (Leh)
- j. Remes oli kaivanut Siettelön latvapurolalla [viime kesänä]_{AA} kultaa (Paa)

P1-lauseissa AA:n sijoittuminen ei poikkea 7a:ssa esitetyistä havainnoista. Aivan kuin sl/nyt/-e/p1-aineistossa, myös sl/ajanlasku/-e/p1-aineistossa AA sijoittuu jokaisessa tapauksessa koko lauseen ensimmäiseksi elementiksi. Esimerkkinä P1-sijoittuneesta sl/ajanlasku/-e/sv-aineiston lauseesta on 24a.

Sl/ajanlasku/-e/p3-aineistossa tapauksia, joissa AA sijoittuu väitteen 7b mukaisesti V-kentän toiseksi elementiksi finiittiverbin jälkeen, on 77 kpl (44% P3-lauseista). Nyt-sanan kohdalla vastaava lukema on huomattavasti korkeampi: 83%. Mistä ero AA:n sijainnissa näiden kahden aineiston välillä tarkemmin katsoen muodostuu?

- 1) Nyt-aineiston 47:stä nominaali- tai kieltoverbin sisältävästä lauseesta 37:ssä AA

edeltää nominaaliverbiä. Vaikka itse *sl/ajanlasku/-e/sv*-aineisto on jonkin verran pienempi kuin *sl/nyt/-e/sv*-aineisto (322 lausetta / 373 lausetta), nominaaliverbin sisältäviä lauseita siinä on enemmän. Tähän on ainakin yksi selkeä syy: nykyhetken viittaavan *nyt*-sanon kohdalla liittomuotoa vaativat aikamuodot ovat harvinaisempia kuin monikäyttöisemmällä ajanlaskusanoilla. Toisaalta ajanlaskusanojen aineisto koostuu muutenkin rakenteeltaan monimutkaisemmista lauseista kuin *nyt*-aineisto, mikä näkyy myös esimerkiksi objektin sisältävien lauseiden määrässä.

P3-sijoittuneen AA:n ja nominaaliverbin sisältäviä lauseita on ajanlaskusanojen aineistossa 63. Nominaaliverbien sijoittuminen suhteessa AA:han noudattaa hyvin erilaista järjestystä kuin *nyt*-aineiston osalta: 49 tapauksessa nominaalimuotoinen verbi sijaitsee ennen AA:ta. Esimerkkinä tällaisesta lauseesta on 24b (vrt. 15h, jossa *nyt* sijoittuu liittomuotoisen verbin osien väliin). Voisi ajatella, että *nyt*-sanon tapauksessa AA semanttisesti kevyenä elementtinä²⁵ herkemmin sijoitetaan ennen nominaaliverbejä, kun taas ajanlaskusanojen tapauksessa, jossa AA:n saattaa muodostaa melko raskaskin ilmaus, sijainti suoraan finiittiverbin jäljessä ei ole yhtä tavallinen. Toisaalta vaikuttaa siltä, että nominaalimuotoa edeltävään asemaan kuitenkin mahtuu pitkiäkin ajan ilmauksia, kuten 24e. Onkin huomionarvoista, että itse asiassa tapauksista, joissa järjestys on INF→AA, suuri osa on lauseita, joissa AA on koko lauseen viimeisenä elementtinä (34 tapausta 49:stä). Näissä tapauksissa, kuten 24g, AA:n voi toisaalta katsoa saavan asemansa informaatiotietorakenteen perusteella uutuuksensa tähden. Toisaalta tulkinta voi olla myös itse asiassa kehyksinen: 24g:n voi ajatella välittävän propositionaalista tietoa tapahtumasta [[ruoka on valmistunut]], niin että *noin neljänkymmenen minuutin kuluttua* ilmoittaa tapahtuman ajallisen kiinnekohdan aivan vastaavasti kuin se tekisi sijaitessaan lauseen alussa. Sama ilmiö on vielä selvemmin havaittavissa 24f:ssä, jossa *aamulla* ei mitenkään voisi saada lauseenloppuista sijaintiaan informaatiostatuksellisen uutuuksensa tähden.

Kaiken kaikkiaan nominaaliverbien osalta AA:n sijainnista *sl/ajanlasku/-e/sv/p3*-lauseissa voidaan todeta, että ajanlaskusanojen aineistossa AA sijaitsee *nyt*-aineistoa useammin nominaalimuotoisen verbin jäljessä. Jos jättää huomioimatta tapaukset, jossa AA on koko lauseen viimeisenä, INF→AA-lauseita (15 kpl) on suurin piirtein yhtä paljon kuin AA→INF -lauseita (14 kpl), mikä tarkoittaa, että AA:n ja nominaaliverbin suhde on häilyvä, eikä aina ole löydettävissä syytä siihen, miksi juuri kyseinen järjestys on valittu eikä päinvastaista.

- 2) *Nyt*-aineiston 26:ssa objektin sisältävässä *-e/sv/p3*-lauseessa 17:ssä AA sijoittuu ennen objektia. Ajanlaskusanojen kohdalla jakauma eroaa *nyt*-aineiston jakaumasta samalla tavalla kuin nominaaliverbien osalta: ajanlasku/-e/sv/p3-lauseista 52 sisältää objektin ja näistä 36:ssa objekti sijaitsee ennen AA:ta. *Nyt*-sanon kohdalla siis järjestys on yleisimmin AA→O, ajanlaskusanojen osalta O→AA. Jälleen on kuitenkin huomattava, että
- ylipäättään objektin sisältäviä lauseita on ajanlaskusanojen aineistossa enemmän kuin *nyt*-aineistossa, vaikka jälkimmäinen on *sv*-lauseiden osalta jonkin verran edellistä suurempi.
 - Lauseita, joissa sekä AA että objekti olisivat informaatiostatukseltaan neutraaleja, on aineistossa hyvin vähän. Jos lauseessa on sekä AA että objekti ja objekti edeltää AA:ta, niin kolmea lukuun ottamatta kaikissa *sl/ajanlasku/-e/sv*-aineiston

²⁵ A:n sijaintia voi tässä tapauksessa ehkä jopa pitää tekijänä, joka määrittää, tulkitaanko nyt temporaalisesti vai täytesana-adverbina. 15b:ssä tulkinta on vähemmän temporaalinen ja lähellä täytesanaa, 15f:ssä, jossa nyt sijaitsee nominaalimuodon jäljessä, tulkinta on mielestäni temporaalisempi

lauseissa AA sijaitsee lauseen lopussa niin, että sijainnin voi ymmärtää johtuvan juuri AA:n informaatiostatuksesta. Esimerkki tästä on 24h, jossa AA ei ole koko lauseen viimeinen konstituentti, mutta selkeästi kuuluu yhdessä kahden muun adverbiaalin kanssa ryhmään, joka informaatiostatuksensa tähden on sijoitettu juuri lauseen loppuun. Toisaalta, kuten väitteessä 7b2 todettiin, objektin ollessa anaforinen pronomini sen sijoittuminen AA:n jälkeen ei olisi luontevaa.²⁶

Lauseissa, joissa myöhäisempänä elementtinä on objekti, tilanne on vastaava: objekti on useimmiten lauseen viimeisenä konstituenttina informaatiostatuksensa tähden ja päinvastainen järjestys tarkoittaisi informaatorakenteeltaan erilaista lausetta – esim. 24i muuttuisi muotoon *Meritta teki sitä kaivossarjaa keväällä*. Oikealla intonaatiolla²⁷ vaikuttaisi kuitenkin jälleen mahdolliselta, että lauseenloppuinen AA voisi saada myös kehyksisen tulkinnan.

AA:n ja objektin keskinäiseen sijoittumiseen vaikuttavia säännönmukaisuuksia on lopulta vaikea löytää, koska informaatiostatukseltaan neutraaleja esimerkkejä on vähän. Ajanlaskusanojen osalta ajan adverbiaalin voi kuitenkin jonkin verran paremmin katsoa tukevan perinteisesti oletettua SVOA-järjestystä kuin mitä havaittiin monella tapaa erityisluontoisen nyt-sanan kohdalla. Vaikka objektin ja AA:n keskinäinen määrittely on haastavaa, yksi selkeä säännönmukaisuus objektin sisältämissä lauseissa on havaittavissa: jos lause sisältää sekä objektin että nominaaliverbin, V-kentän järjestys on tavallisesti V→AA→INF→O.

- 3) Paikan ilmauksen sisältäviä ajanlasku/-e/sv/p3-ilmauksia on 61. Lukujen perusteella näyttäisi siltä, ettei AA:n ja P:n järjestyksessä ole havaittavissa selkeää säännönmukaisuutta, sillä AA→P - ja P → AA -järjestykset vaikuttavat lähestulkoon yhtä yleisiltä (33kpl/28 kpl). Jos paikka on ilmaistu anaforisella pronomiinilla, sijaitsee se tavallisesti ennen AA:ta. 24j on mielenkiintoinen esimerkki siitä, ettei konstituenttien asema informaatorakenteessa aina tunnu olevan ratkaisevassa roolissa. Lauseen objekti *kultaa* on siirtynyt loppuasemaan informaatiostatuksensa takia, mutta tätä edeltävät ajan ja paikan ilmaukset tuntuvat olevan keskenään sellaisessa suhteessa, ettei ole merkitystä, kumpi niistä sijaitsee lauseessa ensimmäisenä.

7.2.2 -s, vs- ja +e-aineistoissa

Subjektittomien lauseiden luokkaan (ks. luku 7.1.4) sijoittuu ajanlaskusanojen aineistossa 137 tapausta, joista 47 saa asemakseen P1:n ja 90 P3:n, niin että P3-sijoittuneiden osuus on hivenen suurempi kuin nyt-sanan kohdalla. Runsaassa kolmasosassa (36 tapausta) P3-lauseita AA seuraa heti persoonamuotoisen verbin jälkeen. Niin kuin jo +s-aineiston kohdalla kävi ilmi, tendenssi sijaintiin heti finiittiverbin jälkeen ei ole ajanlaskusanojen kohdalla yhtä selkeä kuin *nyt*-aineistossa, jossa AA saa tämän aseman 58:ssa -s-lauseessa 76:sta. AA:n ja objektin keskinäisen sijainnin määrittelyongelma ei selviä myöskään -s-aineistossa, vaan edelleen AA→O ja O→AA ovat suurin piirtein yhtä yleisiä, jälkimmäinen hieman yleisempi (20 tapausta/15tapausta). Edelleen järjestys riippuu

²⁶ Tästä huolimatta 24c:n voisi minun kielitajuni mukaan hyvinkin ilmaista siten, että järjestys olisi A→O. Tähän vaikuttanee se, että *tänään päivällä* sisältää deiktisen elementin *tänään* ja sen voi ajatella kuuluvan samaan tietojoukkoon objektin *noita* kanssa.

²⁷ Esimerkiksi Leino (1982:132) mainitsee, että “painotus osoittaa lauseen reeman” – jos jokin elementti korostetaan intonaation avulla (sillä siitä nähdäkseen “painottamisessa” on kyse), lauseen loppuasema menettää sille varatun funktion uutuuden osoittimena (kuten 3.1:ssä venäjän osalta mainittiin).

käytännössä kaikissa aineiston esimerkeissä lauseen informaatorakenteesta. Myös nominaaliverbin sisältävät -s-lauseet noudattavat pääosin +s-aineiston säännönmukaisuuksia, niin että useammin järjestys on INF→AA, vaikkakin tapauksia, joissa AA ei olisi koko lauseen viimeisenä elementtinä, on vähän. Samaten AA:n ja paikan ilmausten suhde on yhtenevä +s-aineiston kanssa.

Sl/ajanlasku/passiivi-lauseet jakautuvat positioiden osalta päinvastaisesti verrattuna nyt-aineiston passiivilauseisiin: siinä missä nyt-aineisto jakautui suhteessa 42 kpl(P1)/20 kpl(P3), ajanlaskusanojen kohdalla määrät ovat 21 kpl(P1)/37 kpl(P3). Tällainen ero on odotuksenmukainen, jos mietitään 18a:n ja 18b:n kaltaisten lauseiden yleisyyttä nyt-aineistossa.

Sl/ajanlasku/-e/vs-aineiston 52 lauseesta P1-sijoittuvia on 22 kpl, P2-sijoittuvia 2 kpl ja P3-sijoittuneita 28 kpl. Eroksi suhteessa sl/nyt/-e/-sv-aineistoon muodostuu P2-asemaisten eli verbin ja subjektin väliin sijoittuvien AA:ien vähyys, sillä nyt-aineiston kohdalla P2- ja P3-sijoittuneita AA:eja oli täsmälleen yhtä paljon. Ajanlasku/vs-lauseiden aineisto on sen verran pieni, että suurempia johtopäätöksiä ei sen perusteella ole mahdollista tehdä, mutta koska ajanlaskusanat yleisesti ottaen vaikuttavat olevan alttiimpia sille, että niiden sijainti määrittyy niiden informaatiostatuksen mukaan, on loogista, että niitä myös vs-aineistossa sijoittuu nyt-aineistoa useammin lauseen loppuun²⁸. Vaikka nyt tarkasteltujen ajanlaskusanojen osalta P2 on vs-lauseissa harvinainen, ei se vaikuta ollenkaan mahdottomalta. Esimerkiksi 25a:n (jonka voisi oikeastaan myös lukea tapahtumalauseeksi, mutta joka kuitenkin nominatiivisubjektinsa tähden on tässä laskettu -e-aineistoon), P2-sijoittunut *viime vuosina* vaikuttaa täysin luonnolliselta (25a:n AA ei itse asiassa juuri mitenkään voisi sijoittua subjektin jälkeen, vrt. ”*on tapahtunut hälyttävä muutos viime vuosina*”), ja voisikin olettaa, että laajemmalla otannalla tämäntyyppisten lauseiden suhteellinenkin osuus saattaisi kasvaa.

+E-aineiston osalta voidaan puolestaan tehdä muun muassa se havainto, että eksistentiaalilauseita on yllättävän vähän: omistuslauseet mukaan luettuna ainoastaan 21 kpl kaikkiaan 71 ajanlaskusanojen +e-aineiston lauseesta (esim. 25b). Merkillepantavaa

²⁸ Tämä ero deiktisen ja semanttisesti tyhjemmän nyt-sanan (tai venäjänkielisessä aineistossa teper-sanan) ja enemmän merkitystä sisältävien ajanlaskusanojen välillä on kenties tärkein selittävä tekijä, kun mietitään syitä AA:n sijoittumiseroihin lauseen loppuosassa (tarkemmin ks. luku 7.4)

on lisäksi se, että vaikka P2 on nyt-aineiston +e-lauseissa kohtuullisen yleinen sijaintimahdollisuus, toteutuu se ajanlaskusanojen +e-lauseiden kohdalla vain kahdessa tapauksessa (ks. tapahtumalause 25c:ssä). Nyt-aineiston nesessiivilauseiden osalta esimerkiksi jakauma menee niin, että P1-sijoittuneita on 35, P2-sijoittuneita 8 ja P3-sijoittuneita 12 kpl; ajanlaskusanojen vastaavat määrät ovat 3, 0 ja 20, niin että P3-sijoittuneiden AA:ien osuus on huomattava verrattuna nyt-aineistoon. Selkein selitys tälle erolle lienee edelleen informaattiorakenteen sääntöjen vaikutus ajanlaskusanoihin. On silti outoa, että yleensä hyvin tavanomaiseen P1-positioon sijoittuu niin harva sl/ajanlasku/+e/nesessiivi-aineiston lauseista. Mahdollisesti kyse on jälleen myös siitä, että suomessa myös asema lauseen viimeisenä elementtinä saattaa tuoda AA:lle kehyksisen merkityksen – tätä väitettä tukee ainakin osittain se, että joidenkin tutkimusten mukaan suomi ei varaa asemaa lauseen lopussa yhtä jyrkästi vain uudelle informaatiolle kuin esimerkiksi viro (Huumo 1993:111). Ilmeisesti on kuitenkin niin, että nyt-sanan osalta tulkinta lauseenloppuiseksi neutraaliksi kehykseksi ei ole yhtä tavallista. Sen sijaan esimerkiksi 25d:n ajanlaskuilmaus *kuukauden kuluttua* voisi ainakin oman kielitajuni mukaan sijaita myös lauseen ensimmäisenä konstituettina ilman, että lauseen merkitys olennaisesti muuttuisi. Toisaalta myös sijainti heti finiittiverbin jäljessä 7:ssä esitetyn mukaisesti tuntuisi luontevalta ja kenties jopa neutraaleimmalta ratkaisulta.

- (Esim. 25) a. Maapallon ilmakehässä on [viime vuosina]_{AA} tapahtunut hälyttävä muutos (Paa)
 b. [talvella]_{AA} Helsingissä ei ole taivasta ollenkaan (Hot)
 c. muistin, mitä [edellisenä yönä]_{AA} oli tapahtunut (Leh)
 d. Minun oli luovutettava asunto ostajille [kuukauden kuluttua]_{AA} (Hot)
 e. Sen piti tulla maalaamaan minua [lauantaina]_{AA} (Leh)

Voidaan todeta, että riippuen AA:n luonteesta sille on monissa tapauksissa löydettävissä lukuisia eri sijaintimahdollisuuksia, jotka eivät merkityksellisesti suuresti eroa toisistaan. Eri tyyppisten AA:ien eri sijaintivaihtoehtoja ja niiden tulkintoja vertaillakseni olen taulukossa 4 tarkastellut yksityiskohtaisemmin 25d:n ja 25e:n AA:ien eri sijoittumisvaihtoehtoja. Vertailuun on lisätty myös näitä kahta aineistosta löytynyttä lausetta vastaavat keksityt lauseet, joissa AA:n paikalla on joko ilmaus *kolmas toukokuuta* tai sana *nyt*.

Taulukko 4: nesessiivisten 25d:n ja 25e:n sisältämien AA:ien eri asemien vertailua

1	Koko lauseen viimeisenä	Minun oli luovutettava asunto ostajille kuukauden kuluttua	Sen piti tulla maalaamaan minua lauantaina	Minun oli luovutettava asunto ostajille kolmas toukokuuta	Minun oli luovutettava asunto ostajille nyt
2	Ennen kohdetta	?Minun oli luovutettava asunto kuukauden kuluttua ostajille		?Minun oli luovutettava asunto kolmas toukokuuta ostajille	Minun oli luovutettava asunto nyt ostajille
3	Nominaaliverbin jälkeen	?Minun oli luovutettava kuukauden kuluttua asunto ostajille	Sen piti tulla lauantaina maalaamaan minua	?Minun oli luovutettava kolmas toukokuuta asunto ostajille	Minun oli luovutettava nyt asunto ostajille
4	Finiittiverbin jälkeen	Minun oli kuukauden kuluttua luovutettava asunto ostajille	Sen piti lauantaina tulla maalaamaan minua	Minun oli kolmas toukokuuta luovutettava asunto ostajille	Minun oli nyt luovutettava asunto ostajille
5	Kokijan jälkeen	* Minun kuukauden kuluttua oli luovutettava asunto ostajille	*Sen lauantaina piti tulla maalaamaan minua	*Minun kolmas toukokuuta oli luovutettava asunto ostajille	*Minun nyt oli luovutettava asunto ostajille
6	Koko lauseen ensimmäisenä	Kuukauden kuluttua minun oli luovutettava asunto ostajille	Lauantaina sen piti tulla maalaamaan minua	Kolmas toukokuuta minun oli luovutettava asunto ostajille	Nyt minun oli luovutettava asunto ostajille

Analysoitujen aineistojen perusteella ajankohtaa ilmaiseville ajanlaskusanoille tyypillisin olisi ensimmäinen vaihtoehto, kun taas nyt-sanalle ainakin tilastollisesti yleisin olisi viimeinen vaihtoehto (sijainti ensimmäisenä), mutta erittäin tavallinen ja ehkä juuri tässä tarkasteltavan lauseen kannalta luontevin myös vaihtoehto 4 eli sijainti heti finiittiverbin jälkeen (vrt. esimerkiksi nyt-aineiston lause *Minun pitää nyt opetella tekemään monipuolisia ruokia pienelle* (Hot)). 25d:n *ostajille* ei pysty AA:n tavoin saamaan kehyksistä tulkintaa, joten kun sekä se että AA sijoittuvat verbikentän loppuun ja AA ei sijoitu viimeiseksi, on lauseen tulkinta herkästi kontrastisesti viimeistä elementtiä painottava ('asunto oli luovutettava ostajille eikä jollekin muulle vastaanottajalle').

Samasta syystä vaihtoehto 3 on jokseenkin epäluonteva tai ainakin epätodennäköinen paitsi ehkä jos lauseen AA:n muodostaisi *nyt*. Vaihtoehto 4 on luontevin juuri nyt-sanan osalta, mutta täysin mahdollinen myös muiden vertailtujen ajan ilmausten kanssa, kun taas sijainti heti lauseen T:nä olevan kokijan (*minun/sen*) jälkeen ei ole mahdollinen yhdessäkään tapauksessa, korkeintaan nyt-sanan kohdalla ei-temporaalisessa merkityksessä. Vaihtoehto 5 on kaikissa tapauksissa mahdollinen, mutta riippuen AA:n luonteesta se tuntuu saavan hivenen eri painotuksen tulkinnassa.

Taulukossa 4 tehty vertailu osoittaa, että eri sijaintivaihtoehdot vaikuttavat jossain määrin eri tavalla eri luonteisten ajan ilmausten tulkintaan. *Kolmas toukokuuta* on ilmaisu, joka pitää sisällään referentiaalista tietoa tietyistä päivästä, joka on lauseen puhujalle ja vastaanottajalle kummallekin jollain tavalla tuttu. *Lauantaina* on vastaavan tyyppinen, kun taas *kuukauden kuluttua* ei viittaa mihinkään tiettyyn hetkeen ja *nyt* puolestaan tarkoittaa nykyhetkeä tai epämääräisesti nykyisyyttä olematta samalla tavoin spesifi kuin *kolmas toukokuuta* tai tätä hivenen epämääräisempi *lauantaina*. AA:ien referentiaalisuus/ei-referentiaalisuus tuntuu näkyvän ennen muuta siinä, että ei-referentiaalinen *kuukauden kuluttua* vaikuttaa lauseen ensimmäisenä elementtinä selkeimmin juuri neutraalilta kehykseltä, kun taas muissa tapauksissa myös kontrastiivinen tulkinta on mahdollinen. Referentiaalisuuden kaltaiset ominaisuudet lienevät yksi syy siihen, miksi AA:n sijainti ajanlaskusanojen aineistossa muun muassa erikoislausetyyppien osalta eroaa nyt-aineistossa havaitusta.

7.3 Teper lähdekielisenä

Venäjä lähdekielenä -aineistossa ajankohdan ajan ilmauksista yleisin ryhmä olivat ajanlaskusanat. Vertailun vuoksi aloitan vl-aineiston analyysin kuitenkin semanttisesti sl-aineiston ajankohtaa ilmaisevien sanojen yleisintä hakuyksikköä, nyt-sanaa, lähellä olevasta teper-sanasta, joka vl-aineistossa osoittautui kolmanneksi yleisimmäksi heti ajanlaskusanojen ja uže-sanauksen jälkeen. Teper-sana valittiin tutkimukseen uže-sanauksen sijasta, koska näin saatiin tarkasteltaviksi suomessa ja venäjässä toisiaan vastaavat ja paremmin vertailukelpoiset ilmaukset.

Vl/teper-aineistossa on 685 täysimittaiseen analyysiin (ks. luvut 2.1 ja 6.2.2) soveltuvaa lausetta. Näistä subjektin sisältäviä ja erikoislausetyyppeihin kuulumattomia (vl/teper/-e)

on 380 kpl. Koska venäjä luokitellaan selkeästi SVX-kieleksi (Leinonen 1985:5), myös venäjän osalta olisi oletettavaa, että SV-järjestystä noudattavia lauseita olisi aineistossa selkeästi enemmän kuin VS-lauseita. Näin todella on: 267 lausetta noudattaa SV-järjestystä, 79 VS-järjestystä. Positioittain vl/teper/-e/sv-lauseet jakautuvat niin, että P1:een sijoittuu 56% lauseista, P2:een 34% ja P3:een 10%.

7.3.1 VL/teper/-e/sv/P1

(Esim. 26) a. Vokrug tehnikuma [teper]_{AA} každyi vetšer stojalo zarevo ot kostrov²⁹
'Opistoa piiritti nyt joka ilta nuotioiden loimotus' (Pri)

b. [teper]_{AA} nam eto ne grozit
'Mutta enää se ei käsittääkseni uhkaa meitä' (Gro)

c. [Teper]_{AA} ih ljubaja provodnitsa za banku v tambur primet
'Nyt kuka hyvänsä vaununhoitaja-täti ottaisi heidät tölkin hinnalla eteiseensä' (Pri)

-e/sv/p1-aineistossa *teper* sijoittuu tavallisimmin paitsi ennen subjektia ja verbiä, myös ennen lauseen kaikkia muita konstituentteja. Tapauksia, joissa P1-sijoittuneen *teper*-sanana edelle mahtuu muita kuin konjunktioita on 19 kaikkiaan 168:sta P1-tapauksesta. Näissä esiintymissä *teper*-sanana edelle osuva konstituentti on joko persoonapronomini, sivulauseen aloittava pronomini tai semanttisesti tyhjä täytesana-adverbi. Kahdessa päälausetapauksessa edelle sijoittuu paikan adverbialiaali (ks. 26a), yhdessä toinen ajan ilmaus. Tapauksissa, joissa AA on koko lauseen ensimmäinen konstituentti, kyseessä on, kuten oletettua, tavallisesti K:hon sijoittuva kehys-AA. Näin on myös päälausetapauksissa, joissa AA:n lisäksi kehysadverbialina toimii paikan adverbialiaali (kuten 26a:n *Vokrug tehnikuma*). 26a on mielenkiintoinen siitäkin syystä, että se saa kehyskehukseen kaksi ajan ilmausta ja yhden paikanilmauksen. Suomessa vastaava kehys, jossa aika seuraa paikkaa, ei vaikuta erityisen luonnolliselta (vrt. *?opiston ympärillä nyt/silloin/sen jälkeen joka ilta piiritti nuotioiden..*, joista itsenäisin *sen jälkeen* vaikuttaisi kuitenkin olevan lähimpänä hyväksyttävää). -e/sv/p1-aineistosta voidaan toisaalta huomata, että päinvastaista tapausta esiinny ollenkaan: yhdessäkään lauseessa K-kenttään ei sijoitu AA:ta, jota seuraisi välittömästi paikanilmaus. Ylipäätään AA:n jälkeen melkein kaikissa P1-tapauksissa tulee suoraan lauseen subjekti. Ainoastaan persoonapronominin tai semanttisesti tyhjät adverbit voivat sijoittua ennen subjektia.

²⁹ Esitän venäjänkielisistä käyttöesimerkeistä käännökset, jotka ovat peräisin aineistona olevien teosten varsinaisista käännöksistä. Paikoin tietokannan aukoista johtuen käännös on tutkimuksen kirjoitushetkellä puuttunut aineistosta. Näissä tapauksissa käännös on omani, ja se mainitaan erikseen alaviitteessä. Sanasanaiset käännökset on annettu liitteessä 4.

7.3.2 VL/teper/-e/sv/P2

- (Esim. 27) a. Les [teper]_{AA} potihonku vortšal otrjahivajas i opravljajas.
 'Nyt metsä murahteli hiljaksen pudistellen ja oikoen itseään kuin taistelun jälkeen'
 (Tro)
- b. Kto [teper]_{AA} menja vozmet?
 'Kuka minua nyt huolisi?' (Ras)

Vaikuttaisi siltä, että P2-sijoittunut AA saa asemansa siten, että se tulee heti subjektin jälkeen, mutta sen ja verbin väliin puolestaan saattaa useinkin mahtua muita konstituentteja. Jos sovelletaan luvussa 3 esitettyä tulkintamallia Vilkun diskurssifunktioiden osalta, voidaan todeta, että teper-AA sijoittuu venäjässä V-kentän alkuun niin, että V-kenttä muodostuu seuraavasti:

AA → (muut täydennykset ja määritteet.) → V → muut täydennykset ja määritteet.

Muita täydennyksiä ja määritteitä sijoittuu AA:n ja finiittiverbin väliin muun muassa esimerkissä 27a, jonka voi jakaa diskurssifunktioihin seuraavasti:

(Esim.28)

K	T	V			
-	les	teper	potihonku	vortšal	otrjahivajas i opravljajas
	subjekti	Ajan ilmaus	Tavan/ ajan ilmaus	fin.verb.	muut määritteet

Kuten 28 osoittaa, *teper* sijoittuu venäjässä tyypillisesti heti V-kentän alkuun ennen finiittiverbiä. Samaan paikkaan voi sijoittua myös muita määritteitä tai täydennyksiä, kuten 27a:n *potihonku* tai 27b:n objekti *menja* – kuitenkin niin, että teper-AA:n ollessa lauseessa se sijoittuu ennen muita verbinetisiä täydennyksiä ja määritteitä. -e/sv/p2-aineistossa, jonka käytännössä kaikissa lauseissa T:n muodostaa subjekti, AA seuraakin jokaisessa 101 tapauksessa heti T:n jälkeen ennen finiittistä verbiä (ainoastaan semanttisesti tyhjiä täyteadverbeja sijoittuu T:n ja AA:n väliin), joten sen paikka vaikuttaa hyvin selkeästi määriteltävissä olevalta. Lauseissa, jotka välittävät referentiaalista tietoa, kuten 27b, järjestyksen on helppo nähdä noudattavan Yokoyaman tietojoukoista esittämää kaavaa (väite 4). Tämän mukaisesti *teper* kuuluu deiktisenä elementtinä ennen verbiä, kuten myös 27b:n objekti *menja*.

7.3.3 VL/teper/-e/sv/P3

- (Esim. 29) a. *Mnogoje tšto bylo neobhodimo v period stroiki stalo [teper]_{AA} nenužnym*
'Moni asia, joka oli rakennusvaiheessa välttämätön, on nyt käynyt tarpeettomaksi'
(Gro)
- b. *Haira smotrel [teper]_{AA} tolko na nego*
'Nyt Haira katsoi yksinomaan häneen' (Stru1)
- c. *vot u tebjja gore-to i polezlo gorlom teper*
'ja nyt sitten suru tunkeekin kurkkuusi (Suk20)
- d. *kotoroje ne ostavljaljo jego [teper]_{AA} i vo sne*
'joka nykyään ei nukkuessakaan kaikonnut hänestä'(Ras)
- e. *Hotja tšto možet [teper]_{AA} menja napugat*
'Vaikka mistäpä minun enää tarvitsisi pelästyä' (Tri2)
- f. *Ni odna ne byla jei [teper]_{AA} nužna*
'Hän ei tarvinnut yhtään heistä' (Tri1)

Teper/-e/sv/p3-aineiston osalta AA:n sijainnissa on havaittavissa taipumus sijoittua heti finiittiverbin jälkeen: aineiston 30:stä tapauksesta 21:ssä AA:n asema määrittyy tällä tavalla (esimerkiksi 29a ja b).

Kun AA ei sijoitu heti finiittiverbin jälkeen, on se tavallisesti koko lauseen viimeinen elementti, kuten 29c. On myös mahdollista, että AA:n ja verbin väliin sijoittuu persoonapronomini (29d). Henkilön, johon persoonapronominilla viitataan, voisi olettaa kuuluvan puhetilanteen vastaanottajan senhetkisen huomion kenttään. Yokoyaman mukaan on kuitenkin mahdollista, että $C_a \cap C_b$:ssä sijaitsevat elementit menettävät asemaansa lauseen informaatiohierarkiassa, jos puhujan niihin kohdistama huomio on vähentynyt (1986:214). Näin voi katsoa tapahtuneen myös 29d:ssä, jossa *jego*:n sijainti verbin jälkeen, siis $C_a \cap (B - C_b)$ -kentän paikalla, kertoo siitä, että elementin status on (puhujan arvion mukaan) laskenut kauemmaksi vastaanottajan huomion keskipisteestä. AA:n ja statustaan muuttaneen elementin välisestä keskinäisestä järjestyksestä on kuitenkin vaikea löytää erityisiä säännönmukaisuuksia: onko esimerkiksi syytä sille, miksi 29e:ssä AA sijoittuu ennen *menja*-pronominia eikä sen jälkeen? Yokoyaman (1986:214) mukaan deiktisistä pronomineista toisaalta ensimmäisen ja toisen persoonan pronominit menettävät korkean informaatiostatuksensa helpommin kuin kolmannen persoonan pronominit, mikä osaltaan voisi selittää sitä, että juuri *menja* sijaitsee lähempänä lauseen loppua kuin 29d:n *jego* tai 29f:n *jei*.

7.3.4 VL/teper/-e/-s

- (Esim. 30) a. i vyrazil [teper]_{AA} polnoje doverije
'koira ilmaisi nyt täyden luottamuksensa' (Tro)
- b. I tšto mne [teper]_{AA} prikažeš delat?
'Vaun mitä neuvoisit nyt tekemään?' (Mar2)
- c. i kotoroje [teper]_{AA} nenarokom sderžal
'ja jonka hän nyt tahtomattaan oli pitänyt' (Ras)
- d. bombili [teper]_{AA} každoi notšu po dva, a to i po tri raza
'Ilmapommituksia oli nykyään joka yö, joskus parikin yön aikana' (Sem)

VL/teper-aineiston subjektittomat peruslausetyyppeihin kuuluvat lauseet muodostavat melko suuren joukon, sillä yhteensä tähän ryhmään kuuluu 155 vl/teper-aineiston kaikkiaan 685 lauseesta. Ryhmän lauseissa subjekti joko ilmaistaan verbissä tai se sijaitsee edellisessä lauseessa. Myös geneeriset toisen persoonan lauseet ja indefiniittis-persoonaiset lauseet on laskettu tähän ryhmään, sillä syntaktisesti näiden lausetyyppien edustajat eivät eroa tavallisista lauseista, joissa subjekti on ilmaistu verbissä tai edellisessä lauseessa.

Positioiden määrittely niiden lauseiden osalta, joissa ei ole subjektia, tapahtui yksinomaan finiittiverbin avulla, niin että jos AA sijaitsi ennen verbiä, merkittiin sen positioksi P1 ja vastaavaksi verbinjälkeinen AA sai positiokseen P3:n. Kuten suurimmassa osassa tähän asti käsiteltyjä aineistoja, myös vl/teper/-e/-s-aineistossa P1 on selkeästi tavallinen asema AA:lle. 155:stä -s-aineiston lauseesta 126 edustaa P1:tä, 29 P3:a.

-S/p1-tapaukset noudattavat monin paikoin kaavaa kuin edellä analysoiduissa aineistoissa ja toimivat tavallisesti lauseen kehyksenä. Mukana on kuitenkin myös tapauksia, joissa AA:n voi katsoa saavan asemansa informaatiostatuksensa perusteella, mikä näkyy siinä, ettei AA välttämättä sijaitse lauseen ensimmäisenä elementtinä, vaan sen edelle mahtuu muita konstituentteja. Osassa tapauksissa (kuten 30b ja c) voidaan selkeästi havaita, että jos lauseessa olisi läsnä subjekti, myös se sijoittuisi ennen AA:ta, jolloin positioksi muodostuisi +s-aineistossa tavallinen P2. Näissä lauseissa AA:n sijainti noudattaa edellä todettua tendenssiä, jonka mukaan AA sijoittuu herkästi verbikentän ensimmäiseksi konstituentiksi.

-s/p3-aineisto on samankaltainen kuin +s/p3-aineisto. Aineiston lauseet alkavat usein suoraan verbillä, kuten indefiniittis-persoonainen 30d. *Teper* seuraa tavallisesti heti verbin jäljessä (24:ssä tapauksessa 29:stä, mikä vastaa hyvin subjektillisten tapausten vastaavaa suhdetta).

7.3.5 VL/teper/-e/VS

- (Esim. 31) a. Pered nim [teper]_{AA} otkrylis baraholki, otdelenija militsii, pasportnyje stoly, zabegalovki, otdely naima...
'Nyt hän näki edessään kirpputoreja, miliisiasemia, passitoimistoja, kaljapaikkoja, työhönottotoimistoja'(Gro)
- b. Menja [teper]_{AA} interesujet skolko nad urovnem morja tvojo selo
'Nyt minä haluaisin tietää, kuinka korkealla teidän kylä on merenpinnasta'(Suk5)
- c. vodit jejo [teper]_{AA} babuška Stepanovna
'ja nyt sitä kuljetteli Stepanovna-mummo' (Tro)
- d. Spal on [teper]_{AA} uryvkami
'Hän nukkui nykyään katkonaisesti' (Ras)

VL/teper/-e/vs-aineistossa AA:n sijoittuminen eroaa positioiden valossa sv-aineistossa havaituista säännönmukaisuuksista siinä, että P1-sijoittuneiden ajan ilmausten osuus on jonkin verran suurempi kuin vastaava osuus sv-aineistossa, 76% (60 lausetta 79:sta). VS-järjestyksen sisältävät lauseet eroavat sv-lauseista informaatorakenteensa puolesta: näiden lauseiden subjektina on tavallisesti tietoa, joka kuuluu $C_a \cap (B-C_b)$ - tai C_a-B -tietojoukkoihin eli informaatiota, joka joko ei ole puhetilanteen vastaanottajan senhetkisen huomion kohteena tai ei lainkaan kuulu hänen hallussaan pitämänsä tiedon piiriin. Esimerkiksi 31a:ssa subjektin muodostavat *baraholki, otdelenija militsii, pasportnyje stoly, zabegalovki, otdely naima* ovat kaikki $C_a \cap (B-C_b)$ -joukkoon kuuluvaa tietoa, jonka väitteen 4 perusteella tuleekin sijaita finiittiverbin jälkeen. *Teper* on edelleen usein lauseen kehyksen asemassa (tai yksi useammasta kehyksestä, kuten 31a:ssa), mutta erotuksena sv-aineistoon myös tapauksia, joissa *teper* sijaitsee ennen verbiä ja subjektia kuulumatta kehykseen, on jonkin verran. Tämäkin selittyy informaatorakenteella, sillä *teper*-sanana voi katsoa kuuluvan deiktisiin $C_a \cap C_b$ -joukon elementteihin, jotka prototyypillisesti tulevat ennen verbiä ja näin ollen vs-aineistossa myös ennen $C_a \cap (B-C_b)$ - tai C_a-B -joukkoihin lukeutuvaa subjektia. On pantava merkille, että jos 31b:n AA sijaitsisi lauseen ensimmäisenä elementtinä (ennen objektia *menja*), se luultavasti saisi kontrastisen tulkinnan.

Myös niissä vs-aineiston tapauksissa, joissa AA sijoittuu P2- tai P3-positioon, verbin ja subjektin käännetty järjestys johtuu juuri informaatorakenteesta. Näissä lauseissa on havaittavissa jo sv/p3-aineiston yhteydessä mainittu informaatiostatuksen lasku $C_a \cap C_b$ -joukon ulkopuolelle. Esimerkiksi 31c:ssä niin objekti *jejo* kuin AA *teper*, jotka normaalisti kuuluisivat $C_a \cap C_b$:hen, ovat siirtyneet finiittiverbin jälkeiseen asemaan, siis paikalle, joka kuuluu $C_a \cap (B - C_b)$ -joukon tiedolle. Mielenkiintoista on, että persoonapronominien informaatiostatus tuntuu kuitenkin säilyvän lähempänä lauseen vastaanottajan oletettua huomion kohteen kenttää, sillä nämä sijoittuvat subjektina ollessaan *teper*-sanan edelle tuottaen AA:lle position P3 (31d). Toisaalta persoonapronominin sama kieliopillinen funktio ei tunnu olevan tässä suhteessa merkityksellinen, sillä järjestys on sama myös 31c:n kaltaisissa lauseissa, joissa persoonapronomini on objektina – samoin myös P1-AA:n sisältävässä lauseessa 31a, jossa kahdesta $C_a \cap C_b$ -joukon elementistä (*menja* ja *teper*) lähemmäs lauseen alkua sijoittuu nimenomaan persoonapronomini (vrt. myös 29 edellä).

7.3.6 Erikoislausetyypit

- (Esim. 32) a. Menja [teper]_{AA} dolgo ne budet
'Nyt minä en ehdi käydä pitkään aikaan' (Stru2)
- b. Nikogo iz etih maltšikov net [teper]_{AA} na belom svete
'Ketään näistä pojista ei enää ole tämän maailman tumilla' (Tri1)
- c. Pravda [teper]_{AA} ih net, no..
'Tosin nykyään niitä ei enää ole, mutta' (Stru1)

Eksistentiaalilauseiden luokka ei ole erityisen suuri vl/teper-aineistossa. Aineiston eksistentiaalilauseista 4:ssä AA sijoittuu P1:een (mm. 32c), 2:ssa P2:een (32a) ja 13:ssa P3:een (32b) (positio määritettiin tapauksissa, joissa lauseen predikaatti oli ilmaistu verbillä tai nykyhetken kieltolauseissa *net*-partikkelilla). Sen sijaan nesessiivilauseita ja muita kokijalauseita on enemmän. Näissä huomattava osa ajan ilmauksista sijoittuu lauseen alkuun: 40 määrittelykelpoisesta nesessiivilauseesta 38:ssa AA sijaitsee P1:ssä, 15:stä muusta kokijalauseesta 11:ssä. Mielenkiintoista on, että 33c:ssä P1-sijoittuneen AA:n eteen mahtuu jälleen paikanilmaus, kuten tapahtui 26a:ssa. Mitään silmiinpistävää syytä sille, miksi P1-positio on kokijalauseissa niin suosittu, ei suoraan ole havaittavissa. Nesessiivilauseissa yhden paikanilmauksen lisäksi AA:n eteen mahtuu kahdessa tapauksessa objekti (esim. 33b), muutoin AA on koko lauseen ensimmäinen tai heti

konjunktiosta seuraava konstituentti (tosin AA:n eteen sijoittuu joissakin tapauksissa myös kysymyssana *kak*).

- (Esim. 33) a. A [teper]_{AA} stariku konetšno i dumat ob etom zakazano
'Mutta nyt ukon ei ollut lupa edes ajatellakaan sellaista' (Ras)
- b. no Nestora [teper]_{AA} bylo ne ostanovit
'mutta Nestoria oli nyt mahdoton hillitä' (Ras)
- c. tšto k Toliku [teper]_{AA} idti ne nado
'ettei Tolikin luokse pidä enää mennä' (Tro)

7.3.7 Yhteenveto VL/teper-aineistosta

VL/teper-aineistossa havaitut säännönmukaisuudet on koottu väitteeseen 8:

- (Väite 8) a. P1-asema on kaikissa osa-aineistoissa selkeästi suosituin. Erityisesti tämä näkyy erikoislausetyyppien ja VS-järjestystä noudattavien lauseiden osalta
- b. P2-sijoittuvien teper-sanojen osalta AA:n paikka on huomattavan selkeästi määriteltävissä: AA aloittaa lauseen V-kentän, niin että sen ja finiittiverbin väliin mahtuu ainoastaan semanttisesti tyhjiä adverbejä tai deiktisiä elementtejä kuten persoonapronomineja; AA:n ja lauseen T:n väliin elementtejä sijoittuu vielä harvemmin.
- c. P3-aineistossa AA sijaitsee tavallisesti heti finiittiverbin jäljessä lukuun ottamatta joitakin tapauksia, joissa AA:n eteen mahtuu informaatiostatustaan menettänyt ja sitä kautta verbinjälkeiseen asemaan siirtynyt persoonapronomini. Erityisen usein AA:n edelle verbikentän alkuun sijoittuu persoonapronomini VS-järjestyksen lauseissa.

7.4 Teper-sanan vertailu ajankohtaa ilmaiseviin ajanlaskusanoihin

Kuten sl-aineiston kohdalla, myös vl-aineiston osalta analyysin seuraava vaihe on vertailla tähän asti saatuja tuloksia toisen hakusanan avulla saatavaan aineistoon eli ajankohtaa ilmaiseviin ajanlaskusanoihin. Tarkoituksena on selvittää, ovatko 8:ssa esitetyt huomiot laajemminkin yleistettävissä lähdekieleltään venäjänkieliseen materiaaliin. Toisin kuin sl-aineistossa, ajanlaskusanojen aineisto on huomattavasti laajempi kuin edellä käsitelty yhden sanan aineisto.

7.4.1 -e/sv -aineistossa

VL/ajanlasku/-e-aineisto koostuu 1380 lauseesta, jotka jakautuvat siten, että sv-järjestystä noudattaa 1121 lausetta ja VS-järjestystä 259 lausetta. SV-lauseiden osuus on siis 81%, mikä on hyvin lähellä vastaavaa lukemaa teper-aineiston kohdalla (77%). Ero on silti siinä mielessä merkillepantava, että kuitenkin sekä suomen että venäjän kohdalla

ajanlaskusanoissa vs-lauseiden osuus on pienempi kuin nyt/teper-aineistoissa, joskaan tilastollisesti kumpikaan ero ei ole merkitsevä³⁰. AA:n sijoittuminen eri positioihin sen sijaan poikkeaa melko selvästikin teper-aineistosta, kuten taulukko 5 osoittaa.

Taulukko 5: AA:n sijoittuminen eri positioihin vl/teper- ja vl/ajanlasku-aineistoissa

	p1	p2	p3
vl/-e/sv/teper	56%	34%	10%
vl/-e/sv/ajanlasku	51%	16%	33%

Yllättävää ei ole se, että suurimman luokan muodostavat P1-sijoittuneet AA:t, sillä tämä on ollut tyypillistä lähes kaikille tutkimuksessa käsitellyille aineistoille (etenkin venäjänkielisille) ja selittyy edelleen muun muassa kehyksenä toimivan AA:n tavanomaisuudella. Sen sijaan P2- ja P3-positioiden osuudet ovat ikään kuin vaihtaneet paikkoja, niin että P3:sta on tullut toiseksi suurin luokka. Seuraavassa tarkastellaan lähemmin P2-lauseita ja pohditaan syitä eroavaisuuteen vl/teper/-e/sv- ja vl/ajanlasku/-e/sv aineistojen välillä.

Luvussa 7.3.2 esitettiin, että P2-sijoittuneiden venäjänkielisten lauseiden V-kenttä noudattaisi järjestystä

AA → (muut täydennykset ja määritteet.) → V → muut täydennykset ja määritteet.

niin että AA seuraisi käytännössä aina suoraan lauseen T:n jälkeen. Sääntö pätee hyvin myös vl/ajankohta/-e/sv-aineistossa, joskin pientä eroa on havaittavissa siinä, että AA:n ja lauseen T:n välille sijoittuu kuitenkin joissain tapauksissa toinen ajan ilmaus. Näin käy esimerkiksi 34a:ssa, jossa juuri $C_a \cap C_b$ -joukkoon kuuluva *teper* sijoittuu lähemmäs lauseen alkua kuin ei-referentiaalinen *po notšam*; 34b:ssä ja 34e:ssä taas edelle sijoittuu taajuuden semanttiseen luokkaan kuuluva AA (*dva raza/každy den*). Laajemmalla aineistolla voisikin tähän liittyen tarkastella, kuinka säännönmukaista taajuutta ilmaisevien AA:ien sijoittuminen ennen ajankohtaa ilmaisevia on.

³⁰ Tässä tutkimuksessa käytetään tilastollisen merkitsevyyden mittarina χ^2 -testiä ja merkitsevyyden rajana käytetään viittä prosenttia, niin että tilastollisesti merkitsevissä tuloksissa χ^2 -testin mukainen $p \leq 0,05$. Erittäin merkitsevän tuloksen rajana on 0,001. Vs-aineistojen osuuksissa havaittavien erojen p-arvot ovat 0,167 (sl/nyt- ja sl/ajanlasku-aineistojen välinen ero) ja 0,189 (vl/teper- ja vl/ajanlasku-aineistojen välinen ero).

Jos muita ajan ilmauksia ei oteta lukuun, voidaan todeta, että koko 180 lausetta sisältävässä ajanlasku/-e/sv/p2-aineistossa ainoat varsinaiset poikkeukset 8b:ssä esitettyyn sääntöön ovat 34c ja 34f. 34c:n kaltaisissa lauseissa $C_a \cap C_b$ -joukkoon kuuluva (erityisesti toisen persoonan) persoonapronomini menettää tavallisesti informaatiostatustaan, siirtyy $C_a \cap (B - C_b)$ -joukkoon ja sijoittuu kauemmaksi lauseen alusta (ks. luku 7.3.3). 34c:ssä näin ei kuitenkaan tapahdu, vaan puhujan keskustelukumppani joko säilyttää statuksensa puhujan senhetkisen tiedon kentässä tai, toisaalta, on puhujan sympatian kohteena (Yokoyama 1986:257) ja sijoittuu tämän takia lähelle lauseen alkua ja ennen finiittiverbiä. 34d:ssä vastaavaa sympatiaa *jemu*-pronominilla viitattavaan referenttiin ei ole, joten se sijoittuu odotuksenmukaisesti vasta finiittiverbin jälkeen. 34f:ssä puolestaan *vsei semjei* -ilmauksen voinee katsoa kuuluvaksi sen verran kiinteästi lauseen $C_a \cap C_b$ -joukossa sijaitsevaan subjektiin, että vaikka sijainti myöhempänä lauseessa olisi mahdollinen, se ei ainakaan tässä konkreettisessa tapauksessa toteudu.

- (Esim. 34) a. Navernoje, vaš muž dovolen, tšto vy teper [po notšam]_{AA} ne dežurite
'Miehenne on varmaan tyytyväinen, kun ette nyt päivystä öisin' (Mar2)
- b. Mjuller staryi syštšik dva raza [v natšale tridtsatyh godov]_{AA} gromil bavarskuju organizatsiju
'Mueller, vanha etsivä, hajotti kahteen kertaan kansallissosialistien aluejärjestön Baijerissa' (Sem)
- c. Ja tebe srazu [v pervyi že den]_{AA} skazal
'Minä sanoin sinulle heti, jo ensimmäisenä päivänä' (Ras)
- d. Katja [na prošloi nedele]_{AA} skazala jemu tšto Elja vyhodit zamuž za Marata
'Katja sanoi hänelle viime viikolla, että Elja menee Maratin kanssa naimisiin'³¹
(Mar1)
- e. tšto tvoja žena každyi den [po utram]_{AA} dajot tebe jaitšnitsu
'jos sinun vaimosi tarjoaisi sinulle joka aamu paistettuja munia'(Mar1)
- f. i oni vsei semjei [tšerez dva mesjatsa]_{AA} uježžajut v SŠA
'ja koko perhe matkustaa kahden kuukauden päästä USA:han '³²(Mar1)

Vaikka vl/ajanlasku/-e/sv/p2-aineiston AA:eja on vähemmän kuin vl/teper/-e/sv/p2-aineistossa, käyttäytyvät ne siis kuitenkin samalla tavalla. Mistä sitten johtuu itse ero AA:ien sijoittumisessa P2- ja P3-positioiden välillä teper- ja ajanlaskusanojen aineistossa?

³¹ Käännös puuttui tietokannasta ja siksi omani

³² ks. selitys yllä.

Ensinnäkin on huomattava, että *teper*-AA:n sisältävissä lauseissa AA sijoittuu ajanlaskusanojen aineistoa useammin lauseen ensimmäiseksi konstituentiksi: sama ilmiö on havaittavissa sekä verrattaessa *vl/teper*- ja *vl/ajanlasku*-aineistoja että *sl/nyt*- ja *sl/ajanlasku*-aineistoja, niin että kummassakin aineistoparissa P1-AA:ien osuus vähenee noin viidellä prosenttiyksiköllä, mikä johtunee *teper*- ja *nyt*-sanojen luonteesta. Koska P1-lauseiden osuus vähenee, jää P2- ja P3-asemien välille jakautuvia lauseita jonkin verran enemmän, ja tällöin itse jakaumakin saattaa poiketa aiemmin havaitusta. Ero *vl/ajanlasku*- ja *vl/teper*-aineistojen välillä on tästä huolimatta niin suuri, että on oltava lisäksi merkittävämpiä asiaan vaikuttavia tekijöitä.

Painavampi selitys löytyykin siitä, kuinka usein tarkastellut hakuyksiköt saavat informaatiostatuksensa takia sijainnikseen paikan aivan lauseen lopussa. Jos tarkastellaan AA koko lauseen viimeisenä -lauseiden osuutta kaikista -e/sv-aineiston lauseista, voidaan havaita, että ero on vastaava, kuin P2- ja P3-positioittain jakautuneitten lauseiden ero: *teper*/-e/sv aineiston 267 lauseesta ainoastaan 10:ssä (4%) AA sijaitsee lauseen viimeisenä konstituentina, kun taas *ajanlasku*/-e/sv aineiston 1121 lauseesta AA sijoittuu viimeiseksi peräti 270 tapauksessa (24%). Tämä on hyvin ymmärrettävää, sillä lauseita, joissa deiktinen *teper* olisi informaatiostatukseltaan lauseen vastaanottajalle jollain tavalla uutta tietoa, voi olettaakin olevan vähän. Yksi esimerkki on 35a, jossa *teper*-sanaa vahvistaa vielä erikseen adverbi *imenno*, mikä korostaa sijainnin johtumista juuri informaatiostatuksesta. Toisaalta 35b:n kaltaiset tapaukset tuntuvat vaikeammin selitettävissä olevilta. 35c taas on perusesimerkki lauseen loppuun informaatiostatuksen tähden sijoittuvasta ajanlasku-AA:sta.

(Esim. 35) a. potšemu vy spohvatilis [imenno *teper*]_{AA}
'miksi hoksasitte juuri nyt' (Gro)

b. i tože nikogo ne budet [*teper*]_{AA}
'eikä hänelläkään ollut enää ketään' (suk15)

c. Zaregistrovali brak [v aprele 1993 goda]_{AA}
'Vihittiin avioliittoon huhtikuussa 1993'³³(Mar1)

Ajanlaskusanojen erilainen sijoittuminen keskustelutilanteen osapuolien eri tietojoukkoihin vaikuttaa myös P3-aseman saavien ajanlaskusanojen lauseasemaan ylipäätään. Siinä missä *teper*-aineistossa P3-aseman saava AA sijoittuu yleensä ennen

³³ käännös edellä mainituista syistä omani.

muuta määritteitä ja täydennyksiä heti finiittiverbin jälkeen (lukuun ottamatta tapauksia, joissa muu täydennys tai määrite on ilmaistu persoonapronominilla), on ajanlaskusanoille tavallista sijaita, kuten edellä havaittiin, koko lauseen viimeisenä. Ehkä selkein säännönmukaisuus vl/ajanlasku/-e/vs/p3-aineistossa on edelleen, että jos muut täydennykset ja määritteet on ilmaistu persoonapronomineilla ja ne näin ollen edustavat tavallisesti nykyisen huomion kohteena tai lähellä nykyisen huomion kohdetta olevaa informaatiota, AA sijoittuu näiden elementtien jälkeen, kuten 36a:ssa. Kun verrataan AA:n sijoittumista objekteihin ja paikanmääreisiin, jotka on ilmaistu muulla kuin pronominilla, tilanne muistuttaa vastaava tilannetta sl/ajanlasku-aineiston kohdalla (ks. luku 7.2): useimmissa tapauksissa on erotettavissa, kumpi määritteistä on informaatiostatukseltaan uudempaa, mikä puolestaan määrittää koko lauseen viimeiseksi päätyvän elementin. Tästä johtuen AA:n ja muiden V-kentän elementtien välisen keskinäisen järjestyksen määrittelemine ja siihen liittyvien säännönmukaisuuksien löytäminen ei ole helppoa. On mahdoton selvittämää, mikä järjestys on suositumpi informaatiostatuksen osalta neutraalissa tilanteessa, jos neutraaleja tilanteita ei koko aineistossa ole. Esimerkiksi 36b:ssä paikanmääreen ja AA:n sijainti määräytyy juuri sillä perusteella, että AA edustaa tietoa, jota vastaanottajalla ei lainkaan ole ja joka on tämän vuoksi sijoitettava myöhemmin kuin lauseen paikanilmaus *s raboty*, joka puolestaan kuuluu vastaanottajan hallussaan pitämiin tietoihin (joskaan tämäkään tieto ei ole nykyisen huomion kohteena, mistä seuraa elementin verbinjälkeinen sijainti).

(Esim. 36) a. ja ždu vas [rovno v vosem pjatnadtsat]_{AA} pod tšasami v srednem dvore
'Odotan teitä tasan kahdeksan viisitoista kellon alla keskipihalla'(Tri1)

b. Ja ušla s raboty [v sem tšasov]_{AA}
'Lähdin töistä seitsemältä' (Mar2)

Puhtaan määrällisesti verrattuna on tavallisempaa, että ajanlaskusana sijoittuu myöhemmin lauseessa kuin objekti tai paikan ilmaus: O→AA -ilmausten suhde AA→O -ilmauksiin on 39kpl – 14kpl ja P→AA -ilmausten suhde AA→P -ilmauksiin 54kpl – 42 kpl. Etenkin O→AA -lauseiden suureen määrään verrattuna AA→O -lauseiden määrään vaikuttaa se, että objekteina usein on persoonapronomineja – itse asiassa 15 tapausta 39:sta (kuten 36a). Näin ollen voidaan todeta, että 8c:ssä esitetty väite ei ole niin yksiselitteinen kuin deiktisen teper-sanat kohdalla, vaan V-kentän järjestys määräytyy pikemminkin käytännössä aina informaatorakennetta määrittävien sääntöjen mukaisesti,

mikä selittää P3-AA:n vaihtelevan sijoittumisen. Teper-sanalla kohdalla tilanne vain oli sellainen, että *teper* itse tavallisesti $C_a \cap C_b$ -joukkoon kuuluvana sanana oli oikeutettu sijaintiin mahdollisimman lähellä verbiä. Venäjän V-kentän järjestyksen voikin havaintojen perusteella todeta erityisen selkeästi määräytyvän nimenomaan pragmaattisten tekijöiden mukaisesti (vrt. luvussa 3 esitettyä ajatusta jatkumosta, jonka ääripäissä ovat syntaktinen ja pragmaattinen määräytyvyys).

Otan vielä erikseen tarkasteltavaksi lauseet, joissa on sekä AA, objekti että paikan ilmaus. Tällaisia P3-sijoittuneen AA:n sisältäviä lauseita on vl/ajanlasku/-e/sv-aineistossa 17 kpl ja niitä tarkastelemalla voi tehdä jonkinlaisia päätelmiä siitä, miten AA sijoittuu suhteessa muihin täydennyksiin ja määritteisiin. 37c on mielenkiintoinen siinä suhteessa, että se sisältää paitsi AA:n, paikan adverbiaalinen ja objektin myös toisen ajan ilmauksen. Kuten esimerkeissä 34b ja 34e, myös 37c:ssä lähimmäs lauseen alkua sijoittuu taajuutta ilmaiseva ajan ilmaus (*odnaždy*). Tätä seuraa varsinainen tarkastelun kohteena oleva AA *sredi dnja*, jonka jälkeen tulevat paikanilmaus *so storony Atamanovki* ja objekti *tšastyje sumatošnyje vystrely*. Riippuen näiden elementtien informaatiostatuksesta paikan ilmauksen ja objektin keskinäinen järjestys voisi olla myös O→P (jos paikan ilmaus kuuluisi C_a -B-joukkoon ja objekti $C_a \cap (B - C_b)$ -joukkoon), kun taas lauseen ei-referentiaalinen ajan ilmaus vaikuttaisi olevan koko lailla lukittu sijaitsemaan välittömästi verbin jälkeen.

Verbin jälkeen seuraavien täydennysten ja määritteiden suhteen sijainnista vaikuttaisi siis olevan mahdollista tehdä se päätelmä, että jos elementti ei pidä sisällään referentiaalista informaatiota (jos se ei ole määriteltävissä tiedoksi, joka voi viestin vastaanottajan kannalta olla jollain tasolla tuttua tai uutta), se sijoittuu mahdollisimman lähelle verbiä. 37c:n *sredi dnja*:n voi katsoa olevan yleinen, mihinkään erityiseen hetkeen viittaamaton ilmaus. Sen sijaan 37b:n *trinadtsatogo maja* viittaa erityiseen, konkreettiseen hetkeen, josta viestin vastaanottajalla voisi katsoa olevan referentiaalista tietoa. Tämän tyyppiset ajan ilmaukset ovat avoimempia informaatiohierarkian sääntöjen vaikutukselle kuin 37c:n kaltaiset, niin että 37b:n AA:n sijoittumisen määrää ennen muuta se, mikä lauseen puhujan arvion mukaan on elementin informaatorakenteellinen sijainti, kun taas 37c:ssä AA on informaatorakenteellisesti ajateltuna neutraali. 37c:ssä

sijainti heti verbin jäljessä on siis syntaktisten tekijöiden määräämä, 37b:ssä pragmaattisten.

- (Esim. 37) a. jesli by u nejo, u etoi otsepenevšei knjagini ili bojaryni kakaja-nibud koška uronila by [v etu minutu]_{AA} na pol tštonibud takoje
'jos tuolta jähmettyneeltä ruhtinattarelta tai pajarittarelta vaikkapa kissa pudottaisi sillä hetkellä sevresiläisen posliinivadin' (Jer)
- b. Tak tšto vy delali [trinadtsatogo maja]_{AA} v Kuntseve?
'Joten, mitä te oikein teitte Kuntsevossa kolmantenatoista toukokuuta?'(Mar1)
- c. Guskov uslyšal odnaždy [sredi dnja]_{AA} so storony Atamanovki tšastyje sumatošnyje vystrely
'hän kerran keskellä päivää kuuli Atamanovkan suunnalta toistuvaa sekavaa ammuskelua' (Ras)

7.4.2 -s,vs- ja +e-aineistoissa

VS-aineiston osalta ajanlaskusanojen sijoittuminen eri positioihin eroaa teper-sanan sisältävistä lauseista samansuuntaisesti kuin sv-aineiston osalta, niin että P3-sijoittuneiden AA:ien suhteellinen osuus on suurempi kuin sv-aineistossa. Siinä missä teper/-e/vs-aineistossa P2- ja P3-sijoittuneiden AA:ien suhteelliset osuudet ovat 13% (P2) – 10% (P3), ovat ne ajanlasku/-e/vs-aineistossa 4% (P2) – 17% (P3) (sv-aineistojen välisistä eroista ks. taulukko 5). Myös vs-aineiston tapauksessa merkittävin syy erilaiseen jakautumiseen positioiden välillä on se, että ajanlaskusanat edustavat useimmin sellaista tietoa, joka on lauseen vastaanottajalle oletetusti uutta. Tämä näkyy esimerkiksi 38a, jossa informaatiostatustaan menettänyt subjekti *on* seuraa verbiä ja C_a-B -joukkoon kuuluva *v notš na tšetverg* sijoittuu koko lauseen viimeiseksi (vrt. myös 31c). Vastaava tilanne on 38b:ssä, eikä subjektin ja verbin keskinäinen järjestys oikeastaan millään tavalla vaikuta AA:n sijaintiin, joka varmasti säilyisi samana myös vastaavassa sv-lauseessa (*eto slutšilos žarkim letom 1967 goda*).

- (Esim. 38.) a. Ušel on ot Tolika [v notš na tšetverg]_{AA}
'Hänhän oli lähtenyt Tolikin luona torstain vastaisena yönä.'(Tro)
- b. Slutšilos eto žarkim [letom 1967 goda]_{AA}
'se tapahtui kuumana kesänä 1967'³⁴ (Mar1)
- c. [V eti toržestvennyje minuty snowideni oseni]_{AA} tak hotšetsja tštoby ne bylo nepravdy i zla na zemle
'Näinä juhlallisina hetkinä uneen vaipunut syksy haluaisi ettei maailmassa olisi epäoikeudenmukaisuutta eikä pahuutta' (Tro)

³⁴ käännös omani.

d. [notšju]_{AA} bylo teplo
'Yö oli lämmin' (Sem)

Erikoislausetyyppien osalta tilanne on hyvin samantyyppinen kuin teper-aineistossa, eikä ajanlaskusanojen aineisto tässä suhteessa vaikuta eroavan teper-aineistosta. Erikoislausetyyppeihin kuuluvissa lauseissa AA sijoittuu suurimmassa osassa tapauksia lauseen alkuun: vl/ajanlasku/e+-aineiston 120 lauseesta 78:ssa AA sijoittuu P1:een (kuten 38c), mikä tarkoittaa, että tendenssi P1-asemaan on voimakkaampi kuin teper-aineiston kohdalla. Suurin erikoislausetyyppien luokka ovat kokijalauseet (jos nesessiivilauseet lasketaan mukaan, tähän luokkaan kuuluu 58 lausetta) ja ympäristön tila -lauseet (yhteensä 16 kpl, esim. 38d). Ylipäätään voidaan sanoa, että vl/ajanlaskusanat/e+-aineisto on huomattavasti pienempi kuin vl/teper/+e-aineisto, joka kattaa peräti 80 lausetta.

Vl/ajanlasku/-s-aineisto on laaja ja sisältää 448 lausetta. Vertailussa teper-aineistoon voidaan jälleen huomata, että P3-sijoituvien lauseiden määrä on suhteessa suurempi ajanlaskusanojen aineistossa. Tämä selittyy edelleen sillä, että ajanlaskusanat sijoittuvat useammin informaatorakenteellisista syistä lähelle lauseen loppua. Muuten ajanlasku/-s-lauseet käyttäytyvät kuten teper/-s-aineiston lauseet, niin että AA:n ja verbin väliin mahtuu lähinnä anaforisia pronomineja (kuten 39a), ellei AA ole informaatiostatuksen tähden sijoitettuna lauseen loppuun. Hyvin usein vl/ajanlasku/-s/p3-aineiston lauseet koostuvat ainoastaan verbistä ja tätä seuraavasta ajan ilmauksesta, kuten 39b:ssä.

(Esim. 39) a. Peredaite jemu [zavtra utrom]_{AA} nemedlennyi i kategoritšeski zapret
'Lähetäkää hänelle heti huomisaamuna ehdoton kieltö!'(Sem)

b. Vernutsja tolko [tšerez nedelju]_{AA}
'Palaavat vasta viikon päästä'³⁵(Mar1)

Kaiken kaikkeaan ajanlaskusanojen aineistoa tarkastelemalla käy ilmi, että teper-aineiston kohdalla havaitut säännönmukaisuudet eivät sellaisinaan sovellu ajanlaskusanoihin, vaan ajanlaskusanojen kohdalla yleisempi referentiaalisuus ja alttius sijainnin määrittymiseen informaatorakenteen ehdoilla saavat aikaan, että AA teper-aineistoa useammin sijoittuu lauseen loppupäähän.

³⁵ käännös omani.

8 Yhteenveto ajan adverbiaalisen sijoittumisen eroista ja yhtäläisyyksistä

Sl/nyt-, sl/ajanlasku-, vl/teper- ja vl/ajanlasku-aineistojen tarkastelun perusteella huomataan, että suomen ja venäjän välillä on eroja siinä, mikä on AA:lle tyypillinen sijainti lauseessa. Jos verrataan väitteitä 7 ja 8, voidaan kuitenkin todeta, että sinänsä sekä suomessa että venäjässä AA:n sijoittumisella on myös samansuuntaisia taipumuksia.

8.1 Yhtäläisyydet suomen ja venäjän välillä

Ensinnäkin informaattiorakenteen säännönmukaisuudet vaikuttavat periaatteessa suurin piirtein samalla tavoin AA:n sijoittumiseen, mikä näkyy esimerkiksi AA:n, objektin ja paikan ilmauksen keskinäisen järjestyksen määrittymisessä ajanlaskusanojen osalta. Samaten informaattiorakenteen toimintaperiaatteiden tietyistä yhtäläisyyksistä kertoo se, että lauseiden jakautuminen SV- ja VS-järjestykseen noudattaviin tapahtuu suurin piirtein samassa suhteessa. Tarkemmin SV- ja VS-lauseiden osuudet näkyvät taulukosta 6.

Taulukko 6: sv- ja vs-järjestykseen noudattavien lauseiden jakaumat suomessa ja venäjässä

	SV	VS	yhteensä lauseita/ sv+vs
sl/nyt/-e	82%	18%	457
vl/teper/-e	77%	23%	346
sl/ajanlasku/-e	86%	14%	374
vl/ajanlasku/-e	81%	19%	1380

Aineistoparien välisistä eroista nyt/teper-vertailu ei ole lähelläkään tilastollisesti merkitsevää (χ^2 -testin mukainen p-arvo on 0,4302). Sen sijaan ajanlaskusanojen vertailussa suomen ja venäjän välillä havaittava ero osoittautui juuri ja juuri tilastollisesti merkitseväksi (p-arvo 0,0355). Ajanlaskusanojen välisen erojen merkitsevyydestä huolimatta voidaan todeta, että vaikka venäjässä VS-järjestys on jonkin verran suomea tavallisempi, ovat suomi ja venäjä ovat silti hämmästyttävänkin lähellä toisiaan, mikä on siinäkin mielessä kiinnostava havainto, että esimerkiksi suomen ja viron (jotka ovat sukulaiskieliä) on havaittu eroavan SV- ja VS-järjestysten yleisyyden suhteen melko merkittävästi (Huomo 1993:100). Tilanne ei olennaisesti muutu, vaikka vertailtaisiin

tarkemmin esimerkiksi erikoislausetyyppeihin kuulumattomia lauseita, jotka sisältävät subjektin, verbin ja objektin:

Taulukko 7: svo- ja ovs-järjestystä noudattavien lauseiden jakaumat suomessa ja venäjässä

	SVO	OVS	Yhteensä lauseita/svo+ovs
sl/nyt/-e	78%	22%	72
vl/teper/-e	91%	9%	80
sl/ajanlasku/-e	93%	7%	99
vl/ajanlasku/-e	88%	12%	267

Myös SVO/OVS-tarkastelussa suomi ja venäjä osoittautuvat hyvin samanlaisiksi. On kuitenkin merkillepantavaa, että sl/nyt-aineiston käyttäytyminen eroaa jonkin verran suhteessa SV/VS-vertailussa havaittuun, niin että nyt- ja teper-aineistojen välinen ero on SVO/OVS-vertailussa tilastollisesti merkitsevä, sillä se saa χ^2 -testin p-arvoksi 0,0368 (ajanlaskusanojen aineistojen ero sen sijaan ei tässä tapauksessa ole tilastollisesti merkitsevä, koska p-arvoksi muodostuu 0,2883). Tämä viittaisi siihen, että suomen nyt-sanan sisältävillä lauseilla on mahdollisesti joitakin erityispiirteitä, mikä nostaa VSO-järjestystä noudattavien lauseiden määrää verrattuna suomen ajanlaskusanojen aineistoon. Nyt-aineiston tiettyyn ominaislaatuisuuteen viittaa sekin, että sl/nyt-aineiston kaikista lauseista erikoislausetyyppeihin kuuluu 21%, kun taas sl/ajanlasku-aineistoa koskeva vastaava osuus on 11%³⁶

Informaatorakenteen säännönmukaisuuksien ja SV-/VS-osuuksien lisäksi tarkastelluissa kielissä on yhteneväistä se, että niin suomessa kuin venäjässä AA:n sijoittuminen aivan lauseen alkuun kehysadverbiaaliksi on hyvin tavallista – kuitenkin niin, että venäjässä tendenssi on vielä jonkin verran suomea yleisempi. Suomessa on lisäksi tässä suhteessa se erityispiirre verrattuna venäjään, että tietyissä tilanteissa myös koko lauseen viimeisenä sijaitseva AA tuntuisi voivan toimia kehyksenomaisesti (ks. esimerkki 24f). Lauseen loppupuolelle sijoittuvista ajan ilmauksista voidaan puolestaan todeta, että P3-sijoittuneet AA:t asettuvat niin suomessa kuin venäjässä melko tyypillisesti heti verbin jälkeen, jos lauseessa ei ole anaforisia pronomineja tai deiktisiä elementtejä, jotka puolestaan tehtyjen havaintojen perusteella (ks. esim. 15c ja 29d) tuntuvat molemmissa

³⁶ Ero on tilastollisesti erittäin merkitsevä, sillä χ^2 -testin mukainen p-arvo on 2,139e-07

tarkastelluista kielistä vaikuttavan lauseen sanajärjestykseen koko lailla samansuuntaisesti.

8.2 Erot suomen ja venäjän välillä

Selkein ero tarkasteltujen kielten välillä on siinä, että venäjässä AA saattaa usein olla koko V-kentän aloittava elementti (eli sijoittua P2:een), kun taas suomenkielisessä aineistossa vastaavaa sijoittumista ei juurikaan ole havaittavissa. Suomessa sijainti määrittyy lisäksi siinä mielessä eri tavalla, että verbien suomessa yleisempien liittoaikamuotojen takia nominaalimuotoisia verbejä on lauseissa paljon, mistä johtuen suomenkielisissä lauseissa on usein ikään kuin yksi elementti enemmän kuin venäjänkielisissä. Samaten vaikka kummassakin kielessä on luokiteltavissa samoja erikoislausetyyppejä, eroaa näiden käyttö ja yleisyys kuitenkin jonkin verran. Jo tutkielman teoriaosuudessa tehtiin myös huomio siitä, että suomen syntaksi vaatii monissa tapauksissa T-kentän täyttymistä siinä missä venäjässä vastaavaa sääntöä ei ole.

Tarkasteltujen aineistojen perusteella tehtyjä tilastollisia eroja on koottu taulukoihin 8-13.

Taulukosta 8 käy ilmi, miten AA:n sijoittuminen eri positiioihin vertautuu suomen- ja venäjänkielisten lähdekieliaineistojen välillä suurimmassa lauseryhmässä eli sv-järjestystä noudattavissa erikoislausetyyppeihin kuulumattomissa lauseissa. Venäjän taipumuksesta sijoittaa AA heti verbikentän ensimmäiseksi elementiksi kertoo P2-position suomenkieliseen aineistoon verrattuna suhteellisen suuri suosio. Samaten on pantava merkille, että P1-lauseiden osuus on sekä teper- että ajanlaskusanojen aineiston osalta suurempi venäjänkielisessä aineistossa, mikä kääntäen tarkoittaa myös sitä, että suomen P3 on kauttaaltaan selvästi yleisempi kuin venäjän P3.³⁷

³⁷ Erot ovat tilastollisesti merkitseviä. χ^2 -testin mukaiset p-arvot ovat sl/nyt/-e/sv/p1- ja vl/teper/-e/sv/p1-aineistojen välillä 0,01 ja sl/ajanlasku/-e/sv/p1- ja vl/ajanlasku/-e/sv/p1-aineistojen välillä 0,0013. Sl/nyt/-e/sv/p2- ja vl/teper/-e/sv/p2-aineistojen välinen ero on tilastollisesti erittäin merkitsevä, sillä sen p-arvo on 1.798e-10. Myös ajanlaskusanojen p3-osuuksien välinen ero on erittäin merkitsevä: p=2,0430e-12.

Taulukko 8: -e/sv-aineiston suhteellinen jakautuminen positioihin lähdeaineistoissa

	p1	p2	p3	yht. lauseita
sl/nyt/-e/sv	45%	13%	42%	373
vl/teper/-e/sv	56%	34%	10%	299
sl/ajanlasku/-e/sv	40%	5%	55%	322
vl/ajanlasku/-e/sv	51%	16%	33%	1120

Taulukosta 9 voidaan puolestaan nähdä, että myös vs-aineistojen kohdalla toteutuu sv-aineistoissa havaittu tendenssi siihen, että venäjässä P1 on tavallisempi kuin suomessa ja suomessa P3 tavallisempi kuin venäjässä – vieläpä niin, että erot ovat jonkin verran jyrkempiä.³⁸ Asema -e/vs/p2:ssa sen sijaan vaikuttaa kummankin kielen vs-aineistoissa olevan suurin piirtein yhtä tavallinen: nyt-aineistossa vs/p2-AA:ien osuus on itse asiassa suurempi kuin teper-aineistossa.

Taulukko 9: -e/vs-aineiston suhteellinen jakautuminen positioihin lähdeaineistoissa

	p1	p2	p3	yhteensä lauseita/-e/vs
sl/nyt/-e/vs	58%	18%	24%	84
vl/teper/-e/vs	77%	13%	10%	78
sl/ajanlasku/-e/vs	42%	4%	54%	52
vl/ajanlasku/-e/vs	79%	4%	17%	259

8.3 V-kentän rakentuminen suomessa ja venäjässä

Koska P3-sijoittuneen AA:n tarkka sijainti voi vaihdella³⁹, tutkin erikseen vielä taulukon 10 avulla kahta -e/sv/p3-aineiston V-kentän ominaisuutta: sijoittuuko AA heti finiittiverbin jälkeen ja onko AA koko lauseen viimeisenä elementtinä.

Taulukko 10: -e/sv/p3-aineiston V-kentän tarkempia ominaisuuksia

	edeltää finiittiverbi	koko lauseen viimeisenä	Yhteensä lauseita -e/sv/p3
sl/nyt/-e/sv/p3	85%	15%	153
vl/teper/-e/sv/p3	7%	33%	30
sl/ajanlasku/-e/sv/p3	43%	61%	177
vl/ajanlasku/-e/sv/p3	67%	73%	371

³⁸ Nyt/-e/vs/p1- ja teper/-e/vs/p1-aineistojen välisen eron p-arvo on 0,0062 ja vastaavien ajanlaskusanojen aineistojen välisen eron p-arvo puolestaan 1,227297e-07 (erittäin merkitsevä).

³⁹ Position määrittely P3:ksi kertoo ainoastaan, että AA sijaitsee V-kentässä verbin jälkeen, sijaintia suhteessa muihin V-kentän elementteihin se ei paljasta.

Taulukosta näkyy ennen muuta ero, joka huomattiin jo vertailtaessa nyt/teper-aineistoja ajanlaskusanojen aineistoon: nyt ja teper eivät useinkaan esiinny lauseen viimeisenä elementtinä, mikä johtuu siitä, etteivät ne yleensä pidä sisällään sellaista informaatiota, josta olisi tarvetta määrittää, onko se vastaanottajan tiedossa tai nykyisen huomion kohteena. Toisaalta on merkillepantavaa, että teper-aineistossa viimeisenä sijaitsevien AA:ien osuus on jonkin verran suurempi kuin nyt-aineistossa (vrt. esimerkki 29c, joka suomessa olisi hyvin epätodennäköinen), vaikkakin teper/p3-aineiston suppeuden vuoksi lukuun on suhtauduttava varauksella⁴⁰. Suomessa lisäksi ajanlaskusanojen aineistoihin kuuluvat AA:t sijoittuvat nyt-aineiston AA:ja harvemmin heti finiittiverbin jälkeen – samoin tapahtuu verrattaessa sl/ajanlasku-aineistoa vl/ajanlasku-aineistoon, jossa sijainti heti verbin jälkeen on selkeästi yleisempi. Viimeksi mainitulle ilmiölle on löydettävissä kaksi selitystä. Ensinnäkin suomessa ovat tyypillisiä jo mainitut liittoverbimuodot, joiden seurauksena AA usein sijaitsee vasta nominaaliverbin jälkeen: jos lasketaan yhteen tapaukset, joissa sl/ajanlasku/-e/sv-aineiston AA seuraa heti finiittiverbin jälkeen sekä tapaukset, joissa järjestys on $V \rightarrow \text{INF} \rightarrow \text{AA}$, nousee suomessakin verbinjälkeisten tapausten osuus selvästi suuremmaksi, 55%:iin. Toiseksi taulukosta 10 voidaan havaita, että vl/ajanlaskusanat-aineiston osalta AA sijoittuu usein sekä heti finiittiverbin jälkeen että koko lauseen viimeiseksi, mikä kertoo siitä, että venäjän sv-lauseissa persoonamuotoisen verbin jälkeen mahtuu ylipäättään vähemmän ainesta kuin suomessa.

Taulukossa 11 on vielä tarkasteltu -e/sv/p3-lauseiden V-kenttää niin, että mukaan on otettu tapaukset, joissa V-kenttään kuuluu AA:n lisäksi vähintään kaksi muuta täydennystä tai määritettä. Tämän kategorian lauseita ei missään aineistossa esiinny paljon – vl/teper-lauseissa ei käytännössä ole lainkaan. Selkein huomio, jonka taulukon 11 perusteella voi tehdä, on, että nyt-sanoilla on myös tällä tavoin tarkasteltuna selkeä taipumus sijoittua heti finiittiverbin jälkeen ennen muita täydennyksiä ja määritteitä. Suomen ja venäjän ajanlaskusanojen osalta asema vaikuttaisi sen sijaan vaihtelevan, niin että AA sijoittuu niin muiden konstituenttien eteen, jälkeen kuin keskellekin. Sijainti keskimmäisenä on kuitenkin molemmissa ajanlaskusanojen aineistoissa tavallisin vaihtoehto, sijainti ensimmäisenä harvinaisin.

⁴⁰ Ero on kuitenkin tilastollisesti merkitsevä, sillä χ^2 -testin mukainen p-arvo on 0,0337.

Taulukko 11: Tapaukset, joissa -e/sv/p3-lauseen V-kentässä on AA:n lisäksi vähintään kaksi muuta määritettä tai täydennystä

	V-kenttä sisältää AA:n lisäksi vähintään kaksi muuta konstituenttia / kpl	AA ensimmäinen	AA keskellä	AA lopussa
sl/nyt/-e/sv/p3	22	68%	27%	5%
vl/teper/-e/sv/p3	3	33%	67%	0%
sl/ajanlasku/-e/sv/p3	30	23%	43%	30%
vl/ajanlasku/-s/-e/sv/p3	37	14%	41%	46%

Loppujen lopuksi voidaan todeta, että mikäli -e/sv-aineiston AA sijoittuu P3-positioon, käyttäytyy se melko samalla tavalla niin suomessa kuin venäjässä. Selkein ero on juuri siinä, että venäjässä verbin jälkeinen V-kenttä tuntuu -e/sv/p3-lauseiden osalta olevan jossain määrin tyhjempi kuin suomessa (esimerkiksi taulukosta 11 voidaan havaita, että vaikka sl/ajankohta/-e/sv-aineisto on huomattavasti pienempi kuin vl/ajankohta/-e/sv-aineisto, on siinä silti melkein yhtä paljon lauseita, joissa AA:n lisäksi V-kenttään sijoittuu vähintään kaksi muuta konstituenttia). Tämä on loogista, sillä venäjässä myös sijainti juuri ennen verbiä on avoin erilaisille verbin täydennyksille ja määritteille toisin kuin suomessa, jossa tähän asemaan (P2:een) sijoittuu ainesta vain erityistapauksissa. On myös merkillepantavaa, että vl/ajankohta/-e/sv/p3-aineiston 371 lauseesta 162:ssä (44%:ssa) verbin jälkeen seuraa ainoastaan AA, kun taas sl/ajankohta/-e/sv/p3-aineiston 177 lauseesta vastaavia on vain 29 (16%)⁴¹.

8.4 Erot ja yhtäläisyydet subjektittomien lauseiden osa-aineistossa

Edellä on tutkittu suomen ja venäjän eroja lähinnä suurimmassa ja eniten liikkumavaraa AA:lle tarjoavassa aineistossa eli -e/sv/p3-lauseissa. Tarkempana yksittäisenä esimerkkinä tarkastelen lisäksi taulukoiden 12-13 avulla, miten ne -s-aineistojen lauseet, joissa subjektittomuus selittyy subjektin ilmaisemisella verbin persoonataivutuksessa, vertautuvat toisiinsa. Positioiden suhteen jako on taulukon 12 mukainen (positioiden määrittymisessä subjektittomassa aineistossa ks. luku 7.1.4).

⁴¹ χ^2 -testin mukainen p-arvo on 3,641e-07, joten ero on erittäin merkitsevä

Taulukko 12: *-s/subjekti verbissä -aineistojen vertailu positioittain*

	p1	p3	Yhteensä lauseita /s/subj.verb.
sl/nyt/-s/subjekti verbimuodossa	57%	43%	89
vl/teper/-s/subjekti verbimuodossa	80%	20%	99
sl/ajanlasku/-s/subjekti verbimuodossa	37%	63%	105
vl/ajanlasku/-s/subjekti verbimuodossa	53%	30%	120

Sekä yksittäisten sanojen (nyt ja teper) että ajanlaskusanojen luokan kohdalla erot ovat samansuuntaiset: venäjässä ennen verbiä sijaitsevien AA:ien osuus on suomeen verrattuna selkeästi suurempi⁴². Merkillepantavaa on myös kielensisäisessä vertailussa se, että kummassakin kielessä verbinjälkeisten AA:ien osuus kasvaa siirryttäessä tarkastelemaan ajanlaskusanoja, vieläpä koko lailla samassa suhteessa eli noin kahdellakymmenellä prosenttiyksiköllä, mikä tukee luvuissa 7.2 ja 7.4 tehtyjä havaintoja.

Taulukko 13 kuvaa taulukon 10 tavoin tarkemmin V-kentän ominaisuuksia ja siinä on esitetty, missä tapauksissa AA sijoittuu suoraan finiittiverbin jälkeen ja missä tapauksissa AA on koko lauseen viimeisenä elementtinä.

Taulukko 13: *-s/subjekti verbissä -aineistojen V-kenttien ominaisuuksia*

	edeltää finiittiverbi	koko lauseen viimeisenä	Yhteensä lauseita /s/subj.verb./p3
sl/nyt/-s/subjekti verbimuodossa/p3	68%	26%	38
vl/teper/-s/subjekti verbimuodossa/p3	75%	10%	20
sl/ajanlasku/-s/subjekti verbimuodossa/p3	41%	55%	66
vl/ajanlasku/-s/subjekti verbimuodossa/p3	72%	75%	36

Vaikka *-s/subjekti verbissä -aineisto* on hyvin tarkkaan rajattu ja siksi suppea, vahvistavat taulukosta 13 tehtävät havainnot *-e/sv/p3*-aineiston perusteella tehtyjä. *Vl/ajanlasku-*aineistossa on tavanomaista sekä sijoittuminen heti verbin jälkeen että sijaitseminen koko lauseen viimeisenä, mikä kertoo siitä, että venäjässä finiittiverbin jälkeen sijoitetaan ylipäättään vähemmän ainesta kuin suomessa.

⁴² χ^2 -testin mukainen p-arvo teper/nyt-aineistojen vertailussa on 0,0015, ajanlaskusanojen vertailussa puolestaan 0,0016, eli molemmat tulokset ovat merkitseviä.

9 Kohdekielisten lauseiden tarkastelua

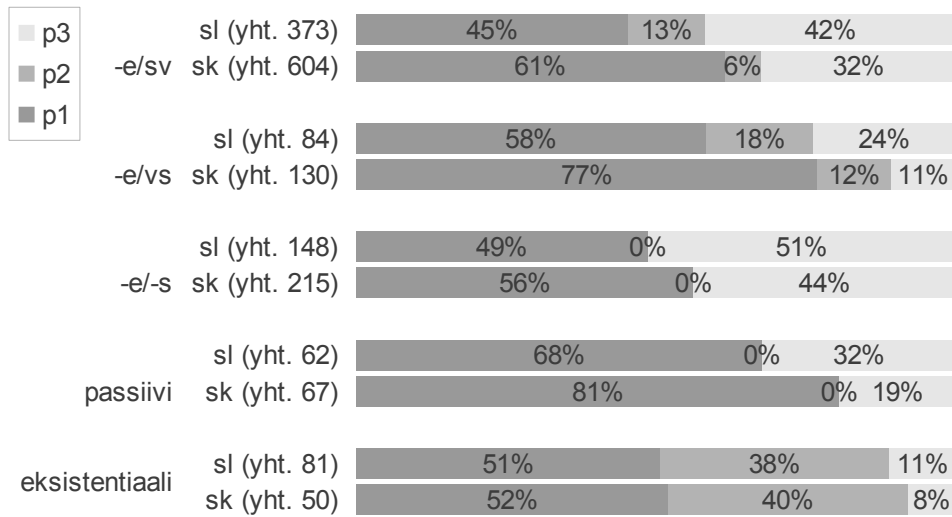
Lähdekielisten aineistojen perusteella tehdyn analyysin pohjalta siirryn seuraavaksi käsittelemään samojen hakuyksiköiden kohdekielisiä lauseita. Kohdekielisissä lauseissa havaittuja säännönmukaisuuksia verrataan lähdekielisissä lauseissa havaittuihin, niin että tarkoituksena on selvittää, onko AA:n sijoittumisessa nähtävissä piirteitä, jotka olisivat tyypillisiä erityisesti käännetylle kielelle. Lisäksi tarkastellaan, onko mahdollisiin käännetyissä aineistossa havaittaviin erityispiirteisiin syynä lähdekielen interferenssi ja voidaanko näin ollen luvussa 4 esitettyjä hypoteeseja pitää oikeina.

9.1 Nyt SK-aineistossa

Sk/nyt-aineistossa on 1190 lausetta, joista -e/sv-joukkoon kuuluu 604 lausetta ja -e/vs-joukkoon 130 lausetta. Aineisto on siis selkeästi suurempi kuin vastaava lähdekielinen aineisto, mikä johtuu luonnollisesti käytettyjen korpusten kokoerosta (ks. luku 5). Mielenkiintoista kyllä, VS- ja SV-lauseiden suhteelliset osuudet ovat käytännössä identtiset: sl-aineistoissa 82%(SV)/18%(VS), sk-aineistossa 82%(SV)/18%(VS).

AA:n eri osa-aineistoissa saamien positioiden suhteelliset osuudet on koottu kaavioon 2. Ensi katsomalta näyttäisi siltä, että prosentiosuuksien valossa sk-aineisto ei merkittävästi eroa sl-aineistosta. Teper-aineiston perusteella mahdollinen lähdekielen vaikutus saattaisi realisoitua positioiden osalta kahdella tavalla: P1:n tai P2:n suhteellisten osuuksien kasvamisella verrattuna sl-aineistoon. P2:n suhteen oletus ei toteudu, vaan niin sk/sv- kuin sk/vs-aineistossakin P2-lauseiden osuus on itse asiassa hiivenen pienempi kuin vastaavissa sl-aineistoissa. Sen sijaan P1:n kohdalla voidaan havaita, että sl- ja sk-aineistojen välillä on eroja: mikä merkillepantavaa, erot toteutuvat järjestelmällisesti, niin että kaikissa sk-osa-aineistoissa eksistentiaalilauseiden aineistoa lukuun ottamatta P1:n osuus on suurempi kuin vastaavassa sl-aineistossa.

Kaavio 2: AA:n sijainti alkuperäis- ja käännessuomen nyt-aineistoissa

P1-position saamien osuuksien eroista -e/sv-aineistojen sekä -e/vs-aineistojen väliset erot ovat tilastollisesti merkitseviä, niin että -e/sv-aineistojen välinen ero on erittäin merkitsevä p-arvolla $1,2001e-06$ ja -e/vs-aineistojenkin välinen ero merkitsevä ($p=0,0062$). Sen sijaan -s- ja passiivianeistojen erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä, vaikka silmämääräisesti etenkin passiivianeistojen välinen eroavaisuus näyttää selvältä (p -arvo on kuitenkin $0,1416$). Tutkin seuraavassa tarkemmin, voidaanko saatujen tilastojen perusteella tehdä se johtopäätös, että ainakin -e/sv- ja -e/vs-aineistojen kohdalla käännetty kieli eroaa alkuperäiskielestä ja voiko eron katsoa johtuvan lähdekielen vaikutuksesta.

9.1.1 SK/nyt/p1

Sl/nyt/-e/sv-aineistossa P1-asemaan sijoittuu 45% AA:eista. Vl/teper/-e/sv-aineistossa vastaava osuus on 56% ja sk/nyt/-e/sv-aineistossa 61%. Erot niin verrattaessa lähdekielistä nyt-aineistoa teper-aineistoon kuin kohdekieliseen nyt-aineistoonkin ovat tilastollisesti merkitseviä ja niiden perusteella on mahdollista esittää väite 9:

(Väite 9). sk/nyt-aineistossa P1-asema on ylikorostunut suhteessa sl-aineistoon, mikä johtuu lähdekielenä olevan venäjän vaikutuksesta.

Tutkin väitettä 9 tarkastelemalla sitä, kuinka usein käännettyissä teksteissä on muutettu AA:n lähdekielessä saamaa positiota. Ensinnäkin, jos P1-asema on, kuten luvussa 8

esitettiin, venäjässä tavallisempi kuin suomessa, voisi olettaa, että käännettäessä venäjistä suomeen – huolimatta mahdollisesta interferenssistä – lähdekielisten lauseiden P1-AA:n sijainti joissakin tapauksissa muuttuu P2:een tai, todennäköisemmin, P3:een. Edelleen olisi loogista, että käännettäessä suomesta venäjään vastaavia muutoksia tapahtuisi harvemmin, vieläpä niin, että pikemminkin yleisiä olisivat muutokset, joissa lk-suomen P3-sijoittunut AA siirtyy kk-venäjässä P1:een. Toisaalta mahdollisen interferenssin voisi ajatella vaikuttavan siten, ettei siirtoja kuitenkaan tehdä niin usein, että AA:n eri asemien osuudet olisivat käännöskielessä yhteneviä alkuperäiskielen kanssa.

(Esim. 40⁴³) a. [Seitšas]_{AA} vsja Germanija govorit kak ja
Koko Saksa puhuu [nyt]_{AA} samalla tavoin
(Sal)

b. että [nyt]_{AA} hänen isälliset velvollisuutensa päättyisivät
tšto jego ottsovskije objazannosti [teper]_{AA} kontšilis
(Paa)

40a:ssa on esitetty venäjistä suomeen käännetty lause, jonka AA on lähdekielessä versiossa sijainnut lauseen ensimmäisenä elementtinä mutta kohdekielessä siirtynyt väitteen 7 mukaiselle paikalle finiittiverbin jälkeen V-kentän toiseksi elementiksi. Vastaavaa ilmiötä edustaa sk/nyt/-e/sv-aineiston 604:sta lauseesta 19 (noin 3%). 40b puolestaan on esimerkki lähdekieleltään suomenkielisestä lauseesta, jossa käännettäessä venäjään on tapahtunut AA:n siirtyminen pois P1:stä, tällä kertaa väitteen 8 mukaiseen asemaan subjektin jälkeen V-kentän ensimmäiseksi elementiksi. Näitä tapauksia on 224 lauseesta 6, eli loppujen lopuksi suhteessa saman verran (3%) kuin sk/nyt-aineiston kohdalla, mikä tarkoittaisi, että venäjän ja suomen välillä ei tässä suhteessa ole eroa. On kuitenkin huomattava, ettei lauseiden suhteellisia osuuksia voi lopulta laskea näin yksinkertaisesti: läheskään kaikilla käännösaaineiston lauseilla ei nimittäin ole lähdekielessä ajan ilmauksen sisältävää vastinetta, vaan siinä missä käännettyssä lauseessa on ajan ilmaus, saattaa lähdekielisestä lauseesta tämä kokonaan puuttua tai sitten olla ilmaistu niin, ettei sen positiota ole mahdollista määrittellä (esimerkiksi tapaukset, joissa venäjänkielinen lähdelause ei sisällä verbiä). Jos mukaan otetaan vain ne lähdekieliset lauseet, jotka sisältävät ajan ilmauksen ja joissa AA:n positio voidaan määrittää, saadaan

⁴³ Kun tarkastellaan kohdekielisiä lauseita käännöksinä, esitän käyttöesimerkit niin, että ensin annetaan lähdekielinen lause ja tämän alla varsinainen tarkasteltava kohdekielinen lause. Venäjänkielisten lauseitten sanasanaiset käännökset ovat edelleen liitteessä 4.

sk/nyt/-e/sv-aineiston vertailukelpoisten lauseiden kokonaismääräksi 431, jolloin P1→-lauseiden⁴⁴ osuudeksi muodostuu 4%; vastaavasti määrittelykelpoisen lähdelauseen sisältäviä vk/teper/-e/sv-aineiston tapauksia on 204, niin että P1→-lauseiden todelliseksi osuudeksi jää 3%. Esiintymien määrät ovat joka tapauksessa sen verran pieniä, ettei niiden perusteella voi vielä tehdä luotettavia päätelmiä.

Jos ilmiötä kuitenkin tutkitaan vielä muista aineistoista kuin -e/sv:stä, huomataan, että -e/vs-aineistoissa (jotka ovat laajuudeltaan huomattavasti suppeampia kuin -e/sv-aineistot) P1→-siirto toteutuu 66:sta määrittelykelpoisen lk-lauseen sisältävästä sk/nyt-tapauksesta 5:ssä (9%:ssa), mutta vk/teper-aineiston 56 tapauksesta ei yhdessäkään. Sk/nyt/-s-aineistossa puolestaan 147 lauseen joukossa on 20 (14%) sellaista, joissa lähdekielinen AA on ollut P1:ssä, mutta siirtynyt käänöksessä verbinjälkeiseen asemaan; vastaavasti vk/teper-aineiston 87 -s-lauseesta muutos on tehty ainoastaan kerran. Näin ollen pienempien osa-aineistojen vertailu viittaisikin selvemmin siihen, että venäjistä suomeen käännettäessä P1→-muutoksia tehdään, mutta suomesta venäjään käännettäessä ei.

Siirrän seuraavaksi tarkastelun fokuksen päinvastaiseen tapaukseen eli lauseisiin, joissa lähdekielen P2- ja P3-positiot vaihtuvat kohdekielessä P1:een. Oletuksenmukaistahan olisi, että suomi-venäjä-suunnassa AA siirtyisi lauseen alkuun useammin kuin venäjä-suomi-suunnassa, ja niin asia tarkempien havaintojen perusteella onkin: sk-aineistossa lähdekielen P2 tai P3 on muuttunut P1:ksi 9%:ssa -e/sv-lauseita (37 lausetta 431:sta), 11%:ssa -e/vs-lauseita (7/66) ja 3%:ssa -s/-e-lauseita (5/147); vk-aineistossa vastaavat luvut ovat suurempia – 10% (21/204), 18% (10/56) ja 22% (19/87)⁴⁵.

41a on esimerkki sk/p1-lauseesta, jonka AA on lähdekielessä sijainnut P3:ssa; 41b-c:ssä on kuvattu vastaavia vk/p1-aineiston lauseita. 41c on huomionarvoinen siinä mielessä, että esimerkin AA:n muodostaa sivulause, joka lähdekielenä olevassa suomessa on sijoitettu tyypillisesti loppuun mutta joka kohdekielisessä lauseessa sijaitsee kuitenkin virkkeen ensimmäisenä elementtinä.

⁴⁴ Merkitsen tästä eteenpäin siirtoa pois P1:stä lyhyesti P1→ sekä siirtoa muista positioista P1:een vastaavasti →P1.

⁴⁵ Ilmoitetut kokonaismäärät ovat edelleen tapauksia, jotka sisältävät määrittelykelpoisen lähdekielisen lauseen.

- (Esim. 41) a. On hodit [teper]_{AA}, trepletsja: ja, mol, potomu i brosil, tšto..
 [nyt]_{AA} Valerka kulkee ympäri ja jauhaa, että siksi hän muka entisen jättikin, kun..
 (suk22)
- b. Kivinen ja Johnny kävelivät [nyt]_{AA} aivan vierelläni
 [Teper]_{AA} Kivinen i Džonni šli sovsem rjadom so mnoi
 (Leh)
- c. se kuulosti jotenkin luontevalta sen suussa se voimasanoilla rähjäminen [nyt
 kun oli saanut tietää että se on alaikäinen]_{AA}
 [i teper kogda stalo izvestno tšto ona nesoveršenneoletnjaja]_{AA} skvernoslovije
 kazalos kakto daže jestestvennym dlja nejo (Rim)

→P1-siirto on lopulta kauttaaltaan yleisempi kuin siirto suuntaan P1→, sillä jos lasketaan yhteen kaikkien edellä tarkasteltujen osa-aineistojen sisältämät siirtotapaukset kummastakin kielestä, saadaan →P1-siirtojen kokonaismääräksi 99 ja P1→-siirtojen 52. Pelkästään suomen osalta →P1-siirto toteutuu 49 ja P1→-siirto 45 kertaa, kun taas venäjän vastaavat luvut ovat 50 ja 7. Aineistojen yhteismäärät siis vaikuttavat vahvistavan luvussa 8 esitettyjä päätelmiä suomen ja venäjän eroista: vk-aineistojen osalta ero tarkasteltujen siirtojen yleisyyden välillä on erittäin suuri, niin että siirtoa pois P1:stä ei juuri tapahdu, mutta siirtoja P1:een tapahtuu usein. Suomessa ero on vastaavasti suhteellisen pieni, mikä mahdollisesti kertoo P1- ja P3-asemien osittain päällekkäisistä funktiosta (ks. esimerkki 24f:stä tehty huomio sivulla 50).

- (Esim. 42) Ja jego [seitšas]_{AA} udavlju
 [Nyt]_{AA} minä kuristan tuon (Stru1)

P1-siirtojen tutkiminen ei ole vielä antanut vastausta kysymykseen siitä, miksi →P1-siirtoja tapahtuu melko runsaasti myös suomeen päin käännettäessä. Jos katsotaan tarkemmin sk/nyt-aineiston →P1-tapauksia, voidaan todeta, että -e/sv-aineistossa suurin osa tapauksista on nimenomaan siirtoja suomessa harvinaisesta P2:sta (29 kaikkiaan 36 →P1-tapauksesta). Esimerkiksi 42:ssä lauseenalkuinen sijainti tuntuu loppujen lopuksi selkeästi luontevimmalta vaihtoehdolta suomessa. Tämän tyyppiset lauseet osoittavat, että vaikka venäjän P2:ta yleensä vastaa suomen P3⁴⁶, on paikoin mahdollista, että yhtä luonnollinen tai luonnollisempi vastine sille on suomen P1. Sen sijaan tapaukset, joissa AA siirtyy venäjän P3:sta suomen P1:een, eivät ole yhtä selkeitä. Muun muassa 41a:ssa lähdekielen lauseen mukainen sijainti P3:ssa tuntuisi ainakin oman kielitajuni mukaan

⁴⁶ sk/nyt/-e/sv-aineistossa on 90 tapaukset, joissa lähdekielellä AA saa position P2. Näistä 51:ssä AA siirtyy käännettäessä suomen P3:een, 29:ssä P1:een ja 10:ssä pysyy P2:ssa. P2:ssa pysyvät ovat yhtä tapaukset lukuun ottamatta sivulauseita.

paremmalta ratkaisulta kuin käännöksessä tehty siirto P1:een, joka vaikuttaisi tuovan itse asiassa tiettyä kontrastisuutta lauseen tulkintaan. Palaan kontrastisuuden ongelmaan tarkemmin sk/ajanlaskusanat-aineiston analyysin kohdalla (ks. luku 9.2.1).

Kaiken kaikkiaan sk/nyt-aineiston p1-yliedustuneisuudesta voidaan todeta, että

1. P1-sijoittuneiden AA:ien osuus on kohdekielessä järjestelmällisesti suurempi kuin lähdekielessä ja vaikka tuloksena ei useinkaan ole suomen kannalta epäluontevia rakenteita, on muita sijaintimahdollisuuksia kuitenkin käytetty vähemmän kuin lähdekielessä, mikä todella viittaa siihen, että käännetty kieli tässä suhteessa eroaa jonkin verran alkuperäiskielestä.
2. Eri käännösuuntiin tehtyjen AA:n aseman muutosten vertailu osoittaa lisäksi, että vaikka erot eivät yksittäisiä lauseita tarkastellessa käy erityisen selkeästi ilmi, ei P1-position käyttö ole samanlaista suomessa ja venäjässä, vaan venäjässä P1-sijoittuneen AA:n sisältämää lausetta vastaa useasti sellainen suomen lause, jossa AA sijaitsee kauempana lauseen vasemmasta reunasta. Kuitenkaan käännettäessä venäjältä suomeen position siirtoja ei tehdä niin usein, että eri lauseasemien suhteelliset osuudet olisivat käännösuomessa samoja kuin alkuperäissuomessa, joten tehtyjen havaintojen voisi tässä suhteessa katsoa puoltavan väitettä 9. Konkreettisia venäjän kielen vaikutuksesta kertovia esimerkkejä ei kuitenkaan ole helppo löytää, joten väitteen toinen osa siitä, että yliedustumisen syynä olisi juuri venäjän vaikutus, jää toistaiseksi vahvistamatta.

9.1.2 V-kenttään sijoittuvat ajan ilmaukset

Positioiden osalta sl/nyt- ja sk/nyt-aineistot eroavat P1-aineistojen osuuksien suuruudessa. Mahdollista venäjän vaikutuksen stimuloimaa sk/p2-ylikorostusta ei sen sijaan ole havaittavissa, mikä selittynee jo sillä, että neutraalin lauseen subjektin ja verbin välissä sijaitseva AA on monesti suomessa niin epäluonteva, että kääntäjä tuskin tuottaisi sellaisen sisältävää lausetta. Esimerkiksi venäjänkielisen lähdeaineiston 43a tuskin voisi tulla suomennetuksi lauseella 43b, joka itse asiassa saisi aikaan *nyt*-sanan ei-temporaalisen tulkinnan [Anna Naumovna]_{NP}:n määritteenä.

- (Esim. 43) a. Anna Naumovna [teper]_{AA} hodila na rabotu peškom
Anna Naumovna kävi työssä [nyt]_{AA} jalkaisin (Gro)
- b. ?Anna Naumovna nyt kävi työssä jalkaisin

Sen sijaan verbin jälkeisen AA:n sijoittumista lauseen V-kenttään määrittelevät niin suomessa kuin venäjässä hienovaraisemmat säännönmukaisuudet, joten voisi olettaa, että tässä suhteessa mahdollinen lähdekielen vaikutus olisi huomaamatonta ja siksi yleisempää. Tilastojen valossa asia ei ainakaan ensi katsomalta vaikuta näin olevan: sk/nyt/-e/sv/-aineistossa V-kenttään sijoittuva AA sijaitsee heti finiittiverbin jälkeen 164:ssä tapauksessa 196:sta, jolloin V→AA-tapausten suhteellinen osuus kaikista P3-lauseista on sk-aineistossa 84%, eli itse asiassa miltei täsmälleen sama kuin sl-aineistossa (83%).

Tutkin kuitenkin vielä tarkemmin AA:n sijoittumista suhteessa muihin V-kentän elementteihin. AA:n ja nominaaliverbin keskinäisestä järjestyksestä osoitettiin sl/nyt-aineiston kohdalla, että AA useimmiten edeltää nominaaliverbiä, ellei ole informaatiostatuksensa vuoksi siirrettynä lauseen loppuun. Sl/nyt-aineistossa tapauksia, joissa AA ei sijaitse lauseen viimeisenä ja seuraa vasta nominaaliverbin jälkeen, on ainoastaan 6 kpl. Sk-aineistossa vastaavia tapauksia on myös hyvin vähän, 9 kpl (esim. 44). Kaiken kaikkiaan AA sijoittuu persoona- ja nominaalimuotoisen verbin väliin sl-aineistossa 60%:ssa nominaaliverbin sisältävistä lauseista ja sk-aineistossa 66%:ssa vastaavista tapauksia. Sk-aineisto ei siis eroa sl-aineistosta myöskään tältä osin.

- (44) Mutta veljekset eivät katsoneet [nyt]_{AA} taaksepäin (Pri)

AA:n sijoittuminen suhteessa muihin V-kentän täydennyksiin ja määritteisiin on tähänastisessa analyysissä osoittautunut vaikeaksi määriteltäväksi – informaatorakenne ratkaisee yleensä hyvin selkeästi esimerkiksi V-kentässä sijaitsevien AA:n ja objektin tai AA:n ja paikan ilmauksen keskinäisen sijainnin. Tarkastelen kuitenkin, samoin kuin luvussa 8, lauseita, joissa AA:n lisäksi on vähintään kaksi muuta V-kenttään kuuluvaa elementtiä. Sk/nyt/-e/sv/p3-aineistossa tällaisia lauseita on 13. AA:n sijoittuminen näissä ei eroa merkittävästi vastaavista sl/nyt-aineiston lauseista: 54%:ssa sk-aineiston tapauksista AA on tarkastelluista elementeistä ensimmäisenä, 38%:ssa muiden elementtien välissä ja 8%:ssa viimeisenä; sl-aineistossa vastaavat luvut ovat 68%, 27% ja 5%. Erot aineistojen välillä eivät ole tilastollisesti merkitseviä, vaikka keskellä

sijaitsevien AA:ien osuus on sk-aineistossa silmämääräisesti suurempi kuin sl-aineistossa.

9.1.3 Vs-lauseet

Jos tarkastellaan vielä erikseen sk- ja sl-aineistojen VS-lauseita, voidaan todeta, että ne käyttäytyvät loppujen lopuksi melko samalla tavoin, kuten taulukkoon 14 kerätyistä yksityiskohdista voidaan havaita.

Taulukko 14: sl/nyt/vs-, sk/nyt/vs- ja vl/teper/vs-aineistojen ominaisuuksia

	manifestaatiolauseita s viimeisenä		Yhteensä/vs
sl/nyt/-e/vs	14%	58%	84
sk/nyt/-e/vs	17%	71%	130
vl/teper/-e/vs		73%	79

Kuten luvussa 7.1.5 todettiin, manifestaatiolauseet ovat siitä harvinaisen suomen lausetyyppi, että ne eivät vaadi, että lauseen T-funktio olisi täytetty. Koska venäjässä T-kentättömät lauseet ovat melko tavallisia, olisi voinut olettaa, että tällä olisi jonkinlaista vaikutusta myös sk-aineiston lauseisiin. Näin ei kuitenkaan näytä tapahtuvan.

Toisaalta manifestaatiolauseetta vastaavaa tyyppiä edustavat ylipäättään lauseet, joissa subjekti sijaitsee koko lauseen viimeisenä. Nämä lauseet ovatkin venäjänkielisessä aineistossa yleisiä, sillä 79 -e/vs-lauseesta 58:ssa lauseen viimeinen elementti on subjekti. Sk-aineistossa subjektiloppuisten lauseiden osuus on jonkin verran suurempi kuin sl-aineistoissa, mutta ero ei ole tilastollisesti merkitsevä (p-arvo 0.3767). Koska tämän tyyppin lauseissa AA sijoittuu yleensä lauseen ensimmäiseksi elementiksi (ks. 45a–45b), voisi se olla yksi tekijä, joka selittää sk/nyt/-e/vs/p1-aineiston suurta kokoa verrattuna sl/nyt/-e/vs/p1-aineistoon. Toisaalta oletusta ei tue se, ettei lähdekielen AA aina kuitenkaan sijaitse lauseen alussa (ks. 45c).

- (Esim.45) a. [Teper]_{AA} koptil trjapotšnyi šnurotšek
[Nyt]_{AA} kärytti riepunauha (Pri)
- b. I [vot teper]_{AA} šli dni jegο volnoi žizni
Ja [nyt]_{AA} kuuluivat hänen vapaan elämänsä päivät (Gro)
- c. Strannoje dlja ženštšin proizošlo [tut]_{AA} sobytije
[Nyt]_{AA} sattui naiselle outo ja käsittämätön tapaus (Tro)

9.1.4 Käännöksissä tehdyt muutokset kootusti

Loppuhuomautuksena sk/nyt-aineistosta esitän taulukossa 15, kuinka usein kääntäjät ovat ylipäättään muuttaneet lähdekielistä positiota eri aineistoissa.

Taulukko 15: sk/nyt-osa-aineistoissa tehdyt positioiden vaihdot

	säilyy samana	siirtyy	yhteensä position saavia lk-lauseita
sk/nyt/-e/sv	70%	30%	431
sk/nyt/-e/vs	70%	30%	66
sk/nyt/-s	69%	31%	147

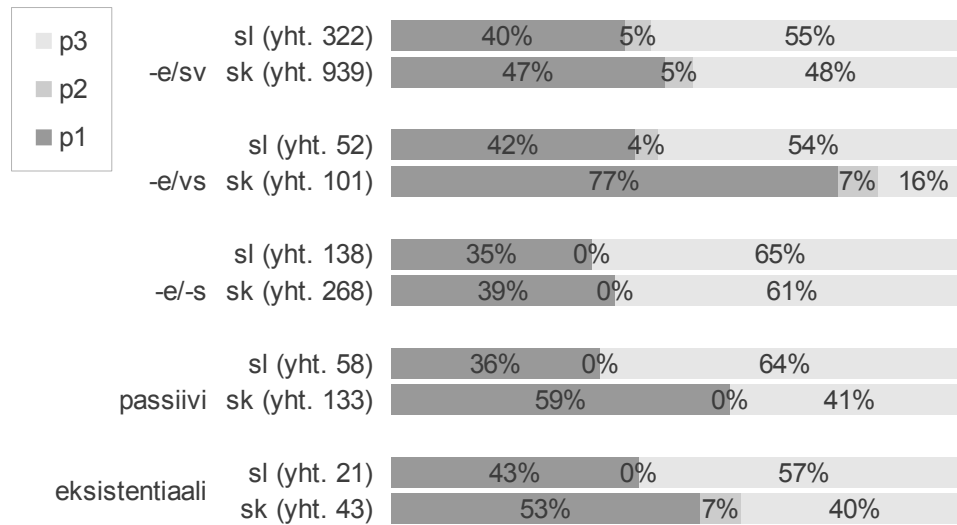
Taulukosta havaitaan ensinnäkin, että eri osa-aineistot käyttäytyvät tässä suhteessa täsmälleen samalla tavalla. Toiseksi voidaan todeta, että suurimmassa osassa tapauksessa alkuperäinen positio on säilytetty ja noin kolmanneksessa tapauksissa sitä on muutettu.

9.2 Ajanlaskusanat SK-aineistossa

Ajanlaskusanojen sk-aineisto on huomattavan suuri verrattuna tähän asti tarkasteltuihin suomenkielisiin aineistoihin: se käsittää kaiken kaikkiaan 1563 lausetta. Kuten luvuissa 7.2 ja 7.4 havaittiin, ajanlaskusanoissa vs-järjestystä noudattavien lauseiden osuus on pienempi kuin nyt- ja teper-sanojen kohdalla. Sk/ajanlasku-aineistossa vs-lauseita on suhteessa vielä vähemmän (10%) kuin sl/ajanlaskusanoissa (14%)⁴⁷. Positioiden osalta ajanlaskusanojen sl- ja sk-aineistot vertautuvat seuraavasti:

⁴⁷ Ero ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä.

Kaavio 3: AA:n sijainti alkuperäis- ja käännessuomen ajanlaskusanojen aineistoissa

Kuten kaaviosta näkyy, aineistot suhteutuvat toisiinsa hyvinkin samansuuntaisesti kuin nyt-sanan kohdalla. Silmiinpistävin eroavaisuus voidaan jälleen havaita P1-aineistojen osuuksissa, niin että sk-osa-aineistoissa AA:n sijainti lauseen alussa on järjestelmällisesti suositumpi kuin sl-osa-aineistoissa. Ilmiö on havaittavissa jokaisen kaavioon luetellun aineiston kohdalla, mutta suorastaan hämmästyttävän selkeä ero on vs-aineistojen osalta. Aivan kuten nyt-aineiston kohdalla, myös ajanlaskusanoissa käännetyn kielen ja alkuperäiskielen välinen ero noudattaa samaa mallia kuin venäjän ja suomen välinen ero: P1-AA:ien osuudet sl/ajanlasku/-e/sv ja vl/ajanlasku/-e/sv aineistoissa ovat 40%/51%; sl/ajanlasku/-e/sv- ja sk/ajanlasku/-e/sv-aineistot puolestaan vertautuvat suhteessa 40%/47%⁴⁸. Jos vertaillaan ajanlaskusanojen osa-aineistossa havaittavien erojen tilastollista merkitsevyyttä nyt-sanan kohdalla havaittaviin, voidaan todeta, että erot ovat johdonmukaisia: kummassakin aineistoparissa merkitseviä ovat -e/sv- ja -e/vs-aineistoissa havaittavat erot, ajanlaskusanojen osalta lisäksi erot passiivilauseiden aineistojen välillä.

⁴⁸ Molemmat vertailluista eroista ovat tilastollisesti merkitseviä p-arvoin 0,0013 ja 0,0316

Taulukko 16: P1-asemien välisten erojen tilastollinen merkitsevyys sl/sk-vertailussa

	nyt/p	ajanlasku/p	Merkitsevyys / nyt	Merkitsevyys / ajanlasku
-e/sv	0,000001	0,031560	merkitsevä	merkitsevä
-e/vs	0,006230	0,000038	merkitsevä	merkitsevä
-e/-s	0,185282	0,493215	ei merkitsevä	ei merkitsevä
passiivi	0,141573	0,007005	ei merkitsevä	merkitsevä
eksistentiaali	0,9791841	0,5944167	ei merkitsevä	ei merkitsevä

9.2.1 SK/ajanlasku/p1

Ajanlaskusanojen sl- ja sk-aineistojen vertailusta saatujen tulosten perusteella väitettä 9 voidaan laajentaa:

(Väite 10). sk-aineistossa P1-asema on ylikorostunut suhteessa sl-aineistoon, mikä johtuu lähdekielenä olevan venäjän vaikutuksesta.

Kuten sk/nyt-aineiston kohdalla, tutkin myös ajanlaskusanoja ja väitettä 10 tarkastelemalla sitä, kuinka usein käännettyissä teksteissä on muutettu AA:n lähdekielessä saamaa positiota. Nyt-aineistosta kävi ilmi, että niin suomen- kuin venäjänkielisissä käännoksissä siirrot muista asemista P1:een ovat yleisempiä kuin siirrot pois P1:stä. Lisäksi voidaan todeta, että vaikka erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä, vaikuttaisi siltä, että käännettäessä venäjään päin tapahtuu jonkin veran enemmän →P1-siirtoja kuin käännettäessä suomeen päin; vastaavasti P1→-siirrot ovat yleisempiä sk-aineistossa kuin vk-aineistossa.

Jos nyt-käännösaineistosta tehtyjä havaintoja verrataan ajanlaskusanojen käännösaineistoon, saadaan pääpiirteissään samansuuntaisia tuloksia P1→- ja →P1-siirtojen välisistä eroista. Saadut tulokset puoltavat väitettä 10, sillä ajanlaskusanojen aineisto vielä vahvemmin kuin nyt-sanojen aineisto osoittaa, että siirrot P1:een ovat tyypillisiä venäjään, siirrot pois P1:stä suomeen päin käännettäessä. Ajanlaskusanojen kohdalla tehdyt P1-siirrot ja niiden erot suhteessa nyt-aineistosta tehtyihin havaintoihin on koottu taulukkoon 17.

Taulukko 17: P1-siirrot nyt- ja ajanlaskusanojen aineistoissa

	p1→ (kpl)	p1→ (%)	→p1 (kpl)	→p1 (%)	yht.
sk/ajanlasku/-e/sv	55	6%	34	4%	881
vk/ajanlasku/-e/sv	2	0%	74	13%	567
sk/nyt/-e/sv	19	3%	37	9%	431
vk/teper/-e/sv	6	3%	21	10%	204
sk/ajanlasku/-e/vs	5	5%	1	1%	92
vk/ajanlasku/-e/vs	1	1%	23	24%	96
sk/nyt/-e/vs	6	5%	7	11%	66
vk/teper/-e/vs	0	0%	10	18%	56
sk/ajanlasku/-e/-s	46	18%	10	4%	252
vk/ajanlasku/-e/-s	5	3%	27	19%	143
sk/nyt/-e/-s	20	14%	5	3%	147
vk/teper/-e/-s	1	1%	19	22%	87

Sk/nyt/-e/sv-aineistossa →P1-siirrot ovat yleisempi siirtotyyppi, sk/nyt/vs-aineistossa siirtoja molempiin suuntiin on käytännössä yhtä paljon ja sk/nyt/-e/-s-aineistossa yleisempiä ovat P1→-siirrot. Kaikissa sk/ajanlaskusanat-aineistoissa P1→ -siirrot ovat puolestaan →P1-siirtoja yleisempiä⁴⁹. Suomeen päin käännytyissä aineistoissa on siis kaiken kaikkiaan yleisempää, että lähdekielellä lauseen alussa sijainnut ajan ilmaus siirtyy käännettäessä kohti lauseen loppua, käytännössä aina verbinjälkeiseen V-kenttään.

Vk/teper-aineistoissa on kaikki aineistot yhteenlaskettunakin ainoastaan 7 P1→-tapausta, kun taas →P1-tapauksia on kaikkiaan 50. Jokaisessa osa-aineistossa →P1-tapaukset ovat selkeästi P1→-tapauksia yleisempiä. Vk/ajanlasku-aineistojen osalta erot ovat vielä selkeämpiä, sillä kaikki osa-aineistot yhteenlaskettuna P1→-lauseita on ainoastaan 8, kun taas →P1-lauseita on peräti 124. Osa-aineistoittain tarkasteltuna -s-aineisto on ainoa, jossa P1→-tapauksia on edes jonkin verran, mikä selittynee sillä, että subjektittomissa lauseissa P1 on käytöltään laajempi kuin muissa lausetyypeissä (ks. luku 7.1.4).

⁴⁹ Näistä eroista tilastollisesti merkitseviä ovat kaikki paitsi vs-aineistoja koskevat erot niin nyt-sanan kuin ajanlaskusanojenkin osalta. Ajanlaskusanat/-s/p1→- ja ajanlaskusanat/-s/→P1 -aineistojen välinen ero on erittäin merkitsevä.

Sk/ajanlasku- ja vk/ajanlasku-aineistojen vertailu osoittaa, että ne käyttäytyvät hyvin eri tavalla. Suomenkielisen käännösaineiston tendenssi P1→-siirtoihin, joita vk-aineistossa ei käytännössä tapahdu ollenkaan, samoin kuin →P1-siirtojen suomeen verrattuna suuri yleisyys venäjänkielisessä käännösaineistossa osoittavat, että vaikka lähdekielisen aineistojen analyysissä ei suoraan pistänyt silmään eroa siinä, miten P1-aseman käytetään, tällainen kuitenkin selkeästi on olemassa. Ero on havaittavissa niin nyt- kuin ajanlaskuaineistossa, mutta selkeämmin se esiintyy juuri ajanlaskusanojen kohdalla, mikä taas viittaa siihen, että syynä erilaiseen käyttäytymiseen on mitä luultavimmin informaatorakenne. Toisaalta on kiinnitettävä huomiota myös siihen, että vaikka venäjänkielisessä aineistossa ei juuri tapahdu siirtoja pois P1:stä, suomenkielisessä aineistossa →P1-siirtoja on kaiken kaikkiaan suhteellisen paljon.

Jotta voitaisiin selvittää, missä P1-aseman käytön ero tarkalleen on, tutkitaan seuraavassa tarkemmin, minkälaisissa tapauksissa P1-siirtoja tapahtuu. Tapaukset, joissa venäjän P1 muuttuu suomessa P2:ksi tai P3:ksi, voi jakaa kolmeen luokkaan:

1. **Sivulauseet, joissa venäjässä heti konjunktiota seuraava AA siirtyy suomessa aivan V-kentän alkuun finiittiverbin edelle.** Tällaisia tapauksia on sk/ajanlasku/-e/sv-aineistossa 17.
2. **Lauseet, jotka venäjässä ovat noudattaneet vs-järjestystä ja suomessa kääntyneet järjestykseltään sv-lauseiksi.** Sk/ajanlaskusanat/-e/sv-aineistossa tähän luokkaan kuuluu 6 P1→-lausetta (ks. 47a-b)
3. **Muut lauseet, joissa venäjän P1-AA on muuttunut suomen P3-AA:ksi.**

- (Esim.46) a. Kogda [tri mesjatsa tomu nazad]_{AA} oni s Aleksejem Tšistjakovym podali zajavlenije v zags
Kun he [kolme kuukautta sitten]_{AA} veivät Aleksei Tšistjakovin kanssa paperit siviilirekisteritoimistoon (Mar1)
- b. Kogda [tšerez poltšasa]_{AA} my vybreli so dvora k vyhodu
Kun me [puolta tuntia myöhemmin]_{AA} taivalsimme pihalta kohti porttia (Tri1)
- c. kotoryi [tri dnja nazad]_{AA} stojal prjamo na ostanovke naprotiv gruzinskogo restorana
joka [kolme päivää sitten]_{AA} seiso i bussipysäkillä vastapäätä gruusialaista ravintolaa (Mar2)

d. No kogda Gering [v 1935 godu]^{AA} postroil pod Berlinom zamok Karinhale
Mutta kun [vuonna 1935]^{AA} Göring rakennutti Berliinin liepeille linnansa Karinhallin
(Sem)

Ensimmäiseen kategoriaan kuuluvien lauseiden kohdalla P1→-siirron syy on usein suhteellisen helppo määritellä. 46a olisi melko epäluonteva, jos AA sijaitsisi lauseen alussa (*kun kolme kuukautta sitten he veivät--*) (vrt. myös Vilkuna 1989:58). Kyse on lopulta informaatorakenteen sanelemasta ratkaisusta: kuten luvussa 7.1.3 todettiin, suomen sivulauseissa XV-järjestys johtuu usein siitä, että V-kentässä verbiä edeltävän konstituentin (tässä tapauksella AA:n) informaatiostatusta halutaan laskea. 46a:n puhuja ei oleta, että viestin vastaanottajaa kiinnostaisi juuri informaatio siitä, että tapahtuma [[he veivät paperit rekisteritoimistoon]] tapahtui kolme kuukautta sitten, vaan tärkeää on ainoastaan itse tapahtuma eli lauseen välittämä propositionaalinen tieto (ks. luku 3.1). Sijainti sivulauseen P2:ssa redusoi tehokkaasti lauseen AA:n merkityksen, niin ettei 46a lopulta suurestikaan eroa lauseesta, jossa aikaa ei lainkaan ilmaista (vrt. *Kun he veivät A.T:n kanssa paperit siviilirekisteritoimistoon*).

Jos tarkastellaan suomenkielisten aineistojen sivulauseita, joissa AA sijoittuu P2-een, voidaan havaita, että tällaiset tapaukset ovat useimmiten joko 46a:n ja 46b:n kaltaisia kun-lauseita tai relatiivilauseita (kuten 46c). Sk/ajanlasku-aineistossa on 13 tapautta, joissa AA sijaitsee kun-sivulauseessa ja näistä yhdessäkään AA:n asemaksi ei muodostu P1: P2-sijoittuneita on 4, P3-sijoittuneita 9. Venäjässä P1 on puolestaan yleisin vaihtoehto AA:n sijainnille temporaalisissa sivulauseissa, sillä vl/ajanlasku-aineiston 36 kun-tyypin (venäjän *kogda*) lauseesta P1-sijoittuneen AA:n sisältää 21, P3-sijoittuneen 9 ja P2-sijoittuneen 6. Vaikuttaisi siltä, että suomessa kun-sivulauseen konjunktiota seuraava sijainti on melko vahvasti varattu lauseen T:lle, minkä vuoksi siihen ei helposti sijoiteta ajan ilmauksia – myöskään sl/nyt/-aineistossa ei ole yhtään P1-AA:n sisältävää kun-lausetta, vaikka toisaalta koko sl/nyt-aineistossa varsinaisia kun-lauseita on hyvin vähän (ainoastaan 3), mikä puolestaan osittain ehkä johtuu siitä, että kun-lauseessa sijaitsevat nyt-sanat ovat usein merkitykseltään ei-temporaalisia (kuten *kun nyt kerran..*).

Voisi ajatella, että kun-lauseet, joissa AA venäjän malliin sijaitsee heti konjunktion jälkeen, muodostaisivat yhden sellaisen lausejoukon, jossa näkyisi venäjän interferenssi ja joka osaltaan selittäisi P1-aseman sl-aineistoa suurempaa suosiota sk-aineistossa. Tälle

päätelmälle ei kuitenkaan ole löydettävissä perusteita, sillä myös sk-aineistossa P1-AA:n sisältäviä kun-lauseita on hyvin vähän. Toisaalta sk/ajanlasku-aineisto sisältää tapauksen, jossa venäjän P2-sijoittunut AA on suomessa siirtynyt P1:een eli heti konjunktion perään, mikä on tuottanut jonkin verran epäluontevan lauseen 46d.

- (Esim.47) a. No [vetšerom]_{AA} prišla s posidelok Nadka
Nadja oli palannut [illalla]_{AA} istujaisista (Ras)
- b. No ved [v 11 utra]_{AA} ona dolžna menja ždat
Se odottaa minua [yhdeltätoista aamulla]_{AA} (Jer)
- c. tšto [s 1 janvarja sledujuštšego 1996 goda]_{AA} predprijatije natšnet funkcionirovat
että yritys alkaa toimia [1 tammikuuta 1996]_{AA} (Mar1)

Sillä, että lähdekielen lause on noudattanut vs-järjestystä, ei tunnu olevan suurta merkitystä siihen, mikä on aiheuttanut AA:n siirron käännettäessä suomeen päin, vaan käytännössä kategorioiden 2 ja 3 lauseet käyttäytyvät samalla tavalla. Vaikuttaisi siltä, että yksi syy venäjän ja suomen P1-aseman käyttöeroon on siinä, että suomessa P1-sijoittunut AA ei aina ole selkeästi lauseen kehys. Kehyksenä ollessaan AA:han sijaitsee suomessa K-kentässä, eli samalla paikalla, joka on varattu toisaalta varsinaisille kontrastisen tulkinnan saaville konstituenteille (Vilkuna 1989:51). Tästä johtunee, että monissa tilanteissa, joissa venäjän lauseenalkuinen AA saa neutraalin kehyksisen tulkinnan, on suomessa mahdollista, että vastaavasti sijoittunut elementti saisi kontrasttiivisen tai ainakin rinnastavan tulkinnan, jolloin on ikään kuin turvallisempaa sijoittaa elementti lähemmäs lauseen oikeaa reunaa, jossa se saa neutraalimman tulkinnan. Esimerkiksi 47a:ssä lauseen alkuun sijoitettu AA tuottaisi lauseen *Illalla Nadja oli palannut istujaisista*, joka jättäisi ikään kuin odottamaan vertailukohtaa: *illalla Nadja oli palannut istujaisista (ja päivällä taas töistä?)*. Samaten 47b implikoisi lauseenalkuisena (*Yhdeltätoista aamulla se odottaa minua*) jotakin vaihtoehtoa tai kontrastia, esimerkiksi *yhdeltätoista aamulla se odottaa minua, mutta kahdelta iltapäivällä on jo unohtanut, kuka olen* tai *yhdeltätoista aamulla se odottaa minua, kahdeltoista veljeäni Mikkoa*. Lähdekielisissä lauseissa vastaavaa kontrastista tulkintaa ei ainakaan oman ymmärrykseni mukaan ole, vaan lauseenalkuiset AA:t ovat niissä nimenomaan neutraaleja kehyksiä.

47c on merkillepantava esimerkki siitä, miten käännetyt lauseet suhtautuvat lähdelauseisiinsa informaatorakenteen osalta. Oikeastaan kyse vaikuttasi olevan jälleen

lauseella välitetyt tiedon tyypistä. Lähdekielinen lause välittää propositionaalista tietoa siitä, että jotakin on tapahtunut tai tapahtuu: yritys alkaa toimia. Tälle ilmoitetaan ajallinen kehys *s 1 janvarja sledujuštšego 1996 goda*. Suomeen käännettäessä ongelmana tuntuu kuitenkin olevan T-kentän hallitsevuus lauseen tulkinnassa: jos käänös olisi muotoa *1. tammikuuta 1996 yritys alkaa toimia*, se ei samalla tavoin kuin venäjänkielinen lähdelause välittäisi vain tietoa tapahtumasta [[yritys alkaa toimia]], vaan lauseen T:stä, eli *yrityksestä*. Väitänkin, että suomessa juuri siirtämällä AA lauseen loppuun varmistetaan muun lauseen propositionaalinen tulkinta sen sijaan, että lause tulkittaisiin informaatioksi lauseen T:stä, mistä taas seuraisi lauseen lopun painottuminen ja jälleen kerran mahdollinen kontrastinen tulkinta. Tämäkin voisi siis olla yksi selitys P1→-siirroille sk-aineistossa. Koska P1-sijoittuvia AA:ejä kuitenkin on sk-aineistossa selkeästi enemmän kuin sl-aineistossa, on kysyttävä, voidaanko tehdä se johtopäätös, että siirtoja ei ole tehty niin usein kuin alkuperäissuomelle olisi ollut tyypillistä.

”Ylimääräistä kontrastisuutta” on kuitenkin melko haasteellista selvittää, sillä AA:n kontrastisuus/neutraalius ei ole selvärajainen erotettava⁵⁰. Tutkiakseni ilmiötä kävin läpi kaikki sk/ajanlasku/-e/sv-aineiston lauseet, joissa sekä lähdekielinen että suomenkielinen lause sisälsivät P1-sijoittuneen AA:n. Tarkoitukseni oli oman kielitajuni perusteella määrittää, vaikuttiko jokin lause epäluontevan kontrastiselta ja mikä tällaisia lauseita mahdollisesti yhdistäisi. Lauseita löytyi jonkin verran, ja yhden selkeän ryhmän näistä muodostivat tapaukset, joissa lauseen verbi sijaitsi lähdekielellä koko lauseen viimeisenä, kuten 48a. 48a tuntuu korostavan tavan ilmausta *ahkerasti* ja nostavan sen selkeästi uuden informaation asemaan: *sinä päivänä* vertautuu muihin päiviin, joina Bim työskenteli jollain muulla tavalla. Vaikka merkitysero on hyvin pieni eikä lause tällaisenaan ole epäluonteva, voisi ajatella, että alkuperäissuomessa vastaavissa tapauksissa käytettäisiin useammin V-kentässä sijaitsevaa AA:ta (*Bim oli [sinä päivänä]AA työskennellyt ahkerasti / Bim oli työskennellyt [sinä päivänä]AA ahkerasti*). Samoin 48b:ssä alussa sijaitseva *viimeisenä vuonna* luo vertailuasetelman muihin vuosiin verrattuna, vaikka ajan ilmauksella ei kyseisessä lauseessa sinänsä pitäisi olla sen suurempaa lisämerkitystä (vrt. V-kentässä sijaitseva AA lauseessa *Hän oli viimeisenä*

⁵⁰ Joitakin rajanvetoja neutraaliudessa on toki mahdollista tehdä, kuten se, että selkeissä kontrastitapauksissa V-kenttä saa järjestyksen VX. Kuitenkin myös XV-järjestyksen lauseet voivat tulla tulkituksi kontrastiseksi, ja näissä kohdin eroa on vaikea määritellä.

vuonna saanut palvelukseenastumismääräyksen/ Hän oli saanut viimeisenä vuonna palvelukseenastumismääräyksen)

(Esim.48) a. [V tot den]_{AA} Bim zdorovo narabotalsja
[Sinä päivänä]_{AA} Bim oli työskennellyt ahkerasti (Tro)

b. [V posledni god]_{AA} byl prizvan
[Viimeisenä vuonna]_{AA} hän oli saanut palvelukseenastumismääräyksen (Tri1)

On kuitenkin todettava, että loppujen lopuksi ylimääräistä kontrastisuutta on sk/ajanlasku-aineistossa vähän, eikä sitä välttämättä voi pitää erityisen merkittävänä sk-aineiston P1-aseman suosiota selittävänä tekijänä. Vaikka sk-aineistossa P1-asema on korostunut verrattuna sl-aineistoon, ei voida sanoa, että se ainakaan kontrastisuuden osalta olisi tapahtunut niin, että suomelle epäluontevien rakenteiden määrä olisi lisääntynyt, vaan tapauksissa, joissa P1-asema olisi johtanut jossain mielessä kummalliseen rakenteeseen, kääntäjä on yleensä muuttanut AA:n sijaintia lähemmäs lauseen loppua. Tässä mielessä väitteessä 10 mainitulle venäjän kielen vaikutukselle ei ole löytynyt perusteita, vaikkakaan kontrastisuuden vähyys ei myöskään kumoa väitettä, sillä venäjän vaikutus voi ilmetä juuri tiettyjen rakenteiden suosimisessa muiden kustannuksella, vaikka näissä rakenteissa ei itsessään mitään vierasta olisikaan.

Voisikin ajatella, että loppujen lopuksi sk-aineiston P1-aseman yliedustuneisuudessa on jossain määrin kyse käännetyn kielen yksinkertaistumisesta. Suomen kielessä ylipäättään ajan ilmaus voi sijoittua useaan eri asemaan ilman, että lauseen merkitys olennaisesti muuttuisi, mutta käännetyssä suomessa (jonka lähdekielenä olevassa venäjässä luvussa 8 esitettyjen tilastojen mukaisesti P1 on tavallisempi kuin muut asemat) positioksi vain valikoituu useammin monista vaihtoehtoista juuri P1, vaikka muut sijaintimahdollisuudet olisivat yhtä hyviä ja merkitykseltään usein suurin piirtein samanlaisia. Tähän voivat toisaalta olla syynä lähdekielen suoranainen vaikutus, josta edellä saatiin joitakin merkkejä, toisaalta käännösprosessin yleiset lainalaisuudet.

9.2.2 V-kenttään sijoittuvat ajan ilmaukset

Kuten sk/nyt-aineistoa tutkittaessa, myös sk/ajanlaskusanojen osalta voidaan todeta, ettei P2-positio ole venäjän vaikutuksesta millään tavalla yliedustunut käännöskielisissä lauseissa. V-kentän yksityiskohtaisempi tarkastelu osoittaa sekin samansuuntaisia tuloksia kuin sk/nyt-aineiston kohdalla. Sl/ajanlasku/-e/sv/p3-lauseissa esimerkiksi

tapauksia, joissa AA seuraa heti finiittiverbin jälkeen, on 44%; sk/ajanlasku/-e/sv/p3-lauseissa vastaava osuus on jälleen käytännössä sama, 45%. Myös AA:n suhtautuminen nominaaliverbeihin on sl- ja sk-aineistojen välillä koko lailla yhtenevää. Sl-aineistossa ajan ilmaus sijoittuu finiitti- ja nominaaliverbin väliin 21%:ssa kaikista nominaaliverbin sisältävistä lauseista (yht. 63 kpl) ja sk-aineistossa 26%:ssa vastaavista lauseista (yht. 171 kpl). Ero näyttää silmämääräisesti melko selvältäkin, muttei ole tilastollisesti merkitsevä (p-arvo 0,0926). Jonkinlaista merkityistä luvuilla saattaa kuitenkin olla, sillä sekä nytettä ajanlaskusanojen kohdalla enemmän verbimuotojen väliin sijoittuvia AA:eja on nimenomaan käännöskielisissä aineistoissa. Venäjän interferenssistä puhuminen tuntuisi toisaalta epärealistiselta, sillä suurin osa nominaalimuodoista liittyy suomessa verbin menneen ajan liittoaikamuotoihin, jollaisia ei venäjässä ainakaan samalla tavoin käytettynä ole. Ainoa mahdollisuus tuntuisi olevan siinä, että venäjässä yleinen AA:n sijainti aivan V-kentän ensimmäisenä elementtinä (P2:ssa) jollain tapaa stimuloisi kääntäjiä sijoittamaan suomessakin AA:n ennemmin V-kentän alku- kuin loppupuolelle. Tämä oletus saakin jossain määrin tukea, sillä sk/ajanlasku/-e/sv-aineiston V→AA→INF-järjestyksen sisältävien lauseiden lähdelauseista 29%:ssa AA sijoittuu P2:een.

Tarkastelen sk/ajanlasku-aineiston V-kenttää vielä tutkimalla nyt-aineiston tapaan lauseita, joissa AA:n lisäksi on vähintään kaksi muuta konstituenttia. AA:n sijoittuminen näissä käy ilmi taulukosta 18.

Taulukko 18: sk/ajanlasku/-e/sv/p3- ja sl/ajanlasku/-e/p3-aineistojen lauseet, joiden V-kentässä AA:n lisäksi on vähintään kaksi muuta konstituenttia

	ensimmäisenä	keskellä	viimeisenä	yht.
sl/ajanlasku/-e/sv	24%	45%	31%	29
sk/ajanlasku/-e/sv	34%	28%	36%	50

Aineistojen välillä vaikuttaisi olevan jonkin verran eroja, mutta kuten nyt-aineiston kohdalla, kategoriaan sopivia lauseita on niin vähän, etteivät erot tällaisenaan ole tilastollisesti merkitseviä. Nyt-aineiston osalta havaittiin, että käännösaineistossa sijainti muiden konstituenttien välissä on harvinaisempi kuin alkuperäiskielisissä lauseissa, ajanlaskusanojen osalta taas tilanne näyttää päinvastaiselta. Suuret vaihtelut ja aineiston pieni koko viittaavatkin erojen satunnaisuuteen ja edelleen on tunnustettava, ettei

esimerkiksi AA:n, objektin/täydennysadverbiaalin, ja paikan ilmauksen keskinäisen järjestyksen määrittely ole helppoa, eikä näiltä osin ole mahdollista tehdä selkeitä johtopäätöksiä mahdollisista käännös- ja alkuperäiskielen välisistä eroista.

Koska vs-järjestystä noudattavien ajanlaskusanojen osa-aineisto erottuu sk-aineistojen joukosta muun muassa siinä, että P1-position yliedustus on siinä kaikkein selkeitä, teen vielä erillisen katsauksen tämän osa-aineiston rakentumiseen. Kyseinen aineisto on mielenkiintoinen siinäkin mielessä, että sen koko on, kuten edellä huomattiin, suhteessa pienempi kuin sl/ajanlasku-aineistossa.

9.2.3 Vs-lauseet

Jo sk/nyt- ja sl/nyt-aineistoja vertailtaessa tutkittiin, minkä verran vs-lauseiden joukossa oli toisaalta manifestaatiolauseisiin kuuluvia lauseita ja toisaalta ylipäätään lauseita, joissa subjekti on koko lauseen viimeisenä elementtinä (ks. taulukko 15). Samanlainen vertailu ajanlaskusanojen osalta on esitetty taulukossa 19.

Taulukko 19: sl/ajanlasku/vs-, sk/ajanlasku/vs- ja vl/ajanlasku/vs-aineistojen ominaisuuksia

	manifestaatiolauseita	s viimeisenä	Yhteensä/vs
sl/ajanlasku/-e/vs	12%	35%	52
sk/ajanlasku/-e/vs	26%	74%	101
vl/ajanlasku/-e/vs		72%	259

Nyt-sanan kohdalla havaittiin, että käännösaineistossa ja venäjänkielisessä lähdeaineistossa subjektiloppuisten lauseiden osuus oli jonkin verran suurempi kuin alkuperäiskiellisessä aineistossa. Erot eivät kuitenkaan olleet tilastollisesti merkitseviä. Ajanlaskusanojen aineiston kohdalla tilanne on toinen, sillä niin vl- ja sl-aineistojen kuin sk- ja sl-aineistojen väliset erot subjektiloppuisten vs-lauseiden yleisyydessä ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä⁵¹. Myös manifestaatiolauseiden määrä on sk/ajanlaskusanoissa selkeästi suurempi kuin sl/ajanlaskusanoissa.

Subjektiloppuisissa lauseet eivät ole suomessa erityisen yleisiä ja niissä AA sijaitsee yleensä kehyksenä lauseen edessä, mistä voisi päätellä näiden lauseiden olevan selityksenä sille, että vs-lauseiden kohdalla P1-yliedustus on erityisen selkeä. Jotkin

⁵¹ Vl- ja sl-aineistojen eron suhteen $p=5.943225e-07$, sk- ja sl-aineistojen eron suhteen $p=1.014044e-05$

subjektiloppuisista lauseista, kuten 49:ssä esitetyt, ovat suomen informaatorakenteen sääntöjen kannalta melko ongelmallisia. Ongelmallisuus johtuu siitä, että kehyksen funktio toimii suomessa ja venäjässä paikoin eri tavalla, kuten jo edellä P1→-siirtoja tutkiessa huomattiin: venäjässä neutraalina kehyksenä oleva AA saattaa suomessa saada kontrastisen tulkinnan ja luontevampi paikka sen kehyksiselle funktiolle vaikuttaisi suomessa usein olevan lauseen lopussa, jolloin sanajärjestyksen tulisi ylipäättään olla päinvastainen, niin että esimerkiksi 49b:n AA→V→S muuttuisi muotoon S→V→AA, joka taas venäjässä ei näissä tapauksissa kovinkaan helposti johtaisi suomenkaltaiseen kehymäiseen tulkintaan. Kysymykseen kehyksen määrittymisen erilaisuudesta palataan tarkemmin vk-aineiston kohdalla luvussa 9.4.1.

49:ssä esitetyistä esimerkeistä on mainittava erikseen 49c, jonka kohdalla lähdekielessä ei edes ole ajan ilmausta. Tämän tyyppisten lauseiden esiintyminen tuo esiin myös kysymyksen käännosten eksplisiittistymisestä, sillä ajan ilmauksen lisäksi käännökseen on lisätty myös tavan ilmaisu *yllättäen*. Vastaaviin ”ylimääräisiin” ajan ilmauksiin ja eksplisiittistymishypoteesiin palataan tarkemmin loppupäätelmien yhteydessä luvussa 10.

- (Esim.49) a. [Utrom]_{AA} prišel Mansur
[Aamulla]_{AA} tuli Mansur (Tri2)
- b. [Pozdno vetšerom]_{AA} pozvonila sestra
[Myöhään illalla]_{AA} soitti Saprinin sisko (Mar2)
- c. Na konspirativnuju kvartiru prišel Rolf
[Myöhään samana iltana]_{AA} Käthen asuntoon tuli yllättäen Rolf (Sem)

VS-tapausten osalta lähdekielen vaikutus sk-aineiston lauseisiin tuntuu lopulta melko selvältä. Suomessa sijainti lauseen lopussa ei toimi aivan samalla tavalla kuin venäjässä, jossa se väitteen 4 mukaisesti on selkeästi varattu tiedolle, jonka ei uskota olevan viestin vastaanottajan hallussa. Suomessakin loppusijainti voi saada vastaava funktion, mutta erotuksena venäjältä on myös melko tavallista, että lauseen lopussa tuleva subjekti edustaa itse asiassa jo tunnettua informaatiota (Vilkuna 1989:192).

- (Esim.50) a. [Tänä vuonna]_{AA} oli hyvä sato (Oks)
- b. [Muutaman minuutin kuluttua]_{AA} niihin taitaisi ilmestyä suru (Leh)

Kyse lienee lopulta jo luvussa 3 havaitusta suomen T-funktio-orientoituneisuudesta. Venäjässä lauseista ei samalla tavoin kuin suomessa voi aina erottaa erityistä T:tä: juuri

vs-lauseet ovat usein käytännössä T-funktiottomia. Suomessa taas myös vs-lauseissa T:n voi katsoa olevan (manifestaatiolauseita lukuun ottamatta) lähestulkoon pakollinen, vähintäänkin implisiittisesti ilmaistuna (Vilkuna 1989:194)⁵². 50a:n voi esimerkiksi katsoa toimivan kuten suomen eksistentiaalilauseet, niin että T-funktion toteuttaa lopulta AA *tänä vuonna* (ks. luku 7.1.6); vastaavasti 50b:ssä T on ilmaistu sanalla *niihin*, eikä lauseenloppuinen *suru* yksinään muodosta informaatiollisesti merkittävää elementtiä, vaan molemmissa lauseissa V-kenttä toimii oikeastaan yhtenä kokonaisuutena, niin että koko kenttä välittää tiedon T:tä koskevasta tapahtumasta ([[oli hyvä sato]], [[taitaisi ilmestyä suru]]). Jos näitä lauseita verrataan 49:ssä esitettyihin, huomataan, että 49a-b:ssä T-funktio jää täyttämättä, mikä tekee niistä jokseenkin epäluontevia. Toisaalta 49c:ssä puolestaan ongelmallinen on juuri lauseen T:nä oleva *Käthen asuntoon*. Suomessa T:n voi nimittäin määritellä monesti tarkoittavan sitä, mistä lause kertoo, niin että itse lauseet voidaan usein katsoa juuri kuvauksiksi T:stä (Vilkuna 1989:81). Näin ollen 50b:ssä [[taitaisi ilmestyä suru]] kertoo juuri T:stä *niihin* (silmiin), mitä voikin pitää luontevana silmiin kohdistuvana kuvauksena. Sen sijaan 49c:ssä lauseen T:tä *Käthen asunto* kuvataan propositiolla [[tuli yllättäen Rolf]], mikä tuntuu jokseenkin oudolta. Tästä voikin tehdä sen johtopäätöksen, että T-orientoituneisuudesta johtuen lauseenloppuinen subjekti ei suomessa kovin herkästi voi olla esimerkiksi erisnimi tai muu referentiaalista informaatiota sisältävä yksikkö, koska näitä sisältävät propositiot käyvät harvoin luontevista T:tä kuvaavista elementeistä. Toisaalta, jos lause ei ole manifestaatiolause, se ei myöskään ole luonteva ilman T:tä. Yleisesti ottaen sk/ajanlasku/-e/vs-aineistosta voidaan todeta, että vaikka sk/vs-lauseiden kaikista sk-lauseista samaa osuus on suhteessa samanlainen kuin alkuperäiskielessä, rakentuvat ne käännöskielessä osin erilaisella, lähdekielestä omaksutulla tavalla. Tälle lähdekielestä omaksutulle mallille on tyypillistä P1-sijoittunut AA, ja alkuperäissuomessa vastaavat tapaukset mahdollisesti ilmaistaisiin kokonaan eri tyyppisillä lauseilla, joissa olisivat mahdollisia myös muut AA:n positiot. Tätä voi pitää selityksenä vs-lauseiden erityisen suurelle P1-yliedustuneisuudelle.

⁵² Sellaisia sl-aineiston periaatteessa T:ttömiä vs-lauseita kuin *Seuraavana aamuna istui Isolyömä-Sutinen raastavassa krapulassa Brendalla* (Paa), jotka ovat ominaisia yksinomaan kirjalliselle, usein tyyliään vanhahtavalle, diskurssille (kyseistä esimerkkiäkin voi pitää kertojan tahallisenä kielellisenä leikittelynä), pidän Vilkunan (1989:10) tavoin tavalliselle suomessa havaittavalle kielenkäytölle poikkeuksellisina ja oikeastaan runokieleen verrattavina. Mielenkiintoista sinänsä, Vilkuna itse asiassa mainitsee tämän tyyppiset lauseet venäjän vaikutuksesta syntyneiksi.

9.2.4 Käännöksissä tehdyt muutokset kootusti

Sk/ajanlasku-aineiston käsittelyn lopuksi esitän vielä taulukossa 20, kuinka usein käännösteksteissä on muutettu AA:n lähdekielellä saamaa positiota.

Taulukko 20: sk/ajanlasku-osa-aineistoissa tehdyt positioiden vaihdot

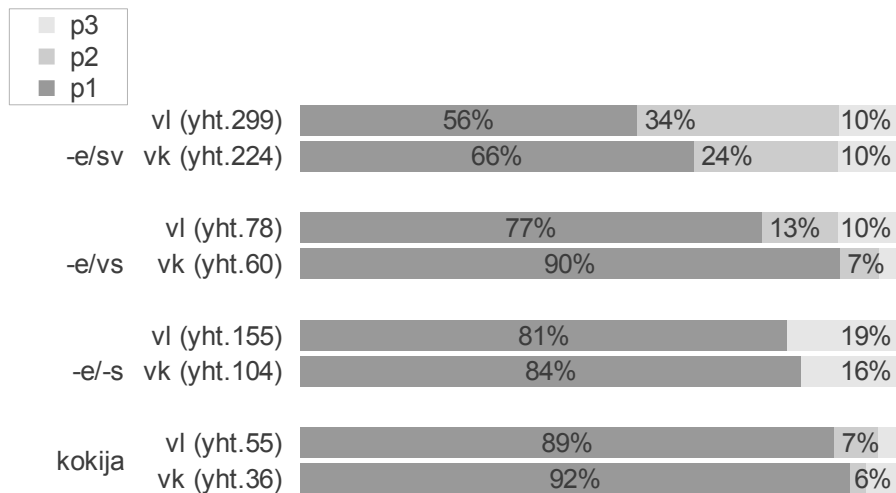
	säilyy samana	siirtyy	yhteensä position saavia lk-lauseita
sk/ajanlasku/-e/sv	75%	25%	881
sk/ajanlasku/-e/vs	91%	9%	92
sk/ajanlasku/-s	70%	30%	252

Taulukossa ilmaistut luvut eroavat selvästi sk/nyt-aineiston osalta saaduista lukuun ottamatta -s-aineistoa, joka sk/nyt-aineistossa on 69%, eli käytännössä sama kuin ajanlaskusanojen kohdalla. Merkillepantavaa luvuissa on, että ne tuntuvat ylipäättään korreloivan sk- ja sl-aineistojen eroavaisuuksien kanssa (vrt. kaaviot 2 ja 3): jos tarkkaillaan sv- vs- ja -s-osa-aineistoja, huomataan, että sk/ajanlasku/-e/vs-aineisto, jossa tapahtuu kaikkein vähiten position vaihdoksia, eroaa myös kaikkein jyrkimmin sitä vastaavasta lähdekielisestä aineistosta ja ajanlaskusanat/-s-aineisto, jossa vaihdoksia tehdään eniten, puolestaan myös eroaa vähiten omasta lähdekielisestä verrokkiaineistostaan. Tästä voidaan suoraan tehdä se johtopäätös, että alkuperäissuomelle tyypillinen ratkaisu olisi monissa tapauksissa vaatinut lähdekielenä olleen venäjän sanajärjestyksen muuttamista, mitä ei kuitenkaan ole aina tehty, jolloin voidaan puhua venäjän sanajärjestyksen aiheuttamasta interferenssistä. Tällä perusteella väitteen 10 voi katsoa pitävän paikkansa. Toisaalta on huomionarvoista, että vaikka myös nyt-sanat osalta erot alkuperäis- ja käännöskielisissä lauseissa havaittavissa AA:n eri asemien suosioissa ovat selviä, vastaavaa korrelaatiota ei ainakaan suoraan ole nyt-aineistoissa näkyvissä. Tämä herättää kysymyksen yliedustumisten taustalla olevista syistä: olisiko mahdollista, että ajanlaskusanojen kohdalla kyse on selkeämmin interferenssistä, kun taas nyt-sanat suhteen mahdollisesti enemmän pelkästä käännetyn kielen yksinkertaistumisesta?

9.3 Teper VK-aineistossa

Vk/teper-aineisto koostuu 458 lauseesta, mikä tarkoittaa, että käännöskielineen aineisto on melko selvästi lähdekielistä aineistoa pienempi (sk/teper-aineistoon kuuluu 685 lausetta). Jos katsotaan sv- ja vs- järjestystä noudattavien lauseiden suhdetta näissä kahdessa aineistossa, huomataan (kuten myös vertailtaessa sk- ja sl-aineistoja), että käännetty aineisto ei eroa alkuperäiskielineestä: vl/teper-aineistossa sv-lauseita on 77%, vk/teper-aineistossa 79%. Positioittain aineistot vertautuvat kaavion 4 mukaisesti. Vertailtaviksi osa-aineistoiksi on otettu -e/sv- ja -e/vs-aineistojen lisäksi subjektittomat lauseet ja erikoislausetyypeistä kokijalauseet niin, että mukaan kokijalauseisiin on laskettu myös nesessiivilauseet.

Kaavio 4: AA:n sijainti alkuperäis- ja käännösvenäjänteper-aineistoissa

Tulokset ovat jokseenkin yllättäviä, sillä vk-aineisto kyllä eroaa paikoin vl-aineistosta, mutta ei niin, että eron voisi ajatella olevan lähdekielenä toimivan suomen vaikutusta. Erot ovat itse asiassa hyvin samanlaiset kuin edellä tarkasteltaessa venäjältä suomeen käännettyjä aineistoja: käännetyn kielen osa-aineistoissa P1 on järjestelmällisesti yleisempi kuin vastaavissa lähdekielissä osa-aineistoissa. Vk/-e/sv/p1-aineiston 66% osuuden ja vl/-e/sv/p1-aineiston 56% osuuden välinen ero on tilastollisesti merkitsevä p-arvolla 0,0253 ja samaten -e/vs-aineistojen P1-osuuksien ero on juuri ja juuri tilastollisesti merkitsevä (p-arvo 0,0462). -S-aineistojen ja kokijalauseaineistojen kohdalla havaittavat erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä, mutta yhtä kaikki

samansuuntaisia kuin vertailtaessa suomen alkuperäis- ja käännöskielisiä aineistoja niin nyt-sanan kuin ajanlaskusanojenkin osalta, niin että kaikissa käännöskielisissä osaineistoissa P1-sijoittuvien AA:ien osuus on järjestelmällisesti suurempi kuin alkuperäiskielisissä aineistoissa. Vaikka erot -s/sv- sekä -e/vs-aineistojen P1-osuuksien välillä ovat tilastollisesti merkitseviä ja saman suuntaisia kuin sk- ja sl-aineistoja vertailtaessa, on huomautettava, että suomenkielisen aineiston osalta ne olivat vielä merkitsevempiä.

9.3.1 VK/teper/p1

Vaikuttaisi siltä, ettei *teper*-sanankäännöskielisessä aineistossa havaittavaa P1-position korostuneisuutta voi pitää lähdekielen interferenssiä, sillä, kuten luvussa 8 huomattiin, suomen kielen mahdollisen vaikutuksen kuvittelisi päinvastoin johtavan P1-sijoittuneiden AA:ien määrän vähenemiseen. Esimerkiksi sl/nyt/-e/sv-aineistossa P1-sijoittuneiden ajan ilmausten osuus on 45%, kun se vl/teper/-e/sv-aineistossa on 56% ja vk/teper/-e/sv-aineistossa siis 66%. Jos kiinnitetään huomio sk/nyt- ja sk/ajanlasku-aineistoista tehtyihin havaintoihin, vaikuttaisi ensi katsomalta siltä, että P1-yliedustuminen voisikin olla käännössuunnasta riippumaton käännetylle kielelle tyypillinen ominaisuus. Asia kuitenkin mutkistuu, jos tutkitaan AA:n sijoittumista niissä lauseissa, joiden pohjalta vk/teper-aineiston lauseet on käännetty. Esimerkiksi vk/teper/-e/sv-lauseiden osalta kohdekielivenäjän pohjana olevien suomenkielisten lk-lauseiden AA:t jakautuvat positioittain niin, että P1-asemaan sijoittuukin 72%, P2-asemaan 9% ja P3-asemaan 19% lauseista, mikä eroaa merkittävästi varsinaisista sl-aineiston yhteydessä havaituista luvuista. Tämä taas johtaa kiinnittämään huomion siihen, minkälaisissa tapauksissa suomen kielen ajan ilmaus (tavallisimmin *nyt*-sana) käännetään juuri *teper*-sanalla. Suomen nyt-sanalle nimittäin löytyy toinenkin tavallinen käännösvaihtoehto, venäjän *seitsas*. Seitsas-aineisto ei valikoitunut tähän tutkimukseen mukaan, sillä se oli *teper*-aineistoa pienempi. Analysoin kuitenkin myös *seitsas*-lauseet ja niiden perusteella selvitin, miten vk/*seitsas*/-e/sv-aineistossa jakautuvat. Tulos on nähtävillä taulukossa 21, jossa vertailun vuoksi on esitetty paitsi vk/*teper*- ja vk/*seitsas*-aineiston lähde- ja kohdekielisten lauseitten, myös sl/nyt/-e/sv-lauseiden jakautuminen eri positioihin.

Taulukko 21: teper- ja seitsas-aineistojen erot positioiden osalta

	p1	p2	p3	aineiston koko/lausetta
sl/nyt/-e/sv	45%	13%	42%	373
vk/teper/-e/sv lähdekieliset	72%	9%	19%	204
vk/teper/-e/sv kohdekieliset	66%	24%	10%	224
vk/seitsas/-e/sv lk	48%	15%	37%	119
vk/seitsas/-e/sv kk	35%	51%	14%	128

Taulukosta nähdään, että teper- ja seitsas-sanat ovat loppujen lopuksi eräänlaisessa täydennysjakaumassa, niin että teper-sanaa käytetään lauseenalkuisena, seitsas-sanaa puolestaan useammin nyt-sanan vastineena silloin, kun nyt sijaitsee lauseen loppupuolella. Tämä selittääkin lopulta sen, että vk/teper-aineistossa P1 on merkittävästi yleisempi kuin vl/teper-aineistossa, sillä vk/teper/-aineiston lähdekielisten lauseiden tarkastelu osoittaa aineiston lauseiksi valikoituneen nimenomaan suurimmaksi osaksi lauseenalkuisen AA:n sisältäviä tapauksia.

Jos tutkitaan tarkemmin vk/teper/p1-lauseiden rakentumista, voidaan havaita, että vaikka jo itse lähdeaineisto on P1-painottunutta, tapahtuu siinä kuitenkin myös siirtoja muista asemista lauseen alkuun, kuten esimerkin 51 lauseissa.

- (Esim. 51) a. Siinä eukko [nyt]_{AA} seiso
 I [vot teper]_{AA} krohotnaja Babuška Zaitšiha stojala pered Volkom šžimaja v rukah
 korzinku(Mäk)
- b. Matti on [nyt]_{AA} alaselässä
 [Teper]_{AA} Matti pronik v pojasnitsu (Hot)

51a:sta ja 51b:stä käy myös ilmi, että vaikkei venäjässä ehkä ole mahdollista erottaa samalla tavalla lauseen K-kenttää kuin suomessa, on lauseenalkuinen sijainti silti potentiaalisesti kontrastinen. Tässä mielessä luvussa 9.2.1 tehdyt oletukset siitä, että venäjän neutraali P1 tulisi suomessa usein kontrastisesti tulkituksi, osoittautuvat vain asian yhdeksi puoleksi: toisaalta voidaan hyvin nähdä, että suomessa V-kenttään sijoittunut AA sijoitetaan venäjässä lauseen alkuun juuri kontrastin tähden. Itse asiassa kontrastisuus näkyy näissä tapauksissa paitsi syntaksin tasolla, myös leksikaalis-
 semanttisesti, sillä teper-sanat yhdeksi merkitysvariantiksi on esimerkiksi Ušakovin sanakirjassa (1996) määritelty 'vertailu edeltävään hetkeen tai aikaan'. Toinen tekijä, joka

aiheuttaa siirtoja suomen P3:sta venäjän P1:een on suomen mahdollisuus käyttää lauseen loppua kehymäisesti. Tämä näkyy teper-aineiston osalta muun muassa tapauksissa, joissa AA:na toimii kokonainen sivulause, sillä tavallisesti suomessa virkkeen loppuun sijoittuva sivulause-AA siirtyy venäjään käännettäessä virkkeen alkuun. Kahdessa tapauksessa sivulause on säilynyt lähdekielen mukaisesti virkkeen lopussa (52b, joka jo sk/nyt-analyysin yhteydessä mainittiin 41c:nä, sekä 52c). Alkuperäisvenäjän teper-aineistossa vastaavia tapauksia ole yhtään, vaan kaikki vs/teper/-aineiston 14 virkettä, joissa AA on ilmaistu kogda-sivulauseella, ovat nimenomaan P1-tapauksia.

- (Esim. 52) a. Olisin halunnut olla edustavimmillani [kun tapasin Johnnyn ensi kertaa noin viiteentoista vuoteen]^{AA}
[Teper kogda ja vstretila Džonni pervyi raz posle pjatnadtsatiletnei razluki]^{AA} hotelos by vygljadet poprilitšneje (Leh)
- b. se kuulosti jotenkin luontevalta sen suussa se voimasanoilla rähjääminen [nyt kun oli saanut tietää että se on alaikäinen]^{AA}
[i teper kogda stalo izvestno tšto ona nesoveršenkoletnjaja]^{AA} skvernoslovije kazalos kakto daže jestestvennym dlja nejo (Rim)
- c. Olo on vähän helpottunut [kun tiedän että...]^{AA}
Stalo nemnogo legtše [teper kogda ja znaju tšto]^{AA} (Oks)

9.3.2 V-kenttään sijoittuvat ajan ilmaukset

Jos vk/teper-aineistossa olisi nähtävissä suomen kielen interferenssiä, sen olettaisi luvussa 6 tehtyjen havaintojen perusteella tapahtuvan P3-aseman yliedustumisena. Näin ei kuitenkaan ole, vaan esimerkiksi vk/teper/-e/-s-aineiston osalta P3 on jopa harvinaisempi kuin vastaavissa alkuperäiskielisissä lauseissa, mikä puolestaan lienee seurausta juuri teper- ja seitsas-sanojen välisestä työnjaosta ja sitä kautta vk/teper-aineiston valikoituneista lähdelauseista.

Se, että lähdekielessä yleisen P3-aseman aiheuttamaa interferenssiä ei teper-sanalla kohdalla ole, on jossain määrin rinnastettavissa myös siihen, ettei sk/nyt-aineiston kohdalla voitu havaita P2-aseman yliedustumista. Sk-aineiston ja P2-aseman kohdalla kielten välinen ero on suurimmassa osassa tapauksia niin selvä, ettei lähdekielen mukainen sijainti ole lainkaan todennäköistä (ks. esim. 43). VK/teper-aineiston ja P3-aseman kohdalla ero ei tosin vaikuta yhtä ehdottomalta: esimerkiksi 53a:ssa *teper* voisi venäjänkielisessä lauseessa olla myös verbinjälkeisessä asemassa, kun taas suomessa verbinetinen asema olisi käytännössä täysin mahdoton. Verbinjälkeinen sijainti

toteutuukin hyvin samantyyppisessä lk/teper-aineiston lauseessa 29a, joka on tässä toistettu 53b:nä. Sen sijaan tapauksissa, joissa verbinjälkeinen sijainti johtaisi sijoittumiseen koko lauseen viimeiseksi, ero on selkeämpi. Esimerkiksi 53c:ssä AA:n lauseenloppuinen asema (*jesli Ingel i Linda istšeznut teper*) johtaisi informaatorakenteen muutokseen, niin että propositio [[Ingel i Linda istšeznut]] tulisi tulkituksi vastaanottajan tietoihin jo kuuluvaksi yksiköksi ja *teper* vain ilmaisisi tapahtuman ajankohdan. Mielenkiintoista kyllä, suomi ja venäjä tuntuvat toimivan tässä tavallaan symmetrisesti, sillä suomessa vastaavanlaisessa sivulauseessa juuri verbinetinen sijainti (*Jos Ingel ja Linda nyt pakenisivat*) muuttaisi tulkintaa siihen suuntaan, että lauseella viestitään juuri paon ajankohtaa eikä pakoa tapahtumana ylipäättään.

- (Esim. 53) a. Illalla epämiellyttävän kylmät viinasukat olivat [nyt]_{AA} lämpimät
 Noski, propitannyje spirtom, kotoryje prošlym vetšerom neprijatno holodili nogi,
 [teper]_{AA} stali teplymi (Oks)
- b. Mnogoje tšto bylo neobhodimo v period stroiki stalo [teper]_{AA} nenužnym (Gro)
- c. Jos Ingel ja Linda pakenisivat [nyt]_{AA}
 Jesli Ingel i Linda [teper]_{AA} istšeznut (Oks)

53c:stä tehty huomio johtaa lopulta myös siihen päätelmään, että suomessa lauseen loppuasema vaikuttaisi ylipäättään olevan neutraalimpi, venäjässä sen taas tutkimuksen kuluessa tehtyjen havaintojen perusteella voisi katsoa olevan selkeämmin varattu informaatiostatukseltaan tietyytyypisille elementeille. Suomen V-kentän vapaudesta seuraa lisäksi se, että sinne voidaan hyvin sijoittaa myös kontrastia ilmaisevia sanoja, kun taas venäjässä ainakin teper-sanalla kohdalla sijainti lauseen alussa on tällaisissa tapauksissa huomattavasti tavallisempi. Vk/teper-aineistossa tämä ei kuitenkaan vaikuta johtaneen käännöskielessä näkyvään interferenssiin, vaan esimerkiksi -e/sv-osa-aineiston lauseissa lähdekielen P3 on lähes poikkeuksetta muutettu P1:ksi tai P2:ksi. Lähdekielessä P3-sijoittuneen AA:n sisältäviä lauseita on vk/teper-aineistoon nimittäin valikoitunut kaikkiaan 39 kpl, joista peräti 31:ssä alkuperäiskielen positio on vaihdettu. Siirrot jakautuvat koko lailla tasan, niin että →P1-siirtoja on 16 kpl, →P2-siirtoja 15 kpl.

Jos tarkastellaan vielä vk/teper-aineistossa havaittavaa P2- ja P3-AA:n sijoittumista suhteessa muihin V-kentän elementteihin, voidaan todeta, ettei eroavaisuuksia vl/teper-aineistossa havaittuihin säännönmukaisuuksiin juuri ole. Väitteen 8 mukaan venäjän P2-AA:n sijainti on erityisen selkeästi määriteltävissä: AA aloittaa lauseen V-kentän, eikä

sen ja lauseen T:n väliin mahduu juuri koskaan muita konstituentteja; AA:n ja finiittiverbin väliin sijoittuu joitakin semanttisesti tyhjiä adverbeja sekä joissain tapauksessa persoonapronomineja. Tässä vl/teper-aineiston kohdalla havaitussa kaavassa ei vk/teper-aineiston perusteella tapahdu muutoksia myöskään käännettyissä teksteissä.

P3-lauseiden osalta tehtiin vl-aineistoa analysoidessa se huomio, että teper-AA sijoittuu tavallisimmin heti finiittiverbin jälkeen, kuitenkin niin, että verbin ja ajan ilmauksen väliin mahtuu etenkin VS-lauseissa usein informaatiostatustaan menettänyt persoonapronomini. Osin edellä kuvatussa teper- ja seitsas-sanojen täydennysjakaumasta johtuen vk/teper/p3-aineistot ovat huomattavan pieniä: -e/sv/p3-aineisto koostuu ainoastaan 23 lauseesta, -e/vs-aineisto 2:sta ja -e/-s-aineisto puolestaan 17 lauseesta. SV-lauseissa finiittiverbin ja AA:n väliin sijoittuu muita elementtejä vain yhdessä tapauksessa, -s-lauseissa kahdessa – nämäkin tapaukset noudattavat kuitenkin luvussa 7.3 esitettyjä säännönmukaisuuksia, niin että esimerkiksi 54:ssä verbin ja AA:n välissä sijaitseva elementti on persoonapronomini (vrt. esimerkki 29d). On lisäksi huomattava, että tutkimuksen kuluessa tehtyjen havaintojen perusteella suomi ja venäjä toimivat juuri esimerkiksi AA:n ja $C_a \cap C_b$ -joukon jäseniin viittaavien persoonapronominien keskinäisen järjestyksen osalta pitkälti samalla tavalla, joten interferenssistä puhuminen ei näissä tapauksissa olisi edes mahdollista.

(Esim. 54) Viedään hänet [nyt]_{AA} Joensuuhun
 Otvezem jejo [teper]_{AA} v Joensuu (Leh)

9.3.3 Käännöksissä tehdyt muutokset kootusti

Tarkastelen teper/vk-aineiston analyysin lopuksi edellisten käännöskielisten aineistojen tapaan, kuinka usein aineistossa kaiken kaikkiaan on vaihdettu lähdekielisten lauseitten positiota. Yhteenvedo muutoksista näkyy taulukossa 22.

Taulukko 22: vk/teper-osa-aineistoissa tehdyt positioiden vaihdot

	säilyy samana	siirtyy	yhteensä position saavia lk-lauseita
vk/teper/-e/sv	62%	38%	204
vk/teper/-e/vs	75%	25%	56
vk/teper/-e/-s	71%	29%	87

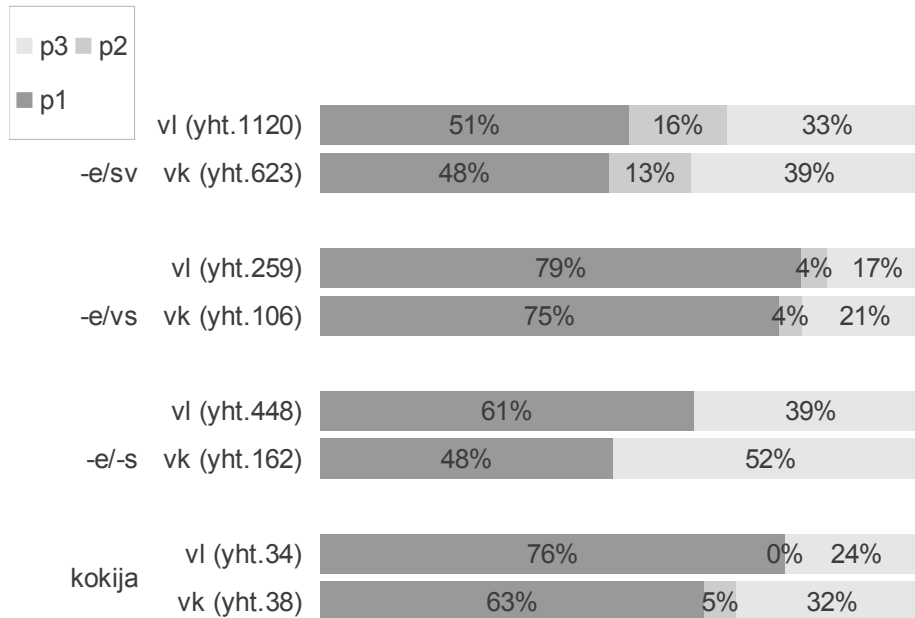
Taulukosta ilmi käyvät siirtojen osuudet ovat melko samansuuruisia kuin edellä havaittiin sk/nyt-aineiston osalta (ks. taulukko 15). Selkein eroavaisuus on siinä, että sv- ja vs-aineistojen välinen ero on jopa kohtuullisen suuri (joskaan ei tilastollisesti merkitsevä) vk/teper-aineistossa, niin että vs-lauseiden kohdalla lähdekielen positiota muutetaan huomattavasti harvemmin kuin sv-lauseiden kohdalla (sk/nyt aineistossa vs- ja sv-lauseiden muutosprosentteilla on eroa vain yksi prosenttiyksikkö). Mielenkiintoista kyllä, myös sk/ajanlasku-aineistossa, jossa voidaan katsoa havaitun eniten lähdekielen interferenssiä, juuri vs-lauseita on muutettu vähiten.

9.4 Ajanlaskusanat VK-aineistossa

Sk-aineistossa juuri ajanlaskusanojen kohdalla oli erityisen selvästi nähtävissä P1-aseman yliedustuminen. Ero sk/ajanlasku- ja sk/nyt-aineistojen välillä johtunee ennen kaikkea ajanlaskusanojen informaatorakenteen vaikutukselle herkästä luonteesta. Myös vk-aineistossa ajanlaskusanat käyttäytyvät jonkin verran eri tavalla kuin teper-aineiston sanat.

Vk/ajanlasku- ja vl/ajanlasku-aineistojen väliset erot AA:n sijoittumisessa ovat nähtävissä kaaviosta 5, jonka perusteella voidaan todeta, että P1-asemaan sijoittuvien AA:ien osuudet ovat hyvinkin samanlaisia vk- ja vl-aineistossa – jopa niin, että esimerkiksi -e/sv-aineistossa käänöskielessä P1 on hivenen harvinaisempi kuin alkuperäiskielessä. Tämä taas vahvistaa vielä kerran oikeaksi sen päätelmän, että vk/teper-aineistossa P1-yliedustuminen johtuu nimenomaan teper- ja seitsas-sanojen välisen työnjaon aiheuttamasta lähdekielisten lauseiden valikoituneisuudesta.

Kaavio 5: AA:n sijoittuminen alkuperäis- ja käänösvenäjän ajanlaskusanojen aineistoissa

VI/ajanlasku- ja vk/ajanlasku-aineistojen vertailusta käy kuitenkin ilmi toisenlainen merkillepantava eroavaisuus. Jokaisessa osa-aineistoissa käännetyn venäjän P3-osuudet ovat nimittäin suurempia kuin alkuperäiskielisen venäjän. Erot eivät sinänsä ole suuria, mutta niin -e/sv/p3- kuin -e/-s/p3-aineiston osalta kuitenkin tilastollisesti merkitseviä (p-arvot 0,0159 ja 0,0046). Luvut viittaavat siihen, että vk/ajanlaskuaineistossa mahdollisesti olisi havaittavissa jonkin verran lähdekielenä olevan suomen vaikutusta.

Sinänsä huomionarvoista on myös se, että vs-järjestystä noudattavissa lauseissa eri positioiden muodostamat osuudet ovat hyvin samansuuruiset vl- ja vk-aineistojen välillä. Havainto on merkittävä sen tähden, että suomenkielisten aineistojen kohdalla vallitsee aivan päinvastainen ilmiö: vs-aineiston osalta erot sk- ja sl-aineistojen välillä ovat kaikkein suurimmat.

9.4.1 Vk/ajanlasku/p3

Tarkastelen aluksi subjektittomien lauseiden aineistoa, jossa havaittu ero lähde- ja kohdekielisten aineistojen välillä oli kaikkein selkein. VI/ajanlasku/-s-aineistossa P3-position (kun mahdollisia ovat ainoastaan P1 ja P3) saa 39% aineiston lauseista.

Vk/ajanlasku/-s-aineistossa taas P3-sijoittuneiden AA:ien osuus on kaavion 5 mukaisesti 52%. Sl/ajanlasku/-s-aineistossa vastaava luku on 61%, mikä todella viittaisi siihen, että subjektittomien lauseiden osalta venäjään käännettyissä ajanlaskusanoissa olisi havaittavissa suomen interferenssiä. Jos katsotaan taulukkoa 17, voidaan huomata, että subjektittomien mutta erikoislausetyyppeihin kuulumattomien lauseiden kohdalla vk/ajanlasku-aineistossa (kooltaan 143 lausetta) tapahtuu 27 siirtoa P3:sta P1:een, mikä kertoo selvistä eroista suomen ja venäjän välillä. Tämä on odotuksenmukaista, jos ajatellaan luvuissa 7.3.4 ja 7.4.2 esitettyjä havaintoja AA:n sijoittumisesta venäjän -s-lauseissa: AA sijaitsee tyypillisesti joko lauseen alussa tai aivan finiittiverbin edessä, joskin verrattuna teper-lauseisiin ajanlaskusanojen aineistossa P3-sijoittuminen on jonkin verran yleisempää. Suomessa sen sijaan -s-aineisto toimii eri tavalla, niin että lauseen alun lisäksi AA:t sijoittuvat yleisimmin juuri finiittiverbin jälkeiseen asemaan (ks. luvut 7.1.4 ja 7.2.2).

Oletus interferenssistä johtaa kysymykseen siitä, voidaanko vk/ajanlasku/-aineistosta erottaa tapauksia, joissa AA sijaitsee verbin jäljessä, vaikka luonnollisempaa olisi verbinetinen sijainti. Koska suomen -s-lauseissa P3-sijoittunut AA seuraa tyypillisesti heti finiittiverbin jäljessä, on esimerkiksi objektin sisältävissä subjektittomissa lauseissa tyypillistä, että V-kentän järjestys on $V \rightarrow AA \rightarrow O$. Vk/ajanlasku/-s-aineistossa ei kuitenkaan ole yhtään tätä järjestystä noudattavaa lausetta, vaan esimerkiksi 55a:ssa ja 55b:ssä suomen järjestys on muuttunut siten, että AA on siirretty aivan lauseen alkuun. Samaten lauseissa, joissa on mukana paikan ilmaus, on AA:n sijaintia on muutettu suomen $V \rightarrow AA \rightarrow P$:stä niin, että venäjässä AA jälleen kerran sijoittuukin koko lauseen ensimmäiseksi, kuten 55c-d:ssä.

- (Esim. 55) a. hankki [aamulla]_{AA} retkeilyvarusteet
[utrom]_{AA} prikupil turistitšeskoje snarjaženije (Paa)
- b. jos saisin [heti ensi viikon alussa]_{AA} yhteenvedon kaikista alueella myynnissä olevista taloista
jesli [srazu v natšale sledujuštšei nedeli]_{AA} polutšu istšerpyvajuštšuju informatsiju obo vseh domah kotoryje (Hot)
- c. köynsi [myöhemmin illalla]_{AA} isänsä viereen
a [pozže vetšerom]_{AA} podlizyvalas k ottsu tštoby pomiritsja (Oks)
- d. ja palaa [illalla]_{AA} hotelliin
a [vetšerom]_{AA} prinosit v otel (Kro)

Paitsi -s-, myös -e/sv-aineistossa kohdekielivenäjä sisältää merkitsevästi enemmän P3-sijoittuneita AA:ejä kuin lähdekielivenäjä. Jos vl/ajanlasku/-e/sv- ja vk/ajanlasku/-e/sv-aineistojen kohdalla suorittaa saman testin kuin vk/ajanlasku/-s-aineistossa, voidaan havaita, että vaikka kummassakin aineistossa tapauksia on vähän, kohdekielessä V→AA→O-lauseita on lähdekieltä enemmän. 56a on esimerkki vk/-e/sv-aineiston tapauksesta, 56b vl/-e/sv-aineistosta. Mielenkiintoisia tapauksia ovat myös 56c ja 56d, joiden lähdekielisissä lauseissa ei varsinaisesti ole ajan ilmausta, vaan ajankohtaa ilmaisevan alkuosan sisältävä yhdyssana. Tällaisissa lauseissa AA on joko ilmaistu aivan lauseen alussa tai sitten se sijaistee ehkä paikoin epätyypilliseltä vaikuttavassa asemassa heti finiittiverbin jälkeen, niin kuin juuri tapahtuu 56c–d:ssä.

- (Esim. 56) a. Juuri tuollaiset maukat olivat [kouluaikoinani]_{AA} määränneet minun arvoni
Imenno takije tipy kak Maukka opredeljali [v naši školnyje gody]_{AA} moje dostoinstvo
(Leh)
- b. Glebov krome izumlenija ljubopytstva ispytal [v pervuju že sekundu]_{AA} udar
togo zabytogo svintsovogo tšto navsegda svjazano s Šulepnikovym
ja koki hämmästyksen ja uteliaisuuden ohella [heti ensi hetkestä]_{AA} iskuna
Šulepnikoviin ikuisesti kytkeytyneen unohtuneen lyijynraskaan painon (Tri1)
- c. hän oli keiteltyt aamukahvit
ona že svarila [utrom]_{AA} kofe (Paa)
- d. mä nukuin vähän niinku päiväunia
Ja tipa prileg [dnem]_{AA} nenadolgo (Rim)

56:ssa mainittujen esimerkkien kaltaiset lauseet saattavat selittää osan vk/ajanlasku/-e/sv-aineiston vl/ajanlasku/-e/sv-aineistoa suuremmasta P3-AA:ien määrästä, mutta merkitsevemmän eron sisältävässä -s-aineistossa eron taustatekijät vaikuttavat tehtyjen havaintojen perusteella olevan toisaalla. Koska heti verbin jälkeen mutta ei viimeisenä sijaitsevia tapauksia -s-aineistossa ei ole, on tehtävä se johtopäätös, että ero lopulta muodostuu juuri niistä tapauksista, joissa AA sijaitsee koko lauseen viimeisenä. Tutkimuksen kuluessa on jo aiemmin huomattu, että suomessa lauseenloppuinen asema saattaa käyttäytyä kehyksen tavoin tapauksissa, joissa se venäjässä ei ole tyypillistä tai edes mahdollista (ks. esimerkit 24f, 52 ja 53c). Olisikin loogista olettaa, että koska vk/ajanlasku/-s-aineistossa P3 vaikuttaa jonkin verran yliedustuneelta, syynä voisivat itse asiassa olla tapaukset, joissa käännettäessä on omaksuttu suomen tapa sijoittaa kehyksinen AA lauseen loppuun.

- (Esim. 57) a. että hänet oli nähty kaivosmäellä [Merittan murhayönä]^{AA}
tšto jejo videli na šahtovoi gore [v notš ubijstva Merity]^{AA} (Leh)
- b. Tai aivastaisi [yöllä]^{AA}
Ili tšihnet [notšju]^{AA} (Oks)
- c. sillä Jaska itse tapettiin [viime yönä]^{AA}
tak kak samogo Jasku ubili [prošloi notšju]^{AA} (Leh)
- d. jos tulette sinne näytölle [sunnuntaina]^{AA}
možet že pridete na smotriny etogo doma [v voskresenje]^{AA} (Hot)
- e. olin seisonut laiturin päässä [koko sen iltapäivän]^{AA}
kak stojal na kraju mostkov [v tot vetšer]^{AA} (Hot)

Kun tarkastellaan vk/ajanlasku/-s-aineiston lauseita, joissa AA sijaitsee lauseen lopussa, joukosta voidaan todella löytää myös tapauksia, joissa AA:n sijaintia ei voi pitää suoraan informaatorakenteesta johtuvana. Tällaisia ovat kaikki esimerkit 57:ssä. 57d:ssä näyttäisi ensi katsomalta, että lähdekielenä olevassa suomessa havaittava loppuasema johtuu AA:n korkeasta statuksesta informaatiohierarkiassa, mutta tarkemmin tutkittuna näin ei ainakaan oman tulkintani mukaan ole. Kohtaa edeltävässä kontekstissa käy ilmi, että esimerkissä mainittu *näyttö* itse asiassa on vain sunnuntaina (eikä näytölle tuleminen juuri sunnuntaina voi olla lauseen tärkein uusi sanoma) ja että tämä on keskustelun molempien osapuolten tiedossa (propositio [[näyttö on sunnuntaina]] kuuluu oletettavasti itse asiassa molempien osapuolten $C_a \cap C_b$ -tietojoukkoon, koska asia on nimenomaan ollut käydyn keskustelun aiheena), jolloin AA muuttuu kehyksiseksi: lauseessa ilmaistaan propositionaalista tietoa [[tulette sinne näytölle]]. Tähän propositioniin liitetään ajallinen kehys, joka itse asiassa tuntuisi olevan kiinteä osa itse tapahtumaa, niin, että lausuman välittämä tietoyksikkö on lopulta kokonaisuudessaan juuri [[tulette sinne näytölle sunnuntaina]].

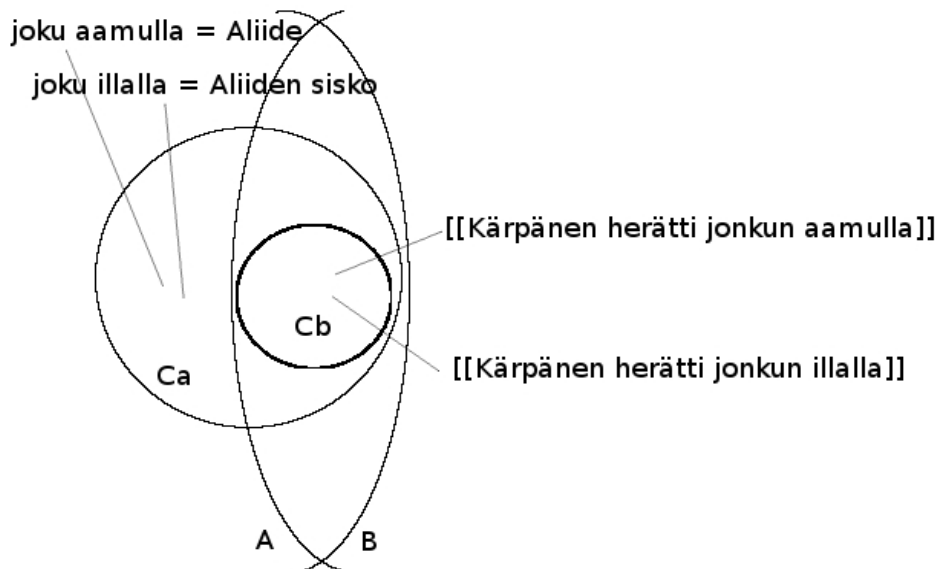
Tässä suhteessa kyseessä lienee pitkälti sama ilmiö kuin suomen ajanlaskusanojen kohdalla havaittu sk/nyt-aineistoakin selvempi P1-yliedustuminen: nimenomaan AA:n toimiessa lauseen kehyksenä suomen ja venäjän välillä vaikuttaa olevan ero siinä, mihin asemiin AA:lla on tyypillistä sijoittua. Suomessa sekä alku- että loppuasema ovat yleisiä, mutta venäjässä alkuasema on selvästi yleisempi ja loppuasema kehyksen merkityksessä melko harvinainen, mistä kertoo sekin, että usein suomessa loppuun sijoitettu kehys-AA kuitenkin käännettäessä siirretään lauseen alkuun, kuten 24f:ssä, jonka toistan tässä vielä käännöksineen 58:nä.

(Esim. 58) Kärpänen oli herättänyt Aliiden [aamulla] AA
[Utrom]_{AA} muha razbudila Alide (Oks)

Tiivistän 58:n avulla vielä havaitsemani eron suomen ja venäjän alku- ja loppuposition käytössä.

Jos 58 suomessa sisältäisi P1-AA:n (*Aamulla kärpänen oli herättänyt Aliiden*), lause voisi jälleen kerran saada kontrastisen tulkinnan: *aamulla kärpänen oli herättänyt Aliiden, illalla Aliiden siskon*. Nykyisellään lause kuitenkin tulee ymmärretyksi niin, että viestin vastaanottajalle välitetään propositio [[kärpänen oli herättänyt Aliiden aamulla]], jonka ajatellaan sijaitsevan viestin vastaanottajan hallussaan pitämän tiedon ulkopuolella (Ca-B:ssä). On huomattava, että ajallinen kehys *aamulla* kuuluu jälleen mukaan propositioon, niin että koko lause lopulta välittää ainoastaan yhden tietoyksikön. Kaaviossa 6 on esitetty yksi mahdollinen tulkinta siitä, miten A olettaisi tilanteessa olennaisen tiedon jakautuvan eri joukkoihin ennen repliikkiään *Aamulla kärpänen oli herättänyt Aliiden* (vrt. kaavio 1, johon verrattuna 6 on suurennos juuri tietojoukkojen leikkauskohdasta. Ks. myös Yokoyama 1986:35).

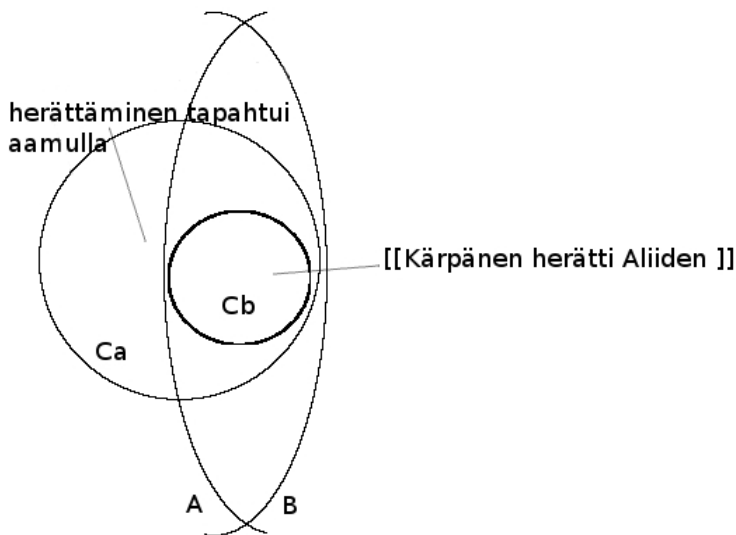
Kaavio 6: Propositionaalisen tiedon sijainti tietojoukoissa ennen lausumaa "Aamulla kärpänen oli herättänyt Aliiden"

Venäjässä AA:n funktio kehyksenä vaikuttaa puolestaan olevan tiukemmin sidottu sijaintiin aivan lauseen alussa. Tulkintani on, että tieto myös välittyy jakaantuneena

erilaisiin yksiköihin: lauseenalkuinen *utrom* muodostaa ehkä äsken esitettyä suomen lauseloppuista tapausta selkeämmin erillisen, itsenäisen kehyksen, jota ei sinänsä arvioida sijoittumaan mihinkään tietojoukkoon. Tämän perään liitetään kehyksen sisällä tapahtuneita propositioita, tässä tapauksessa [[kärpänen oli herättänyt Aliiden]], joka on, kuten edellä suomen tapauksessa, C_a - B :ssä sijaitsevaa tietoa. Jos taas venäjässä AA sijaitsisi lauseen lopussa (*Muha razbudila Aliide utrom*), propositio [[kärpänen oli herättänyt Aliiden]] tulisi tulkituksi tiedoksi, jonka oletetaan kuuluvan vastaanottajan hallussa olevien tietojen joukkoon, itse asiassa jopa (joskin ehkä tahallisen väärin arvioiden) tällä hetkellä huomion kohteena olevan tiedon joukkoon eli $C_a \cap C_b$:hen. Tällöin AA *utrom* eli tieto siitä, että teko tapahtui aamulla, puolestaan tulisi asemansa kautta tulkituksi sijaitsemaan C_a - B :ssä eli vastaajan hallussa olevien tietojen ulkopuolella ja koko lausuman funktiona olisi siis välittää lisää tietoa viestin vastaanottajalle jo tutusta tapahtumasta (että se tapahtui nimenomaan aamulla). Tämä on tilanne kaaviossa 7.

Kaavio 7: Propositionaalisen tiedon sijainti tietojoukoissa ennen A:n lausumaa "Muha razbudila Aliide utrom"

Mielenkiintoista on, että sekä suomessa että venäjässä ei-kehyksistä tulkintaa voisi erikseen vielä voimistaa muuttamalla lauseen muiden elementtien sanajärjestyistä: *Aamulla kärpänen Aliiden herätti* ei jättäisi enää lainkaan mahdollisuutta kehyksiselle tulkinnalle, ja samoin *razbudila muha Aliide utrom* löisi lukkoon ajatuksen siitä, että itse

herättämistapahtuja on jo kuulijalle tuttu. Tässä mielessä tarkastellut kielet toimivat jälleen ikään kuin symmetrisesti, vaikka eri päin.

Käännettäessä kirjallisia tekstejä kääntäjällä on luonnollisesti aina se ongelma, ettei tekstiin voida liittää intonaatiota, jota niin venäjässä kuin suomessakin käytetään edellä kuvatun kaltaisten monitulkintaisten tapausten osalta siihen, että varmistetaan se tulkinta, joka viestistä halutaan antaa ja suljetaan muut mahdollisuudet pois tai ainakin pienennetään niiden todennäköisyyttä (Leino 1982:132; Yokoyama 1976:176). Mahdollisesti tästä puuttuvasta työvälisestä osittain johtuu, että käännöksissä on jonkin verran havaittavissa lähdekielen vaikutuksesta syntyviä epätyypillisiä rakenteita, jotka niin suomen kuin venäjän tapauksessa liittyvät AA:n toimimiseen lauseen kehyksenä ja periaatteessa kehykseksi tarkoitettua AA:n tulemistä tulkituksi muulla tavalla (kontrastisesti tai informaatorakennetta muuttavasti).

9.4.2 Tarkempia huomioita V-kentästä

Luvussa 8 todettiin, että venäjässä eritoten ajanlaskusanojen osalta verbinjälkeinen V-kenttä on jonkin verran tyhjempi kuin suomessa. Olisiko tämän perusteella mahdollista, että suomesta käännettäessä myös venäjänkieliset lauseet sisältäisivät enemmän verbin jälkeen tulevaa ainesta? Tutkin asiaa aluksi tilastojen valossa.

Luvussa 8 tehdyn havainnon mukaan 44%:ssa vl/ajanlasku/-e/sv-aineiston lauseita lauseen V-kenttä sisältää finiittiverbin jälkeen ainoastaan AA:n. Vk/ajanlasku/-e/sv-aineistossa vastaava luku on 37%, mikä ainakin silmämääräisesti vaikuttaisi jonkin verran pienemmältä. Ero ei tarkemmin katsottuna ole kuitenkaan merkitsevä (p-arvoksi jää 0,0987). Myöskään -s-aineistossa, jossa siis selkeimmin havaittiin P3-aseman yliedustusta, ei ainakaan V→AA -järjestyksestä rakentuvien lauseiden määrällä mitattuna ole havaittavissa, että finiittiverbin jälkeinen V-kenttä olisi jollain tavalla täydempi, sillä pelkän AA:n verbin jälkeen sisältää sk/-s-lauseista 10% ja vk/-s-lauseista itse asiassa suurempi osa, 22%.

Toisena tilastollisena mittarina V-kentän verbinjälkeisen aineksen määrästä käytän, kuten luvussa 8, testiä siitä, miten käyttäytyvät ne -e/sv-aineiston lauseet, joissa AA:n lisäksi subjektin jälkeen on mukana vähintään kaksi muuta täydennystä tai määritettä.

Vl/ajanlasku/-e/sv-aineistossa tällaisia lauseita on 37 kpl (3%), vk/ajanlasku/-e/sv-aineistossa puolestaan 31 kpl (5%). Edelleenkin ei siis voida puhua merkitsevistä eroista, mutta suunta toisaalta viittaisi jälleen siihen, että mahdollisesti käänösaineistossa nimenomaan -e/sv-lauseiden kohdalla V-kentän jälkipuolessa olisi jotakin vl-aineistossa poikkeavaa. AA:n lisäksi vähintään kaksi elementtiä sisältävien lauseiden tarkempi rakentuminen on esitetty taulukossa 23.

Taulukko 23: vk/ajanlasku/-e/sv- ja vl/ajanlasku/-e/sv-aineistojen lauseet, joissa V-kentässä vähintään kolme elementtiä

	yht. kpl	ensimmäisenä	keskellä	viimeisenä
vl/ajanlasku/-s/-e/sv/p3	37	14%	41%	46%
vk/ajanlasku/-e/sv/p3	31	6%	32%	61%

Taulukon mukaan vl- ja vk-aineistot käyttäytyvät melko samanlaisesti lauseissa, joissa AA:n lisäksi V-kenttään kuuluu vähintään kaksi muuta elementtiä. Kolmesta elementistä viimeisenä ja keskimmäisenä eli lähempänä lauseen loppua sijaitsevien AA:ien määrät ovat kuitenkin kohdekielisessä aineistossa jonkin verran lähdekielistä aineistoa suurempia, mikä osaltaan tukee oletusta siitä, että suomesta käännettyssä kohdekielivenäjässä ajan ilmauksia sijoittuu lähdekielivenäjää useammin lähemmäs lauseen oikeaa reunaa. Mitkään taulukon 23 eroista eivät kaikesta huolimatta ole tilastollisesti merkitseviä, joten kovin suurta painoarvoa juuri näille luvuille ei voi antaa.

Koska tehdyt tilastolliset havainnot eivät anna selkeitä viitteitä siitä, että vk-aineiston V-kenttä rakentuisi eri tavalla kuin vl-aineistossa, en ryhdy V-kentän osalta myöskään sen laajempiin laadullisiin tarkasteluihin. Kuten jo todettu, lauseissa, joissa AA sijaitsee verbin jälkeen, määrittäyty sen sijainti neutraalien tapausten (joissa AA:n sijainti ei ole suoraan informaatorakenteen sanelema) osalta niin suomessa kuin venäjässä pitkälti samojen periaatteiden mukaisesti, mistä loogisesti seuraa, ettei myöskään näiden kielten välisen käännöstoiminnan tuloksena syntyneissä teksteissä ole tältä osin havaittavissa mitään merkittävästi alkuperäiskielisistä teksteistä poikkeavaa.

9.4.3 Käännöksissä tehdyt muutokset kootusti

vk/ajanlasku-aineiston analyysin päätteeksi esitän vielä taulukossa 24 yhteenvetona, kuinka usein aineiston lauseissa on käännettäessä muutettu AA:n lähdekielellä saamaa positiota (vrt. taulukot 15, 20 ja 22).

Taulukko 24: vk/ajanlasku-osa-aineistoissa tehdyt positioiden vaihdot

	säilyy samana	siirtyy	yhteensä position saavia lk-lauseita
vk/ajanlasku/-e/sv	71%	29%	567
vk/ajanlasku/-e/vs	74%	26%	96
vk/ajanlasku/-e/-s	69%	31%	143

Taulukosta voidaan panna merkille ennen muuta se, että vaikka juuri -vk/ajanlaskusanat/-s-aineistossa havaittiin jonkin verran todennäköisesti lk-suomen vaikutuksesta syntyneitä P3-aseman yliedustusta, on siinä silti myös tehty eniten muutoksia AA:n lähdekielellä saamiin positiioihin. Erot muihin osa-aineistoihin eivät kuitenkaan ole suuria, ja kauttaaltaan luvut vastaavat muiden käänösaineistojen osalta havaittuja, lukuun ottamatta osittain sk/ajanlasku-aineistoa, jossa -e/sv- ja -e/vs-lauseet pysyvät erityisen usein muuttumattomina. Vs-lauseet erottuvat lopulta kaikissa aineistoissa paitsi suomen sk/nyt-lauseissa, mutta on huomattava, että tilastollisesti merkitseviä ovat ainoastaan juuri sk/ajanlasku-aineiston kohdalla havaittavat erot, mikä taas saattaa liittyä lopulta siihen, että sk/ajanlasku-aineisto on myös kaikista aineistoista suurin. Sk/ajanlaskusanojen kohdalla säilytettyjen lähdekielisten rakenteiden osuus on niin suuri, että se johtaa lähdekielen määrällisestikin havaittavaan interferenssiin, vk/ajanlaskusanoissa taas ei vertailussa alkuperäiskieleen havaita minkäänlaisia määrällisiä eroja. Suomen ja venäjän vs-lauseiden eroista kertoo myös taulukko 25, johon on kuvattu, kuinka usein lähdekielen vs-järjestys ylipäätään vaihdetaan sv-järjestykseksi ja kuinka usein lähdekielen sv puolestaan muuttuu vs-järjestykseksi.

Taulukko 25: Suomen ja venäjän vs- järjestyksiin tehdyt muutokset ajanlaskusanoissa

	yht.lk/vs	lk/vs → kk/sv	pros.	yht.lk/sv	lk/sv → kk/vs	pros.
sk/ajanlasku	179	75	42%	863	13	2%
vk/ajanlasku	84	30	36%	472	27	6%

Taulukosta nähdään, että vaikka itse vs-lauseen sisältämän AA:n positio sk/ajanlasku-aineistossa useimmiten säilyy samana, on vs-järjestys ylipäätään muutettu sv-järjestykseksi useammin käännettäessä suomeen kuin venäjään päin, joskaan aineistojen välinen ero ei ole tilastollisesti merkitsevä (χ^2 -testin mukainen p-arvo 0,2550). Samaten, toisesta näkökulmasta tarkasteltuna, venäjään päin käännettäessä lähdekielen sv on useammin muutettu vs-järjestykseksi kuin suomeen päin käännettäessä, mikä ero on myös tilastollisesti merkitsevä p-arvolla 0,0003.

Taulukon 25 tilastojen merkittävin anti ei kuitenkaan suoraan ole muutosten määrän erilaisuudessa, vaan siinä, että muutoksia kumpaankin kieleen käännettäessä tehdään melko usein. Tästä seuraa se, että periaatteessa lauseet, jotka tämän muutosprosessin jälkeen jäävät jäljelle ja säilyttävät vs-järjestyksensä, ovat lauseita, joiden osalta vs-järjestyksen funktio on molemmissa kielissä samanlainen, mistä voisi ajatella johtuvan sen, että vs-lauseissa myös AA:n positio kaikkein harvimminkin muuttuu. Kuten luvussa 9.2.3 kuitenkin todettiin, tietyissä tapauksissa etenkin suomeen käännettäessä joukkoon jää myös rakenteita, jotka kyllä ovat kielellisesti päällisin puolin hyväksyttäviä, mutta alkuperäiskieleen nähden epätyypillisiä. Näiden epätyypillisten mutta hyväksyttävien rakenteiden osuus vaikuttaisi sk/ajanlasku-aineistossa olevan kohtuullisen suuri, kun taas vk/ajanlasku-aineistossa vastaavia rakenteita ei ainakaan määrällisten faktojen valossa ole. Se, että suomeen päin käännettäessä vs→sv-siirtoja tehdään enemmän, kertoo puolestaan oletettavasti siitä, että suomessa vs-järjestyksellä on jossain määrin vähemmän funktioita kuin venäjässä, mitä tukevat ainakin 9.2.3:ssa tehdyt huomiot subjektiloppuisten vs-lauseiden rajoitetuista käyttömahdollisuuksista suomessa. Tämä selittäisi myös sen, että vs-lauseet ovat alttiita interferenssille suomeen, mutteivät venäjään päin käännettäessä: karkeasti yleistettynä venäjässä ovat kyllä mahdollisia kaikki ne funktiot, joita vs-järjestyksellä suomessa on, mutta suomen rajoittuneempi vs-järjestelmä ei ikään kuin kykene ottamaan vastaan venäjän laajemman kirjon kaikkia variantteja, mistä seurauksena on paitsi rakenteiden muuttamista, myös niiden omaksumista ja sitä kautta interferenssiä.

10 Päätelmiä

Tutkimuksen johdannossa tuotiin esiin, että nyt käsillä olevalla työllä on kaksi tavoitetta: toisaalta kartoittaa suomen ja venäjän eroja ajan ilmaisujen tyypillisen lauseaseman osalta, toisaalta selvittää, muuttuvatko AA:n tyypilliset sijainnit jollain tavalla käännettäessä ja tapahtuuko muutoksia enemmän nimenomaan käännessuunnasta riippuen.

Ensimmäinen tavoite osoittautui laajemmaksi kuin alun perin olin ymmärtänyt, sillä ajan ilmaisun sijoittuminen paljastui riippuvaksi lukuisista monimutkaisistakin kieliopillisista ja pragmaattisista tekijöistä. Nähdäkseni tavoite tuli kuitenkin täytetyksi: lukujen 7 ja 8 kuluessa AA:n sijoittumista kummassakin kielessä säätelevät säännönmukaisuudet saatiin kartoitettua melko kattavasti, niin että mielenkiintoisimmaksi vertailun osaksi muodostui lauseiden rakentuminen informaatorakenteen kannalta. Tässä suhteessa löydettiin toisaalta paljon yhtäläisyyksiä: nyt- ja teper-sanojen kaltaiset deiktiset elementit saavat kummassakin kielessä asemansa melko samantapaisesti, niin että ne neutraaleissa tapauksissa pyrkivät sijaitsemaan muualla kuin aivan lauseen alussa tai lopussa *mahdollisimman lähelle lauseen vasenta reunaa*, ellei lause sisällä niiden lisäksi joko semanttisesti tyhjempiä tai vielä oleellisemmin keskustelun osapuolien huomion kohteena olevia elementtejä, kuten $C_a \cap C_b$ -joukon elementteihin viittaavia persoonapronomineja. Suomessa vasemmaisoin mahdollinen sijainti on juuri finiittiverbin jäljessä, venäjässä taas juuri lauseen T:n jäljessä tai T:n puuttuessa juuri finiittiverbin edellä, mikä muodostaakin selkeimmän eron kielten välillä nyt- ja teper-sanojen kaltaisten elementtien osalta. Monimutkaisempi paikannettava olivat ajanlaskusanat, joiden osalta *niin vasemmalle kuin mahdollista* -periaatteen rikkovat informaatorakenteen asettamat vaatimukset.

Pintapuolisten yhteneväisyyksien lisäksi erityisesti tarkasteltaessa käännöskielisiä lauseita selvisi, että informaatorakenteen toiminnassa on selviäkkin eroja. Yksi tärkeä ero on lauseen alku- ja loppuaseman konstituenteille tuoma merkitys. Suomessa vaikuttaa olevan mahdollista, että myös lauseen lopussa sijaitseva konstituentti saa kehyksisen merkityksen, jolloin propositionaalista tietoa välitettäessä ajan ilmaus ikään kuin liittyy osaksi lauseen välittämää propositiota. Venäjässä kehyksisyys – joka molemmissa

kielissä ylipäätään kuuluu ajan ilmauksen yleisimpiin funktioihin lauseessa – ilmaistaan selkeämmin nimenomaan lauseenalkuisella asemalla. Vaikka kehyksisyyden määrittelevät säännöt eivät ole erityisen tiukkarajaisia, voidaan todeta, että tietyissä tapauksissa ne menevät suomen ja venäjän välillä ristiin: suomessa lauseenalkuinen sijainti saattaa johtaa lauseen kontrastiseen tulkintaan tilanteissa, joissa venäjässä neutraali tulkinta on selvä; toisaalta venäjässä suomen lauseenloppuinen ajan ilmaus saattaa aiheuttaa muun lauseen tulkitsemisen vanhaksi informaatioksi, tai tarkemmin vastaanottajan hallussa tai peräti huomion kohteena olevaksi informaatioksi tapauksissa, joissa suomessa kyseessä on lauseen välittämään proposition liittyvä kehyksinen ilmaus (ks. myös Kovtunova 2002:91).

Kielten eroja ja yhtenevyyksiä tarkastelemalla saadun konkreettisen vertailutiedon lisäksi ensimmäinen tutkimukselle asetetuista tehtävistä tuotti tuloksia suomen ja venäjän sanajärjestyksen vertailuun soveltuvan kuvausmallin luonnostelun muodossa. Yhdistelemällä Vilkun (1989) ja Yokoyaman (1986) eri lähtökohdista käsin rakennettuja yksittäisten kielten kuvaustapoja voitiin luoda työkaluja myös kontrasttiiviseen tarkkailuun. Katsoisin tämän tutkimuksen vasta tehneen kokeiluja vertailun toimivuudesta, mutta että tehdyt kokeilut antavat syytä systemaattisempaankin mallin kehittelyyn. Kun verrataan toisiinsa kahta kieltä, joiden sanajärjestystä määrittävät monin paikoin syntaktisten tekijöiden sijasta pragmaattiset, tarvitaan juuri tässä käytetyn yhdistelmämallin kaltaisia menetelmiä. Tässä tutkimuksessa tehtyjen sovellutusten perusteella on mahdollista myös vetää se varovainen johtopäätös, että jos mietitään suomen ja venäjän sijoittumista sivulla 18 mainitulle akselille, jonka toisessa päässä ovat sanajärjestyksen syntaktinen määräytyvyys ja toisessa pragmaattinen, voidaan suomen katsoa sijaitsevan jonkin verran kauempana pragmaattisuuden ääripäästä kuin venäjän. Arvio perustuu toisaalta suomen usein voimakkaana havaittavalle tarpeelle täyttää lauseen T-kenttä, toisaalta sille, että suomessa pragmaattisesti neutraaleja ajan ilmauksen sijaintivaihtoehtoja vaikuttaisi olevan enemmän kuin venäjässä, jossa konstituentin aseman vaihto saattaa herkemmin johtaa myös tulkinnan vaihtumiseen (vrt. edelleen lauseen loppu- ja alkuasemien paikoin yhtenevät funktiot suomessa).

Toinen tutkimukselle asetettu tavoite tarkennettiin luvussa 4 muodostettujen hypoteesien avulla siten, että tarkoituksena olisi selvittää, tapahtuuko mahdollista interferenssiä enemmän jommassakummassa käännössuunnassa, suomesta venäjään tai venäjystä suomeen päin käännettäessä. Hypoteesin mukaan interferenssiä on joka tapauksessa havaittavissa ja oletettavasti enemmän havaintoja olisi tehtävissä suuremmasta kielestä eli venäjystä pienempään kieleen eli suomeen päin käännettäessä. Tehtyjen havaintojen perusteella ensimmäinen osa hypoteesista voidaan katsoa toteutuneeksi, sillä molemmissa tarkastelluista kielistä havaittiin ainakin jonkin verran ensinnäkin alkuperäiskielelle tyypillisistä poikkeavia esiintymismääriä ja toiseksi löydettiin myös tekijöitä, joiden perusteella esiintymismäärien eron saattoi tietyissä tapauksissa päätellä johtuvan lähdekielen vaikutuksesta.

Interferenssiä tapahtui nimenomaan alueella, jossa ajan ilmauksen sijoittumiseen vaikuttaa eniten erilaisia tekijöitä eli informaatorakenteen ohjailulle herkkien ajanlaskusanojen osalta. Suomessa interferenssi näkyi lauseenalkuisen, venäjässä vastaavasti lauseenloppuisen aseman yliedustumisena. Vaikka löytyneen interferenssin määrää ei sinänsä ole yksinkertaista mitata, voidaan käännössuomessa löydettäviä tapauksia pitää jonkin verran runsaampina kuin käännösvenäjässä, joissa tapaukset rajoittuivat käytännössä kahteen osa-aineistoon, subjektittomiin lauseisiin ja -e/sv-lauseisiin, niin että tilastolliset erot suhteessa alkuperäiskieleen eivät olleet yhtä selkeitä kuin suomessa. Käännössuomen aineistosta on myös mahdollista selkeämmin osoittaa konkreettisia kohtia, joissa lähdekielen vaikutus näkyy: näitä ovat ylimääräisen kontrastisen tulkinnan saavat P1-sijoittuneet ajan ilmaukset (luvut 9.2.1) ja toisaalta vs-järjestystä noudattavat lauseet, joissa on käytetty suomelle epätyypillistä mutta venäjälle tyypillistä lauseenrakennusmallia (luku 9.2.3). Myös venäjän osalta konkreettisia esimerkkejä löytyi, vaikkakin vähemmän: esimerkit koskivat subjektittomien lauseiden lauseenloppuisia AA:eja, joista osan saattoi katsoa olevan suomen mallin mukaisesti kehyksen paikalla tilanteessa, joka alkuperäisvenäjä olisi oletettavammin sisältänyt lauseenalkuisen AA:n. Koska interferenssiä ei löydy sellaisilta sanajärjestyksen osa-alueilta, joilla tarkasteltavat kielet eroavat toisistaan selkeästi (kuten venäjän P2-aseman käyttö verrattuna suomeen), vaan pikemminkin hienojakoisempien pragmaattisten elementtien säätelemiltä osa-alueilta (kuten havaitut nyanssierot lauseen alku- ja

loppuasemien käytössä), voidaan todeta, että interferenssi todella saattaa olla tyypillinen ilmiö juuri silloin, kun vuorovaikutuksessa ovat kaksi niin kutsutun vapaan sanajärjestyksen kieltä. Tämä havainto vaatii kuitenkin perusteikseen lisätutkimuksia.

Kaiken kaikkiaan myös hypoteesin toista osaa eli väitettä siitä, että interferenssiä havaittaisiin enemmän venäjä-suomi- kuin suomi-venäjä-suunnassa, voidaan pitää toteutuneena. Edellisessä kappaleessa esitettyjen perusteiden lisäksi tämän puolesta puhuvat myös niiden tapausten määrät, joissa kääntäjä on muuttanut AA:n alkuperäiskielistä sijaintia: sk/ajanlasku-aineistossa, jossa tilastojen perusteella interferenssiä selkeimmin löytyi, oli myös AA:n sijaintia muutettu kaikkein vähiten, kun taas vk/ajanlasku-aineistossa, jossa interferenssiä myös havaittiin mutta vähemmän, AA:n lähdekielistä positiota muutettiin useammin.

Johdantoluvussa esitettiin, että syynä venäjä-suomi-suunnassa mahdollisesti havaittavalle suuremmalle interferenssin määrälle voisi olla venäjän asema eräänlaisena valtakulttuurina tai suurempana kielialueena suhteessa suomen venäjän näkökulmasta oletettavan pieneen asemaan (Touy 1995:278). Vaikka hypoteesin voikin nähdä toteutuneen, olisi ainakin tämän tutkimuksen aineiston perusteella varsin rohkeaa väittää syynä olevan juuri venäjän ja suomen kokoeron. Pikemminkin syytä voisi lähteä etsimään lingvistisesti kielten rakenteista: tutkimuksen kuluessa tehtyjen havaintojen perusteella esimerkiksi lauseen ääripäillä vaikuttaisi suomessa olevan jonkin verran enemmän toistensa kanssa ristiin meneviä funktiota kuin venäjässä, jolloin kynnys muuttaa lähdekielen rakennetta saattaa olla suurempi, vaikka muutos johtaisikin ehkä ajan ilmauksen tyypillisempään (joskaan ei välttämättä millään tavoin luonnollisempaan) sijaintiin. Tällaiset kahden kielen rakenteiden joustavuuden vertaukset eivät ole kuitenkaan yksinkertaisia (Nevalainen 2005:140), ja kielenulkoisia selittäviä tekijöitä pitäisi myös olla löydettävissä. Suuruus-pienuus-argumenttikan ei ole täysin poissuljettu, ja jos muilla tutkimuksilla saadaan samansuuntaisia tuloksia, voidaan tässäkin yhteydessä tehtyjä havaintoja mahdollisesti pitää ilmiön yhtenä perusteena, vaikka tämä tuskin on todennäköistä, sillä tutkimuksissa on tähän mennessä löydetty ennen kaikkea päinvastaisia todisteita (esim. Mauranen 2004:78; ks. myös Mauranen 1999, jossa havaittiin, että käännettäessä suomesta englantiin ja englannista suomeen

sanajärjestystä muutettiin käytännössä yhtä usein). Merkittävä vaikutus tuloksiin voi olla tutkimuksessa käytettyjen aineistojen välisillä eroilla: sk-aineiston tekstit olivat kauttaaltaan vanhempia kuin vk-aineiston tekstit ja samoin sk-aineisto oli huomattavasti vk-aineistoa laajempi.

Loppujen lopuksi tutkimuksen ehkä mielenkiintoisimmat havainnot löytyivät interferenssihypoteesin tuolta puolen. Etenkin suomessa havaittavan P1-yliedustumisen voi nimittäin lopulta katsoa olevan seurausta jonkinasteisesta käännetyn kielen yksinkertaistumisesta. Yksinkertaistumishypoteesilla on käännöstieteissä viitattu toisaalta monimutkaisten rakenteiden muuttumiseen yksinkertaisemmiksi (Puurtinen 2005:220), toisaalta kielen niin sanottujen uniikkiainesten (kohdekielen ainesten, joilta puuttuu lähdekielinen vastine) vähenemiseen (Tirkkonen-Condit 2005:123). Tässä tapauksessa yksinkertaistuminen viittaa enemmän jälkimmäiseen tapaukseen, joskaan ei kaikkein tyypillisimmällä tavalla. P1-yliedustus on yksinkertaistumista siinä mielessä, että alkuperäiskielessä tasaisemmin jakautuvat sijaintivaihtoehdot ovat käännöskielessä voimakkaammin painottuneet juuri tietyn vaihtoehdon suosimiseen muiden kustannuksella (katson, että muiden vaihtoehtojen väheneminen on verrattavissa uniikkiaineksen vähenemiseen). Puhumista yksinkertaistumisesta interferenssin sijaan voidaan perustella myös sillä, että vaikka joitakin konkreettisia esimerkkejä epätyypillisen sijainnin lähteinä olevista lauseista löydettiin, jäi paikoin silti epäselväksi, miksi käännössuomessa juuri P1-lauseita havaittiin niin paljon suhteessa alkuperäissuomeen. Samoin suomeen päin käännettäessä yllättävänkin runsas →P1-siirtojen määrä saa kysymään, voidaanko lauseenalkuista sijaintia ehkä pitää käännöksissä jonkinlaisena ”turvallisimpana valintana”, jonka kääntäjä tekee mahdollisesti juuri välttääkseen interferenssiä tai vähentääkseen useita tulkintavaihtoehtoja. Tällainen merkityksen varmistaminen ei sinänsä olisi uutta käännöskielen yksinkertaistumista tutkittaessa: jo Baker mainitsee huomion siitä, että käännöksissä on havaittu esimerkiksi monitulkintaisten pronomien järjestelmällistä korvaamista sellaisilla, jotka varmimmin tulkitaan juuri tietyllä tavalla (1993:244). Tässä suhteessa olisivat mielenkiintoisia asioita tarkastelevat tutkimukset sellaisella käännössuomen aineistolla, jossa lähdekieliä on useita.

Yksinkertaistumisen ilmeneminen siellä, missä ilmenee interferenssiä, ei myöskään ole odottamatonta, sillä käänösuniversaalihypoteesien määrittelyssä on tavallista, että selkeitä rajoja on vaikea vetää: Nevalainen (2005:140) muun muassa toteaa, että yksinkertaistuminen ja eksplisiittistymisen ovat osittain sidoksissa toisiinsa. Nähdäkseni juuri samalla tavoin interferenssi ja yksinkertaistuminen ovat osaksi limittäisiä ilmiöitä, sillä aivan kuten jonkin aineksen aliedustuminen saattaa johtua lähdekielisen stimuluksen puutteesta (Tirkkonen-Condit 2005:135), myös jonkin vaihtoehdon suosiminen muiden kustannuksella voi johtua stimuluksen runsaudesta, kuten tässä tutkimuksessa suomen P1-lauseiden osalta on havaittu.

Eksplisiittistymisen ei lopulta myöskään ole kaukana tämän tutkimuksen tulosten perusteella tehtävistä johtopäätöksistä. Tutkimusprosessin kuluessa nimittäin havaittiin, että käännökset sisälsivät monin paikoin huomattavasti enemmän ajan ilmauksia kuin alkuperäistekstit. Tämä saattaisi olla seurausta kääntäjien pyrkimyksistä kasvattaa tekstin koheesiota ja palvella tätä kautta lukijaa paremmin: näiden pyrkimysten tietoisena ja tiedostamattomana seurauksena on tutkimuksissa havaittu juuri muun muassa tiettyjen kielellisten piirteiden tai aineksen määrän kasvua suhteessa alkuperäiskieleen (Papái 2004:145). Taulukossa 26 on kuvattu, kuinka usein lauseilta, jotka kohdekielessä sisältävät ajan ilmauksen, puuttuu ajan ilmauksen sisältävä vastine lähdekielessä:

Taulukko 26: Tapaukset, joissa kohdekielisellä AA:lla ei ole vastinetta lähdekielisessä lauseessa

	ei AA:ta lähdekielessä	suht. osuus	lauseita yht.
sk/nyt	232	19%	1190
sk/ajanlasku	9	1%	1563
vk/teper	122	27%	458
vk/ajanlasku	15	2%	992

Ajanlaskusanojen osalta tapaukset ovat, kuten luvut osoittavat, harvinaisia. Sk-aineistosta voidaan kuitenkin havaita esimerkiksi 59a:n kaltainen tapaus; vk/ajanlasku-aineistossa, joissa ilmiö on hivenen yleisempi, sitä edustaa muun muassa 59b.

- (Esim. 59) a. Stranno, ja byl doma, no, vidimo, on pereputal nomer Outoa, olin [koko illan]_{AA} kotona, ehkä hän muisti numeron väärin. (Sem)
- b. Aino tuli tuomaan maitoa ja heidän pitäisi mennä kirkolle [Utrom]_{AA} sosedka prineset moloko i oni vmeste poidut v tserkov (Oks)

Yksittäissanojen aineistoissa ilmiö on sen sijaan yllättävänkin yleinen: vk/teper-aineiston lauseista lähes kolmasosa on lopulta sellaisia, että niiden lähteenä olevista lauseista puuttuu ajan ilmaus; sk/nyt-aineistossa vastaavia lauseita on viidesosa. 60:ssä on esimerkkejä vk-aineiston tapauksista, 61:ssä sk-aineiston.

- (Esim. 60) a. Hän oli yksi heistä
[Teper]_{AA} ona stala odnoi iz nih (Oks)
- b. mutta vaatteet olivat pilalla
no [teper]_{AA} narjad isportšen (Mäk)
- c. Sellainen ääni tuntui kaukaiselta ja vieraalta
Jejo golos kazalsja [teper]_{AA} tšužim (Oks)
- d. Niin näytti käyvän Kivisellekin
To že samoje proshodilo [teper]_{AA} s Kivinenom (Leh)
- e. Sieltä ne kurkkivat Karhua
i [teper]_{AA} vygljadyvali ottuda opoloumev (Mäk)
- f. Molemmilla penkeillä istui kolme ihmistä
[Teper]_{AA} na obeih storonah bylo po tri tšeloveka (Rim)
- g. Makkara oli mennyttä
Kolbasa [teper]_{AA}, razumejetsja, propala (Oks)
- h. Tie oli autio
Doroga [teper]_{AA} opustela (Oks)
- i. Yks naapuri, tai kyllähän te Gabrielan tiedätte, niin se sano että tolla Abdulilla on ollu joskus kämppä täällä. **Emmätiedä.** Ei se nyt ainakaan mua mitenkään niinku haittaa
Moja sosedka, da vy jejo pomnite — Gabriela, tak vot ona skazala, tšto Abdula ranše žil zdes. **I [teper]_{AA} ja prjamo daže ne znaju, kak byt.** Hotja v printsipe mne, konetšno, vse ravno
- (Esim. 61) a. ja potštil pamjat pokoinoi, možno vstat i uiti
olen kunnioittanut edesmenneen muistoa, [nyt]_{AA} sopii nousta ja lähteä (Tol4)
- b. No Kuzmenyši ne stali o sebe napominat
Mutta pikku-Kuzminit eivät [nyt]_{AA} ruvenneet muistuttelemaan itsestään (Pri)
- c. Možeš menja potselovat
Voit suudella [nyt]_{AA} (tri1)
- d. Jesli by ja ne pojehal sjuda, ja by sidel i pisal v Berline
Jollen olisi tullut tänne, istuisin [nyt]_{AA} Berliinissä kirjoittamassa (Sem)

Esimerkeistä näkee, että teper- ja nyt-sanojen osalta käänöksillä todella tuntuu usein olevan taipumus lisätä lähdekieliseen lauseeseen ajallista tarkennusta. Joissain tapauksissa puolestaan lähdekielen paikan ilmaus muuttuu kohdekielessä ajan ilmaukseksi:

(Esim. 62) a. Zdes vy neskolko podtasovyvajete
[Nyt]^{AA} te vääristelette asioita (Sal)

b. ja siksi hän oli täällä keskellä ei-mitään
potomu ona okazalas zdes odna [v etoi notši]^{AA} (Oks)

Näitä ilmauksia ei ole laskettu taulukossa 26 esitettyihin lukuihin, sillä sinänsä kyse ei ole millään muotoa eksplisiittistymisestä, vaan ajan ja paikan sinänsä merkillepantavasta ristikkäisyydestä.

On vielä esitettävä eräs huomio lauseista, joissa kohdekielen AA:lle ei suoraan löydy lähdekielistä vastinetta. Vk-aineistoissa on nimittäin havaittavissa jonkin verran tapauksia, joissa kohdekielinen ajan ilmaus vaikuttaa itse asiassa olevan tulosta jonkinasteisesta lähdekielisen ilmauksen aiheuttamasta sekaannuksesta, niin että käännöksissä lähdelauseeseen viesti muuttuu välillä aika selvästikin:

(Esim. 63) a. Silmieni edessä välkkyvä kapakassa tapaamani kuukauden catch, se ilmiselvä itsensäkieltäjä, se laakeriseppelöity latentti
Ja vspominaju togo neznakomtsa, togo uventšannogo lavrami samozvantsa, kotorogo vstretil [mesjats nazad]^{AA} v kafe (Sin).

b. Menin aamuisin varastolle muutaman tunnin unilla valmiiksi välinpitämättömänä
Po utram na sklade uspeval [paru tšasov]^{AA} pokemarit pritšem so spokoinoi sovestju (Hot)

c. ja minut on valettu betoniin keskellä kuumaa pihaa puhumaan puhumaan ja puhumaan (Hot)
[posredi žarkogo dnja]^{AA} mne nogi zalili v beton tštoby ja govoril govoril i govoril (Hot)

63a:ssa puhuja kuvaa henkilöä ilmauksella *kuukauden cath*, mikä kohdekielessä muuttuu tarkaksi ilmaukseksi siitä, että puhuja olisi tavannut henkilön juuri kuukausi sitten (*kotorogo vstretil mesjats nazad*). 63b:ssä lähdekielinen kertoja kuvaa nukkuneensa yöllä vain muutaman tunnin, kun taas kohdekielessä kertomus tarkentuu juuri työpaikalla otetuiksi torkuiksi (*na sklade uspeval paru tšasov pokemarit*). 63c puolestaan kuuluu oikeastaan lauseisiin, joissa paikka on vaihtunut ajaksi, joskin tässä tapauksessa edellä mainittuja tapauksia odottamattomammalla tavalla.

Kaiken kaikkeaan, vaikka eksplisiittistymistä ei tämän tutkielman puitteissa ole tilaa tarkastella syvemmin, voidaan todeta, että tehdyt havainnot tarjoavat kiinnostavan pohjan tuleville tutkimuksille. Huomionarvoista on ”ylimääräisen” AA:n sisältävien lauseiden suuren määrän lisäksi, että vaikka interferenssiä voitiin havaita enemmän suomeen päin käännettäessä, on eksplisiittistyminen selvästi yleisempää suomi-venäjä-suunnassa

(taulukossa 26 sk/nyt- ja vk/teper-aineiston kohdalla havaittavien osuukien välinen ero on tilastollisesti erittäin merkitsevä p-arvolla 0,0004). Laajemmalla aineistolla ja useammilla hakuyksiköillä suoritettavat tarkastelut ovatkin paikallaan sen selvittämiseksi, kuinka yleinen ilmiö ylipäätään on nyt tarkasteltujen käännessuuntien välillä.

Tutkimuksen lopuksi voidaan todeta, että ajan ilmausten sijaintia tarkastelemalla saatiin selville paitsi kahden konkreettisen kielen, suomen ja venäjän, välisiä yhtäläisyyksiä ja eroja myös piirteitä, joita aikaisempien tutkimusten valossa voi pitää ominaisina käännessuunnille teksteille yleensä. Voidaan sanoa, että Maurasen (1999:73) havainnot siitä, että sanajärjestys kuuluu niihin elementteihin, joita kääntäjät helposti muuttavat, saivat vahvistusta. Toisaalta vaikuttaisi siltä, että kun tarkastelun kohteena on kaksi niin sanottua vapaan sanajärjestyksen kieltä, tapahtuu käännessuunnissa interferenssin sijasta paikoin myös yksinkertaistumista, sillä vaikka esimerkiksi suomessa usein olisi mahdollista sijoittaa ajan ilmaus moneenkin eri asemaan, jäävät toiset sijainnit kääntäessä välillä ikään kuin käyttämättä. Merkillepantavaa on lisäksi, että kumpaankin suuntaan käännessuunnissa tekstin sisältämien nyt- ja teper-sanojen tyyppisten ajan ilmausten määrä vaikuttaa kasvavan, minkä voi nähdä puoltavan hypoteesia käännessuunnin eksplisiittistymisestä. Tehdyt havainnot asettavat kiinnostavia suuntaviivoja mahdollisille myöhemmille, laajemmalla aineistolla ja useammilla hakuyksiköillä tehtäville tarkasteluille. Laajempien tarkastelujen perusteella saatujen tulosten pohjalta voitaisiin myös ryhtyä tutkimaan tarkemmin niitä kielenulkoisia tekijöitä, jotka mahdollisesti vaikuttavat havaittuihin tendensseihin.

Nyt saatuja tutkimustuloksia olisi mahdollista hyödyntää laajastikin tulevissa tutkimuksissa. Tutkimuksen pohjalta syntyi paljon käyttökelpoista, paikoin melko pitkällekin analysoitua aineistoa, jonka perusteella tutkimusaihetta voitaisiin kehittää paitsi edellä mainittuihin, myös aivan toisenlaisiin, laajemminkin käännessuunnin ja syntaksia tarkasteleviin suuntiin. Samoin tätä pro gradu -työtä varten koostettua uutta paralleelikorpusta, ParFinia, pystytään toivottavasti tulevaisuudessa käyttämään hyväksi niin käännessuunnin kielen analysoimisessa kuin suomen ja venäjän vertailussa ylipäätään.

Lähteet

- Adamec, P. 1966. *Porâdok slov v sovremennom russkom âzyke*. Academia, Praha.⁵³
- Austin, P.K. 2008. *1000 languages. The worldwide history of living and lost tongues*. Thames & Hudson, London.
- Baker, M. 1995. Corpora in Translation Studies: An Overview and Some Suggestions for Future Research. *Target* 7:2. 223–243.
- Baker, M. 1993. Corpus Linguistics and Translation Studies: Implications and Applications. Baker, M., Francis, G, Tognini-Bonelli, E. (toim.), *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*. 233–250.
- Cornwell, N. & Christian, N. 1998. *Reference guide to Russian literature*. Fitzroy Dearborn, London.
- Eskola, S. 2005. Lauserakenteiden käytön piirteitä suomennetussa kaunokirjallisuudessa. Mauranen & Jantunen 2005, 225–243.
- Hakulinen, A. & Karlsson, F. 1979. *Nyky-suomen lauseoppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 350. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Helasvuo, M. 1996. Ollako vai eikö olla? Eksistentiaalilauseen subjektin kohtalonkysymys. *Virittäjä* 100:3. 340–356.
- Hellman, B. 2008. *Puškinista Peleviniin: venäläisen kaunokirjallisuuden suomennosten bibliografia 1876–2007*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Huttunen, T. 2012. Aikuisten Harry Potter tulee Venäjältä. *Helsingin Sanomat* 6.5.2012
- Huumo, T. 1993. Suomen ja viron kontrastiivista sanajärjestysvertailua. Yli-Vakkuri, V. (toim.), *Studia comparativa linguarum orbis Maris Baltici. 1 : tutkimuksia syntaksin ja pragmasyntaksin alalta*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 43. Turun yliopisto, Turku. 97–158.
- Huumo, T. 1997. *Lokatiivit lauseen semanttisessa tulkinnassa: ajan, omistajan, paikan ja tilan adverbiaalien keskinäiset suhteet suomen kielessä*. Turun yliopisto, Turku.
- Kantola, J. 2007. Käännöskirjallisuuden asema vuosituhaten vaihteessa. Riikonen, H., Kovala, U., Kujamäki, P., Paloposki, O., Höyhty, S., Latikka, A. (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia: 2*. Helsinki, Suomalaisen kirjallisuuden seura. 318–324.
- Karlsson, F. 1982. *Suomi vieraana kielenä*. WSOY, Porvoo.

⁵³ Kyrillisten lähteiden kohdalla on käytetty teosten löydettävyyden vuoksi kirjastotietokannassa käytettyä translitterointimuotoa.

- Karttunen, L. & Kay, M. 1985. Parsing in a free word order language. Karttunen, L., Dowty, D., Zwicky, A. (toim.), *Natural Language Parsing: Psychological, Computational, and Theoretical Perspectives*. Studies in Natural Lang. Processing 1. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kayyal, M. 2008. Interference of the Hebrew Language in Translations from Modern Hebrew Literature into Arabic. Pym, A., Shlesinger, M., Simeoni, D. (toim.), *Beyond descriptive translation studies: investigations in homage to Gideon Toury*. Benjamins translation library, EST subseries v. 75. Benjamins, Amsterdam. 33–50.
- Klein, W. 1999. *Time in language*. Routledge, London.
- Kovtunova, I. 2002 [1976]. *Sovremennyj russkij âzyk : porâdok slov i aktual'noe členenie predloženiâ*. Prosvešenie, Moskva.
- Krylova, O & Havronina, S. 1984. *Porâdok slov v russkom âzyke*. Russkij âzyk, Moskva.
- Lamminen, S. 1994. *Porjadok slov v russkih dvusostavnyh predlozenijah. Sopostavlenie s sootvetstvujuszimi finskimi predlozenijami*. Tampereen yliopisto, slaavilaisen filologian pro gradu -tutkielma.
- Leino, P. 1982. *Suomen kielen lohkolause*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Leinonen, M. 1985. *Impersonal sentences in Finnish and Russian*. Slavica Helsingiensia 3. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Louhivaara, S. 1998. Aspects and adverb position in some Finnish and English texts. Cooper, W. (toim.) *Compare or contrast? : current issues in cross-language research*. Tampere English studies 6. University of Tampere, Tampere. 145–157.
- Manninen, S. 2003. *Small phrase layers*. Linguistik aktuell/Linguistics today, volume 65. Benjamin, Amsterdam.
- Mauranen, A. 1999. What Sort of Theme Is There? *Languages in Contrast: International Journal for Contrastive Linguistics (LinC)* 2:1. 57–87.
- Mauranen, A. 2004. Corpora, Universals and Interference. Mauranen, A. & Kujamäki, P. (toim.) *Translation Universals: Do They Exist?* Benjamins translation library, vol. 48. Benjamins, Amsterdam. 65–82.
- Mauranen, A. & Jantunen, J. (toim.) 2005. *Käännössuomeksi. Tutkimuksia suomennosten kielestä*. Tampere Studies in Language, Translation and Culture A:1. Tampere University Press, Tampere.
- Mihajlov, M. 2003. *Parallel'nye korpusa xudožestvennyh tekstov: principy sostavleniâ vozmožnosti primeneniâ v lingvističeskih i perevodovedčeskih issledovaniâh*. Acta Universitatis Tamperensis 956. Tampere university press, Tampere.

- Munday, J. 2001. *Introducing translation studies: theories and applications*. Routledge, London.
- Nevalainen, S. 2005. Köyhtyykö kieli käännettäessä? Mitä taajuuslistat kertovat suomennosten sanastosta. *Mauranen & Jantunen 2005*, 139–160.
- Niinivaara, S. 2008. Suomi helli moskovalaisia lastenkirjoilla. *Helsingin Sanomat* 30.11.2008.
- Nikunlassi, A. 2002. *Johdatus venäjän kieleen ja sen tutkimukseen*. Finn Lectura, Helsinki.
- Ojutkangas, K. (toim.) 2009. *Johdatus kielitieteeseen*. WSOY, Helsinki.
- Orpana, T. 1988. *Kuvaus vai kommentti*. Opera fennistica & linguistica 2. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Papái, V. 2004. Explicitation: A Universal of Translated Text? Mauranen, A. & Kujamäki, P. (toim.), *Translation Universals: Do They Exist?* Benjamins translation library, vol. 48. Benjamins, Amsterdam. 143–164.
- Pihlajaniemi, A. & Riihivaara, K. 2008. *Kotimaisia nykykertojia*. 7. BTJ Kustannus, Helsinki.
- Probirskaja-Turunen, S. 2005. *Korpusvetoinen juridinen kääntäminen*. Tampereen yliopisto, käännöstieteen (venäjä) lisensiaatintutkimus.
- Puskás, G. 2000. *Word Order in Hungarian. The syntax of A'-positions*. Linguistik Aktuell 33. Benjamins, Amsterdam.
- Puurtinen, T. 2005. Käännössuomen piirteitä lastenkirjallisuudessa. *Mauranen & Jantunen 2005*, 211–223.
- Quirk, R. ym. 1985. *A comprehensive grammar of the English language*. Longman, London.
- Rabadan, R., Labrador, B., Ramon, N. 2009. Corpus-based contrastive analysis and translation universals. *Babel* 55:4. 303–328.
- Rozental, D.E., Golub, I.B., Telenkova, M.A. 2006. *Sovremennyj russkij jazyk*. Airis-press, Moskva.
- Schot-Saikka, P. 1995. Prototyyppisestä subjektista ja lausetyypeistä. *Virittäjä* 99:2. 253–261.
- Sorjanen, T. 2004. *Kirjoita ja puhu sujuvasti suomeksi : suomen kielen käsikirja tekstinlaatijalle ja puheenpitäjälle*. Gummerus, Jyväskylä.

- Sulkala, H. 1981. *Suomen kielen ajan adverbien semantiikkaa*. Acta Universitatis Ouluensis. Series B, Humaniora 8, Philologica no. 3. University of Oulu, Oulu.
- Tilastokeskus 2012. *Kulttuuritilasto 2011 Cultural statistics 2011*. Tilastokeskus, Helsinki.
- Tirkkonen-Condit, S. 2005. Häviävätkö uniikkiaineokset käännessuomesta? Mauranen & Jantunen 2005, 123–137.
- Tirkkonen-Condit, S. 2007. Kääntämisen tutkimuksen nykysuuntauksia. Riikonen, H., Kovala, U., Kujamäki, P., Paloposki, O., Höyhty, S., Latikka, A. (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia: 2*. Helsinki, Suomalaisen kirjallisuuden seura. 347–356.
- Tommola, H. 2005. Empiirisiä havaintoja ja kriittisiä huomioita käännessuomesta. Mauranen & Jantunen 2005, 267–268.
- Toury, G. 1995. *Descriptive translation studies and beyond*. Benjamins translation library vol. 4. Benjamins, Amsterdam.
- Ušakov, D 1996 [1940] (toim.). *Tolkovyj slovar' ruskogo âzyka*. Terra, Moskva.
- Van Valin, R.D., Jr. 2001. *Introduction to Syntax*. Cambridge University Press, West Nyack, NY, USA.
- Vilkuna, M. 1989. *Free word order in Finnish syntax and discourse functions*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Hki.
- Vilkuna, M. 1996. *Suomen lauseopin perusteet*. Edita, Helsinki.
- VISK = Hakulinen, A., Vilkuna, M., Korhonen, R., Koivisto, V., Heinonen, T-R., Alho I. 2004: Iso suomen kielioppi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio, luettu 16.5.2012. <<http://scripta.kotus.fi/visk>>
- Yokoyama, O. 1986. *Discourse and word order*. Pragmatics & beyond 6. Benjamin, Amsterdam.
- Zolotova, G., Onipenko, N., Sidorova, M. 2004. *Kommunikativnâ grammatika ruskogo âzyka*. RAN, Moskva.

Liitteet

Liite 1: ParFin-korpuksen koostumus

Tekijä	Suom. nimi	Kääntäjä	Ven. nimi	Alkup. tekstin julk. vuos. ⁵⁴	Käännöksen julk. vuosi.	Lyhenne
Hotakainen, K	Juoksuhaudantie	Uretski, I.	Ulitsa okopnaja	2002	2004	Hot
Krohn, L	Sfinksi vai robotti	Tinovitskaja, E.	Sfinks ili robot	1999	2008	Kro
Lehtolainen, L	Kuparisydän	Džafarova-Viitala, T.	Mednoje serdtse	1995	2006	Leh
Mäkelä, H	Pekka Peloton	Ioffe, E.	Besstrašni Pekka	1982	2001	Mäk
Oksanen, S	Puhdistus	Džafarova-Viitala, T.	Otšištsenije	2008	2010	Oks
Paasilinna, A	Hirtettyjen kettujen metsä	Zaikov, S.	Les povesennyh lisits	1983	2008	Paa
Rimminen, M	Pussikaljaromaani	Sidorova, A.	Roman s pivom	2004	2010	Rim
Salminen, A	Ei-kuori	Olykainen L.& L.	Spasibo, net	2003	2010	Sal
Sinisalo, J	Ennen päivänlaskua ei voi	Virolainen L.A.& Ioffe, E.	Troll	2000	2006	Sin

⁵⁴ Julkaisuvuosi nimenomaan alkuperäistekstin julkaisuvuosi.

Liite 2: ParRusin nykykirjallisuuden osakorpuksen koostumus

Tekijä	Venäjänkielinen nimi	Kääntäjä	Suom. nimi	Alkup.tekstin julk. vuos ⁵⁵ .	Käännöksen julk.vuos,	Lyhenne
Grossman, V.	Vse tetšet	Adrian E.	Kaikki virtaa	1970	1991	(Gro)
Jerofejev, V.	Moskva - Petuški	Adrian E.	Moskova-Petuški	1973	1990	(Jer)
Marinina, A.	Smert i nemnogo ljubvi	Kuukasjärvi Olli	Kuolema ja vähän rakkautta	1995	2004	(Mar1)
	Za vse nado platit	Viitanen Liisa	Kaikesta täytyy maksaa	1995	2005	(Mar2)
Pristavkin, A.	Notševala tutška zolotaja	Adrian E.	Yöpyi pilvi kultainen	1988	1988	(Pri)
Rasputin, V.	Živi i pomni	Adrian E.	Elä ja muista	1975	1977	(Ras)
Semenov, J.	Semnadsat mgnoveni vesny	Pienimäki N.	Kevään seitsemäntoista hetkeä	1970	1983	(Sem)
Strugatski, A. & B	Popytka k begtstvu	Adrian E.	Pakoyritys	1962	1986	(Stru1)
	Paren iz preispodnej	Adrian E.	Poika helvetistä	1974	1986	(Stru2)
Tolstaja, T.	Ljubiš – ne ljubiš	Koskinen M.	Rakastaa - ei rakasta	1987	1989	(To1)
	Milaja Šura	Koskinen M.	Shura-kulta	1985	1989	(To2)
	Na zolotom kryltse sideli...	Koskinen M.	Kultaportilla istuivat	1983	1989	(To3)
	Reka Okkervil	Koskinen M.	Joki nimeltä Ockerville	1985	1989	(To4)
	Sonja	Koskinen M.	Sonja	1984	1989	(To5)
Trojepolski, G.	Belyj Bim tšernoje uho	Iranto L.	Bim mustakorva	1987	1977	(Tro)
Šukšin, V.	Aleša Beskonvojnyj	Adrian E.	Vartijaton Aljoša	1972	1978	(Suk1)
	Bespalyj	Adrian E.	Sormeton	1969	1978	(Suk2)
	Versia	Adrian E.	Versio	1971	1978	(Suk3)
	Veruju!	Adrian E.	Minä uskon!	1970	1978	(Suk4)
	Vybiraju derevnju na žitelstvo	Adrian E.	Valitsen asuinkylää	1973	1978	(Suk5)
	Kak zajka letal na vozdušnyh šarikah	Adrian E.	Kun pupujussi lensi ilmapalloilla	1968	1978	(Suk6)
	Kapronovaja jelotška	Adrian E.	Kapronkuusi	1970	1978	(Suk7)
	Krepki mužik	Adrian E.	Kova äijä	1972	1978	(Suk8)
	Master	Adrian E.	Mestari	1971	1978	(Suk9)
	Materinskoje serdtse	Adrian E.	Äidin sydän	1971	1978	Suk10
	Mil pardon, madam	Adrian E.	Mille pardons, madame!	1969	1978	Suk11
	Nol-nol tselyh	Adrian E.	Nolla-nolla kokonaista	1971	1978	Suk12
	Obida	Adrian E.	Mielipaha	1971	1978	Suk13
	Oratorski priem	Adrian E.	Puhujan tehokeino	1966	1978	Suk14
	Osenju	Adrian E.	Syksyllä	1974	1978	Suk15
	Ohota žit	Rymin R., Parkkinen P.	Halu elää	1973	1978	Suk16
	Svojak Sergej Sergejevitš	Adrian E.	Lankomies Sergei Sergejevitš	1972	1978	Suk17
	Slutšai v restorane	Adrian E.	Tapahtui ravintolassa	1970	1978	Suk18
	Srezal	Adrian E.	Teurastus	1963	1978	Suk19
	Stradania molodogo Vaganova	Adrian E.	Nuoren Vaganovin kärsimykset	1967	1978	Suk20
Tantsujuši Šiva	Adrian E.	Tanssiva Šiva	1973	1978	Suk21	
Hahal	Adrian E.	Naistennaurattaja	1966	1978	Suk22	
Trifonov, J.	Dom na naberežnoj	Koskinen M.	Talo rantakadulla	1980	1977	(Tri1)
	Predvaritelnyje itogi	Anhava M.	Alustava tilinpäätös	1971	1989	(Tri2)

⁵⁵ Tarkemmin käännöksistä ks. Mihailov 2003 sekä Hellman 2008

Liite 3: ajanlaskusanat

Kuukaudet

janvar	tammikuu
fevral	helmikuu
mart	maaliskuu
april	huhtikuu
mai	toukokuu
ijun	kesäkuu
ijul	heinäkuu
avgust	elokuu
sentjabr	syyskuu
oktjabr	lokakuu
nojabr	marraskuu
dekabr	joulukuu

Viikonpäivät

ponedelnik	maanantai
vtornik	tiistai
sreda	keskiviikko
tšetverg	torstai
pjatnitsa	perjantai
subbota	lauantai
voskresenje	sunnuntai

Kalendaariset ajanyksiköt

sekunda	sekunti
minuta	minuutti
tšas	tunti
den	päivä
sutki	vuorokausi
nedelja	viikko
mesjats	kuukausi
god	vuosi
desjatiletije	vuosikymmen
stoletije	vuosisata
tysjatšiletije	vuosituhat

Vuodenajat/vuorokaudenajat

vesna	kevät
leto	kesä
osen	syksy
zima	talvi
utro	aamu
den	päivä
vetšer	ilta
notš	yö

Liite 4 Venäjänkielisten esimerkkilauseiden sanasanaiset käännökset

Liitteessä on annettu tutkimuksessa käytettyjen venäjänkielisten käyttöesimerkkien sanasanaiset käännökset, niin että sanoista on kirjattu niiden perusmuodon lisäksi (silloin kun se on katsottu relevantiksi) nominien osalta luku ja sija, verbien osalta persoona, tempus (menneessä aikamuodossa eli preteritissä lisäksi, onko kyseessä yksikkö vai monikko) ja muiden kuin indikatiivimuotojen ollessa kyseessä myös modus. Verbien partisiippimuodot on tilan säästämiseksi suoraan käännetty perusmuodon sijaan suomen vastaavaan partisiippimuotoon; infinitiivit ja gerundit on merkitty erikseen. Adverbimuodot on myös kirjoitettu suoraan lähinnä vastaavassa suomenkielisessä muodossa (esim. *potihonku* → *hiljakseen*). Sukuja ei ole erikseen merkitty minkään kategorian sanoihin. Erisnimet on lyhennetty niin, että niistä ilmasitaan vain ensimmäinen kirjain. Prepositiot on suurimmassa osassa tapauksia jätetty erikseen kääntämättä. Käytetyt lyhenteet on kirjattu seuraavaan taulukkoon:

Nominitt		Verbit	
Kategoria	Lyhenne	Kategoria	Lyhenne
nominatiivi	nom.	ensimmäinen ¹ /toinen/k ² olmas persoona	1./2./3.p.
genetiivi	gen.	preesens.	prees.
akkusatiivi	akk.	futuuri	fut.
datiivi	dat.	preteriti	pret.
instrumentaali	instr.	imperatiivi	imp.
prepositionaali	prepos.	infinitiivi	inf.
		gerundi	ger.
Yleiset			
yksikkö	y.		
monikko	m.		
prepositio	prep.		
partikkeli	part.		
kieltopartikkeli	kp		
konjunktio	konj.		

Esim.1

^b

On	moj	otets
Hän/nom.	minun	isä/nom.

Esim.6

Bez	tebja	prihodila	Anna Petrovna	s	odnim	molodym	inženerom
ilman	sin/gen.	tulla/y.pret.	A./nom.	P./nom.	prep. yksi/instr.	nuori/y.instr.	insinööri/y.instr.

Esim.26

- a **Vokrug** **tehnikuma** **teper** **každyi** **vetšer** **stojalo** **zarevo** **ot** **kostrov**
ympärillä opisto/y.gen. nyt joka ilta/y.nom. olla/y.pret. kajo/nom. prep. nuotio/m.gen.
- b **teper** **nam** **eto** **ne** **grozit**
nyt me/dat. se/nom. kp uhata/y.3.p.prees.
- c **Teper** **ih** **ljubaja** **provodnitsa** **za** **banku** **v** **tambur** **primet**
nyt he/akk. tahansa vaunupalvelija/nom. prep. tölkki/y.akk. prep. eteinen/akk. ottaa/y.3.p.prees.

Esim.27

- a **Les** **teper** **potihonku** **vortšal** **otrjahivajas** **i** **opravljas**
Metsä/y.nom. nyt hiljaksiin murahdella/y.pret. pudistaa/ger.prees. ja ojennella/ger.prees.
- b **Kto** **teper** **menja** **vozmot**
kuka/nom. nyt minä/akk. ottaa/y.3.p.prees.

Esim.29

- a **Mnogoje** **tšto** **bylo** **neobhodimo** **v** **period** **stroiki** **stalo** **teper** **nenužnym**
Moni/nom. mikä/nom. olla/pret. välttämätöntä prep. aika. rakentaminen/gen. tulla/y.pret. nyt tarpeeton/y.instr.
- b **Haira** **smotrel** **teper** **tolko** **na** **nego**
H./nom. katsoa/pret. nyt vain prep. hän/akk.
- c **Vot** **u** **tebja** **gorje-to** **i** **polezlo** **gorlom** **teper**
Niin. prep. sinä/gen. suro/nom. myös ryömiä/y.pret. kurkku/y.instr. nyt
- d **kotoroje** **ne** **ostavljal** **jego** **teper** **i** **vo** **sne**
joka/nom. kp jättää/y.pret. hän/akk. nyt myös prep. uni/y.prepos.
- e **Hotja** **tšto** **možet** **teper** **menja** **napugat**
vaikka mikä/nom. voida/y.3.p.prees. nyt minä/akk. pelästyttää/inf.
- f **Ni** **odna** **ne** **byla** **jei** **teper** **nužna**
kp yksi/nom. kp olla/y.pret. hän/dat. nyt tarpeellinen

Esim.30

- a **i** **vrazil** **teper** **polnoje** **doverije**
ja ilmaista/pret. nyt täysi/y.akk. luottamus/y.akk.
- b **I** **tšto** **mne** **teper** **prikažeš** **delat**
ja mikä/akk. minä/dat. nyt käskää/y.2.p.prees. tehdä/inf.
- c **i** **kotoroje** **teper** **nenarokom** **sderžal**
ja joka/akk. nyt tahtomatta pidellä/pret.
- d **bombili** **teper** **každoi** **dva** **a** **to** **i** **po** **tri** **raza**
pommittaa/m.pret. nyt joka/instr. kaksi ja konj. myös prep. kolme kerta/y.gen.

Esim.31

- a **Pe** **nim** **teper** **otkrylis** **baraholki,** **otdelenija** **militcii,** **pasportnyje** **stoly,** **zabegalovki,** **otdely** **naima.**
pr hän/instr. nyt avautua/pret.m. kirpputori/ m.nom. miliisiasema/m.nom. passioimisto/m.no m. kaljapakka/m.nom. työhönottotoimisto/ m.nom.
- b **Menja** **teper** **interesujet** **skolko** **nad** **urovnm** **morja** **tvojo** **selo**
Minä/akk. nyt kiinnostaa/y.3.p.prees. kuinka paljon prep. taso/instr. meri/gen. sinun kylä/nom.
- c **vodit** **jejo** **teper** **babuška** **Stepanovna**
viedä/y.3.p.prees. hän/akk. nyt mummo/y.nom. S./nom.
- d **Spal** **on** **teper** **uryvkami**
nukkua/y.pret. hän/nom. nyt katkonaisesti

Esim.32

- a **Menja** **teper** **dolgo** **ne** **budet**
minä/gen. nyt pitkään kp olla/y.fut.
- b **Nikogo** **iz** **etih** **maltšikov** **net** **teper** **na** **belom** **svete**
kukaan/gen. prep. nämä/gen. poika/m.gen. kp nyt prep. maailma/prepos.
- c **Pravda** **teper** **ih** **net,** **no**
tosin nyt he/gen. kp mutta

Esim.33

- a

A	teper	stariku	konetšno	i	dumat	ob	etom	zakazano
---	-------	---------	----------	---	-------	----	------	----------

mutta nyt ukko/y.nom. tietysti myös ajatella/inf. prep. tämä/prepos. kieltää/part.pret.
- b

no	Nestora	teper	bylo	ne	ostanovit
----	---------	-------	------	----	-----------

mutta N./akk. nyt olla/y.pret. kp pysäyttää/inf.
- c

tšto	k	Toliku	teper	idti	ne	nado
------	---	--------	-------	------	----	------

että prep. T./dat. nyt mennä/inf. kp voi(yksip.)

Esim.34

- a

Navernoje,	vaš	muž	dovolen,	tšto	vy	teper	po	notšam	ne	dežurite
------------	-----	-----	----------	------	----	-------	----	--------	----	----------

Varmaan teidän mies/nom. tyytyväinen että te/nom. nyt prep. yö/m.dat. kp päivystää/m.2.p.prees.
- b

Mjuller	staryi	syštšik	dva	raza	v	natšale	tridtsatyh	godov	gromil	bavarskuju	organizatsiju
---------	--------	---------	-----	------	---	---------	------------	-------	--------	------------	---------------

M./nom. vanha/nom. etsivä/nom. kak kerta/ge pre alku/prepo kolmekymmenluku hajottaa/y.pr baijerilainen / järjestö/y.akk
- c

Ja	tebe	srazu	v	pervyi	že	den	skazal
----	------	-------	---	--------	----	-----	--------

minä/nom. sinä/dat. heti perp. ensimmäinen/akk. part. päivä /akk. sanoa/y.pret.
- d

Katja	na	prošloi	nedele	skazala	jemu	tšto	Elja	vyhodit	zamuž	za	Marata
-------	----	---------	--------	---------	------	------	------	---------	-------	----	--------

K./nom. prep. viime/prepos. viikko/prepos. sanoa/y.pret. hän/dat. että E./nom. mennä/y.3.p.prees. naimisiin perp. M./akk.
- e

tšto	tvoja	žena	každyi	den	po	utram	dajet	tebe	jaitšnitsu	potomu	tšto
------	-------	------	--------	-----	----	-------	-------	------	------------	--------	------

että sinun vaimo/nom. joka päivä/akk. prep. aamu/m.dat. antaa/y.3.prees. sinä/dat. paistetut munat/akk. koska
- f

i	oni	vsei	semjei	tšerez	dva	mesjatsa	uježžajut	v	SŠA
---	-----	------	--------	--------	-----	----------	-----------	---	-----

ja he/nom. koko/instr. perhe/instr. kuluttua kaksi kuukausi/y.gen. matkustaa/m.3.p.prees. prep. USA/akk.

Esim.35

- a

potšemu	vy	spohvatis	imenno	teper
---------	----	-----------	--------	-------

miksi te/nom. hoksata/m.pret. juuri nyt
- b

i	tože	nikogo	ne	budet	teper
---	------	--------	----	-------	-------

ja myös kukaan/gen kp olla/y.3.p.fut. nyt
- c

Zaregistrirovali	brak	v	aprele	1993	goda
------------------	------	---	--------	------	------

rekisteröidä/m.pret. avioliitto/akk. prep. huhtikuu/y.prepos. 1993 vuosi/y.gen

Esim.36

- a

ja	ždu	vas	rovno	v	vosem	pjatnadsat	pod	tšasami	v	srednem	dvore
----	-----	-----	-------	---	-------	------------	-----	---------	---	---------	-------

minä/n odottaa/y.1.p.prees. te/akk. tasan prep. kahdeksan/akk. viisitoista/akk. prep. kello/instr. prep. keskimäinen/prepos. piha/y. prepos.
- b

Ja	ušla	s	raboty	v	sem	tšasov
----	------	---	--------	---	-----	--------

Minä/nom. lähtee/y.pret. prep. työ/gen. prep. seitsemän/akk. tunti/m.gen.

Esim.37

- a

jesl	by	u	neje,	u	etoi	otsepene	knjag	ili	bojaryni	kakaj	koška	uroni	by	v	etu	minut	na	pol	tštoni	takoj
------	----	---	-------	---	------	----------	-------	-----	----------	-------	-------	-------	----	---	-----	-------	----	-----	--------	-------

jos part prep hän/ge prep tämä/g jähmetty ruhti ta pajaritar jokin kissa/pudot part prep tämä/a minuu prep lattia/ jokin sellai
- b

Tak	tšto	vy	delali	trinadsatogo	maja	v	Kuntseve?
-----	------	----	--------	--------------	------	---	-----------

niin mitä/akk. te/nom. tehdä/m.pret. kolmastoista/gen. toukokuu/gen. prep. K./prepos.
- c

Guskov	uslyšal	odnaždy	sredi	dnja	so	storony	Atamanovki	tšastyje	sumatošnyje	vystrely
--------	---------	---------	-------	------	----	---------	------------	----------	-------------	----------

G. kuulla/y.pret. kerran keskellä päivä prep. suunta/y.gen. A./gen. toistuva/m.nom. sekava/m.nom. ammunta/m.nom.

Esim.38

- a

Ušel	on	ot	Tolika	v	notš	na	tšetverg
------	----	----	--------	---	------	----	----------

lähtee/y.pret. hän/nom. prep. T./gen. prep. yö/akk. prep. torstai/akk.
- b

Slutšilos	eto	žarkim	letom	1967	goda
-----------	-----	--------	-------	------	------

tapahtua/y.pret. se/nom. kuuma/instr. kesä/instr. 1967 vuosi/y.gen.
- c

V	eti	toržestvennyj	minuty	snovide	oseni	tak	hotšetsja	tštob	ne	bylo	nepravdy	i	zla	na	zemle
---	-----	---------------	--------	---------	-------	-----	-----------	-------	----	------	----------	---	-----	----	-------

prep nämä/m.ak juhlatilinen/m. minuut unen syksy/y. nii haluta/y.3.p että k olla/y.p epäoikeudenm j pahuus/g prep maa/pre

.	k.	akk.	ti/mon, akk	näkemi nen/gen	gen.	n	.pres.	p	ret.	ukaisuus/gen.	a	en.	.	pos.
---	----	------	----------------	-------------------	------	---	--------	---	------	---------------	---	-----	---	------

d **notšju bylo teplo**
yö/instr. olla/y.pret. lämmin/adv.

Esim.39

a **Peredaite jemu zavtra utrom nemedlennyi i kategoritšeski zapret**
lähettää/m.2.p.imp.prees. hän/dat. huomenna aamu/instr välitön/akk. ja ehdoton/akk. kieltö/y.akk.

b **Vernutsja tolko tšerez nedelju**
palata/m.3.p.ind.fut. vasta kuluttua viikko/y.akk.

Esim.40

a **Seitšas vsja Germanija govorit kak ja**
nyt koko saksa/nom. puhua/y.3.p.prees kuin minä/nom.

b **tšto jego ottsovskije objazannosti teper kontšilis**
että hänen isällinen/m.nom. velvollisuus/m.nom. nyt loppua/m.pret.

Esim.41

a **on hodit teper trepletsja ja mol potomu i brosil tšto**
hän kulkea/y.3.p.prees. nyt jauhaa/y.3.p.prees. minä/nom. part. siksi juuri jättää/y.pret. koska

b **Teper Kivinen i Džonni šli sovsem rjadom so mnoi**
Nyt K./nom. ja J./nom. mennä/m.pret. aivan vierellä prep. minä/instr.

c **i tepe kogd stalo izvestno tšto ona nesoveršenneoletnja skvernoslovije kazalos kaktto daže jestestvenny dlja neje**
r a
j nyt kun tulla/y.p tunnettu/a ett hän/no alaikäinen/nom. kirosanaisuus/n tuntua/y.p jotenki jopa luonnollinen prep hän/ge
a ret. dv. ä m. om. ret. n /instr. . n.

Esim.42

Ja teper našel kak tebja nazvat
minä nyt löytää/y.pret. kuinka sinä/akk. kutsua/inf.

Esim.43

a **Anna Naumovna teper hodila na rabotu peškom**
A. S./nom. nyt kävellä/y.pret. prep. työ/akk. jalkaisin

Esim.45

a **Teper koptil trjapotšnyi šnurotšek**
nyt käryttää/y.pret. riepu- /nom. nauha/nom.

b **I vot teper šli dni jego volnoi žizni**
Ja niin nyt mennä/m.pret. päivä/m.nom. hänen vapaa/y.gen. elämä/y.gen.

c **Strannoje dlja ženštšin proizošlo tut sobytije**
outo/y.nom. prep. nainen/m.gen. tapahtua/y.pret. nyt tapaus/y.nom.

Esim.46

Kogda tri mesjatsa tomu nazad oni s Aleksejem Tšistjakovym podali zajavlenije v zags

a **kogda tri mesjatsa nazad oni s Aleksejem Tšistjakovym podali zajavlenije v zags**
kun kolme kuukausi/y.gen. sitten he/nom. prep. A./y.instr. T./y.instr. jättää/m.pret. hakemus/y.akk. prep. siviilirekisteritoimisto/y.akk.

b **Kogda tšerez poltšasa my vybreli so dvora k vyhodu**
kun kuluttua puoli tuntia me/nom. mennä/m.pret. prep. piha/y.gen. prep. uloskäynti/dat.

c **kotoryi tri dnja nazad stojal prjamo na ostanovke naprotiv gruzinskogo restorana**
joka/nom. kolme päivä/y.gen. sitten seistä&y.pret. aivan prep. pysäkki/y.prepos. vastapäätä georgialainen/y.gen. ravintola/y.gen.

a **No kogda Gering v 1935 godu postroil pod Berlinom zamok Karinhale**
Mutta kun G./nom. prep. 1935 vuosi/y.prep. rakentaa/y.pret. prep. B./instr. linna/akk. K./nom.

Esim.47

a **No vetšerom prišla s posidelok Nadka**
Mutta ilta/instr. tulla/y.pret. prep. istujaiset/gen. N./n.

b **No ved v 11 utra ona dolžna menja ždat**
Mutta part. prep. 11 aamu/y.gen. hän/nom. pakotettu=pitäisi minä/akk. odottaa/inf.

c **tšto s 1 janvarja sledujuštšego 1996 goda predprijatije natšnet funkcionirovat**
 että prep. 1. tammikuu/gen. seuraava/y.gen. 1996 vuosi/y.gen. yritys/y.nom. alkaa/y.3.p.ind.fut. toimia/inf.

Esim.48

a **V tot den Bim zdorovo narabotalsja**
 prep. tuo/akk. päivä/akk. B./nom. ahkerasti työskennellä/y.pret

b **V posledni god byl prizvan**
 prep. viimeinen/akk. vuosi/akk. olla/y.pret. kutsuttu

Esim.49

a **Utrom prišel Mansur**
 aamu/y.instr tull/y.pret. M./nom.

b **Pozdno vetšerom pozvonila sestra**
 Myöhään ilta/y.instr soittaa/y.pret. sisko/y.nom.

c **Na konspirativnuju kvartiru prišel Rolf**
 prep. salainen/y.akk. asunto/akk. tulla/y.pret. R./nom.

Esim.51

a **I vot teper krohotnaja Babuška Zaitšiha stojala pered Volkom šžimaja v rukah korzinku**
 ja niinpä nyt pikku/nom. mummo/nom. J. seistä/y.pret. edessä Susi/instr. pitää/ger.prees. prep. käsi/m.prepos. kori/y.akk.

b **Teper AA Matti pronik v pojasnitsu**
 nyt M. mennä/y.pret. prep. alaselkä/akk.

Esim.52

a **Teper kogd ja vstretila Džonn pervyi raz posle pjatnadsat razluki hotelos by vygljadet poprilitšneje**
 Nyt kun minä/no tavata/y.p J. ensimmäinen/y. kerta/y.a jälkee viisitoistav erossaol haluta/y part näyttää/i vähän edustavampi
 m. ret. akk. kk. n uotinen/y.g o/y.gen. .pret. . nf.

b ks. 41c

c **Stalo nemnogo legtše teper kogda ja znaju tšto**
 tulla/y.pret. vähän helpompi nyt kun minä/nom. tietää/y.1.p.prees. että

Esim.53

a **Noski, propitanny spirtom, kotoryje prošlym vetšero neprijatno holodili nogi, tepe stali teplymi**
 sukka/m.no kasteltu/m. viina/in joka/m.no edellinen/in ilta/instr epämukava/ kylmätä/ jalka/m.no nyt tulla/m.pre lämmin/m.in
 m. nom. str. m. str. . adv. m.pret. m. t. str

b ks. 29a

c **Jesli Ingel i Linda teper istšeznut**
 jos I./nom. ja L./nom. nyt kadota/y.3.p.fut.

Esim.54

Otvezem jejo teper v Joensuu
 viedä/m.3.p.fut. hän/akk. nyt prep. J./akk.

Esim.55

a **utrom prikupil turistitšeskoje snaržaženije**
 aamu/y.instr ostaa/y.pret. turisti-/y.nom. varustus/akk.

b **jesl sraz v natšale sledujuštšei nedeli polutšu istšerpyvajuštšu informatsij obo vseh domah kotoryje**
 jos heti prep alku/y.pre seuraava/y. viikko/y.g saada/y.1.p.fu tyhjentävä/y.akk tieto/.akk. prep kaikki/m.prep talo/m.prep joka/m.no
 . pos. gen. en. t.ind. . os. os. m.

c **a pozže vetšerom| podlizzyvalas k ottsu tštoby pomiritsja**
 ja myöhemmin ilta/instr. kōmpiä/y.pret. prep. isä/y.dat. jotta tehdä sovintoa/inf.

d **a vetšerom prinosit v otel**
 ja ilta/y.instr tuoda/y.3.p.prees. prep. hotelli/y.akk.

Esim.56

Imenno	takije	tipy	kak Maukka	opredeljali	v naši	školnyje	gody	moje	dostoinstv	
a juuri sellainen/m.nom.	tyyppi/m.nom.	kuin M./nom.	määritellä/m.pret	pre p.	meidän	koulu-/m.nom.	vuosi/m.nom.	minun/akk.	arvo/y.akk	
Glebo	krom izumleni ljubop	ispytal	v pervuju že	sekundu udar	togo zabytogsvinto	tšto navseg svjaza s	Šulepnik ovym			
b G.	paitsi hämmä stys/y.ge n.	uteliai kokea/ suus/y.gen.	prep ensimmä part inen/y.ak k.	sekunti/y. isku/y. se/y.g en.	ak. akk.	unohde lyijynr joka/y. ikuises liittyn prep .	askas/ nom ti yt .	S./instr.		
ona že	svarila utrom	kofe								
c hän part.	keittää/y.pret.	aamu/instr.	kahvi/akk.							
Ja	tipa	prileg	dnem	nenadolgo						
d minä/nom.	niinku käydä	pitkäkseen/y.pret.	päivä/y.instr.	ei kauan						

Esim.57

a tšto jejo videli na šahতোবি gore v notš ubijstva Merity	että hän/y.akk.	nähdä/m.pret.	prep. kaivos-/y.prepos.	mäki/y.prepos.	prep. yö/y.akk.	murha/y.gen.	M./akk.		
b Ili tšihnet notšju	tai aivastaa/y.3.p.prees.	yö/y.instr.							
c tak kak samogo Jasku ubili prošloi notšju	koska itse/akk.. J./akk.	tappaa/m.pret.	viime/instr.	yö/y.instr.					
d možet že pridete na smotriny etogo doma v voskresenje	ehkä tulla/y.3.p.fut.	prep. näyttö/akk.	tämä/y.gen.	talo/y.gen.	prep. sunnuntai/y.akk.				
e kak stojal na kraju mostkov v tot vetšer	kuinka seistä/y.pret.	prep. reuna/y.prepos.	laituri/gen.	prep. se/y.akk.	ilta/y.akk.				

Esim.58

Utrom muha razbudila Alide	aamu/y.instr.	kärpänen/y.nom.	herättää/y.pret.	A./akk.
----------------------------	---------------	-----------------	------------------	---------

Esim.59

a Stranno, ja byl doma, no, vidimo, on pereputal nomer	outo/adv.	minä/nom.	olla/y.pret.	kotona mutta näemmä hän/nom.	sekoittaa/y.pret.	numero/y.akk.
b Utrom sosedka prineset moloko	aamu/y.instr.	naapuri/y.nom.	tuoda/y.pret.	maito/akk.		

Esim.60

a Teper ona stala odnoi iz nih	nyt hän/nom.	tulla/y.pret.	yksi/y.instr.	prep. he/gen.	
b no teper narjad isportšen	mutta nyt asu/y.nom.	pilattu			
c Jejo golos kazalsja teper tšuzhim	Hänen ääni/y.nom.	tuntua/y.pret.	nyt vieras/y.instr.		
d To žesamoje proishodilo teper s Kivinenom	Sama tapahtua/y.pret.	nyt prep.	K./instr.		
e i teper vygljadyvali ottuda opoloumev	ja nyt katsoa/m.pret.	sieltä iloita/pret.ger.			
f Teper na obeih storonah bylo po tri tšeloveka	nyt prep.	molemmat/prepos.	puoli/m.prepos.	olla/y.pret.	prep. kolme ihminen/y.gen.
g Kolbasa teper, razumejetsja, propala	makkara/y.nom.	nyt tietenkin	hävitä/y.pret.		
h Doroga teper opustela	tie nyt	autioitua/y.pret.			

Moj a min un	sose dka, naa puri /y.nom.	da hän te/om.	vy hän /ak k. 3.p.i nd.pr ees.	jejo muist aa/y. 3.p.i .	pomni G./nom .	Gabriela niin siis .	tak vot hän/y .nom.	vot sano a/y. pret .	skaz ala, A./y. nom .	tšto etä .	Abdu la .	rañ e aika isem min ret.	žil asua täällä ja ä .	zdes. I .	I teper nyt .	ja minä/ y.nom .	prja mo oike edes kp .	daže ne tiedä/ y.1.p. ind.	ak mite n .	by. Hotj a .	v .	printmne, sipe .	konc, tšno, ä/y. dat.	vse tiety ki/n om.	ravn o sam ante kevä .
--------------	----------------------------	---------------	--------------------------------	--------------------------	----------------	----------------------	---------------------	----------------------	-----------------------	------------	-----------	--------------------------	------------------------	-----------	---------------	------------------	------------------------	----------------------------	-------------	--------------	-----	------------------	-----------------------	--------------------	------------------------

Esim.61

a

Ja	potštil	pamjat	pokoinoi	možno	vstat	i	uiti
-----------	----------------	---------------	-----------------	--------------	--------------	----------	-------------

minä/nom kunnioittaa/y.pret. muisto/akk. edesmennyt/y.gen voi (yksipers.) nousta/inf. ja mennä pois/inf.

b

No	Kuzmenyiši	ne	stali	o	sebe	napominat
-----------	-------------------	-----------	--------------	----------	-------------	------------------

mutta K./nom. kp. ruveta/m.pret. prep. itse/y.prepos. muistutella/inf.

c

Možeš	menja	potselovat
--------------	--------------	-------------------

voida/y.2.p.ind.prees. minä/akk. suudella/inf.

d

Jesli	by	ja	ne	pojehal	sjuda,	ja	by	sidel	i	pisal	v	Berline
--------------	-----------	-----------	-----------	----------------	---------------	-----------	-----------	--------------	----------	--------------	----------	----------------

jos part. minä/nom. kp mennä/y.pret. tänne minä/nom. part. istua/y.pret. ja kirjoittaa/y.pret. prep. B./prepos.

Esim.62

a

Zdes	vy	neskolko	podtasovyvajete
-------------	-----------	-----------------	------------------------

tässä te/nom. hieman vääristellä/m.2.p.prees.

b

potomu	ona	okazalas	zdes	odna	v	etoi	notši
---------------	------------	-----------------	-------------	-------------	----------	-------------	--------------

siksi hän/nom. olla/y.pret. täällä yksin prep. tämä/prepos. yö/prepos.

Esim.63

a

Ja	vspominaju	togo	neznakomtsa,	togo	uventšannog	lavrami	samozva	kotorog	vstretil	mesjats	naza	v	kafe
-----------	-------------------	-------------	---------------------	-------------	--------------------	----------------	----------------	----------------	-----------------	----------------	-------------	----------	-------------

min muistella/y.1.p se/ak tuntematon/ se/ak seppelöity/ak laakeri/m. huijari/y. joka/ak tavata/y. kuukaus sitten prep kahvila/y.pr
ä .ind. k. akk. k. k. instr. .akk. k. pret. i/nom. . epos.

b

Po	utram	na	sklade	uspeval	paru	tšasov	pokemarit	pritšem	so	spokoinoi	sovestju
-----------	--------------	-----------	---------------	----------------	-------------	---------------	------------------	----------------	-----------	------------------	-----------------

prep. aamu/m.dat. prep. varasto/y.pret. ehtiä/y.pret. pari/akk. tunti/m.gen. torkkua/inf. vieläpä prep. hyvä/instr. omatunto/instr.

c

posre	žarkogo	dnja	mne	nogi	zalili	v	beton	tštoby	ja	govoril	govoril	i	govoril
--------------	----------------	-------------	------------	-------------	---------------	----------	--------------	---------------	-----------	----------------	----------------	----------	----------------

keske kuuma/y.gen. päivä/y.gen. minä/dat. jalat/akk. valaa/y.pret. prep. betoni/akk. jotta minä/nom. puhua/y.p puhua/y j puhua/y
llä .ret. .pret. a .pret.

Реферат на русском языке

О расположении обстоятельства времени в предложении – сопоставительный анализ финских, русских и переводных текстов

1 Введение

Данная дипломная работа посвящена вопросу о порядке слов в письменных переводах. Цель исследования – сопоставить порядок слов в финском и русском языках и в текстах, переведенных с финского на русский и наоборот. Подобных анализов пока немного: исследование Марии Лейнонен (Leinonen 1985) о безличных предложениях финского и русского языка является одним примером лингвистического исследования; одним из немногих исследователей, изучавших порядок слов с точки зрения переводоведения, является в свою очередь Анна Мауранен (Mauranen 1999, 2004).

Одним из более широко изучаемых вопросов в современном переводоведении являются так называемые *универсалии*. Под универсалиями имеется в виду изучение проблемы о том, существуют ли в переводных текстах черты, которые характерны для любых переводов вне зависимости от исходного языка (Baker 1993:243). Переводоведами было выдвинуто предположение, что универсальными для всех переводных текстов являются, например, *интерференция, упрощение и эксплицирование*. В данной работе акцент делается именно на интерференции, гипотеза о которой была выдвинута Гидеоном Тури: *явления, которые присутствовали в процессе создании исходного текста, как правило присутствуют и в переводных текстах* (Toury 1995:275).

Как гипотеза об интерференции относится к порядку слов? Данная работа рассматривает не просто порядок слов как таковой, а точнее расположение обстоятельства времени в предложении. Предполагаем, что для русского языка типична позиция А, а для финского позиция Б – наш вопрос состоит в том, влияет ли русский язык так, что в текстах, переведенных с русского на финский позиция А используется даже в ситуациях, когда более типична была бы позиция Б (и наоборот, в случаях, когда в роли исходного языка выступает финский). Ключевые для нас следующие вопросы: существует ли в одном направлении больше интерференции чем в другом и если да, то с чем это связано? Что происходит в процессе перевода, когда и исходный, и

переводящий языки являются языками с так называемым свободным порядком слов?

2 Основные синтаксические понятия

Под понятием *синтаксис* имеется в виду то, как с помощью простых языковых единиц (слов) образуются сложные (предложения) (Van Valin 2001:3). В данном исследовании в качестве предложений рассматриваются такие конструкции, в которых есть личный глагол (Schot-Saikku 1995:258) или (в русском языке) иной способ выражения предиката (с помощью существительного, прилагательного или предикатива категории состояния) (Zolotova 2004:106–108). В некоторых случаях имеет смысл вместо термина *предложение* использовать термин *высказывание*.

В синтаксических исследованиях по традиции существует два направления: с одной стороны можно рассматривать то, из каких частей, конституентов, состоят предложения; с другой стороны возможен подход, в котором изучается, какие грамматические функции имеют разные части предложения (Van Valin 2001:4–5). В первом случае предложение разделяется на группы, такие как именная группа (NP) и глагольная группа (VP) (Vilkuna 1996:29). Второй подход посвящен изучению тому, какие грамматические функции, такие как сказуемое, подлежащее, дополнение и обстоятельство, эти группы могут выполнять. Для данной работы особо значима функция обстоятельства. По традиции выделяются обстоятельства места, образа действия и времени (Nakulinen & Karlsson 1979: 207). В данной работе главное внимание уделяется обстоятельствам времени, которые, в свою очередь, разделяются по модели, построенной на основе моделей Хакулинен и Карлссона (Nakulinen & Karlsson 1979:210) и Сулкалы (Sulkala 1981:35,56) на три главных категории:

Таблица 1: классификация обстоятельств времени

	Обстоятельства определенного времени	Обстоятельства продолжительности	Обстоятельства частотности
Вопрос, на который отвечают	Когда?	Как долго? С какого времени?	Как часто? Который раз?
Прим./финский	eilen, huomenna	koko päivän, kolmeksi vuodeksi, siitä asti, vuoteen 2011 asti	usein, joka maanantai, ensimmäisen kerran
Прим./русский	вчера, завтра	Весь день, год, на три года, с тех пор, до 2011 года	Часто, каждый понедельник, впервые

Поскольку обстоятельство времени – центральное для данной работы понятие, в дальнейшем будет использовано сокращение ОВ.

2.1 Типология изучаемых предложений

Наша цель – изучить прежде всего простые по своей конструкции предложения, в которых есть и личный глагол, и подлежащее. Стоит, однако, для получения более широкого понимания уделять внимание и более сложным конструкциям. В данной работе предложения разделяются на две главных категории — немаркированные и маркированные. По модели, разработанной Шот-Сайкку, немаркированные предложения включают в себя личный глагол и строятся по формуле NP+V+X, в котором элементы, находящиеся перед глаголом и после него могут быть исключены. То, является ли предложение немаркированным или маркированным, зависит от формы NP: если NP в именительном падеже, речь идет о немаркированном предложении, а если нет – о маркированном. Маркированные предложения в данном исследовании разделяются на шесть групп, которые в целом встречаются и в финском, и в русском языках (Leinonen 1985:17,107). Типы маркированных предложений представлены в таблице 2 (примеры взяты из материала исследования. Подробнее о материале исследования и об используемых сокращениях см. приложения 1 и 2 и главу 4).

Таблица 2: Маркированные предложения в исследуемых языках

	Прим./финский	Прим./русский
Предложения, выражающие ощущение	Ja nyt minua kylmää toden teolla (Sin)	...может, утром ему полегче станет (Mar1)
Предложения, выражающие необходимость	Pitää soittaa myöhemmin illalla (Leh)	...а в половине десятого надо выйти из дома (Tri2)
Предложения, выражающие событие или результат	...muistin, mitä edellisenä yönä oli tapahtunut (Leh)	Если через пятнадцать минут ничего не произойдет... (Mar1)
Предложения, выражающие состояние	...yöllä voisi tulla kylmä (Paa)	Ночью было тепло (Sem)
Экзистенциальные предложения	Tänä talvena on riuttoja aivan kamalasti (Paa)	Лифтеров в подъездах теперь не было (Tri1)
Поссесивные предложения	...ettei sillä nyt ollut mahdollisuutta rehvastelumielessä ja muutenkaan tarjota tytöille mitään juotavaa (Rim)	После проведенной на ногах ночи, после гибели Кати и расправы с Дусиком у него уже ни на что не было сил. (Mar2)

3 Модель для сопоставительного анализа позиции ОВ

Модель, используемый в данной работе для анализа порядка слов в финском и русском языках, основывается прежде всего на двух исследованиях: Йокояма 1986 и Вилкуна 1989.

Как отмечают Хакулинен и Карлссон (Hakulinen & Karlsson 1979:301), термин *порядок слов* не совсем уместен, поскольку на самом деле изучается порядок не слов, а целых конstituентов. Термин свободный *порядок слов*, в свою очередь, традиционно означает, что в предложениях существует множество разных вариантов для порядка конstituентов и все эти вариации являются правильными с точки зрения грамматики (Puskás 2000:41). В языках со свободным порядком слов изменение порядка может, однако, дать предложению полностью или отчасти новую функцию (Kovtunova 2002:9).

В изучении порядка слов существует два основных направления: *синтаксический* и *прагматический* подход. В русской лингвистической традиции распространено разделение на *синтаксическое* и *актуальное членение предложения* (Rozental 2006:327; Kovtunova 2002:12; Nikunlassi 2002:236). Термин актуальное членение в основном означает разделение предложения на *тему* и *рему* по модели Пражской лингвистической школы.

Для данной работы, однако, самым перспективным подходом является комбинация синтаксического и прагматического подходов. Далее будет коротко рассмотрено, как подобная методика используется в работах Йокоямы и Вилкуны.

3.1 Порядок слов с точки зрения когнитивных множеств

Йокояма рассматривает все предложения (или, вернее, высказывания) в связи с той *коммуникативной ситуацией*, в рамках которой они произносятся. Для всех коммуникативных ситуаций характерны следующие черты:

- (Утв. 11) Во всех высказываниях участвуют *говорящий* и *адресат* – даже в письменных контекстах, когда говорящим выступает автор текста или сам текст и адресатом его читатель (Йокояма 1986:68). То, каково отношение между этими двумя участниками диалога, влияет на структуру высказывания.
- (Утв. 12) Цель всех высказываний – передавать знание. Важно отметить, что одновременно передаются многие разные виды знания, из которых Йокояма упоминает например *референциальное*, *специфицирующее* и *пропозициональное* знание (Йокояма 1989:9,11).

(Утв. 13) Каждое высказывание играет свою роль в *истории коммуникативной ситуации*: высказывание может либо начинать ситуацию, либо продолжать ее; оно может служить либо просьбой, либо вопросом, либо добровольным комментарием или дополнением.

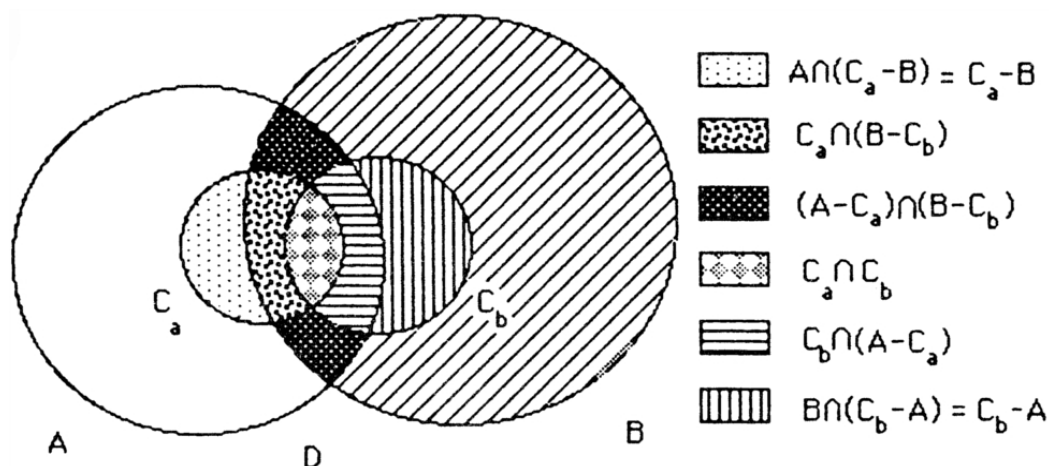
На основе этих факторов Йокояма создает модель передачи знания от говорящего А адресату В. Существенную роль в процессе передачи играют так называемые *когнитивные множества* (по аналогии с теорией множеств в математике). В коммуникативной ситуации D знания, которыми обладают участники ситуации А и В, разделяются на следующие множества (Yokoyma 1986:5):

1. Все знание, которым А обладает (А)
2. Все знание, которым В обладает (В)
3. Знание, которое является предметом актуального внимания А, то есть активизированное знание А (C_a , которое является подмножеством А)
4. Знание, которое является предметом актуального внимания В, то есть активизированное знание В (C_b , которое является подмножеством В)

В ходе коммуникации эти множества, естественно, пересекаются друг с другом. Во-первых, существует знание, общее для А и В (пересечение $A \cap B$). Во-вторых, поскольку знания двух человек не могут полностью совпасть, существует и знание, которым обладает только А (пересечение $A - B$) или только В (пересечение $B - A$). Следует также отметить, что обычно в коммуникативных ситуациях есть и знание, которое является предметом актуального внимания как у А, так и у В⁵⁶ (пересечение $C_a \cap C_b$). Знания, которыми обладают оба участника ситуации, но которые являются активизированными только у А или только у В, образуют, в свою очередь, пересечения $C_a \cap (B - C_b)$ и $C_b \cap (B - C_a)$. Наконец, в коммуникативных ситуациях можно разделить и пересечения $C_a - B$ и $C_b - A$: активизированное знание, которым владеет только один из участников коммуникативной ситуации. Когнитивные множества и их пересечения представлены в схеме 1.

⁵⁶ например такие дейктические элементы как *я, ты, здесь, сейчас*

Схема 1 Когнитивные множества и их пересечения в модели Йокоямы (Yokoуата 1986:5)

Йокояма предполагает, что с помощью когнитивных множеств можно определить, как разные элементы высказывания относятся друг к другу и каков их взаимный порядок. Типичный порядок является следующим:

$$(Утв. 14) \quad B-A \rightarrow C_a \cap C_b \rightarrow V \rightarrow C_a \cap (B - C_b) \rightarrow C_a - B^{57}$$

На представленный порядок влияет, однако, много разных факторов (например, роль высказывания в истории коммуникативной ситуации) и элементы могут также быть перенесены на новые места, в частности с помощью интонации (Yokoуата 1986:191). Пример 1 показывает, как модель работает на практике

(Прим. 1) Без тебя приходила Анна Петровна с одним молодым инженером

Данный пример можно разделять на когнитивные множества следующим образом:

$C_a \cap C_b$	V	$C_a \cap (B - C_b)$	$C_a - B$
Без тебя приходила		Анна Петровна	с одним молодым инженером

3.2 Порядок слов с точки зрения дискурсивных функций

Вилкуна рассматривает порядок слов в качестве серии *дискурсивных функций*: она предлагает, что все компоненты предложения выполняют определенную функцию с точки зрения информации, передаваемой предложением (Vilkuna 1989:38). Можно, например, определить *исходный пункт* или *суть*

⁵⁷ Стрелки в данной работе означают чисто физический порядок конstituентов.

предложения, который Вилкуна обозначает буквой Т. В финском языке кроме Т существует еще две функции: К и V. Типичный порядок в финских предложениях является следующим:

$$(Утв. 15) K \rightarrow T \rightarrow V$$

Таким образом, если перед Т находится какой-либо конституент, он выполняет функцию К, которой обычно выражается именно контраст (как и можно предположить по названию "К"). В К могут, однако, находиться и междометия, и вопросительные слова (Vilkuna 1989:51, 59). Функция V (также *поле V*), в свою очередь, связана с глаголом, но может также выполняться достаточно большим количеством разных конституентов, поскольку весь материал, располагающийся после Т, включается в V (Vilkuna 1989:63). Итак, в предложении 2a *Tuomas* выступает в качестве Т и *teki maalin* выполняет функцию V. *Paitsio* в 2b является функцией К.

(Прим. 2) a $Tuomas_T teki\ maalin_V$
 b $Paitsio_K set\ oli\ eik\ maali$

Хотя модели Вилкуны и Йокоямы построены с разными целями, в них можно найти и много общего, благодаря чему на основе их комбинации может быть разработана модель для сопоставления порядка слов в финском и русском языках. Можно даже предполагать, что представленные модели дополняют друг друга, как показано в утверждении б:

(Утв.
16)

$$B-A \rightarrow C_a \cap C_b \rightarrow V \rightarrow C_a \cap (B-C_b) \rightarrow C_a-B$$

$$K \rightarrow T \rightarrow V$$

Как видно, функции Т во многих ситуациях соответствует у Йокоямы информация в $C_a \cap C_b$. Например, если сравнить предложение 2a с моделью Йокоямы, можно заметить, что *Tuomas* (функция Т), по оценке говорящего, является активизированным для адресата знанием. Отмечаем также, что хотя Вилкуна не дает одной определенной формулы о том, как строится функция V, у Йокоямы она в принципе есть. Существуют, однако, и значительные различия между моделями. В финском языке, например, функция Т является практически необходимой, в то время как в русских предложениях она может быть и исключена.

Кроме моделей Вилкуны и Йокоямы в данной работе используется система, с помощью которой Сакари Лоухиваара (Louhivaara 1998) сравнивает

расположение обстоятельства в финском и английском языках. Система основана на Куирк и др. и разделяет предложение на *начальную*, *среднюю* и *конечную* позицию. Под начальной позицией (в данной работе П1) понимается расположение конstituента до подлежащего и сказуемого, под средней – расположение между подлежащим и сказуемым, и под конечной – расположение после подлежащего и сказуемого (Quirk *um.* 1985:491,498)⁵⁸. Хотя подобное разделение не полностью приспособляется для целей данной работы, оно будет все-таки использовано в качестве показателя, упрощающего сравнение финских и русских предложений.

4 Гипотезы и материал исследования

Итак, как уже было определено во введении, целью данной работы является найти ответ на вопрос о том, встречается ли в одном из рассматриваемых языков больше интерференции чем в другом. На основе предыдущих исследований, рассматривающих порядок слов и переводы (Huuto 1993, Louhivaara 1998) и интерференцию (напр. Maunanen 2004) можно предположить, что **интерференция встречается как в текстах, переведенных с русского на финский, так и в текстах, переведенных с финского на русский**. Также, на основе предположения Тури о том, что интерференции больше в переводах с большого языка на маленький, выдвинем вторую гипотезу о том, что **в направлении русский-финский интерференции больше, чем в направлении финский-русский**.

В качестве материала исследования служили два параллельных корпуса текстов: ПарФин, который состоит из финских художественных текстов и их переводов на русский, и ПарРус, который, соответственно, состоит из русских художественных текстов и их переводов на финский. Составы корпусов с указанием сокращенных названий текстов представлены в приложениях 1 и 2.

5 Метод исследования

Самая значительная проблема в создании метода для данной работы заключалась в том, как выбрать те предложения, которые будут рассмотрены в рамках исследования. Метод был разработан так, что рассматриваемый материал ограничивался до тех пор, пока объем материала не стал соответствовать масштабу исследования. Процесс разграничения можно

⁵⁸ Если в предложении нет подлежащего, позиция определяется таким образом, что если обстоятельство располагается перед глаголом, позицией станет П1, а если после глагола, позицией станет П3.

разделить на три этапа. На первом этапе были проверены частотные списки, полученные из корпусов ПарРус и ПарФин и отобраны все слова, которые встречались более пяти раз и которые по нашему мнению можно было считать выражениями времени. Кроме отдельных конкретных слов была сформирована группа *времяизмеряющих слов*. В нее включили "календарные слова" (Sulkala 1981:7) и прочие слова, с помощью которых обозначается время (например дни недели, месяцы, времени суток и времени года). На втором этапе в корпусах искали все предложения, содержавшие определенные вышеупомянутым методом выражения. Из числа найденных предложений были затем исключены все предложения, не соответствующие следующим критериям:

1. Искомое слово должно было выполнить признаки ОВ, определенные в главе 2.
2. Предложение должно было содержать личный глагол (с русскими предложениями были сделаны исключения, определенные в главе 2).
3. Если ОВ состояло более, чем из одного выражения времени, учитывалась только ядерная часть группы (например, ОВ *еще вчера* считалось как *вчера*, не как *еще*).

На основе второго этапа было определено, какие выражения времени в корпусах встречаются чаще.

Наконец, третья стадия заключалась в том, что в переводных текстах (русских текстах ПарФина и финских текстах ПарРус) искали определенные в ходе предыдущих этапов выражения. Поскольку масштаб магистерской работы невелик, в число рассматриваемых слов приняли только два самых частотных выражения категории *обстоятельства определенного времени*: в корпусе ПарФин слово *nyt* и времяизмеряющие слова; в корпусе ПарРус слово *теперь* и времяизмеряющие слова. Все найденные предложения были потом проанализированы так, что о них определяли, в частности, позицию ОВ (П1, П2 или П3) и то, какие грамматические функции выполняют конститuentы предложения.

6 Анализ непереводных предложений

Основное исследование было проведено так, что сначала изучили непереводные предложения – финноязычные предложения из финских текстов-оригиналов и русскоязычные предложения из русских текстов-оригиналов. Сначала внимание уделяли отдельным словам (финскому *nyt*, русскому *теперь*), которые потом были сопоставлены с времяизмеряющими словами. Предложения разделяли на разные подгруппы в зависимости от того, являлись ли они немаркированными или маркированными, соблюдался ли в них прямой (подлежащее → глагол) или

инверсированный (глагол → подлежащее) порядок слов и содержало ли предложение подлежащее. Эти характеристики и их сокращения представлены в таблице 3.

Таблица 3. Характеристики изучаемых предложений и их сокращения

Описание характеристики	сокращение
Непереводные финноязычные предложения	нф
Непереводные русскоязычные предложения	нр
Предложения, переведенные с русского на финский	пф
Предложения, переведенные с финского на русский	пр
Предложения с прямым порядком слов (подлежащее перед глаголом)	sv
Предложения с инверсированным порядком слов (глагол перед подлежащим)	vs
Немаркированные предложения	-м
Маркированные предложения	+м
Предложения без подлежащего	-s

Таким образом, группа непереводных, немаркированных финноязычных предложений с прямым порядком слов и ОВ *nyt* будет обозначаться сокращением нф/nyt/sv/-м, группа переведенных с финского предложений с инверсированным порядком слов и с ОВ *теперь* — сокращением пр/теперь/vs/-м и т. д. Для времяизмеряющих слов используется сокращение *vis*.

Итак, в порядке слов финских непереводных предложений, содержащих ОВ *nyt* (группа нф/nyt), были обнаружены следующие закономерности:

(Утв. 17) а Если ОВ находится в П1, то есть в самом начале предложения, оно выполняет функцию К и обычно выступает в качестве *рамочного обстоятельства* (см. пример 3а), хотя в некоторых случаях возможна и контрастная интерпретация. Термин *рамочное обстоятельство*, по определению Хакулинен и Карлссона (Hakulinen & Karlsson 1979:220), означает обстоятельство, которое определяет темпорально-пространственный контекст предложения и который часто можно считать определением не глагола, а всего предложения.

б В немаркированных предложениях ОВ располагается сразу после личного глагола (см. пример 3б) со следующими исключениями

1. Если в предложении есть элементы, статус которых ближе к $C_a \cap C_b$ (чаще всего — анафорические междометия), они располагаются перед ОВ (3в)
2. Если информационная структура⁵⁹ предложения требует, чтобы ОВ было перенесено в конец предложения (3г)

в В маркированных предложениях позиция ОВ регулируется теми же

⁵⁹ С термином *информационная структура* имеется в виду то, как предложение построено по прагматическим правилам моделей Йокоямы и Вилкуны.

правилами, как и в немаркированных, так что чаще всего ОВ располагается либо в самом начале предложения, либо сразу после личного глагола. (3д)

г В предложениях с инверсированным порядком ОВ является первым элементом поля V, так как глагол перенесен в начало предложения (3е).

(Прим. 3) а Nyt osa siitä on tallessa museossa (Kro)
б Majuri otti nyt vaskoolin (Paa)
в Mä tarviin sinne nyt muutaman reippaan apurojan (Rim)
г ...eikä hän enää silloin voisi ajatella Vladikia.. Mutta hän saattoi ajatella niitä nyt (Oks)
д Heillä on nyt Helenan lievästä ruhjevammasta mustaa valkoisella. (Hot)
е Olethan sä nytkin töissä (Sal)

Если сравнить предложения, содержащие слово *nyt*, с предложениями, которые включают в себя времяизмеряющие слова, можно сделать следующие выводы:

1. Что касается предложений, в которых ОВ располагается в П1, предложения с времяизмеряющими словами практически не отличаются от предложений со словом *nyt*.
2. В предложениях с ОВ в П3 существует значительная разница: если в предложениях нф/nyt/sv/-м сразу после личного глагола располагались 83% всех ОВ, то в предложениях нф/вис/sv/-м соответствующая доля составляет 44%. Это связано прежде всего с тем, что времяизмеряющие слова легче подвергаются влиянию правил информационной структуры.

В русскоязычных предложениях с ОВ *теперь* можно, в свою очередь, различать следующие особенности:

(Утв. 18) а П1 является явно самым популярным вариантом расположения, особенно в предложениях групп нр/теперь/+м и нр/теперь/vs/-м (см. примеры 4а и 4б).

б В предложениях П2 расположение ОВ особо стабильное. ОВ располагается в самом начале поля V, так что между ОВ и глаголом могут располагаться только семантически пустые слова или дейктические элементы (например личные междометия) (4в).

в В предложениях П3 ОВ обычно располагается сразу после глагола (как в 4г). Возможно, однако, что между глаголом и ОВ располагается личное междометие, потерявшее свой информационный статус. Чаще всего такое происходит в предложениях с инверсированным порядком слов (см. 4д).

(Прим. 4) а Вокруг техникума теперь каждый вечер стояло зарево от костров (Pri)
б А теперь старику конечно и думать об этом заказано (Ras)
в Лес теперь потихоньку ворчал отряхиваясь и оправляясь (Tro)
г Хайра смотрел теперь только на него (Stru1)
д а водит ее теперь бабушка Степановна (Tro)

При сопоставлении непереводаемых русскоязычных предложений с ОВ *теперь* с непереводаемыми русскоязычными предложениями с времяизмеряющими словами можно делать следующее замечание:

Как и в предложениях с *теперь*, так и в предложениях с времяизмеряющими словами ОВ чаще всего располагается в П1. Различаются эти группы предложений, однако, в том, что в то время как в

предложениях с теперь ОВ в 34% случаев располагается в П2, в предложениях с времяизмеряющими словами в П2 располагаются только 16% и в П3 33%. Это объясняется прежде всего тем, что времяизмеряющие слова (как уже выяснялось с финскими словами), в отличие от слова теперь, легко подвергаются влиянию правил информационной структуры.

7 Сходства и различия в расположении ОВ в финском и русском языках

Может быть самое неожиданное сходство между финским и русским порядком слов заключается в том, что доля предложений с инверсированным порядком слов почти одинакова. Можно также отметить, что правила информационной структуры функционируют в обоих языках в целом аналогичным образом. Самое явное различие, в свою очередь, обнаружилось в том, что в русском языке расположение ОВ в самом начале поля V (то есть в П2) является достаточно распространенным, в то время как соответствующая позиция в финском языке используется редко. Следует также отметить, что хотя П1 используется в обоих языках, то в русском языке она более популярная чем в финском. В таблице 4 представлены распространенность разных позиции в предложениях группы sv/-м.

Таблица 4. Распространенность разных позиций в финском и русском языках⁶⁰

	П1	П2	П3	Количество предложений
нф/nyt/sv/-м	45%	13%	42%	373
нр/теперь/sv/-м	56%	34%	10%	299
нф/вис/sv/-м	40%	5%	55%	322
нр/вис/sv/-м	51%	16%	33%	1120

8 Анализ переводных предложений

При сопоставлении текстов, переведенных с русского языка на финский, с непереводаемыми финноязычными текстами можно отметить, что **в переводных предложениях с ОВ nyt позиция П1 более распространена**: в предложениях группы пф/nyt/sv/-м доля предложений, в которых ОВ располагается в начале, составляет 61%, тогда как соответствующая доля в непереводаемых финских предложениях составляет 45%. Предложения с времяизмеряющими словами показывают такие же результаты: в немаркированных предложениях с прямым порядком слов доли ОВ, располагающихся в П1, составляют 47% (переводные предложения) и 40% (непереводаемые предложения); в предложениях с инверсированным порядком слов соответствующие доли 77% и 42%. Таким образом, можно предположить, что русский язык, в котором расположение ОВ в

⁶⁰ Тест χ^2 показал, что различия являются статистически значимыми

начале предложения более распространено чем в финском, через интерференцию влияет на финноязычные переводы. Однако, найти конкретные примеры переведенных с русского языка предложений, в которых ОВ располагается в начале предложения так, что это казалось бы неестественным или неправильным, было непросто. Оказалось, что отчасти отмеченные различия в частотах разных позиций ОВ связаны с интерференцией, отчасти – с общей для переведенного языка тенденцией упрощения: хотя в финском языке существует много вариаций в том, как может располагаться ОВ (в ходе исследования выяснилось, например, что позиция в самом конце предложения в финском языке имеет больше функций чем в русском), при переводах этой вариации меньше.

В русских предложениях, переведенных с финского языка, влияние исходного языка встречалось более редко. Можно, однако, привести некоторые примеры. **В переведенных с финского предложениях с времяизмеряющими словами позиция ОВ в конце предложения была более распространена, чем в соответствующих непереводных предложениях** (в группе sv/-м доли предложений, содержащих ОВ в ПЗ, составляют 39% (переводные предложения) и 33% (непереводные предложения); в предложениях группы -s/-м соответствующие доли составляют 52% и 39%). Здесь тоже можно делать вывод о том, что различие связано с влиянием финского языка как исходного: в ходе исследования было обнаружено, что в некоторых переведенных с финского предложениях ОВ в конечной позиции используется как рамочные обстоятельства, хотя для русского языка эта тенденция не столь характерна как для финского.

9 Выводы

Во введении было определено, что данное исследование имеет две цели: во-первых, найти сходства и различия в вариантах расположения обстоятельства времени в финском и русском языке; во-вторых, ответить на вопрос о том, отличаются ли позиции ОВ между непереводными и переводными предложениями и если да, то где можно найти больше случаев подобных позиционных изменений: в предложениях, переведенных с русского на финский, или в предложениях, переведенных с финского на русский.

Что касается таких дейктических слов, как финское *nyt* и русское *теперь*, можно сказать, что они в обоих рассматриваемых языках работают в основном

по тем же принципам: в нейтральных случаях они располагаются как можно ближе к левой границе предложения, если в предложении нет семантически более пустых элементов или элементов, которые находятся ближе к множеству $S_a \cap S_b$. В финском языке (если не учесть случая, когда ОВ располагается в самом начале предложения) самым левым из возможных является расположение сразу после глагола, в русском языке — расположение сразу после элемента, выполняющего функцию Т (или, если в предложении такого элемента нет, сразу перед личным глаголом). Что касается предложений с времяизмеряющими словами, то с ними определение типичного расположения ОВ сложнее, так как в обеих из рассматриваемых языков на расположение влияет прежде всего информационная структура предложения.

На вопрос об интерференции можно ответить, что как в переводах с русского на финский, так и в переводах с финского на русский, интерференция встречалась, но — согласно выдвинутой нами гипотезе — в первом случае случаев интерференции обнаружили больше. Об этом говорит тот факт, что в переводах с русского на финский первоначальную позицию ОВ меняли реже, чем в переводах в противоположном направлении. Нельзя, однако, сказать, чтобы это было связано (как в гипотезе Тури) с различием в "размерах" рассматриваемых языков — в предшествующих исследованиях (например Mairanen 2004) найдены противоречащие этому предположению результаты. Скорее ответ стоит искать в разнице изучаемых текстовых корпусов и в том, что грамматические системы рассматриваемых языках, возможно, отличаются в том, насколько легко они могут принимать иноязычные модели и элементы.

Неожиданностью оказалось, что самые любопытные результаты исследования говорили не об интерференции, а скорее об упрощении переводного языка. Особенно необыкновенно высокая по сравнению с непереводаемым финским языком распространенность позиции П1 свидетельствует о том, что при переводе может происходить определенное упрощение в вариации используемых синтаксических структур. Под термином упрощение в переводоведении обычно имеется в виду с одной стороны то, что сложные конструкции заменяются более простыми (Puurtinen 2005:220), а с другой стороны то, что в переводном языке так называемых уникальных элементов (элементов, которые существуют в языке перевода, но которых в языке оригинала нет), становится меньше (Tirkkonen-Conditt 2005:123). В контексте данной работы речь идет о последнем случае: в то время как в непереводаемом

языке существует много вариантов для расположения ОВ, в переводном языке его расположение варьируется меньше.

Кроме интерференции и упрощения в ходе исследования было обнаружено, что при переводе выражений времени часто происходит и *эксплицитизация* переводного языка. Это связано с тем, что предложения часто содержат ОВ на языке перевода даже в таких случаях, когда оно в оригинальном предложении отсутствует. На самом деле, так происходит в 19 % предложений группы пф/нут (см. например 5а) и даже в 28% предложений пр/теперь (например 5б).

(Прим. 5) а оригинал: *Hän oli yksi heistä*
перевод: *Теперь она стала одной из них* (Oks)

б оригинал: *я почтил память покойной, можно встать и уйти*
перевод: *olen kunnioittanut edesmenneen muistoa, nyt sopii nousta ja lähteä*
(Tol4)

Итак, в данной дипломной работе мы рассматривали расположение обстоятельства времени в финских, русских и переводных предложениях. Нами было обнаружено, что русские непере译ные предложения в некоторых случаях повлияли на позицию обстоятельства времени в финских переводных предложениях; похожая, хотя не такая сильная, тенденция рассматривалась и в направлении финский-русский. Мы также заметили, что вместо интерференции во многих случаях происходит упрощение переводного языка. Одним из самых любопытных различий между рассматриваемыми языками оказалась тенденция финского языка использовать расположение в самом конце предложения в качестве рамочного.

